This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

APPENDIX
LIVIANA.

Pars Prima,

Continens ſelectas Codicum MSS. & Editionum antiquarum Lectiones, præcipuas Variorum Emendationes, & Supplementa Lacunarum in iis T. Livii qui ſuperſunt Libris.

EMENDATIONES

ET

SUPPLEMENTA LIVIANA.

APPENDIX LIVIANA,

CONTINENS

I. Selectas Codicum MSS. & Editionum antiquarum Lectiones, præcipuas Variorum Emendationes, & Supplementa Lacunarum in iis T. LIVII qui ſuperſunt Libris.

II. J. FREINSHEMII Supplementorum Libros X. in locum Decadis ſecundæ LIVIANÆ deperditæ.

In uſum Juventutis Academicæ.

BIBLIOTHECA·BODLEIANA

OXONII,
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO,
Impenſis *Jac. Fletcher* Bibliopolæ.
MDCCXLVI.

90. c. 45.

Imprimatur,

EUS. ISHAM,

Vice-Can. Oxon.

Apr. 4. 1746.

PRÆFATIO.

CUM omnes quæ tironum manibus verſantur, T. Livii *Editiones innumeris iiſque ſæpe fœdiſſimis Librariorum etiamnum ſcateant erroribus, neque ullum iis, niſi in una alterave majoris pretii ac molis, afferatur remedium, non inutilis forſan Juventuti Academicæ erit libellus, qui hiſce, quæ importunam alioquin in tali tantoque Auctore legendo moram injicerent, difficultatibus occurrat. Hunc itaque in finem non ſolùm ſelectas quaſdam codicum antiquorum lectiones, ac dudum editas* Mureti, Lipsii, Gronovii *utriuſque,* Tan. Fabri, *aliorumque, Conjecturas annotavimus, ſed & nuperas Virorum doctiſſimorum* J. B. L. Crevierii *&* Arn. Drakenborchii *Editiones cum vulgatis, ac præſertim* Oxoniensi 1708. *&* Londinensi 1722. *contu-*

limus: quaſque illi aut ex MSS. deprompſerant, aut divinatione feliciter uſi excogitaverant, Emendationes, eò uſque expreſſimus, ut nonnulla potiùs exinde ſupervacanea apponantur, quàm deſit aliquid quod neceſſarium quodammodo aut utile videatur.

Quo verò conſilio SUPPLEMENTA *adjecimus, paucis dicendum eſt. Qui* T. LIVIUM *ediderunt duplici hactenus uſi ſunt methodo. Aut immenſa illa* J. FREINSHEMII *Supplementa, librorum numero ac mole* LIVIUM *ipſum longè ſuperantia, ei attexuerunt; aut omnia hujuſcemodi prætermittentes, etiam minores plerumque lacunas in iis qui ſuperſunt libris intactas reliquerunt. Illi quidem rectè ſatis: niſi quòd non tam Auctorem ſuum, quàm integram, eamque planè ingentem, Reipublicæ Romanæ Hiſtoriam edidiſſe, potiúſque* FREINSHEMIO LIVIUM, *quàm* LIVIO FREINSHEMIUM *accommodaſſe videantur. Hi verò verbis ſententiiſque Livianis unicè intenti, & alieni aliquid iis quoquo modo admiſcere nefas eſſe ducentes, Hiſtoriæ filum penitus abrumpunt, fractaque omnia ac divulſa, in poſterioribus*

præſertim libris, ubi de rebus maximis agitur, tironi exhibent. Mediam igitur inter utroſque ingreſſi ſumus viam, quicquid in iis qui ſuperſunt libris deerat, CREVIERII, SIGONII, *aliorumque ope, quoad ejus fieri poterat, ſupplentes: decemque inſuper priores* J. FREINSHEMII *libros appoſuimus, utpote qui diſtractas operis Liviani partes non ineleganti rerum cum Samnitibus & Pyrrho geſtarum, Carthaginienſium originis, primique belli Punici, deſcriptione connectunt; perpetuamque hoc modo Hiſtoriæ Romanæ ſeriem ad ſexcenteſimum ferme ab Urbe condita annum conficiunt. Ceteris verò* XCV. *Supplementorum ſuorum libris quos reliquiis Livianis adjungere voluit* FREINSHEMIUS, *ne ipſe parens ultimam quidem manum admoverat: atque etiamſi ſuâ laude minimè fraudandi ſint, minùs certè ad* LIVIUM *pertinent, & de iis porrò Reipublicæ Romanæ agunt temporibus, in quibus deſcribendis recentiores alii, ut nihil de antiquis dicam, feliciùs elaborarunt.*

Monendus denique eſt Lector nos decem illos Supplementorum Freinſhemianorum Li-

bros ad Cl. CREVIERII *mentem potiſſimum expreſſiſſe, qui præcipua Editionum præcedentium ſphalmata, partim certâ rei ipſius evidentiâ, partim Auctorum ad quos provocat* FREINSHEMIUS *teſtimonio nixus, optimè correxit.*

EMENDATIONES
ET
SUPPLEMENTA LIVIANA.

L. I.

Præfat. NEC in quam tam] Nec in quam civitatem tam. CREV. & DRAK. L. I. 1-23.

1. Ænea Antenoreque] Æneæ Antenorique. CREV.

4. Forte quadam divinitus] *Mallem*, Forte quadam, an divinitus. GRUTER.

5. Lupercal hoc fuiſſe] *Forſan*, Lupercale. CREV.

Ib. Eódem pervenit] *Forte*, Eò demum. *Idem.*

8. Apparitores & hoc genus] *Forſan*, Apparitores hoc genus. J. GRON.

Ib. Qui creari Patres] *Potius*, Qui ciere Patres. SIGON. Qui cieri. ALBER. GENTILIS.

14. Locis circa denſa obſita virgulta obſcuris] *Lege*, Locis circà denſo obſitis virgulto obſcuram. GRON.

16. His immortalibus] *Potius*, His mortalibus. CREV.

17. Necdum à ſingulis — pervenerant factiones: inter ordines] *Rectius*, Necdum ad ſingulos — pervenerat. Factionibus inter ordines. GRÆV.

18. Dextrâ in capite Numæ] In caput. CREV. & DRAK.

21. Et ſoli Fidei] *Dele* τὸ ſoli. RYCQ.

23. Tametſi vana afferebantur] *Forſan*, Tamen ac ſi vana afferrentur. SOBIUS. Tametſi vana afferri rebatur. TAN. FABER.

L. I. 26-40.

26. Modo intra ſepulchra] Modo inter. Crev.

27. Idem imperat] *Mallem*, Eidem imperat. *Id.*

Ib. Ut qui coloni additi Romanis] *Lege*, Ut queis coloni additi Romani. T. Faber. Ut qui coloni additi è Romanis. Doujat.

28. Armati circumſiſtunt] Armati Mettium circumſiſtunt. Crev. & Drak.

29. Ultimum illas viſuri] Ultimum illud. *Iid.*

30. Julios, Servilios] Tullios, Servilios. Drak.

32. Longéque antiquiſſimum] Longè antiquiſſimum. Crev. & Drak.

Ib. Pontificem maximum] *Delent* τὸ maximum *Iidem.*

Ib. Capite velato (filo lanæ] Capite velato filo (lanæ. Drak.

Ib. Bellum erat conſenſu fieri ſolitum] Bellum erat conſenſum. Fieri ſolitum. Crev. — conſenſu. Fieri ſolitum. Drak.

33. In Tiberi facto] In Tiberim. Crev.

Ib. Hoſtia urbs] Oſtia. Crev. & Drak.

34. Ignorans nurum ventrem ferre, immemor] *Forſan*, Ignorans nurûs ventrem, immemor. Crev.

Ib. L. Tarquinium Priſcum] *Dele* τὸ Priſcum. Sigon.

Ib. Bello domique] *Alii*, Belli domique.

35. Quum ſe rem novam] *Dele* τὸ quum. Crev.

36. Statua Accii poſita] *Delent ultimam vocem* Crev. & Drak.

37. Effuſis eadem] *Potius*, Et fuſis eadem. J. Gron.

38. Vos, populum Collatinum] Vos populumque Collatinum. Crev. & Drak.

Ib. Cloacis è faſtigio.] *Alii*, Cloacis faſtigio.

40. Dum intentus] Cum intentus. Drak.

43. Præter haſtam & verutum] *Forſan*, Præter haſtam & ſcutum. CREV. L. I. 43-59.
Ib. Tibicineſque] *Forſan*, Tubicineſque. *Idem*.
Ib. Et quibus equos] *Forſan*, Et quî equos. GRON.
44. Auget Eſquilias] *Mallem*, Eſquiliis. *Idem*.
Ib. Poſtmœrium interpretantur] *Forſan*, Poſt mœrum. PERIZON.
45. Quum conſenſum—laudaret] *Forſan*, Quem conſenſum—laudare. J. GRON.
46. Haud dubiè regnum] Haud dubium regnum. DRAK.
47. Ab ſcelere aliud ſpectare] Ad aliud ſpectare. *Idem*.
48. Flectente carpentum] *Forſan*, Flectens. GRON. Flectenti. DRAK.
49. Bonis multare poterat] *Dele τὸ* poterat. GRON.
50. Superbo ei inditum] *Delent τὸ* ei CREV. & DRAK.
53. Divenditâ prædâ] *Alii*, Dividendâ. *Unde mavult*, Divendendâ GRON.
Ib. Quadringenta talenta argenti aurique recepiſſet] *Alii*, Quadraginta talenta argenti recepiſſet.
54. Concilia publica] Conſilia. CREV.
Ib. Diviſa fuere] Diviſui. DRAK.
59. Pari præſidio relicto] *Rectius*, Pars præſidio relicti. GRON.

L. II.

1. PArtium cœptæ urbis] Partium certè urbis. CREV. & DRAK, L. 2. 1.

L. 2. 3-30. 3. Legati alii alia] Legati cum aliis alia. DOUJAT. *Potius*, Legati alia. CREV.

5. Ut tam eminens] *Forſan*, Ut jam eminens. DUKER.

7. Quum indignitate] Quum indignitate quoque. *Edd. vett.*

9. Dulcedinis. Niſi—defendant, æquari] *Alii*, Dulcedinis, niſi—defendant. Æquari.

Ib. Omni ſumptu] *Forſan*, Omne ſumptum. GRON.

10. Tranſitum pontem a tergo] Tranſitum a tergo. CLER.

Ib. Cedentium pugnæ] *Rectius*, Cedentium pugna. GRON.

11. Aliis locis trajicerent] Trajiceret. DRAK.

Ib. Concurrit ex inſidiis] *Lege*, Conſurgit. CREV.

12. Ira infenſus] *Alii*, Incenſus.

16. A turbatoribus belli] *Forſan*, Bello, *vel* Vulgi. GRON. Plebis. CLER.

Ib. Agerque trans Anienem. Vetus—venerant] *Fortaſſe*, Agerque trans Anienem attributus—venirent. CREV.

18. Belli Latini metum] Sabini. DOUJAT.

19. Ea quo majore] Ea quod majore. DRAK.

24. Neque Patribus] *Forſan*, Aut Patribus. CREV.

27. Et periculum libertatis] *Dele ultimam vocem*. GRON.

28. Sellas conſulum propere] Sellas conſulum prope. DRAK.

29. Majeſtatem violavit] Violârit. CREV.

30. Largii putabant ſententiam, quæ totam fidem] *Forſan*, Largii, quæ totam fidem. GEBHARD.

31. Aciem, qua — ordinibus aciem firmave- L. 2.
rant] *Rectius*, Aciem quam — ordinibus fir- 31-64.
maverant. GRON.

Ib. Adverſas valles] *Legerem*, Averſas, & *paulo infra*, Ibi ſatis. TAN. FABER.

33. Primo ortu] *Melius*, Primum ortus. GRON.

34. Norbæ in montes] *Forſan*, Norbam in montes. CREV.

Ib. Fruantur, utantur] *Delent τὸ* fruantur CLER. CREV. & DRAK.

38. Quærendo indignandoque] *Alii*, Querendo.

Ib. Orationem exorſus, Veteres — Volſcorum, ut] *Forſan*, Oratione exorſus veteres — Volſcorum, Ut. GRON. Orationem exorſus in &c. DUKER. Orationem exorſus, Ut, &c. DRAK.

41. A civibus iſſe in ſocios] *Forſan*, A civibus in ſocios. GRON.

42. Conſulem dedit] Conſules. CREV. & DRAK.

43. Quam ipſius ejus] *Lege*, Ipſi. MURET.

Ib. Inſtare inſtructos] *Forſan*, Stare. *Idem*.

46. Explicandi ordinis] *Potius*, Ordines. GRON.

49. Egregius — ſenatus] *Forſan*, Egregius — exercitus. TAN. FABER.

52. Mulctam edixerunt] Dixerunt. CREV. & DRAK.

54. Magiſtratu conſules] *Delent alii τὸ* conſules.

56. In accuſationem] *Dele præpoſitionem*. CREV.

58. Domari poterat] *Forſan*, Poterant. *Idem*.

59. Alii gaudere ſuâ clade] *Forſan*, Aliâ. *Id.*

64. Priori conſules habent] *Dele τὸ* conſules. DOUJAT.

Ib. Pugnatum ingenti cæde] *Dele τὸ* ingenti cæde. GRON.

Ib. In equis impoſitos] In equos. CREV. & DRAK.

L. III.

L. 3. 5-38. 5. QUum compulſi in caſtra] Quin &c. Cler. & Crev.

Ib. Poſt prælium venerat] Venerant. Crev. & Drak.

10. Id fides abierit] Jam fides. Drak.

12. Rempublicam reſtitutam] Rem reſtitutam. *Id.*

13. Vi contra vim reſiſtunt] Contrà vi reſiſtunt. *Idem.*

16. Non credendo] *Delenda hæc cenſet* Crev.

Ib. Ac emergentibus] *Forſan*, Mergentibus. Crev. & Drak.

17. Deos homineſque] *Forſan*, Cives homineſque. Gron.

20. De proferendo exercitu agere] De profeferendâ agere. Lipsius.

22. Suæ cuique parti] *Forſan*, Sua. Gron.

23. Exercitu relicto] *Forſan*, Reducto. Sabel.

26. Virum in ipſo] *Delet præpoſitionem* Doujat.

28. Quo fuerat ordine] Quo fuerant. Crev. & Drak.

30. Is metus perculit] Perpulit. Drak.

41. Ea denique tribunis] Eademque tribunis. Crev.

37. In ſervitutem elapſos] Lapſos. *Idem.*

Ib. Cum fortuna — eſſet] *Forſan*, Res fortunaſque: quicquid cupitum foret, potentioris eſſe. Doujat. Cum fortuna, qua, quicquid cupitum, fieret, potentioris eſſet. Drak.

38. Imperiumque ibi] *Forſan*, Imperium qui ibi. Perizon.

38. Pavor perculit] Perpulit. DRAK. L. 3.
40. Petiſſent, aut ſocii] *Forſan*, Aut ſoli. CREV. 38-66.
42. Arma — ad ſupplementum] *Forſan*, Arma — ac ſupplem. GRON.
48. Proſequentium tuente] Proſeq. juvenum tuente. CREV.
50. Inſecutoſque qui] Inſecutique qui. CREV. & DRAK.
52. Togatorum aliorumque] Aliorum. CREV.
54. Convertunt inde ſigna] Convellunt. CREV. & DRAK.
56. In quam conſpiraſſe] *Lege*, In quod. CREV.
Ib. Ait ſe provocare] *Forſan*, At ſe. J. GRON.
59. Nimiæ poteſtatis] Nimiæ poteſtati. CREV.
60. Nocte ceſſere] Nocti. CREV. & DRAK.
62. Vos milites mihi effeceritis] *Alii melius*, Vos mihi feceritis.
64. Auctores — nactus] *Potius*, Auctores populares ſententiæ haud popularis nactus. DRAK.
66. Ad quarum primum] *Melius*, Ad quorum. CREV.

L. IV.

2. UT, quemadmodum plebs gloriari poſſet] *Forſan*, Utrum, quemadmodum plebs, gloriari poſſent. DRAK. L. 4. 2-8.
Ib. Finem non fieri poſſe. In eadem] *Forſan*, Finem non fieri. Non poſſe in eadem. GRON.
7. Suffectis his conſulibus] *Delenda cenſet* CREV.
8. Quintum conſulibus] *Dele ultimam vocem.* GRON.
Ib. Illata ab ſenatu] *Forte*, Illata in ſenatu. DRAK.

L. 4. 8. Cuſtodiæque & tabularum cura] *Forſan*, Cu-
8-37. ſtodiaque tabularum & cura. CREV.

Ib. De conſulatu dubitabatur] Dubitatur. *Id.*

9. Omnis etiam expertem] *Forſan delendum eſt* τὸ etiam. *Idem.*

13. Ad diſſolvendum imperium latis] *Quid ſi*, Natis? GRON.

16. Bove aurato extra] *Forſitan*, Bove & arvo. GRON. Bove ac prato. J. GRON. *apud* DRAK. Bove aurato & ſtatua. CREV.

17. Colleſque inter] *Forſan*, Colles qui inter. PERIZON.

21. Tantum metum vaſtitatis] *Expungit* τὸ metum TAN. FABER.

23. Sed inter cætera] *Potius*, Sit inter cætera. MURET.

24. Fine alteri] *Delenda cenſet* SIGON.

25. Promiſcue hominum] *Potius*, Promiſcuâ. GRON.

Ib. Cultoribus agrorum] *Forſan*, Incultu agrorum. *Id.* Deficientibus cultoribus agrorum. DOUJAT.

30. Ritus ſacrificando] *Alii*, Ritus ſacrificandi.

31. Ne non poſſet] *Rectius*, Ne poſſet. GRON.

Ib. Animadverſio effecit] *Forſan*, Offecit. TAN. FABER.

32. Quam eos qui ob ereptum] *Dele* τὸ eos. *Id.*

35. Hoſpitum, ad quod publico conſenſu venerant] *Elegantius*, hoſpitii in quam publice conſenſerant. GRON.

37. His rebus actis] *Delenda cenſet Idem.*

Ib. Populi exercitum — duxiſſet] *Alii*, Populi adverſos victos dux eſſet.

Ib. Segnis, ſæpe iteratus] *Alii*, Segnius ſæpe iteratus.

37. Incerto clamore prodidit] *Forſan*, Incerto L. 4.
tenore. SIGON. Incertus prodidit. CAMPAN. 37-60.
38. Armata cohors] *Forſan*, Parmata. SCHEL.
39. Quum circumſedentibus] *Rectius alii*, Quo cum circumſedentibus.
Ib. Digreſſus deinde] Degreſſus. SIGON.
41. Romani fortunam. Noctemque] Romani. Fortunam noctemque. SCHEL.
44. Ob ſuſpicionem — abhorrens famam. Ampliatam] *Forſan*, Ab ſuſpicione — abhorrens. Eam ampliatam. GRON.
48. Per quam — cum primoribus] *Lege*, Per quam cum univerſo ordini tum primoribus. TAN. FABER.
49. Dignos enim eſſe qui] *Potius*, Dignum. *Id.*
50. Ne metu quæſtionum plebs irata] *Rectius alii*, Ne metu — iraque.
51. A plebe conſenſu populi] *Dele τὸ* populi. CREV.
52. Sollicitudines diſceſſere] *Lege*, Deceſſere. GRON.
55. Generoſique etiam] *Alii*, Generoſique jam.
Ib. Petere conſulatum] *Forſan*, Petere conſularem. CREV.
56. Ad iram compuliſſe] *Alii*, Compuliſſet.
Ib. Diviſa habere] *Potius*, Diviſui. GRON.
59. Et in muris diu] *Alii*, Et immitis diu.
60. Patribus univerſis, nec] *Forſan*, Patribus, nec univerſis. CREV.

L. V.

1. SErmonis auctorem] *Alii*, Auctore. L. 5.
7. Unde minime quis crederet] *Lege*, 1-7.
Quod minime. CREV.

L. 5. 7-34. 7. Pedeſtris ordinis ſe aiunt nunc eſſe, operamque] *Forſan*, Pedeſtris ordinis aiunt nunc eſſe, operam reipublicæ. CUPER. Pedeſtris ordinis aiunt vices nunc eſſe, operam reipub. CREV.

Ib. Primum equis merere] *Forſan*, Primum equis ſuis merere. SCHEL.

11. Vulnerum ac pavore] *Mallem*, Pavoris. GRON.

12. Oppida nec oppugnata] Oppida oppugnata. DRAK.

13. Veluti forte oblati] *Forſitan ſcriptum erat* Vti *i. e.* quingenti. CREV.

14. Deos etiam excipiebant] *Forſan*, Acciebant. CORT.

15. Traditum eſſe, ut quando] *Dele τὸ* ut. CREV.

17. Maxime in ea parte] *Forſan*, Maxima in parte. CREV. Maxime in parte. DOUJAT.

Ib. Gentem inuſitatam] *Alii hic & ſimiliter alibi*, Inviſitatam.

21. Suo privato incommodo, quam minimo publico populi Romani] *Alii*, Quam minimo ſuo privato incommodo publicoque, populo Romano.

23. Matutæ matri] *Alii*, Matutæ matris.

25. Voto contineatur] Contineantur. CREV.

26. Specimen, & maturam] *Alii rectius delent τὸ* &. *Alii*, Fortuna imperatoris Romani — ei maturam.

28. Tacite ejus verecundiam] *Lege*, Taciti. GRON.

30. In captivo ſolo habitare] *Alii*, Hoſpitari.

34. Quod eis ex populis] Quod ejus ex populis. DRAK. *Mallem*, Quod his ex populis. CREV.

34. Patentibus ſilvis] *Lego*, Patientibus Salyis. VALES. L. 5. 34-53.

Ib. Cognomine Inſubribus] *Scribe*, Cognominem. GRON.

35. Locos tenuere Libui] *Forſan*, Ubi—urbes ſunt, locos tenuere. Libui conſidunt, & poſt hos Salyes [*ſive* Salaſſi] prope antiquam gentem Lævos Ligures. DRAK.

36. Quod placebat, decerneret] Decernerent. CREV.

38. Diductam in cornua] *Alii*, Deductam.

Ib. Tantum ſuperanti multitudine] *Alii*, Superante multitudine. *Alii*, Superanti multitudini.

Ib. Tanta hominum oblivio] Tanta omnium. CAMPAN.

Ib. Siniſtrum cornu deſugit] *Lege*, Diffugit. GRON.

42. Seu non omnibus] *Scribe*, Seu non omnis. *Idem.*

Ib. Fragor—avertiſſet] *Malim*, Advertiſſet. *Id.*

46. Qui aut prælio] *Repone*, Qui a prælio. *Id.*

37. Saxum aſcenſu æquo] Saxorum. DRAK.

48. Utrimque exercitum] *Rectius nonnulli*, Utrumque.

51. Non niſi me Senatuſconſulto] *Melius alii*, Non ſi &c.

Ib. Capitolium deſeritur] *Alii*, Deſeretur.

53. Niſi ut jam novis copiis] *Alii*, Niſi ut ſi jam.

L. VI.

2. TRibunus militum — præpoſitus] *Forſan*, Tribuni—præpoſiti. GRON. L. 6. 2.

L. 6. 2-37. 2. Septuageſimo demum anno] *Potius*, Septimo & centeſimo. SIGON.

9. Quibus Quintius præfuerat] *Rectius*, Quibus Q. Servilius. GRON.

Ib. In Volſcis miſſi] In Volſcos. CAMPAN.

11. Primum omnium ex Patribus] *Nonnulli*, Primus.

12. A Velitris. Romanus dictator] A Velitris Romani. Dictator. DRAK.

14. Qua mente fierent, intuenda] *Potius*, Intuenti. GRON.

15. Sive ut & ipſe] *Alii*, Sive quod & ipſe.

17. Remiſſo id quod erepturi erant] Remiſſo eo quod. CREV.

18. Coorta eſſet — advocata] Coorta eſſet, in propinquum certamen aderat & Manlius. Advocata. DRAK. *Forſan*, Coorta eſſet in propinquum certamen, Manlius advocata. GRON.

19. Nam & quia] *Forſan*, Nam & hi quia. CREV.

20. Portam Flumentanam] Nomentanam. DRAK.

Ib. Auctores ſint. Damnatum] *Alii*, Auctores ſint damnatum.

23. Intentus in eventu] *Nonnulli*, In eventum.

24. In fluctuantem aciem] *Forſan*, Inter. GRON.

27. In agro Sabino] Gabino. DRAK.

30. Superfuit — militum] *Scribe*, Superfuit, fortuna pop. Rom. & militum. GRON.

35. Pervenire ad ſummam] Ad ſumma. CREV. & DRAK.

36. Plebem, ni potius quam ſortem] *Forſan*, Plebem, potius quam ſorte. GRON.

37. Qui crederent duobuſne in locis] *Lege*, Quid? crederentne duobus in locis? TAN. FABER. *Forſan delenda ſunt*, Qui crederent. GRON. Quis crederet duobus nunc in locis? J. GRON. *ap.* DRAK.

40. Neque nego, neque inficias eo] Non ego, non cæteri Claudii inficiamur. CREV. L. 6. 40-42.

Ib. Aut quolibet alio] Et quolibet alio. CREV. & DRAK.

Ib. Niſi, quia indignos] *Rectius alii delent* τὸ niſi.

41. Petere honores malint] *Alii*, Malunt.

42. Ab hoſte ſeſe tutati ſunt] *Dele* τὸ ſeſe. CREV.

L. VII.

2. FEſcennino verſu ſimilem] *Nonnulli*, Verſum. L. 7. 2-26.

Ib. Quæ inde exodia] *Aliqui ignorant* τὸ inde.

3. Ex lege templum Jovis] *Forſan*, Templo. GRON.

6. Famæ rerum ſtandum eſt] Famâ. CREV. & DRAK.

7. Clamore provolant] Clamore ingenti provolant. *Iidem.*

8. Agmenque fugientium ab ſignis] *Forſan*, Ab Signinis. CREV.

11. Arcem belli Gallici petunt] Galli petunt. CAMPAN.

15. Dextro cornu] *Legerem*, Siniſtro. GLAREAN.

17. Conſules legatique] Conſul. CREV. & DRAK.

24. Quia & vulnus degrávabat &c.] *Alii concinnius*, Quod & vulnus degravabat, & ſubjicere exercitum tumulis ab hoſte occupatis nolebat, præda omni &c.

25. Socialis cœtus] *Dele ultimam vocem.* GRON.

26. Animis perceperat] *Omnes fere*, Præceperat.

Ib. Mare inferum] *Rectius alii*, Superum.

L. 7. 29-41. 29. Temporum ſpatio] *Dele ultimam vocem.* GRON.

32. Utrum qui audiendus] *Vide annon,* Audendi. FREINSH.

Ib. Non factionibus modo nec per] *Forſan,* Non factionibus nec per. GLAREAN.

34. Demitterent agmen] *Rectius alii,* Demitteret.

37. Relictiſque duabus legionibus] *Forſan,* Cohortibus: *vel,* Duobus millibus. J. GRON.

38. Sueſſanorumque] *Potius,* Sueſſulanorumque. SIGON.

39. Jam judicia] Jam indicia. CREV. & DRAK.

Ib. Sermonibus ſerunt] Serunt. DOUJ. & DRAK.

Ib. Honorem — denunciantes] *Fortaſſe,* Honorem ſi ſequeretur, aut, ubi reſtitaret, mortem denunciantes. GRON.

40. Arma, ſignaque] *Melius,* Et arma, ſignaque. *Idem.*

41. Nec particeps — fugiſſent] *Fortaſſe,* Et, ne particeps eorum eſſet, ab Lautulis fugiſſet. *Id.*

L. VIII.

L. 8. 4-8. 4. SI ſocietas æquatio juris eſt] *Forſan,* Æquati. GRON.

6. Dii pium movete bellum] Dii pium movêre bellum. DRAK.

7. Ignarus fati, futurique] Ignarus facti, futurique. CREV.

8. Fuit enim civili] Fuit autem civili. CREV. & DRAK.

Ib. Quod antea — hoc poſtea] *Forſan,* Quæ antea — hæc poſtea. GRON.

8. Ordo ſexagenos milites &c.] *Legendum*, Ordo ſexagenos milites & duos, centurionem & vexillarium — manipuli decem. LIPS. L. 8. 8. 25.

Ib. Hoc triginta manipulorum &c.] *Legendum*, Hoc viginti manipulorum — jam alii decem [ordine] locabantur: ex quibus unuſquiſque tres partes habebat: earum unamquamque primam pilum vocabant. Tribus ex vexillis conſtabat: centum octoginta ſex homines erant. *Idem*.

Ib. Haud ſecus quam vallo] *Quidam*, Ut haud ſecus.

Ib. Quatuor fere legiones quinis] *Mallem*, Quatuor legiones fere quinis. SIGON. Legiones quaternis. LIPS.

10. Piaculum hoſtia cædi] Hoſtiam. CREV.

13. Aricinos, Lavinioſque] Aricinos, Lanuvinoſque. DRAK.

17. Pro tumultu] *Delet has voces* TAN. FABER.

18. Compotes ſui feciſſe] *Forſan*, Fuiſſe. CREV.

19. Lucani Romam venerunt] *Potius*, Poluſcani. RUBEN.

20. Magiſtratus inierunt] Magiſtratum. CREV.

Ib. In deditionem conſulis] *Forſan*, Conſuli. DOUJAT.

Ib. Verſus ædem Quirini]. Adverſus. *Idem*.

21. Ad meliora reſponſa] *Forte*, Ad molliora reſponſum. GRON.

23. Oriente nocte] *Legendum*, Oriens de nocte. CREV. & DRAK.

24. Conſentiam — Sipontumque] *Forſan*, Potentiam — Metapontumque. DOUJAT.

Ib. Urbe imminentes] Imminente. DRAK.

25. Quibus hoſtis territabat, patiebantur] *Dele* τὸ patiebantur. GRON.

L. 8. 25-36. 25. Indigna jam liberis] Indigna jam in liberis. DOUJAT.

28. Quod ligari nexi deſierunt] Quod necti deſierunt. CREV. & DRAK.

Ib. Miſericordiam elicere poterat] Poterant. CREV.

29. Aut vulnerum ira] *Alii rectius*, Ac.

32. Tumultum jam in concionem] *Forſan*, Tumultu jam concionem. TAN. FABER.

34. De alieno imperio ſpreto] *Lege*, Dictatorio imperio ſpreto. *Idem.*

36. Miſcendam comitati] *Melius*, Comitate. GRON.

L. IX.

L. 9. 4-23. 4. AGro Samnitium decederetur] Si agro. DRAK.

5. Miſerationem fecit] *Scribe*, Fecerunt. GRON.

7. Quemque coram animos habiturum] Quemque eorum. DRAK.

9. Interea dedite] *Nonnulli*, Dedite interea, dedite.

Ib. Dii meliora, inquis] *Rectius aliqui*, Inquit.

11. Pacem ſibi habeat] *Forſan*, Pacem ne habeat. GRON.

Ib. Quam hoſti tibi remittendo] *Rectius*, Quam hos tibi. *Idem.*

17. Quem juvenes duo] Quem juvenes ii. CREV. & DRAK.

19. Abſit invidia vero] Verbo. DRAK.

20. Præfecti Capuæ] Capuam. CREV.

22. Inſignis utrimque clades] Inſignes. DRAK.

23. Ea oratione dictatoris] Et oratione. CREV. & DRAK.

27. Magis tamen ſpe] Spes. CREV. & DRAK. L. 9.
Ib. In conſpectu hoſtibus data] *Opinor*, In conſpectum. GRON. 27-46.
Ib. Aciem pediti tutam] *Scribo*, Pedite. *Idem*.
Ib. Auxilium advenerat] Auxilium, advenerant. DRAK.
30. Epularum cauſa] *Aliqui omittunt ultimam vocem*.
32. Ab utroque in caſtra] *Lege*, Ab utriſque. CREV.
33. Fatalis tum tribunis ac plebi] *Alii*, Fatalis cum tribunis ac plebe. *Forſan*, Nata litibus cum tribunis ac plebe. GRON.
Ib. Longinquitate poteſtatem] *Melius*, Poteſtatis. CREV.
36. M. Fabium Cæſonem alii] M. Fabium, Cæſonem alii. CREV. & DRAK.
37. Neque in ſilvis] Neque è ſilvis. *Iidem*.
38. Quod — ejuſdem curiæ] *Forſan*, Quo — eadem curia. GRON.
40. Dominis argentariorum] Argentariarum. CREV.
41. Ante imperium deinde, concentu] *Nonnulli*, Ante imperium, ante concentum.
43. Vetuſtate gentis gloriæ] *Forſan*, Vetuſtæ gentis gloria. GRON.
44. Ubi poſtero die cœptum] *Nonnulli*, Cœpta. *Forſan*, Urbs poſtero die cœpta. CREV.
Ib. Herculis magnum] *Quidam*, Herculis Magni.
46. Opes urbanas; humilibus — diviſis] *Scribe*, Opes, urbanis humilibus — diviſis. GRON.

L. X.

L. 10. 5. SUperaſtantium in foſſam] *Rectius Edd. vett.* Superſtantium.
ſ-34.

10. Eos alia molientes] *Forſan*, Eos talia molientes. GLAREAN.

13. Immodicæ cupiditatis] *Forſan*, Cupiditati. GRON.

14. M. Fulvium] Maximum filium. CREV.

17. Labor haud magnus] *Alii*, Labor haud major.

18. Piget tamen incertum ponere] *Magis placeret*, Certum. CREV.

Ib. Hic te ad opem ferendam] *Rectius nonnulli*, Huc.

19. Omnis rei bene] *Melius quidam*, Omne.

Ib. Velut ſorte quadam] Velut forte quadam. CREV. & DRAK.

20. Nullo inter alios] *Forſan*, Inter ipſos. CREV.

21. Ob hæc (& jam — comitiorum) L. Volumnius] *Rectius alii*, Ob hæc & (jam appetebat tempus) comitiorum cauſa, L. Volumnius.

Ib. Duos conſules illo die] Duces conſules. CREV. & DRAK.

22. Eumque & prærogativæ] *Reponendum*, Prærogativa. CREV.

25. Nobiliorem ac ſalubriorem] *Optime unus*, Mobiliorem.

26. In colle — aciem erexit] In collem. CREV.

31. Quæ Vulturno adjacent flumini] *Forſan*, Qua Vulturno adjacet. GRON.

Ib. Duriora pectora] *Alii*, Dura illa pectora.

34. Inde Ferentinum ductæ] *Forſan*, Treventinum. GRON. Forentum. DOUJAT.

35. Nudus atque inermis] *Rectius alii*, Nudus atque iners. L. 10. 35-46.

36. In medio ſarcinas] *Lege*, In medium. J. GRON.

37. Voluntatem ſibi ac favorem—futuram] Futura. DRAK. *Lege*, Futurum. CREV.

40. Atque inter ipſam dimicationem] Atque inde inter. CREV. & DRAK.

42. Pocillum mulſi] *Potius*, Pocillo. DOUJAT.

43. Prope temere ſub armis] *Potius*, Forte temere. GRON. *Omittit τὸ* prope. CAMPAN.

45. Neque bellum ex æquo erat] *Unus*, Sed bellum.

46. Vicies centies—millia] *Scribendum*, Vicies centena, & ad triginta tria millia. GRON.

L. XXI.

4. AMilcarem viventem] *Nonnulli*, Juvenem. L. 21. 4-10.

5. Vel inermi equite] Vel ab inermi equite. CREV. & DRAK.

8. Multimoda arte diſtineri] Multifariam diſtineri. DRAK.

Ib. Cœpti ſunt: — quaſſatæ quoque] *Scribe*, Cœpti ſunt. & non ſufficiebant (jam enim feriebantur arietibus) muri, quaſſatæque. GRON.

Ib. Haſtili oblongo] Haſtili abiegno. CREV. & DRAK.

Ib. Tres in longum] Tres longum. *Iidem*.

9. Effrænatarum gentium] *Nonnulli*, Efferatarum.

10. Sed Tarento tum in Italia] *Quidam*, Tarento, id eſt, Italiâ.

L. 21. 12. Aliquantulum muri] Aliquantum. CREV.
12-27. 13. Binis veſtimentis] *Rectius*, Privis. LIPS.

17. Sociorum quadraginta—millia] *Scribe*, Quadraginta millia peditum, quatuor millia & quadringenti equites. GRON.

Ib. Et trecenti equites] *Mallem*, Treceni. CREV.

Ib. Equitibus mille ducentis] Mille ſexcentis. CREV. & DRAK.

Ib. Quatuordecim millia] Decem millia. *Iidem*.

Ib. Eodem anno verſa] *Plerique*, Eodem verſa. *Forſan*, Nondum verſa. GRON.

18. Unus princeps: Vana, Romani] Unus: Præceps veſtra, Romani. CREV. & DRAK.

Ib. Verbis adhuc — aſperior] *Forſan*, Verbis lenior eſt, re adhuc aſperior. CREV.

19. Quod fœdus Aſdrubalis — comparandum non erat] Quid fœdus Aſdrubalis—quod mutatum eſt, comparandum erat? CREV. & DRAK.

Ib. Ut in ſocietatem] *Videtur fuiſſe*, Et aut in ſocietatem. GRON.

20. In his nova terribiliſque] *Forſan*, Ruſcinone terribilis. J. GRON. Ruſcinone nova terribiliſque. CREV.

Ib. Cenſere, ne in Italiam] *Dele primam vocem*. GRON.

22. Atque ideo haud minus] *Dele voculam* haud. *Idem*.

25. Acciſas res ſatis conſtabat] *Forſan*, Ad mille cecidiſſe ſatis conſtabat. DRAK.

26. Qui ſedes tenuerant] *Nonnulli*, Quos ſedes ſuæ tenuerant.

27. Duces Galli educunt] Edocent. CREV. & DRAK.

Ib. Inſtructos frenatoſque] *Alii*, Inſtratos frenatoſque.

28. Quanquam & ex adverſo] *Alii delent particulam* et. L. 21. 28-36.

Ib. Tanta vis—premebat acies] *Nonnulli*, Tanta vi—evadente, &—premente acie.

Ib. Poſtquam vim facere conati, ultrò pellebantur] *Quidam*, Poſtquam utrôque vim facere conati, pellebantur.

29. Averterat à præſenti] *Melius alii*, Avertit.

31. Ibi Arar—diverſi ex Alpibus—aliquantulum] *Lege*, Iſara—diverſis ex Alpibus—aliquantum. J. GRON.

Ib. Quod erat—futurum] Quod ea—fuerat. CREV. & DRAK.

Ib. Omnium, & veſtis—quæ infames] Omnium, maxime veſtis—quam infames. DRAK.

Ib. Novoſque gurgites faciens] *Dele* τὸ faciens. GRON.

Ib. Saxa glareoſa] *Scribe*, Saxa glareaſque. *Id.*

33. Objecta res oculis, animis] Objecta res oculis animiſque. CREV. & DRAK.

Ib. Inde ruinæ maximæ] Sed ruinæ maximæ. DRAK.

Ib. Captivorum pecoribus] *Forte*, Captivis pecoribus. GRON.

35. Sicut præcipites per arctas vias] *Scribe*, Sicut principes. GRON. *Forſan*, Sicut per arctas & præcipites vias. CREV.

Ib. Ita arctiora ſunt] Ita adrectiora ſunt. CREV. & DRAK.

Ib. Poſſent; —hærere afflicti veſtigio ſuo] *Potius*, Poſſent, ſi qui paululum titubaſſent, nec hærere &c. CREV. *Forſan*, Hærere affixi veſtigio ſuo. DRAK.

36. Veterem nivem intactam nova] *Forſan*, Veterem nivem intacta nova. CREV.

L. 21. 36. Adminiculis prolapſi, ſi iterum corruiſſent] 36-47. *Melius*, Adminiculis prolapſi, iterum corruebant. CREV. Adminiculis prolapſis iterum corruerant. DRAK.

Ib. Volutabantur jumenta] Volutabantur. Jumenta. CREV. & DRAK.

Ib. In continendo ungulis] *Annon*, Connitendo? TAN. FABER.

37. Inferiores valles apricos] *Nonnulli*, Inferiora valles & apricos.

Ib. Etiam humano cultu] Et jam. CREV. & DRAK.

Ib. Etiam locis mollioribus] *Forſan*, Jam &. CREV.

38. Amiſiſſe in Taurinis — digreſſo] *Melius*, Amiſſa, Taurinis — degreſſo. GRON.

Ib. Nomen & jugo] *Forte*, Ei jugo. *Idem.*

Ib. Forte id movit] Movet. DRAK.

Ib. Sed ab eo quem in ſummo] *Forſan*, Ab Deo. CUPER.

39. Quia volentis in amicitiam] *Alii*, Volentes.

Ib. Sicut uterque inter ſe] *Rectius aliqui*, Sicut inter ſe.

40. Plures pene perierint] *Forſan*, Plures fœdè perierint. GRON. Plures perierint. CREV.

41. Fortunam illius urbis] *Scribe*, Ipſius. GRON.

43. Dum ſic aliquot] *Omnino*, Quum ſic aliquot. *Idem.*

Ib. Navem habentibus: circa Padus] *Forſan*, Navem habentes. Contra Padus. CREV.

44. Ad Iberum eſt Saguntum] *Forſan*, Cis Iberum. CREV.

47. Vada petenda fuerant] *Rectius*, Fuerint. CREV.

49. Eſſe credere: eadem tempeſtate] Eſſe: credere &c. CREV. & DRAK. L. 21. 49-58.

Ib. Rex Meſſana M. Æmilio] *Alii*, Meſſanæ. *Alii*, Rex M. Æmilio.

Ib. Teneri ad apparatum belli: edicto] Teneri: ad appar. belli edicto. CREV. & DRAK.

Ib. Qui erant ex ſpeculis] *Alii*, Qui ex ſpeculis. *Forſan*, Uti ex ſpeculis. GRON.

52. Varia inde pugna ſequentes] *Forſan*, Cedentes ſequenteſque. GRON. Pugna ſequente. J. GRON.

Ib. Major tamen hoſtium Romanis] *Annon*, Major tamen quam hoſtibus? TAN. FABER. *Forſan*, Major tamen juſtiorque Romanæ. GRON. *Videtur*, Major tamen cum Romano. J. GRON. *Forſan*, Major tamen hoſtium cædes, Romanis. BURMAN.

56. Media acie in extremum] *Potius*, è media. GRON.

57. Niſi quod Pado naves] Niſi quos Pado naves. CREV. & DRAK.

Ib. Caſtelli oppugnandi ſpe] *Rectius*, Expugnandi. PERIZON.

58. Haud longis inde temporibus] *Suſpicor*, Haud longi inde temporis. GRON.

L. XXII.

1. AD ſimulacra luporum] *Nonnulli*, Ac ſimulacra. L. 22. 1-2.

Ib. Carminibus præfarentur] *Lege*, Profarentur. GRON.

Ib. Saturnalia clamatum] *Forſan*, Clamata. *Id.*

2. Trahendoque delectu] Habendoque delectu. CREV.

L. 22. 2. Suſtinere ſe prolapſi, neque] *Rectius*, Suſtinere ſe, neque prolapſi. CREV.
2-22.

Ib. Quod altiùs ab aqua] Quò altiùs. CREV. & DRAK.

4. Ex pluribus vallibus] *Potius*, Collibus. LIPS.

5. Dux adhortatorque captus] Factus. DRAK.

Ib. Ut in ſua legione] Nec ut. CREV. & DRAK.

6. In vincula omnes conjecit] *Edd. vett.* Conjecti.

7. Multi poſtea utrimque] *Dele ultimam vocem.* PERIZON.

10. Conſulente collegium prætore] *Alii*, Conſulente collegio prætorum.

Ib. Ante id ea] Anteidea. CREV. & DRAK.

12. Tranſverſis limitibus] Ac tranſv. limit. *Iid.*

Ib. Et conceſſum eis] *Delent voculam* eis *Iid.*

Ib. Parebat in imperio] Impar erat imperio. DRAK.

13. Ut etiam atque etiam] *Suſpicor*, Etiam atque etiam ut. GRON.

14. Tendentem ad mœnia] Scandentem mœnia. CREV. & DRAK.

16. Intra Formiana ſaxa ac Linterni arenas] *Nonnulli rectius*, Inter — ac Literni.

18. Exacta prope æſtate] Extracta. CREV. & DRAK.

19. Alii reſolutis — evehuntur] *Edd. vett.* Alii reſolvunt oras, aut ancoram vellunt. *Vel*, Reſolutis oris ancoram vellunt.

20. Non aut — litore illiſas] *Unus*, Aut non — *Nonnulli*, Litori illiſas.

Ib. Qui Iberum incolunt] *Forſan*, Qui cis Iberum. GRON.

22. Quaſi — ſic ageretur] *Rectius nonnulli*, Quo ſi — *Unus*, Res ageretur.

23. Vim omnem hoſtium] *Lege*, Hoſtilem. CREV. L. 22. 23-36.

Ib. Inter duces Romanos] Romanum. CREV. & DRAK.

Ib. Tardius rogaretur] *Rectius nonnulli*, Erogaretur.

24. Artibus Fabii pars — jam ferme] *Forſan*, Artibus Fabii, dum pars — aberat, ferme. GRON. *Alii*, Artibus Fabii (pars exercitus aberat) jam ferme.

25. Quorum neutra — prætore egeat] *Nonnulli*, Quarum. *Dele τὸ* prætore. CREV.

26. Literis ſenatuſconſulti] *Unus*, Literis conſulis. *Forſan*, Literis ſenatus. LIPS. Literis ſenatuſque conſulto. GRON.

Ib. Cumque invicto] *Rectius nonnulli*, Cum invicto.

28. Levem armaturam demittit] *Dele ultimam vocem*. GRON.

31. Cum his Sempronio] *Potius ſine τοῦ* his. CREV.

Ib. Literiſque Fabii] Literis Q. Fabii. CREV. & DRAK.

Ib. Ut dictator prodictatore] *Nonnulli*, Ut, qui pro dictatore, dictator.

32. Tum enim autumni erat tempus] Extremum autumni erat. CREV. & DRAK.

34. Cum quatuor militum legionibus] *Dele τὸ* militum. CREV.

36. Quidam auctores ſunt] *Forſan*, Fuiſſe, auctores ſunt. *Vel*, Iidem auctores ſunt. PERIZ.

Ib. Signa in Sabinis cædis] *Forſan*, Signa in Sabinis Cereris. J. GRON. *Potius*, Signa in Sabinis, Cæretes aquas e fonte cruentas manaſſe. CREV.

L. 22. 38-51. 38. Ab tribunis militum adacti, juſſu conſulum &c.] *Potius*, Ab tribunis militum adacti. Nam ad eam diem nil præter ſacramentum fuerat, juſſu Coſſ. conventuros, neque injuſſu abituros. At ubi &c. CREV.

Ib. Teli ſumendi aut petendi] *Forſan*, Teli petendi. *Vel*, Teli ſumendi aut repetendi. CREV.

Ib. A tribunis] Ad tribunos, &c. *Idem*.

Ib. Conciones—conſulis—denunciantes] *Unus*, Denunciantis.

Ib. Jam tum locatus in urbe] *Forſan*, Togatus. MURET.

39. Ut ego contemnendo] *Edd. Vett*. Et ego.

44. Exemplum Fabii] Fabium. CREV. & DRAK.

45. Tenuerunt jaculatores. ex ceteris — facta] *Forſan*, Tenuerunt. Jaculatores, & cetera levium armorum auxilia. GRON. *Vel*, cum ceteris—facti. DRAK.

46. Ante ceteros habitus] *Forſan*, Ante alia. VALLA. —Sane & alius. GRON.

48. Aſdrubal qui ea parte &c.] *Forſan tale quid reponendum*, Aſdrubal, qua parte præerat, victor, lævum quoque Romanorum cornu adortus pari fortuna, Numidas. GRON. *Vel*, Aſdrubal qui victor ad eam partem penetraverat, ſubductos ex acie Numidas. ANT. PERIZON.

Ib. Gallos pedites] *Forſan*, Equites. GRON.

49. Fugientium infeſtus agmini] *Forſan*, Immiſtus. GRON. Infertus. ANT. PERIZ. Ingeſtus. BURMAN.

Ib. Quadraginta millia] *Alii*, Quadraginta quinque millia.

50. Quòd ingenium ſuum] Quem ingenium ſuum. CREV.

51. Quas ſibi ipſos feciſſe] Quos ſibi. DRAK.

52 Ceterùm ab omnibus] *Forſan*, Hominibus. CREV. L. 22. 52-60.

53. Concilium advocandum — negat concilii] Conſilium advocandum — negat conſilii. CREV. & DRAK.

54. Occidione occiſos — conſules] *Scribe*, Occidione occiſum cum duobus conſulibus exercitum. GRON.

Ib. Duobus conſulibus conſulares] *Nonnulli*, Duo conſulares.

Ib. Comparem cladem] *Quidam*, Compares cladem.

55. Qui obvios percunctando — forte referant] *Forſan*, Qui obvios percunctando (aliquos profectò ex fuga paſſim diſſipatos fore) referant. GRON.

56. Ad decem millia] *Potius*, Ad quatuordecim. *Idem*.

Ib. Ad Ægates inſulam] Inſulas. CREV. & DRAK.

57. Literis — lectis M. Claudium] *Nonnulli*, Literis — lectis cenſuerunt M. Claudium.

Ib. Ibi ante hoſtiis] Jam ante hoſtiis. CREV. & DRAK.

58. Servo centum] Centenos. SIGON.

59. Qui nos hoſpitum numero] *Forſan*, Qui ſuos. CREV.

Ib. Repulſi habeamur] Abeamus. CREV. & DRAK.

60. Inſectatione eorum] *Redundat ultima vox*. CREV.

Ib. Eſſent milites, hodie in caſtris Romanis] Eſſent, milites hodie in caſtris. DRAK. *Forſan*, Eſſent milites, hodie in caſtris Romani. J. GRON.

L. XXIII.

L. 23. 1–15. 1. Accitus — a Statio] *Forſan*, A Statio Trebio. GRON.

3. Ejicitur pro malo atque improbo] Ejicitur. Pro malo atque improbo bonum. CREV. Eligite pro malo atque improbo bonum. DRAK.

9. Ut ſacratis de menſis eſſemus. digreſſi — armaremur] Ut ſacratas fide manus, digreſſi — armaremus. CREV. & DRAK.

Ib. Hanc arcem defendere — quando parens] *Forſan*, Hanc arcem hoſtium inii, — quando parens. RUBEN.

10. Quam primum peterent] *Lege*, Primam. GRON.

11. Divi quoque in eo erant] *Forſan*, Divi quiſque. DOUJAT.

Ib. In ara Apollinis] In aram. CREV. & DRAK.

Ib. Quæque deficiebant] Quæ deficiebant. *Vel forſan*, Ut quæque. CREV.

12. Invictum noſtrum imperatorem] Veſtrum. CREV. & DRAK.

13. Priore Punico bello] *Forſan*, Italico, *aut* Romano, *aut* pugnatum. GRON.

Ib. Multa talenta] *Potius*, Mille talenta. GRON.

14. Et ut non hoſtiliter] *Dele voculam* et. *Id.*

Ib. Poſſe, clam ſimulando] *Forſan*, Poſſe obſecundando. GRON.

15. Neapolim — non admiſſus] Neapoli quoque, ſicut Nola omiſſa. CREV. & DRAK.

Ib. Quocumque hoſpitia] *Melius*, Quo quemque hoſpitia. GRON.

15. Conſenſus attentatæ defectionis] *Lege*, Conſcientia tentatæ defectionis. GRON. L. 29. 15-24.
16. Temere rogantes] Temere provocantes. DRAK.
Ib. Egreſſa portis foret] Iret. CREV. & DRAK.
Ib. Trecentos—non plus uno] *Alii*, Octingentos—non plus D.
17. Conſilium aut terror] Conſilium aut error. CREV. & DRAK.
Ib. Legioneſque novas acciri] *Forſan*, Legioneſque eminus adſpici. LIPS.
Ib. Ne quis—Capuam quoque recurrat] *Videtur fuiſſe*, Ne quid—Capuæ quoque moveretur. GRON.
Ib. Jamque de Capuæ] *Lege*, Ut de Capuæ. CREV.
18. Ad ipſum inſtructæ] *Rectius alii*, Ad id ipſum.
Ib. Ars deerat. Socii Romanorum] *Lege*, Ars deerat ſociis Romanorum. Propugnacula. GRON.
19. Acerranorum] *Potius*, Avellanorum. *Idem*.
20. Quum obſiſtere malis] Quibus quum. CREV. & DRAK.
Ib. Re laxata—retinuerunt] Relata poſtero die—re, tenuerunt. CREV.
21. L. Furium prætorem] *Lege*, P. Furium. GLAREAN.
22. Non ſolum inopiam ſed paucitatem] *Forſan*, Non ſolum paucitatem ſed inopiam. CREV.
Ib. Pro magna re ſuadere] *Alii*, Se ſuadere. *Nonnulli*, Cum pro magna re. *Forſan*, Cum P. Ro. [populo Romano] magnopere ſe ſuadere. CREV.
24. Eo accurrerat] Et Ædilis Curulis erat. CREV. & DRAK.

L. 23. 25 Niſi qui ſtipendiorum] Niſi quod. *Edd. vett.*

45-39. 26. Cui multum ac diu] Quoad multum ac diu. Crev. & Drak.

Ib. Carpeſiorum] Tarteſſiorum. Crev.

27. Dum corporibus applicantur] *Nonnulli*, Dum corpora corporibus applicantur.

29. Auxilia equitum, Numidas — opponit] Auxilia: equitum, Numidas — apponit. Crev.

Ib. Pulſis tandem mediis] *Forſan*, Pulſis jam tum mediis. Gron.

30. Sutrinæ poſtremo coriis] *Potius*, Scutorum poſtremo coriis. Campan.

Ib. Defenſoribus vaſta] A defenſoribus vaſta. Crev. & Drak.

Ib. Per triduum in foro] *Dele τὸ* per triduum. Crev.

Ib. Qui antea conſul] *Lege*, Qui ante II conſul. Perizon.

31. Ut, quo eo anno] Ut eo anno. Crev.

Ib. Inde ſex legiones] *Lege*, Inde eæ legiones. Perizon.

32. Volones qui fierent] Volonum quod fuerat. Crev.

33. Circa Nuceriam] *Lege*, Luceriam. Glar.

Ib. Cum quibus regibus placeret] *Scribe*, Cum quibus regi placeret. Gron.

34. Ad Baleares inſulas ejicitur] Dejicitur. Crev. & Drak.

35. Triduum ſacrificatum] *Forſan*, Sacrificatur. Crev.

38. Ad naves XXV — XX paratas] *Lege*, Ad naves XX — XXV paratas. J. Gron.

Ib. L naves ad Oſtia] XXX. Crev. & Drak.

39. Ignarus de iis quæ] *Forſan*, Ignarus rex ec-quæ. Gron.

39. Super Veſuvium in caſtris] *Lege*, Super Sueſſulam. CLUVER. L. 23. 39-48.

40. Pellidos Sardos] Pellitos. CREV. & DRAK.

42. Annos prope L] *Lege*, LX. SIGON.

Ib. Nunc prope unius] Nunc proprii unius. DRAK.

44. Triginta, Romanorum nullus] *Forte*, Trecenti, Romani quinquaginta. GRON.

46. Ager—latus datus eſt] *Dele vocem* latus. CREV.

47. Quam ſatis certam] *Forſan*, Quàm vera ſit. GRON.

48. Hæc Prætor in concione edixit] *Legas*, Hæc Prætor in concione: edixitque. *Idem*.

L. XXIV.

2. NIhil certi allatum] Ablatum. CREV. & DRAK. L. 24. 2-6.

3. Affinguntur plerumque] *Forſan*, Affingunt ut plerumque. J. GRON.

Ib. Frequentiam eorum recipere] *Nonnulli ignorant* τὸ eorum. *Forte*, Frequentiam ſuam. GRON.

4. Læte — amici ad præcipitandum] *Forſan*, Læti — amici præcipitandum. CREV.

Ib. Tutores numero quindecim] Tutores modo quindecim. CREV. & DRAK.

Ib. Diſciplinæque in qua edoctus eſſet] *Mallem*, Eductus. TAN. FABER.

5. Ab latere tyranni] Ab latere inde eos nominat tyranni. *Edd. vett.*

6. Itaque quod omne vinculum] Ita quod unum. CREV. & DRAK.

L. 24. 6. Quia æquum cenſebat] Quâ æquum cenſe-
6-26. bat. CREV. & DRAK.

7. Provinciam regnique fines] *Melius*, Ad provinciæ. PIGHIUS.

8. Ob eandem cauſam] *Dele particulam* ob. CREV.

Ib. Dictatorem dicendum — cenſeremus] *Malim*, Cenſerem. GRON.

Ib. Utiles documento] Utilia documenta. CREV. Utili documento. DRAK.

10. Velut impetus torrentis] *Melius unus*, Velut impetu.

11. Navibus novis deductis] *Quidam*, e navibus.

15. Numidæ concurriſſent] *Nonnulli*, Occuriſſent.

18. Inerti cenſoriæ notæ] *Forſan*, Tam tetricæ, *vel* atroci. RUBEN. Tam truci. J. GRON.

21. Fungendæ potioris ducibus] Fungendæ potioribus ducibus. CREV.

22. Servitudinis indignitatiſque] *Forſan*, Servitii tædium. LIPS. *Potius*, Servitii pœnas indignitateſque. GRON.

Ib. Velut munitiſſima] *Scribe*, Vel munitiſſima. GRON.

Ib. Poſtquam animadvertit] *Forſan*, Animadverterit. *Idem*.

23. Quæ in inſula — tradita eſt] *Nonnulli*, Quæ in inſula erat, Achradinam tranſlata eſt.

Ib. Suſpecti obſervarentur] Obverſarentur. CREV. & DRAK.

25. Intemperantes plebeiorum animos] *Nonnulli*, Intemperantes ſuppliciorum animos.

26. Cum ad ſe quoque venire] *Lege*, Veniri. GRON.

26. Nunc per memoriam] *Dele particulam* nunc. CREV. L. 24. 26-42.

Ib. Quantum ſpes hominum fallit] *Forſan*, Falli. GRON.

28. Vel L annis] *Scribe*, Et L annis. GRON.

31. Hippocraten atque Epicyden adeſſe] *Delet ultimam vocem* CREV.

32. Inflati vano nuncio] *Forſan*, Afflati. GRON. Inflammati. DRAK.

Ib. Tuto in Hexapylo] *Fortaſſe*, Totum Hexapylo. CREV.

34. Aliæ binæ ad quinqueremes] *Lege*, Aliæ binæ ad octo quinqueremes. SIGON.

Ib. Velut naves agerentur] *Forte*, Velut una navis. CREV.

Ib. Quæ propius quædam ſubibant] *Nonnulli*, Quæ propius ſubibant.

38. Nec præoccupati, peculii] Nec præoccupati, ſpem ullam. DRAK. Nec præoccupati, præſidii. CAMPAN. *Forſan*, Perfugii. CREV.

39. Claudendoſque oppidanis] *Alii*, Claudendoſque oppoſiti.

40. Terra aut maritimis viribus] *Forte*, Macedonem Epiri maritimis urbibus. GRON.

Ib. Præſidio loci — cum claſſe] *Plerique ſcripti*, M. Valerius M. M. præſidioque eis T. Valerio legato, cum claſſe. *Forte*, M. Valerius duobus millibus præſidioque eis T. Valerio relictis cum claſſe. GRON. *Scribe*, P. Valerio. GLAREAN.

41. Intra bina caſtra] Inter. CREV. & DRAK.

Ib. Plus decem millibus captum] Plus mille capti. DRAK.

42. Magone — fratre miſſo] *Lege*, Magone — a fratre miſſo. CREV.

L. 24. 42-49. 42. Alii plerique milites] *Potius*, Galli plerique milites. VALLA. At hi plerique milites. GRON.

Ib. Quam mille capta] Captum. CREV. & DRAK.

Ib. Cum jam res proſperæ] *Lege*, Cum tam res proſperæ. PERIZON.

Ib. Octavum jam annum] *Forſan*, Quintum vel ſextum. GLAREAN.

43. Dimiſſique fuerant] *Potius*, Fuerunt. CREV.

44. Prætori Sempronio] P. Sempronio. CREV. & DRAK.

45. Quum illud potius — & non vocitent] Qui quum illud potius — id non cogitent. DRAK.

Ib. Crudelitati quoque gravitatem addidit] *Forſan*, Crudelitatem quoque rapacitati addidit. GRON.

46. Neglectam cuſtodia vidit] Neglectam cuſtodiam. CREV. & DRAK.

Ib. Eam portam — ad murum pergere] *Forte*, Eam portam, ſcalis prius tranſgreſſos murum, aperire. CREV. Ad eam portam, ſcalis prius tranſgreſſos murum pergere. ROEL.

48. Tum primum, ut pro bonis] *Forte*, Tum hoc, *vel* id, primum, ut pro bonis. CREV. Tum primum id. DRAK.

Ib. Cum duobus — legatos] Cum duobus Romanis reliquis Numida legatos. DRAK.

49. In Mauruſios ex acie Numidas] *Forſan*, Numidis. SIGON. *Dele vocem*. Numidas. CREV.

L. XXV.

L. 25. I. 1. IPſorum interim Sallentinorum] *Lege*, Et Sallentinorum. RUBEN.

3. Ut ſortirentur, ubi Latini] *Forte*, Ut ſortirentur tribus, ac dein ſuffragium ferrent. GRON. L. 25. 3-16.

4. Populo per vim extorſiſſe] Populo Romano extorſiſſe. CREV. & DRAK.

Ib. Aciem introduxiſſe] Inſtruxiſſe. *Iidem.*

6. Patriæ ſatisfacturos] Senatui. *Iidem.*

7. Deducti in comitio &c.] *Scribe*, Reducti, virgiſque in comitio, approbante populo, cæſi. CREV.

9. Nunciato quo pergerent] *Malim*, Enunciato quo pergeret. PERIZON.

Ib. Ea mediterranea regione — includitur] *Forſan*, Ea mediterranea regione in orientem ſpectat, ad buſta quæ Tarenti intra mœnia includuntur. J. GRON.

10. Convocare jubet] *Nonnulli*, Convocari.

11. Quam quum & mari] *Lege*, A mari. GRON.

Ib. Quæ in portum] *Potius*, Ex portu. SIGON.

Ib. Hoc anno tradunt factum] Factam. CREV.

12. In — manus venerat] Venerant. CREV. & DRAK.

Ib. Iiſque hoſtiis] Hiſque hoſtiis. CREV.

Ib. Votorum factoſque populus] Votorum factorumque. populus. CREV. & DRAK.

14. Caſtris ſe hoſtium jungi] *Unus*, Caſtris hoſtium jungi.

Ib. Princeps primus centurio] *Forſan*, Princeps primæ *vel* prioris centuriæ. LIPS.

15. Propere inconditam] Prope inconditam. CREV.

Ib. Inde alii cedendum] *Dele* τὸ inde. *Idem.*

Ib. Quæ jam in hybernis erant] *Lego*, Quæ jam in herbis erant. J. GRON.

16. Extares ollæ ſervarentur] *Plerique*, Exta re-

L. 25. ſerata ſervarentur. *Forſan*, Exta profecta ſervarentur. DRAK.

16-35. 16. Et jam anno] *Nonnulli*, Et eo anno.

Ib. Romanum imperatorem ſibi] Romanum iis imperatorem. CREV. & DRAK.

Ib. In locum pacis &c.] *Forſan*, Quo cum paucis Gracchum ait ducturum. Mago ubi pedites equiteſque armaſſet, caperet eas latebras, quæ ingentem numerum occulerent. Loco &c. GRON.

17. Suæ cuique genti] *Forſan*, Unicuique. GRON. *Potius*, Suæ quemque. DRAK.

20. Ante Fabius Maximus munierat] *Forſan*, Alterum Fab. Max. munierat: *Vel*, Caſtello communito, quodque Fab. Max. GRON. Puteolis (ante Fab. Max. munierat.) CREV.

22. Caſilino omnia importantem] *Alii*, Caſilini omnia inde portantem.

23. Qui in fronte paterent; ſimul altitudinem] Quid in fronte paterent ſinguli, altitudinem. CREV. & DRAK.

Ib. Diem feſtum Dianæ per triduum] *Dele* in diem. CREV.

24. Quum cæteræ admotæ pluribuſque] *Forſan*, Quum cæteri admotis pluribus. MURET.

28. Simul ab eo ad exercitum] Simul ad eo ab exercitu. CREV. & DRAK.

30. Exponitque milites] Exponique milites. *Id.*

31. Quàm capere Syracuſas potuiſſe] *Forſan*, Quòd capere Syracuſas potuiſſet. CREV.

32. Triginta millia] Viginti. DRAK.

35. Cedere inde quantum poſſet] *Unus*, Cedere in quantum poſſet.

Ib. Tamen tuto ut ſimul pugnarent] *Forſan*, Tamen ut ſimul pugnarent. CREV.

36. Anno ſeptimo poſtquam] Anno octavo poſt- L. 25.
quam. DRAK. 36-41.

38. Id optimum ducere vos quoque velim] Id optimum ducere. Vos quoque velim &c. CREV. & DRAK.

41. Nuncio celeri per ordinem] Ordines. DRAK.

L. XXVI.

2. QUid interfuiſſe inter T. Sempronium] L. 26.
Unus, Quid interfuiſſe inter hunc & T. 2-17.
Semp.

5. Invadant ac trucident] *Delet duas poſteriores voces* DRAK.

Ib. Dum paveat, Romanis] Dum paveat Romanus. CREV. & DRAK.

6. Quam quod porta baliſtis] *Dele voculam* quod. GRON.

9. Per Sueſſulam, Alliſanumque] *Omnino*, Per Sueſſanum Venafranumque. CLUVER.

10. Placuit conſulibus] Conſules. CR. & DRAK.

11. Capenates aliqui] *Forſan*, Capenates aliique. GRON..

Ib. Ab Amiterno orditur ex Campania] Ab Amiterno orditur: ex Campania. CREV. & DRAK.

15. Sociorum — municipiorum] *Forſan*, Sociorum — & municipiorum. GRON.

Ib. Et municipiorum adjuti] *Unus ignorat duas priores voces*.

17. Nero occupavit. Aſdrubal ne in arcto res eſſet] *Deſunt in nonnullis voces* occupavit. Aſdrubal. *Forſan*, Nero quum arcte ſepſiſſet, caduceatorem &c. GRON.

L. 26. 18. Confuſum ſuffragium] Confeſtim ſuffragium.
18-39. CAMPAN. *Alii ignorant τὸ* confuſum.

Ib. Quidnam egiſſent novi, quod favor] Quidnam egiſſent? Num favor. DRAK.

19. Imperia conſiliaque — aſſequeretur] Exſequerentur. DRAK.

20. Quo capta eſt Capua] *Scribe*, Qua capta eſt. PERIZON.

21. Murgantinæ deſciverunt terræ. Secutæ] Murgantini deſcivere. Secutæ. CREV.

Ib. In deditionem redegit] In ditionem. CREV. & DRAK.

22. Et meminiſſet in conſulibus] *Edd. vett.* Meminiſſe.

Ib. Aſſederint prope mœnia Romana] *Forſan*, Circumſonuerint. CREV.

25. Finitimaſque ei urbes] Finitimaſque eis urbes. CREV. & DRAK.

Ib. Dardanorum urbem ſitam in Macedonia] *Lege*, Dardanorum urbem Sintiam, in Macedoniam. RUBEN.

26. Belli diuturnitate] *Nonnulli*, Diuturnitatem.

29. Suam quiſque patriam] Suam quemque patriam. CAMPAN.

31. Carthaginienſes, victoſque juſtius] *Forſan*, Carthaginienſes victos ſecum. GRON.

32. Quum diu de ſententiis certatum] *Expunge præpoſitionem*. GRON.

33. Qui aſſidetis] *Forſan*, Qui aſſederint. *Idem.*

34. Trans Tiberim moti eſſent] Emoti. CREV. & DRAK.

36. Ducem debere eſſe] Duces. *Iidem.*

39. Semiapertis portarum foribus — caperetur] *Lege*, Semiapertis, ne urbs eodem impetu caperetur, portarum foribus, in urbem compulit. TAN. FABER.

40. Spem repoſitam habebat] Habebant. CREV. & DRAK. L. 26. 40-46.

41. Arceamus tranſitum hoſtis] Tranſitu hoſtes. *Iidem*.

Ib. Siciliæ, majoris partis Sardiniæ] Siciliæ majoris partis, Sardiniæ. *Iidem*.

42. Et quingentos paſſus] *Lege*, Ad duo millia & quingentos paſſus. SIGON.

Ib. Paululo plus paſſuum] *Forſan*, Paululo plus mille & ducentorum paſſuum. CREV.

44. Dum partim exponunt ſcalas] *Forſan*, Dum raptim. *Idem*.

45. Eo ſecum armatos duxit] *Forſan*, Eo D. ſecum armatos duxit. *Idem*.

46. Altitudine tantum mœnium impediebantur] *Forſan*, Altitudine tantum mœnia impediebant. DRAK.

Ib. Et cædes tota urbe] *Delent* τὸ et CREV. & DRAK.

L. XXVII.

1. TErga trepidantium invaderent] Pugnantium. CREV. L. 27. 1-7.

2. Ab hora tertia — Diu pugna neutro inclinata ſtetit] *Forſan ordo ita mutandus*, Diu pugna neutro inclinata ſtetit. Ab hora tertia — in prœlium acti; primæ legioni &c. CREV.

6. Perfici non potuerant] Potuerunt. CREV. & DRAK.

7. C. Hoſtilius ab C. Lætorio] *Scribe*, L. Veturius. GRON.

Ib. In eum locum partita] In eum annum. DRAK.

L. 27. 8. L. Licinius prætor] *Lege*, P. Licinius. SIGON.
8-31. Ib. Sella curuli & flaminio] *Dele voculam* et. GRON.
Ib. Urbanas legiones in ſupplementum] Urbanas legiones; in ſupplementum. CREV. & DRAK.
10. Qui non precentur] Non qui precentur. DRAK.
11. Qui equo publico meruerant] Quæ — emeruerant. CREV. & DRAK.
13. Diſtrictis gladiis] Deſtrictis. *Iidem.*
14. Siniſtra ala — legio viceſſima] *Forſan*, Siniſtro ala — legio duodeviceſſima. DRAK.
16. Philomenus] Philemenus. *Idem.*
17. Tacitis — incrementis] Tantis. CREV. & DRAK.
Ib. Ea velut ad primam occaſionem rapta] Eam velut primam occaſionem raptam. DRAK.
Ib. In caſtris tendebant] *Delent* τὸ in CREV. & DRAK.
18. Nec mare quidem] Ne mare quidem. *Iid.*
Ib. Cædes fierent] Cædes fieret. *Iidem.*
19. Orbum à patre factum] Relictum. *Iidem.*
20. Mago atque Aſdrubal] *Rectius nonnulli*, Mago atque alter Aſdrubal.
22. Idem & Tubulo] *Forſan*, Eidem & Tubulo. PERIZON.
Ib. Præcipue caveret] *Forſan*, Caverent. DRAK.
25. Quotidie milites in aciem excire] Quotidie in aciem exire. CREV. & DRAK.
30. Ferocioribus — gentis] *Forſan*, Ferociori — gente. GRON.
31. Philippus quoque — famâ auxerat] Philippo quoque — fama auxerat. DRAK.
Ib. Per maritimas domos] Per maritas domos. CREV. & DRAK.

31. Submittendo ſe in privatum] Submittendo in privatum. DRAK. L. 27. 31-48.

32. Achaico atque Ætolico bello] Achaico bello. *Idem.*

Ib. Et Bœbeidem] Et Eubœam. CREV. & DRAK.

33. Cn. Servilium] C. Servilium. DRAK.

36. Hoc eodem anno & luſtrum — eo anno — comitium] *Forſan ita transponendum,* Eo anno primùm ex quo Annibal in Italiam veniſſet, luſtrum conditum eſt — fuerat. Hoc eodem anno & comitium tectum eſſe. CREV.

38. Equitum ad MDCCC] Equitum M. DRAK.

41. Quingenti paſſus erant — campus] Quingenti paſſus intererant. Caſtra Punica ac Romana interjacebat campus. CREV. & DRAK.

44. Quam fuerat biennio ante] *Forſan,* Quadriennio. GLAREAN.

45. Nec ab ſignis abſiſtere] *Plerique,* Nec ab ſignis, nec ſubſiſtere. *Forte,* Nec ab ſignis abſiſtere, nec ſubſiſtere. GRON.

46. Redireque in Apuliam] *Forſan,* Redirique in Apuliam. *Idem.*

47. Jam inde ante animo] Jam ante animo. CREV. & DRAK.

Ib. Quantum mare abſcedebat] *Alii,* Quantum a mari.

48. In ſiniſtrum hoſtium latus] *Lege,* In dextrum. GLAREAN.

L. XXVIII.

2. OBſita virgultis tenebant colles] *Nonnulli,* Obſiti virgultis. *Forſan,* Obſitos virgultis. DUKER. L. 28. 2.

L. 28. 5. In ſinu Æniano] Ænianum. CREV. & DRAK.

5-37. 7. Igitur Philippus — trepidos hoſtes] *Forſan ita trajiciendum*, Igitur Philippus cum ab Demetriade Scotuſſam, inde de tertia vigilia profectus, dejecto præſidio, fuſiſque Ætolis, qui ſaltum Thermopylarum inſidebant, trepidos hoſtes &c. CREV.

Ib. Toronem eſt profectus] *Forſan hic & infra*, Thronium. GLAREAN.

Ib. In Phoceas trajecerant] *Potius*, Oxeas. CREV.

9. Q. Fabius Maximus pater] Q. Fab. Maximi filius. DRAK.

10. L. Porcius proprætor] *Scribe*, Prætor. CREV.

13. Opportunè ad id poſitum] *Unus*, Opportunè oppoſitum.

Ib. Et integri feſſis] Et integri feſſis ſubirent. CREV.

17. Velut conſummati] *Forſan*, Olim conſummandi. GRON.

19. Hinc exhortari milites] Hinc & hortari milites. CREV. & DRAK.

Ib. Ab iis perfidiæ] Ab his perfidiæ. *Iidem.*

20. Editiſſimam urbis partem] *Forſan*, Arcis. CREV.

21. Ditionemque redigendos] Ditionemque redigendos miſſus. CREV. & DRAK.

Ib. Servorum delectu ac liberorum qui venalem] Servorum, quive venalem. *Iidem.*

Ib. Quod ab tanta rabie] Quum. *Iidem.*

Ib. Pro copia, & provinciali] *Forſan*, Pro copia provinciali. DUKER.

22. Ultra inferre pedem] Ultro. DRAK.

37. Inter alios omnes Baleares.] *Forſan*, Alias. GRON.

39. Conſules cum exercitu] Conſulem. CREV. L. 28. 39 46.
& DRAK.

Ib. Luctuoſius nobis prope] Luctuoſius nobis quoque. *Iidem.*

40. In Africam exercitum tranſportaſſet] Tranſportaret. DRAK.

41. Eo bellum intendis] Intendas. CREV.

Ib. Periculi tandem, quantum adeatur] Quid? Periculi tandem &c. CREV. & DRAK.

45. Interamenta navium] *Nonnulli*, Inceramenta navium.

Ib. Triginta millia ſcutorum] *Plerique*, Tria millia.

46. Cui imperio videretur dato] *Forſan*, Imperio, cui videretur, dato. GRON.

L. XXIX.

1. BEllum adjuverunt] Ad bellum adjuverunt. CREV. & DRAK. L. 29. 1-24.

7. A Butroto amni.] *Scribe*, Ab Alece amni. GRON.

Ib. Territus inde] *Forſan*, Abſterritus. *Idem.*

14. Ne reſciſcerent Carthaginienſes] Ne præſciſcerent. CREV. & DRAK.

Ib. Poſtquam navis — acceſſiſſet] Acceſſit. *Iid.*

15. Obſequio imperii Romani] Obſequio in populum Romanum. *Iidem.*

18. Signis collatis concurrunt] Concurrerunt. CREV.

23. Hortari primum, ut procul] Optare. CREV. & DRAK.

24. In exercitu incederet] In exercitum incideret. *Iidem.*

L. 29. 24. Lilybæum omnes traherentur] Contrahe-
24-35. rentur. CREV. & DRAK.

30. Adduxerat, — Mezetulo] Adduxerat. Quindecim millia peditum Mezetulo. *Iidem.*

32. Totaque Africa — repleta, varie] *Forſan*, Totâque Africâ fama mortis Maſiniſſæ varie. CREV.

33. Flectendo itinera eludens] Itinere. *Idem.*

34. Eoque minus ceſſandum ratus] Eoque minus ſibi. *Idem.*

Ib. Inſequentem temere eliciebat] Ad inſequendum. DRAK.

35. Jam enim hyems inſtabat. Caſtra] Et (jam enim hyems inſtabat) caſtra. RHENAN.

Ib. Et navalium caſtra] Et navalia caſtra. DRAK. *Unus*, Et navalia & caſtra.

L. XXX.

L. 30. 1. LAudes conſulatûs compotem fecerant]
1-12. Laudis conſulatus compotem fecerat. CREV. & DRAK.

5. Proximis caſis injectus ignis] *Forſan*, Primis. GRON.

Ib. Quanta neceſſe erat] *Forſan*, Quantam. *Id.*

10. Ita pulſæ ad muros] Ita appulſæ. DRAK.

Ib. Ut pervius in totum navium ordo eſſet] Ut pervium ordinem faceret. DRAK. *Aliqui*, Ut pervium in totum ordinem eſſet.

Ib. Primo ipſo tantùm impetu] *Nonnulli*, Primo ipſæ tanto impetu.

Ib. Seriem aliam ſimul] *Forſan*, Seriemque ſimul. GRON.

12. Modo dextram amplectens] *Forte*, Modo genua, modo dextram amplectens. *Idem.*

17. Ædes, libera loca] Ædes liberæ, loca. CREV. & DRAK. L. 30. 17-42.

18. Prælium dubium expetiſſet, Magoque — oppoſuiſſet] Excepiſſet. Mago quoque — oppoſuit. *Iidem.*

19. C. Lutatio patruo] *Delet ultimam vocem* DRAK.

27. Cum Scipione imperator eſſet] *Forſan*, Cum Scipione eſſet. CREV.

28. Ducere exercitum æqualem] *Lege*, Duceret. GRON.

32. Jura gentibus darent] Daret. CREV.

Ib. Quum oculis magis quam ratione] *Forſan*, Quum oculis, quum ratione. *Idem.*

34. Ne pavidos fuga — integram aciem] *Unus*, Ne pavido — milite ſinceram & integram aciem miſcerent.

36. Cum victoriæ nuncio] *Dele τὸ* cum. J. GRON.

37. Domum ferre juſſi] Referre. CREV. & DRAK.

38. Poſt eos dies] Per eos dies. *Iidem.*

39. Veteres magiſtratus abiſſent] *Scribe*, Magiſtratu. GRON.

40. Finiti tanti belli ſe conſule] *Potius*, A ſe. PERIZON.

41. Quinquaginta longas naves] Quadraginta. DRAK.

42. Ipſi ante reſponſum] *Forſan*, Ipſi acre reſponſum. PERIZON.

L. XXXI.

1. QUadringenti octoginta octo] Septem. CREV. L. 31. 1.

L. 31. 1-21. 1. Vetuſtæque fama gentis] Vetuſtaque. DRAK.

2. Tunc in prœlio cum Boiis erant] *Forſan*, Tunc in provinciis erant. RUBEN.

4. P. Ælio conſulum] P. Ælio conſule. CREV. & DRAK.

5. Anno DL] *Lege*, Anno DLII. CREV.

7. Dico, quantum — præſtat] *Forſan*; Pyrrho dico. Quantum — præſtat! VALES.

Ib. Noſtra nunc compara] *Potius*, Comparate. GRON.

8. Multa ſtipendia haberet] *Potius*, Haberent. MURET.

9. Ex incerta pecunia vovere debere] *Legé*, Voveri. CREV.

10. Salyis, Ilvatibuſque] *Forſan*, Sollinibus, Iriatibuſque. J. GRON.

11. Flagrante bello Italiæ] Italia. CREV. & DRAK.

Ib. Si quid ei ad firmandum] *Scribe*, Si quid ſibi. GRON.

Ib. Liberum arbitrium eis — permittente] *Alii*, Ejus. *Forſan*, Liberum ejus — permittenti. RUBEN.

13. Solvendo ære alieno] *Forſan*, Æri. CREV.

14. Et militum copiis] *Forſan*, Et exiguis militum copiis. *Idem*.

Ib. Navalibus certaminibus] *Forſan*, Duobus navalibus certaminibus, neutro feliciter, vires. *Idem*.

15. Græciæ — loca] *Immo*, Thraciæ. GRON.

17. Quæ in portu erant, conjici] Congeri. CREV. & DRAK.

21. Socialem exercitum habebat] *Melius*, Habebant. LIPS.

Ib. Ædemque Deo Jovi] *Forſan*, Ædeſque

duas Jovi. SIGON. Ædemque Dijovi. VALES. L. 31. 36-48.

36. Octo ferme inde millium intervallo] Octo ferme inde millia, intervallo. DRAK.

39. Inde ad Pellinam] Pluvinam. *Idem.*

Ib. Opere permuniit] *Delent* τὸ opere CREV. & DRAK.

Ib. Thraces quoque romphææ] Thracas. *Iidem.*

40. Adventum in Oreum] *Rectius nonnulli*, Adventum Oreum.

41. Quingentorum paſſuum] *Melius*, Quingentos paſſus. CREV.

45. Ac quæ in iram] *Alii*, Atque in ira.

46. Ad Zelaſium miſerunt (Iſthmiæ] *Scribe*, Ad Phalaſiam miſerunt (Iſtiæotidis. GRON.

Ib. Et caſtigationibus regis] *Forſan*, Ex caſtigationibus regis. DOUJAT. *Vel*, Et caſtigationis regiæ in admiſſa culpa, ſimul minarum. GRON. Et, caſtigationibus regis in admiſſa culpa, ſimul minarum. DRAK.

48. Rapiendi occaſionem triumphi] Per occaſionem. CREV. & DRAK.

Ib. Si non cum prætoris, ſed conſulis exercitu] *Forſan*, Si non ductu prætoris, ſed conſulis, rem geri &c. CREV.

L. XXXII.

1. PRorogato imperio] *Forſan*, Prorogata imperia. L. 32. 1-4.

4. Quam Cœlen vocant, Theſſaliæque] *Forſan*, Quas Cœla vocant Theſſaliæ, quæ. CREV. Quas Cœla vocant. Theſſaliæ quæ. DRAK.

L. 32. 5. Data quantacunque quiete temporis] *Lege*, 5-21. Quanticunque. J. GRON.

Ib. Eleis Alipheram] *Scribe*, Megalopolitis Alipheram. GRON.

Ib. Cum magna cura] Tum magna cura. DRAK.

8. Prætores quoque juſſi] *Forſan*, Prætoribus. CREV.

Ib. Gratum eum facturum] *Fortaſſe*, Ei futurum. RUBEN.

10. Arbitrio quo vellent] *Forſan*, Quorum. GRON.

Ib. Arbitrio aut judice] Arbitro. CREV. & DRAK.

Ib. Aptum urgendis regiis] *Forſan*, Aptum urgendo cominus. GRON.

12. Pars quia magis] Pars magis quia. CREV. & DRAK.

13. Eſt in Triphylia terra Melotidis] *Fortaſſe*, Eſt Stymphaliam inter, & Elimiotidem. GRON.

Ib. Ingenti itinere agminis, & metus] Ingens iter agminis, ſed metus. DRAK.

Ib. Agmen dimitteret] Demittere. *Idem.*

14. Eodem metu] *Forſan*, Eo demum metu. PERIZON.

15. A Piera] *Legendum*, A Pialia. SIGON.

Ib. Leucadem ac ſinum Ambracium] Leucadem, an ſinum Ambracium. DRAK.

16. Maturatè ſequi] *Quidam*, Maturare.

17. Trecenti nummi] Treceni. CREV. & DRAK.

20. Pro bono atque utili fœdere defendendum] *Prorſus*, Pro bono atque utili fore defendendum. PERIZON.

21. Multo minus quàm quæ Ciani] *Delent* τὸ quàm. CREV. & DRAK.

23. Imperio juſto patiebantur] *Forſan*, Imperatorem juſtum. GRON. L. 32. 23-36.

Ib. Inde ſpes pugnantibus] *Scribe*, Oppugnantibus. *Idem*.

25. Legitimum honorem uſurpare] *Forſan*, Legitimum omen. *Idem*.

Ib. Adhortator à præfecto] *Forſan*, Ad hos orator à præfecto. *Idem*.

Ib. Nihil fatus, tantummodo] *Forſan*, Nihil ſtatu mutato. *Anon. ap.* GRON.

26. Cogendis redire in colonias] *Forte*, Cogendis in colonias. GRON.

28. Nunc prope in hiberna profectum] *Rectius*, Nunc quoque. CREV.

Ib. Et quadringenti equites] *Lege*, Quadringeni. *Idem*.

29. Tricenæ familiæ] Trecenæ. DRAK.

32. Hiems — erat, quum T. Quintius — haberet. Opunte] Hiems — erat. Quum T. Quintius — haberet, Opunte. CREV. & DRAK.

Ib. Ut diſcederent inde] Deſcenderent. *Iidem*.

33. Ad Cium navali prælio] Ad Chium. *Iid.*

Ib. Panopolim Byzantiis] *Lege*, Perinthum. SIGON.

34. Recens de exercitu] *Fortaſſe*, Recens decretum. CREV.

35. Philippi nullus uſquam nec] *Rectius*, Philippus nullus uſquam: nec. DUKER.

Ib. Cum imperatore Romano] Cum ipſo imp. Rom. CREV. & DRAK.

Ib. Cauſas certaminum deponere] *Forſan*, Defore. GRON.

36. Regem; utque ſpeciem legationis] *Lege*, Regem, ut ſpeciem legationi adjiceret, mox Q. Fabium. CREV.

L. 32. 38. 38. Rogationem promulgavit] *Forſan*, Rogationes. CREV.

L. XXXIII.

L. 33. 1-14. 1. LEgionis haſtatis] *Forſan*, Duarum legionum haſtatis. CREV.

Ib. Intervallo diſtantes] *Forſan delenda eſt ultima vox*. GRON.

2. Segnior jam & infirmior] *Forſan*, Senior jam & infirmior. *Idem*.

5. Neque quæ cujuſque ſtipitis palma ſit] *Forte addendum*, Neque quis cujuſque palmæ ſtipes. CREV.

7. Mille pedites miſit] *Potius*, Mille velites. GRON.

Ib. Propter effuſam caliginem] Offuſam. CREV. & DRAK.

8. Ac ne ipſi quidem in tuto] *Dele τὸ* ac. PERIZON.

9. Phalanx quæ venerat] *Forſan*, Phalanx quæ læva erat. GRON.

Ib. In dextro cornu ſuos cernebat] *Forſan*, In altero. PERIZON.

10. Armis fulgere, tum & ipſe] *Forſan*, Armis fulgere Rom. (i. e. Romanis) & ipſe. GRON.

12. Moris Romanorum memores] *Legendum*, Memorem. *Idem*.

Ib. Illigabitur pax] *Mallem*, Illi dabitur pax. RUBEN.

14. Quinque millia peditum — opperiebantur] *Scribe*, Quinque millia, ex quibus * * armaturæ levis & trecenti equites. Cum iis copiis, dimiſſis qui ſpecularentur, — opperiebatur. PERIZON.

15. Parte dimidiâ exercitus dimiſſâ] *Forſan*, Secum retentâ. CREV. Confidere juſſâ. DRAK. L. 33. 15-28.

Ib. Altera clypeati, dein aliarum gentium exercitus] *Fortaſſe*, Altera clypeati Achæorum, dein aliarum &c. CREV. Altera clypeati, quod in illarum gentium exercitibus robur erat. DRAK.

Ib. Impetum fecerunt] *Scribe*, Fecerant. CREV.

18. Ignaris regiis qui tenuerant] *Forſan*, Qui Theræ erant. RUBEN.

Ib. Circumdat. Cretenſium — dextro cornu] *Forſan*, Circumdat, & Cretenſium auxiliares Thracumque. Rhodii Achæos dextro cornu. PERIZON.

Ib. Numero Achæi — quadringentos] *Forſan*, Numero Achæi mille & ipſos octingentos. GRON. Agrianas Achæi mille & ipſos octingentos. CREV.

Ib. Inclinat dein dextrum omne cornu] *Scribe*, Inclinata dein omnis media acies. Dextrum cornu, Macedones. GRON.

19. Ab contemptu conceſſi tum regni] *Lege*, Concuſſi. PERIZON.

20. Redierunt ab Roma] Redierant. DRAK.

21. Quæ nondum animos nudaverat] *Lege*, Nudaverit. GRON.

23. Cn. Cornelio omnium conſenſu] C. Cornelio. CREV. & DRAK.

Ib. Servitute exceptos] *Forſan*, Exemptos. GRON.

25. Flamininus cum duabus legionibus] *Dele tres ultimas voces*. CREV.

27. Hibernabat eo tempore Athenis] *Immo*, Elatiæ. PERIZON.

28. Probabiliter argumentatus] *Potius*, Argumentatur. J. GRON.

L. 33. 28. Juſſit—quamprimum. is, quia] *Lege*, Juſ-
28-34. ſus—quamprimum, quia. GRON.

Ib. De Piſiſtrato aliquæ] *Forte*, De Piſiſtrato aliiſque. J. GRON.

29. Efferavit ea cædes—Zeuxippum principem gentis] *Lege*, Efferaverat ea res—Zeuxippum in principem gentis. PERIZON.

Ib. Teſtarentur ſociis] *Potius*, Socios. CREV.

30. Eas quoque enim placere] *Lege*, Eas enim placere. *Idem*.

Ib. Quin & regiam unam] *Scribendum*, Præter lembos quinque & regiam unam. URSIN.

Ib. Triginta quaterna — millia pondo] *Forte*, Præſens tricena quaterna millia & ducenta viginti pondo. GRON. *Annon*, Præſens triginta quatuor millia &c. DRAK.

31. Ne nominatæ] *Lege*, Nec. DOUJAT.

Ib. Ab Elatia] *Forſan*, Quintius ab Elatia. CREV.

Ib. Si veram caritatem, majeſtatem] *Forſan*, Si veram caritatem, ſi majeſtatem. ROEL. Si integram majeſtatem. CREV.

32. Quod ad quemque pertineret] *Forſan hæc delenda*. *Idem*.

Ib. Iterum pronunciaret eadem] *Scribe*, Pronunciare. GRON. Pronunciat. CREV.

34. Romæ erant] *Dele τὸ* erant. *Idem*.

Ib. Sine fide rerum jactata. Nihil] *Legendum*, Sine fide rerum jactantibus, nihil. GELEN.

Ib. Abſtineret liberas, omneſque Græcas] *Forſan*, Ac ſineret liberas omnes eſſe Græcas: *vel*, Abſtineret liberas omnes Græcas. DRAK.

Ib. Civitates nominatim pronunciabant] *Forſan*, In civitates nominatim pronunciabantur. CREV.

Ib. Locrenſes—decreti auctoritate] *Lege*, Lo-

trenſeſque, ſicut ante fuerant, adjectâ decreti auctoritate. URSIN. L. 33. 34.41.

34. Pleurato Lycus] *Scribendum*, Pleurato Lychnidus. *Idem*.

35. Ad bellandum videri] *Forſan*, Ad rebellandum. GLAREAN.

Ib. Alii interqueſti ſunt] *Forſan*, Alii leniter queſti ſunt. CREV.

36. Ob moræ tædium patiens] *Potius*, Ob tædium moræ patiens. *Idem*.

Ib. In Capitolio Jovi] *Forſan*, Capitolino Jovi. *Idem*.

37. Octingenti æris] *Malim*, Octogeni. GRON.

38. Foret, quos metuebat, Smyrnam] *Edd. vett.* Foret, quos in Theba Smyrnam. *Forſan*, Foret, quaſi tabe Smyrnam. GRON.

Ib. Habituros. & tum—apparere] Habituros; ſed quum—appareret. CREV. & DRAK.

39. A bello aperto Romanis] *Scribe*, Cum Romanis. GRON.

40. Nec ex Philippi] *Potius*, Ne ex Philippi. DRAK.

Ib. Trajeciſſe * * * * fuerit. quo victo] Trajeciſſe, [ſed ut Cherſoneſi urbes & loca recuperaret: quam, cum Lyſimachi] fuerit, (quo victo—facta ſint) exiſtimare. CREV.

Ib. Rerum aliarum alia cura] *Forſan*, Rerum aliarum ex aliis cura. *Idem*.

Ib. Ad eà facienda in antiquum] *Malim*, Redigenda in antiquum jus. GRON.

41. Ut nullus exitus] *Scribe*, Effecit ut nullus. *Idem*.

Ib. Si tum occaſio eſſet] *Forſan*, Si uſus occaſione eſſet. CREV.

Ib. Qui ad fidem] *Forte*, Qui ibidem. GRON.

L. 33. 42. C. Licinius Lucullus — & P. Porcius] C.
42-49. Licinius Lucullus tribunus, qui — tulerat, P. Manlius & P. Porcius. Drak.

Ib. Scribonius curio maximus multos] Scribonius Curio, multos. *Idem.*

45. Hæc quum jam — maturanda his] *Legendum*, Hæc quum tum ab gravibus auctoribus, tum qui omnia per ſeipſos explorata referrent, audirentur, major res, quod ad Antiochum attineret, maturanda magis, quum rex &c. Perizon.

Ib. Cur decerneretur] *Forſan*, Cur decerneretur bellum. Crev.

Ib. Et inertia operis] *Forſan*, Et inertia ſopiri. Ruben.

46. Idem pro nihilo habuit] *Scribe*, Is rem pro nihilo habuit. Perizon.

Ib. Suo quoque anno] *Lege*, Suo quæque anno. Gron.

48. Sæpius patriæ quam ſuorum eventus] *Lege*, Quam ſuos. Gron.

Ib. Antennis & navibus] *Rectius Edd. vett.* Antennis ex navibus.

Ib. Remis in naves collocandis] *Forſan*, Velis. Drak.

Ib. Ut in civitate — factionibus] *Forſan deeſt vox* plena, *vel* diſtracta. Crev.

49. Bellum — conſciſſet] *Potius*, Bellum — conciſſet. *Idem.*

Ib. Ne his debere impune eſſe] *Forte*, Nec id. Cler.

Ib. Filium ejus ſolenne] Et filium ejus. Cler. & Crev.

L. XXXIV.

2. AB nullo genere non æquè ſummum] Ab nullo genere non ſummum. DRAK. *Forſan*, Ab nullo genere æquè ſummum. CREV. L. 34. 2-28.
Ib. Et foro quoque] Et foro prope. DRAK.
Ib. Per vias & compita faciunt, quàm quod aliæ rogationes] *Forſan*, Per vias & compita quàm rogationes. DUKER.
5. A Gallis aurum—nempe matronæ] A Gallis, quo redempta urbs eſt? Nempe aurum matronæ. DRAK.
11. Quina millia militum] Tria millia militum. *Idem*.
13. Longiſſime è caſtris] A caſtris. CREV. & DRAK.
14. Reprehenderit, & adverſos in hoſtem verterit] Reprehenderit, verteritque in hoſtem. CREV.
15. Quæ portæ oppoſita erat] Appoſita. DRAK.
16. Ad devios montanos—perlatum eſt] *Forte*, Ad devios montanos etiam falſo perlata eſt. CREV.
23. Tenerent: —ſoliti ſunt] *Lege*, Tenerent; —ſoliti ſint. PERIZON.
Ib. Qui—cauſam facerent, deportarent] Quia—cauſam facerent. Deportarent &c. DRAK.
27. Tenebat animos. Quoniam—ſperare non poterat, quum ſuſpectos] Tenebat animos, quoniam—ſperare non poterat. Quum ſuſpectos. CREV. & DRAK.
28. Minus inſida ac trepida] *Nonnulli*, Minus trepida.

L. 34. 29-56. 29. Romani ſimul à portâ] A portu. CREV. & DRAK.

31. Ibi permiſſo, ut] *Dele voculam* ut. PERIZ.

32. Quàm—nihil ſit] *Rectius Edd. vett.* Quàm —nihil eſſe.

Ib. Quum cæteram liberaverimus Græciam] Cum cæterâ liberavimus Græciâ. Quid tandem. ANDREAS. *Forſan*, Quum eos cum cæterâ liberaverimus Græciâ, quid tandem. CREV.

34. Cæterùm quum res] Illud modo ne fallat cæterùm, quum res. DRAK.

35. Liberos & conjuges] *Forſan*, Bona, liberos & conjuges. CREV.

Ib. Cum ulla Cretenſium] Cum ullo. CREV. & DRAK.

38. Undique terror circumvaſiſſet] Undique terror urbem circumvaſiſſet. *Iidem.*

40. Nihil proficerent] *Nonnulli*, Nihil proficeret.

43. Urbanas eò legiones] Urbanas eos legiones. DRAK.

44. Ser. Sulpicius Galba] *Lege*, P. Sulpicius Galba. PIGH.

45. Interamnæ] Nare amni. DRAK.

46. Triplex equiti] *Forſan*, Duplex centurioni, triplex equiti. GRON.

Ib. Caſtra locis idoneis] Apertis. CREV. & DRAK.

49. Ruina graviſſima civitatis] Graviſſimæ. CREV.

52. Per Epirum in Oricum] *Alii delent voculam* in.

Ib. Trium fere denariorum] *Potius*, Quatuor. BUDÆUS.

56. Sociis & Latini nominis] Sociis & Latino nomini. CREV. & DRAK.

59. Diſerte à Quintio datæ] *Scribe*, Latæ. GRON. L. 34. 59-62.

Ib. Pacis cauſa conſenſurum] *Rectius nonnulli*, Conceſſurum.

61. Sedem quotidianam magiſtratus] Magiſtratuum. CREV. & DRAK.

62. Neque enim — eos poſſe: non modo] Neque eum — eos poſſe, non modo. CREV. & DRAK.

Ib. Eos poſſediſſe] *Forſan*, Se poſſediſſe. CREV.

L. XXXV.

1. DImidium militum quàm quod acceperat] *Dele* τὸ quod. GRON. L. 35. 1-25.

2. Ex omni numero tria millia] Sex millia. DRAK.

5. Sociorum equitum ala] Sociorum ala. *Idem.*

7. Cujus cernendi] Coërcendi. *Idem.*

8. Aut argueret coram: & ſi quid] *Mallem*, Et aut argueret coram, aut ſi quid. CREV.

12. Nec propter Gythium] *Rectius*, Nec Gythium. GRON.

17. Semper per jus injuſta impetrandi] Semper à parvis injuſta imperandi. CREV. & DRAK.

Ib. Romanis — agi] *Malim*, à Romanis. GRON.

19. Patria mea extulit] Expulit. CREV. & DRAK.

Ib. Creſcendi quàm ex me] Creſcendi ex me. DRAK.

23. Ad tuendos ſociorum animos] *Lege*, Ad tenendos. TAN. FABER.

Ib. C. Octavium] Cn. Octavium. DRAK.

25. Apud Ætolos eſſe] *Lege*, Apud Achæos. GRON.

L. 35. 27. Ad Pleias] *Lege*, Ad Bœas. MEURS.

27-47. Ib. Et Acris] Et Acriis. DRAK.

Ib. Idem Tegeam] Inde Tegeam. CR. & DRAK.

Ib. Ad Carias] Ad Caryas. *Iidem.*

Ib. Et maxime à parte] *Scribe*, Et maximâ parte. PERIZON.

28. Quum ſolus erat] Quum ſolus iret. CREV. & DRAK.

Ib. Ea qua veniſſet repetere] Eam. *Iidem.*

29. Latemnaſtus Cretenſis] Telemnaſtus. DRAK.

Ib. Auxiliares: & quia — pertraherent; effuſè] Auxiliares, & quia — pertraherent. Effuſè. CREV. & DRAK.

31. Partim aſſenſum, partim indignationem] Partim aſſentientium, partim indignantium. CREV.

35. Cum equitibus ab domo] Tum equitibus ab domo. CREV. & DRAK.

37. Salganea proceſſit. Herodorus ad Thronium, inde — duo millia peditum; & Thoas] Salganeâ proceſſit; Herodorus ad Thronium. Inde — duo millia peditum Thoas &. *Iidem.*

43. Virtutem & bonum alienum] *Forſan*, Ut bonum. ROLLIN.

47. Achæos & Amynandrum] *Lege*, Bœotos, Achæos & Amynandrum. PERIZON.

L. XXXVI.

L. 36. 4. PHilippo & Ptolemæo Ægypti rege, Romam] Philippo Macedoniæ, & Ptolemæo Ægypti, Romam. CREV. & DRAK.

4-5. 5. Apud exercitus Romanos eſſent] *Rectius*, Apud Romanos eſſent. GRON.

7. Parem, quicquid — comparatus, geretis] Pa- L. 36.
rem, (qui quid — comparatus) geretis. CREV. 7-23.
Parem (quid — comparatus) geretis. DRAK.

8. Et Ætolis — ad conveniendum exercitui] *Forte*, Cum exercitu. GRON. Et ab Ætolis — ad conveniendum exercitui. J. GRON.

Ib. Pheras eſt indictus] Pheras eſt dictus. CREV. & DRAK.

9. Ut qui ſatis intelligeret] Et ut qui ſatis intelligeret. *Iidem.*

Ib. Momenti futuram rex] *Dele ultimam vocem.* GRON.

10. A parte campeſtri undique facilis aditu] Apertæ, campeſtri undique aditu. CREV. & DRAK. *Forſan*, Aperto & campeſtri undique aditu. DUKER.

11. Per Phocidem in Acarnaniam] Per Phocidem Chæroneam. CREV. & DRAK.

Ib. Præter Chalcidem] Calydonem. DRAK.

12. Ab Atilio legato Cephaleniæ] *Lege*, Legatus. PERIZON.

14. Cum decem millibus peditum] Cum viginti. CREV.

Ib. Ab Pieria] Ab Pialia. SIGON.

20. Noviſſimæ agminis erant] *Nonnulli*, Noviſſimi.

21. Per quem — haud dubio auctore] *Malim*, Per quem — haud dubium auctorem. GRON.

22. Arcem extra muros — quàm urbs] *Lege*, Partem, quâ extra muros frequentiùs prope quàm in urbe. GRON.

Ib. Deſertaque in veſtibulo] Deſerta, quæ in veſtibulo. CREV. & DRAK.

23. Sed armati, frequentes quidam] Sed armati frequentes, quidam. *Iidem.*

L. 36. 25-45. 25. Regionem eà — oppidum quà] *Forſan*, Regionem eam maxime deſpectat, oppidò quàm. CREV.

34. Ad ſummam rempublicam] *Alii*, Ad ſummam reipublicæ. —Ad ſummam rem. DRAK.

35. Reſervari eam Achæi] *Forſan*, Reſervari alteram Achæi. CREV. Hanc *vel* Illam. DUK.

40. Quod cum tot millibus] *Forſan*, Quot cum millibus. RUBEN.

41. Ut maxima apud regem] Vel maxima apud regem. DRAK.

43. Impares futuros; — ſuperiorem] Impares futuros ſe, cæteris omnibus ſuperiores. CREV. & DRAK.

Ib. Paulo a Phocæa] *Immo*, Ad Phocæam. CREV.

Ib. Inde CL] *Lege*, Inde CV. J. GRON.

44. Jam omnibus in conſpectu] Jam omnes. CREV.

Ib. Pedeſtri ſimilem feciſſet] *Legendum*, Feciſſent. GRON.

45. Eo die, unde egreſſa] *Forſan*, Eo die, Cyſſunte, unde egreſſa. CREV.

L. XXXVII.

L. 37. 3-11. 3. QUibus diis decemviri ex libris fieret] *Repone*, Quibus diis fieret, decemviri ex libris. CREV.

10. Ut paratus eſſet] *Forſan tale quiddam reponendum*, Ipſe Panormi ſubſtitit, ut paratus eſſet. *Idem*.

11. Magneſiam ad Sipylum miſſum] *Forſan*, Magneſiam miſſum. *Idem*.

11. Nicander à terra miſſus] Viſus. CREV. & DRAK. L. 37. 11-30.

13. Cum præfecto Epicrate Rhodiorum] *Lege*, Rhodio. PERIZON.

14. Ægeo mari trajecit] *Forſan*, Ægeo mari Chium trajecit. CREV.

16. Portum Phœnicunta] *Forſan*, Portum Phellum. J. GRON.

17. Urbis cauſam miſerando] Caſum. CREV. & DRAK.

19. Injuſſu populi Romani peregerimus] Pepigerimus. *Iidem*.

Ib. Adramytteum, hoſtiliter itinere facto, petit: agrum] Adramytteum hoſtiliter itinere facto, petit agrum. *Iidem*.

Ib. Eodem Adramytteum, ut urbi] Eodem, ut urbi. SIGON.

21. Peræam inde coloniam] *Forſan*, Eupatriam. J. GRON.

23. Et alii adeſſe hoſtes] Et hi adeſſe hoſtes. CREV. & DRAK.

Ib. Ab regio ſiniſtro cornu] Ab regiis, ſiniſtro cornu. *Iidem*.

24. Omnes quæ in dextro cornu] *Forſan*, In lævo *vel* altero. CREV. *Potius*, Omnes quæ dextrum cornu. DRAK.

25. Profecto Antiocho — prohibuerunt] Profectio Antiochi — prohibuit. DRAK.

27. Inter Teum Samumque] *Potius*, Inter Teum Lebedumque. GLAREAN.

Ib. Superſtantium in rupibus] Superſtantium rupibus. CREV. & DRAK.

28. Eò forte Polyxenidas] *Forſan*, Eo forte tempore Polyxenidas. CREV.

30. Longè Rhodios præſtabant] Regios. CREV. & DRAK.

L. 37. 37. Quàm ut in caſtra] *Lege*, Quàm in caſtra.
37-53. GRON.

Ib. Septuaginta millia peditum] Sexaginta duo. DRAK.

Ib. Recepit ſe tranſgreſſus Phrygium] *Forſan*, Recepit ſe trans Phrygium. GRON.

38. Pauciores in ſtatione erant, & tamen per ſe] Pauciores qui in ſtatione erant, duo tantum millia, per ſe. CREV. Duo tamen millia. DRAK.

39. Duæ ſociûm ac Latini nominis] *Lege*, Duæ alæ ſociûm ac Latini nominis. CREV.

40. Myſi ſagittariis adjuncti] *Nonnulli*, Sagittarii.

41. Decem cubita extantes] *Forſan*, Decem cubito extantes. SCHEFFER. *Annon?* Duo cubita extantes. DRAK.

Ib. Et jaculatores equitum] *Forſan*, Et jaculatores cum aliquot turmis equitum. CREV.

42. Impetum pars eorum ſuſtinuerunt] *Forſan*, Impetum ſuſtinuerunt. CREV. Impetum eorum ſuſtinuerunt. DRAK.

44. Equitum quatuor millia] Tria. DRAK.

45. Nuſquam ſatis liquebit] Nunquam. CREV. & DRAK.

Ib. Mnaſimachum Acarnana] Mnaſilochum. CREV.

47. Is quoque poſtero die] Iſque poſtero die. CREV. & DRAK.

51. Ita provincia erepta] Irâ provinciæ ereptæ. DRAK.

Ib. Quàm averterunt famam] *Forſan*, Quàm à vetere fama. RUBEN.

53. In certamine autem amicitiæ veſtræ] Noſtræ. DRAK.

53. Antiochi partis ſuerint] Fuerunt. CREV. & DRAK. L. 37. 53-60.

57. Inæſtimabili perjurio] *Forſan*, Inexpiabili *vel* inteſtabili. GRON.

58. Nequaquam tanta pro ſpecie] *Forſan*, Nequaquam pro ſpecie. *Idem*.

59. Quantum maximus poterat] Quantus maximus poterat. CREV. & DRAK.

60. Cogitanti itaque Fabio] Cogitanti Q. Fabio. DRAK.

L. XXXVIII.

5. IMpetu conſtanti erupiſſet] *Potius*, Perrupiſſet. CREV. L. 38. 5-21.

9. Indomitos ac immutabiles] Mutabiles. CREV. & DRAK.

Ib. Id quum per colloquia] *Forſan*, Et quum per colloquia. CREV.

Ib. Dein ut quingenta Euboica] Dein [Ætoli] ut quingenta Euboica. CREV. & DRAK.

Ib. Quæ quum ſui juris] *Forſan*, Quas, quum ſui juris. MURET.

10. Ereptas ſibi quærens] *Nonnulli*, Ereptam.

11. Inter præſidia Romana] Intra. CREV. & DRAK.

Ib. L. Quintio] T. Quintio. *Iidem*.

13. Qui dimiſſo tribuno] *Alii*, Miſſo.

14. In coronam auream quindecim talenta] Coronam auream quindecim talentûm. DRAK.

Ib. Intra ſex dies acta] Exacta. *Idem*.

16. Diviſis fretò] Diviſam. CREV. & DRAK.

18. Tectoſagis bellum inferrent] Inferret. *Iid.*

21. Et Tralli Thraces] Et Tralli & Thraces. DRAK.

L. 38. 21-47. 21. Scrutantes quæ vellant] *Lege*, Quâ evellant. PERIZON.

23. Prædaque abſtinet. militem ſequi] Prædaque abſtinet militem. ſequi. CREV. & DRAK.

25. Jactæ ſunt pacis conditiones] *Forſan*, Jactatæ. GRON.

Ib. Cum quibus periclitari] Quibus periclitari. DRAK.

33. Tumultu concita turba] Tumultu concitato turba. *Idem*.

34. Dilapſos, priuſquam dimitteretur exercitus: ire] Dilapſos; priuſquam dimitteretur exercitus, ire. CREV. & DRAK.

35. Clypea ærata] Aurata. DRAK.

Ib. Mille ducentos equites] *Lege*, Millenos & ducenos equites. *Idem*.

37. ML talenta] *Scribe*, Duo MD. RUBEN.

38. Sociiſque bellum — eorumque] Sociiſve bellum — eorumve. CREV. & DRAK.

Ib. Uſque ad Tanaim amnem] *Fortaſſe*, Halyn. BUDÆUS.

Ib. Quod æſtimatione fiat] *Forſan*, Quod æſtimatum fuit. DRAK.

39. Cymæis & Mileſiis] Mylaſenis. CREV. & DRAK.

41. Zerynthum quem vocant] Zerynthium. *Iid.*

42. L. Scipioni conſulibus M. Fulvius] L. Scipio conſul, L. Scipioni M. Fulvius. DRAK.

43. Nudatos. Quos adorent, — Ambracienſibus non ſupereſſe] Nudatos, quos adorent, — Ambracienſibus ſupereſſe] CREV. & DRAK.

46. Nolito nomen tantum] Nolite. *Iidem*.

Ib. Erant, tantæ corporum moles. Fundis] Erant. Tantæ corporum moles, fundis. CREV.

47. Qui terras has incolunt, exiſtimetis. Gal-

los] Qui Aſiam incolunt, exiſtimetis Gallis. DRAK. L. 38. 48-58.

48. Bellum his ſenatus] Bellum & ſenatus. CREV. & DRAK.

52. Ante annis ſeptemdecim] Annos. DRAK.

54. Velitis jubeatis, quæratur] *Forſan*, Velitis jubeatis, Quirites. BRISSON.

56. L. Scipioni polliceretur] Pollicetur. DRAK.

58. Triumphi etiam accuſationem] Triumphi eam accuſationem. CREV. & DRAK.

L. XXXIX.

1. QUÆ & ipſis capere labor eſt] Labor erat. DRAK. *Forſan*, Ipſa capere labor eſſet. CREV. L. 39. 1-24.

8. Animos horrore imbuerat] Errore. CREV.

Ib. Quum vinum animos & nox] *Forſan*, Quum vinum, amor, & nox. CLER.

12. In luco Similæ] *Forſan*, Semeles *vel* Stimulæ. GRON.

13. Crinibus paſſis] Sparſis. DRAK.

14. Uti eis Tiberim] *Forſan*, Uls & cis Tiberim. CREV.

15. Fanatici vigiles; vino] *Lege*, Fanatici vigiliis, vino. *Idem*.

Ib. Coire noluerunt] Voluerunt. CR. & DRAK.

17. Nomenve abſentis detuliſſet, qui] Nomenve abſentis detuliſſet. Qui. *Iidem*.

19. Ut in intentiore] Ut intentiore. DRAK.

23. M. Claudius Marcellinus] Marcellus. CREV.

24. Exules erant pulſi — præſidio ii] Exules (erant pulſi — præſidio) ii. DRAK. *Lege*, Exules venerant, pulſi. CREV.

L. 39. 28-54. 28. Sed etiam vobiſcum Romani] Sed jam. CREV. & DRAK.

Ib. Spoliandum me venit] Ad ſpoliandum. DRAK.

31. Nec ſuſtinere alii] *Lege*, Nec ſuſtineri. PERIZON.

32. Et ii repulſi] Et hi repulſi. CREV. & DRAK.

36. Cædem primùm ad conflictum] *Lege*, Cædem primum ad Compaſium. *Iidem.*

37. Fœdus apud Achæos, re precariâ] Fœdus: re apud Achæos precariâ. DRAK.

38. Conſuli in Ligures] Conſulibus. CREV. & DRAK.

Ib. Utraque conſules] *Immo*, Conſulem. CREV.

Ib. Ii ſe interceſſuros] Hi ſe interceſſuros. CREV. & DRAK.

Ib. Quum eas legiones quatuor] *Scribo*, Quum eos in quatuor legiones. GRON.

43. Quemquam ſecuri ferientem] *Forte*, Feriri. *Idem.*

44. Referre viatores juſſit] *Forſan*, Deferre juratos juſſit. *Idem.*

Ib. Ea quoque decem, tanto] Ea quoque decies tanto. DRAK.

49. Philopœmenem adduci] Philopœmenem captum adduci. CREV. & DRAK.

53. Etſi minore ætate] Etſi minor ætate. *Iidem.*

Ib. Et gemens; eo magis, quòd — cernebat. Obedienter tamen] Et gemens, (eo magis, quòd — cernebat) obedienter tamen. *Iidem.*

54. Legatos ad conſules] Legatos ad conſulem. *Iidem.*

L. XL.

2. ET a Formiis — Cajetæ] *Lege*, Et Formiis — ac Cajetæ. GRON. L. 40. 2-18.
Ib. Prima Eumenis & Pharnacis] *Lege*, Primæ. CREV.
7. Uterque habuit. quum — Perſeus negaſſet, feſto die] Uterque habuit, quum — Perſeus negaſſet. Feſto die. CREV. & DRAK.
9. Sin autem — patriumque nomen] Sin autem — vocem mittere licet; per te, patrium nomen. GRON.
Ib. Huc tranſcendere] *Potius*, Hæc. *Idem.*
Ib. Nihil — periculum fuiſſe] *Forſan*, Nihil — periculi mî *vel* mihi fuiſſe. J. GRON.
10. ** Noxium huic eſſe caput] *Scribe*, Noxium his inceſſe caput. CREV.
12. Diu ſilentium fuit. Quum — non poſſe, tandem] Diu ſilentium fuit, quum — non poſſe. Tandem &c. CREV. & DRAK.
Ib. Inſidietur ultro mihi; non inſidiatoris] Inſidietur, ultro mihi non inſidiatoris. *Iidem.*
Ib. Cujus virtute & conſiliis] *Potius*, Cujus auctoritate & conſiliis. CREV.
13. Quis dies? qualis?] Quid? dies qualis? CREV. & DRAK.
14. Et ſui ſe tuendi cauſâ ſumpſiſſe dicunt] *Dele voces* et *ac* dicunt. GRON.
15. Ut indignus te patre] *Lege*, Ut indignus tibi, pater. *Idem.*
16. Eos ad conſulem mitti] *Potius*, Conſules. SIGON.
18. Exercitus inde decreti. — octingentos equi-

L. 40. tes] Exercitus inde decreti: quatuor legiones consulibus, (quina — equites) & — octingenti equites. DRAK.

21-38.

21. Per difficillimum aditum] Perdifficillimum aditum. *Idem.* *Forſan*, Per difficillima aditum. GRON.

22. In opacum iter] In tam opacum iter. CREV. & DRAK.

23. In literis: ſi quid — egiſſet, nihil eum] In literis, ſi quid — egiſſet. nihil eum. *Iidem.*

24. Aſterium Pæoniæ] Æſtræum. CREV. Aſtræum. DRAK.

25. Totum unum diem oppugnarunt] Totum diem. *Idem.*

26. Quo ſerius proficiſcerentur] Perficeretur. CREV. & DRAK.

28. Ut quibus pro ſpe certum eſſet] *Lege*, Ut quibus prope certum eſſet. MURET.

Ib. Qui prædatores fuiſſent] *Forſan*, Qui in prædatoriis fuiſſent. CREV.

31. Fremitum equeſtrium audivit] *Lege*, Equeſtrem. GRON.

Ib. Quingentorum armatorum] Quinque millium. DRAK.

33. Caſtella oppugnavit] *Lege*, Expugnavit. GRON.

34. Pacemque cum iis populus] *Potius*, Pacemque iis populus. *Idem.*

38. Qui Tauraſinorum * * * traducere] *Supple*, Qui Tauraſinorum [fuerat. In eum quum] traducere. SIGON.

Ib. Ligures ab Anido montibus deſcendere] *Lege*, Ut Ligures Apuani de montibus deſcenderent. MURET. *Forſan*, Ab Anido monte ut deſcenderent. CLUVER.

38. Quinquaginta millia ſeſtertiûm] *Delent ultimam vocem* CREV. & DRAK. L. 40. 38-50.

Ib. Unde in novas ædes] *Immo*, Sedes. CREV.

Ib. Tantum hoſtes ducti] *Lege*, Obſides. GRON.

Ib. Nec quid ferretur &c.] *Lege*, Nec quod ferretur, neque quod duceretur captum, neque quod militibus. *Idem.*

39. Ibi dimitti veteranos] *Forte*, Dimittere. *Idem.*

40. Perculêre impetu ſuo] *Forſan*, Pertulere impetus ſuos. CREV.

41. Deduxit caſtigatos] *Lege*, Reduxit. GRON.

42. Ultimum de cœlo] *Forſan*, Vitium de cœlo. SIGON.

45. Mox ſubito coorta] *Forſan*, Nox ſubito coorta. CREV.

47. In Celtiberiam reverteretur. Gracchus — penetravit] In Celtiberiam reverteretur, ſi majus ibi bellum eſſet; Gracchus in ultima Celtiberiæ penetraret. CREV.

Ib. Caſtella oppugnare] *Potius*, Expugnare. GRON.

Ib. Ad auxilia accipienda] *Lege*, Accienda. TAN. FAB.

Ib. Separatim eos ab illis ſe conſulturos] *Forſan*, Separatim ab illis ſibi conſulturos. CREV. Separatim ſibi ab illis ſe conſulturos. DRAK.

Ib. Turribus ſuſtuliſſent] *Melius*, E turribus. CREV.

49. Quæſivit ab eo, ne] *Forſan*, Quæſivit anne. CLER.

Ib. Propiunt ſuſpicere] *Forte*, Piguit reſpicere. GRON.

50. Nec aliud magnopere victores fuiſſe] Nec

L. 40. aliud magnopere, ne victos crederes, feciſſe
50-59. CREV. & DRAK.

50. Caſtra oppugnaſſe] *Lego*, Expugnaſſe. GRON

51. Impenſam inſuerat] Impoſuerat. DRAK.

Ib. Quæ fuerant occupata à privatis; publica que ſacra] Quæ fuerant occupata à privatis publica, ſacraque ut eſſent. *Idem*.

53. Montes valleſque ſaltus] *Fortaſſe*, Monte difficileſque ſaltus. CREV. *Annon?* Monte valleſque & ſaltus. DRAK.

Ib. Agrum à conſule] Agrum à conſulibus DRAK.

54. Suſpecti & miniſtri] *Forſan*, Suſpecti ex mi niſtris. CREV.

55. Forte vocatum perductumque] *Lege*, Fort oblatum perductumque. TAN. FAB.

Ib. Quod alter periſſet] *Melius*, Supereſſet SIGON.

56. Filii eum diris agitarent — cum execratio nibus] Filii agitarent — cum diris execratio nibus. DRAK.

Ib. Si haud ſtatim palam facta eſſet] *Forſan*, S aut tum affuiſſet, aut ſtatim palam facta eſſet SIGON.

57. Famæ incerti nuncii] Fama, inde certi nun cii. DRAK.

Ib. Aut moribus æquales abhorrere] *Forſan* Aut moribus abhorrere. CREV.

Ib. Conſilia commodabantur] *Malim*, Accomo dabantur. SIGON.

58. Quo ubi ire] *Lege*, Quum ſubire. GRON.

59. Lanaque — oppoſita] *Lege*, Appoſita. DRAK *Forſan*, Lænaque. SCHEFFER. Lanxque. CU PER.

L. XLI.

[1. JAm per omnes orbis terrarum partes victricia populus Romanus circumtulerat arma, diſſitaſque procul & ſejunctas non uno mari regiones longè latéque pervaſerat. Sed in tanta fluentium ex voto rerum felicitate moderationis tamen adeptus laudem, auctoritate magis quàm imperio pollebat: & apud exteras gentes plura conſilio, quàm vi & terrore gerere ſe gloriabatur. In devictos populos regeſque non acerbus, munificus erga ſocios, ſibi ſolum victoriæ decus appetens, ſuam regibus majeſtatem, populis, vel in æquo, vel etiam in impari fœdere, ſuas tamen leges, ſua jura libertatemque ſervaverat: atque adeo armis utramque maris Mediterranei oram à Gadibus ad Syriam uſque complexus, & per immenſos terrarum tractus reverentiâ nomini Romano conciliatâ, ſubjectos tamen ditioni ſolos habebat Siciliæ, & circumjectarum Italiæ inſularum, & pleræque Hiſpaniæ, jugum tamen nondum docili ferentis cervice, populos. Augendæ dominationi cauſam materiamque præbuit potiùs inconſulta hoſtium & æmulorum pravitas, quàm ipſius ambitio. Perſei in primis Macedoniæ regnum per fraudem ac ſcelus adepti crudelitas in populares omnibus inviſa, veſana inter immenſas opes avaritia, inconſiderata in capiendis exſequendiſque conſiliis levitas, & illum peſſumdedere, & quæcunque ſtante hoc præcipuo Romanæ potentiæ velut freno ſtare poterant. Redundavit enim in alios ejus caſus, nec finitimorum tantùm, ſed eo- L. 41. 1.

L. 41 rum etiam qui longiùs remoti erant, ruinam
1. traxit. Macedonum exitium ſecuta cum Achæis Carthago: atque horum cladibus convulſo omnium ſtatu, reliqua jam imperia, aliquamdiu obnoxia, poſt paulo everſa, in Romanum imperium cuncta ceſſerunt. Atque hæc, ut locis temporibuſque diverſa, ita re conjuncta, ſub uno aſpectu hìc ponere libuit, intuenti imminens mox Romanis à Perſeo bellum, unde initium maximè creſcendi res Romanæ cepere. Illud bellum tunc coquebat occultum Perſeus: laceſſebant magis quàm exercebant Romana arma Ligures & Galli.

2. M. Junio Bruto, A. Manlio Vulſoni conſulibus decretæ ergo provinciæ ſunt, Gallia & Ligures: Manlio Gallia, Junio Ligures obtigere. Prætoribus, M. Titinio Curvo urbana Ti. Claudio Neroni peregrina juriſdictio evenit: P. Ælio Liguri Sicilia, T. Æbutio Caro Sardinia: M. Titinio (duo enim M. Titinii præturam hoc anno geſſerunt) Hiſpania citerior T. Fonteio Capitoni ulterior. Incendium circa forum ortum eſt, quo & plurima deuſta ſunt & Veneris ædes ſine ullo veſtigio cremata. Veſtæ penetralis ignis exſtinctus. Virgo cujus cuſtodiæ fuerat, juſſu M. Æmilii pontificis maximi flagro cæſa: & ſupplicationes de more habitæ ſunt Luſtrum hoc anno à cenſoribus M. Æmilio Lepido, M. Fulvio Nobiliore conditum eſt. Cenſi ſunt civium capita ducenta ſeptuaginta tria millia ducenta quadraginta quatuor.

3. Legati à Perſeo Macedonum rege venerunt, poſtulantes ut rex ſociuſque & amicus à ſenatu appellaretur, fœduſque cum eo, quod cum Philippo patre ejus fuerat, renovaretur. Suſpe

ctus inviſuſque erat Romanis Perſeus, nec du- L. 41.
bitabant plerique, quin bellum à Philippo tot 1.
per annos occultis conſiliis inſtructum, ubi primùm daretur occaſio, vireſque ei ſuæ ſatis placuiſſent, illaturus eſſet. Tamen, ne quietum & pacis ſtudioſum laceſſiſſe, belloque cauſam ipſi dediſſe viderentur, poſtulata ei ſua conceſſerunt. Perſeus hoc accepto reſponſo firmatum jam omnino ſibi regnum exiſtimans, opes apud Græcos parare ſtatuit. Cupidus ergo comparandæ eorum amicitiæ, quotquot æris alieni cauſâ, aut judicio condemnati ſolum verterant, quique ob majeſtatis crimina Macedoniâ exceſſerant, univerſos in Macedoniam revocavit, edictis in inſula Delo, ac Delphis, & in templo Itoniæ Minervæ palam propoſitis, quibus non modò impunitatem, ſed etiam bonorum omnium reſtitutionem, cum fructibus ab eo tempore ex quo quiſque exularet redeuntibus, concedebat. Sed & iis qui in Macedonia degebant, quidquid debebatur fiſco, remiſit; cunctoſque ob crimen majeſtatis vinctos liberavit. His rebus quum multorum animos arrexiſſet, Græciam in ſe convertit omnem & magnâ ſpe implevit. Quin etiam in toto reliquæ vitæ cultu regiam dignitatem tuebatur. Nam & ſpecies erat honeſta, & corpus ad omnia belli paciſque munia obeunda validum & habile, & frontis ac ſupercilii decora maturæ jam ætati majeſtas. Nihil in eo paternæ laſciviæ, effuſæque in Venerem & vina libidinis. His laudibus Perſeus initia principatûs commendabat, haud pares inceptis habitura exitus.

4. Antequam prætores ii qui Hiſpanias ſortiti fuerant, in provincias venirent, magnæ res ibi

L. 41. 1. geſtæ ſunt à Poſtumio & Graccho. Sed Gracchi præcipua laus fuit, qui ætate florens, quum virtute animi & prudentiâ æquales omnes multùm anteiret, & ingenti jam tum famâ celebrabatur, & majorem in futurum de ſe ſpem concitabat. Carabin urbem ſociam Romanorum viginti millia Celtiberorum oppugnabant. Gracchus ad opem ſociis ferendam properavit. Illa ſollicitudo angebat, quonam modo conſilium ſuum obſeſſis ſignificaret, tam arctâ obſidione prementibus urbem hoſtibus, ut vix eò nuncius commeare poſſe videretur. Arduum negotium expedivit Cominii audacia. Is equitum turmæ præfectus, re priùs apud ſe perpenſâ, & Graccho quid pararet admonito, Hiſpanico indutus ſago pabulatoribus hoſtium ſe immiſcuit. Cum his caſtra ingreſſus, hinc curſu ad urbem contendit, nunciatque adventare Tiberium. Oppidani ex ultima deſperatione ad alacritatem atque audaciam hoc nuncio excitati, obfirmatis ad fortiter repugnandum animis, die tertio, adventu Gracchi digreſſis hoſtibus, obſidione exempti ſunt. Ipſe poſtea Gracchus fraude barbarorum appetitus, periculum viribus arte adjutis ita diſcuſſit, ut dolus in auctores verteret. Complega erat urbs aliquot antè annis condita, ſed valida muris & celeribus incrementis aucta, in quam multi Hiſpanorum concurrerant, qui priùs egentes agro huc illuc vagari cogebantur. Ex ea urbe prodeuntes ad viginti hominum millia, ſupplicum habitu, ramoſque oleæ porrigentes, in conſpectu caſtrorum tanquam pacem oraturi conſtiterunt. Mox abjectis precantium inſignibus ex improviſo aggreſſi Romanos, pavore ac tumultu omnia compleverunt. Gracchus ſapienti conſilio

caſtra per ſimulationem fugæ deſeruit: quæ illi L. 41.
dum ſolitâ barbaris aviditate diripiunt, ſeſeque 1.
prædâ præpediunt, reverſus ſubitò, & nihil tale metuentes adortus, plurimos cecidit, atque etiam ipſâ urbe potitus eſt. Sunt qui rem aliter narrent: Gracchum, quum comperiſſet hoſtem inopiâ laborare, caſtra inſtructiſſima omnibus eſculentis deſeruiſſe: quæ adeptum hoſtem, & repertis intemperanter repletum gravemque, reducto exercitu Romano, ſubitò oppreſſum eſſe.

5. Ceterùm, ſive hæc diverſa eſt ejuſdem rei geſtæ narratio, ſive alia planè res ac victoria, complures certè populos Gracchus, atque adeo totam Celtiberorum gentem perdomuit. Cepiſſe eum & evertiſſe trecentas ex illis urbes, quanquam Polybius gravis in primis auctor memorat, haud tamen pro certo affirmare auſim; niſi ſi urbium nomine turres & caſtella intelligenda ſunt: quo mendacii genere & ipſi bellorum duces, & ſcriptores quoque hiſtoriarum res geſtas exornare amant. Nam Hiſpania quidem arido & inculto ſolo magnam urbium multitudinem alere non poteſt. Repugnant etiam Hiſpanorum mores, ſi accolas noſtri maris excipias, feri agreſteſque, quum civilibus urbium conventibus manſuetiora fieri ſoleant hominum ingenia. Ceterùm quidquid ſtatuendum ſit de numero aut genere urbium à Sempronio captarum, (etenim in numero variant quoque ſcriptores, & centum quinquaginta alii, alii centum tria oppida ab eo capta memoravere) magnas certè ille res geſſit: nec bellicis tantùm inclaruit laudibus, ſed & egregium ſe pacis legumque moderatorem & arbitrum devictis gentibus præbuit. Nam & diviſit inopibus agrum, & ſedes ad habitandum aſſi-

L. 41. gnavit, & omnibus ea loca incolentibus populi: leges accuratè deſcriptas, ex quibus in amicitia ac ſocietate populi Romani viverent, dato ac ceptoque jurejurando firmavit. Atque hujus qui dem fœderis auctoritatem ſæpius imploravit ſe quens ætas in bellis quæ poſtea orta ſunt. Grac chus monumentum virtutis operumque ſuorum Gracchurim urbem ſuo nomine inſignem eſſe vo luit, quæ antea Illurcis nominabatur. Poſtumi rerum fama obſcurior eſt. Vaccæi tamen ab e & Luſitani ſubacti ſunt, & quadraginta ex hi populis hominum millia interfecti. His rebu geſtis ambo advenientibus ſucceſſoribus exerci tus ac provincias quum tradidiſſent, ad trium phum deceſſerunt.

1-6. I. In Gallia Manlius conſul, cui ea provinci obvenerat, quum triumpho materia deeſſet, ob latam à fortuna belli adversùs Iſtros movend occaſionem cupidè amplexus eſt. Ætolos pri dem bellantes quum adjuviſſent Iſtri, nuper quo que tumultuati fuerant. Præerat tum illis fero cis ingenii rex Æpulo, qui gentem] à patr CREV.

Ib. Qui tuendam — mari ſuperiore Anconam] *Lege*, Qui tuendæ — maris Superi oræ An conam. FLORKBELLUS.

Ib. In Iſtriamque ſuum præſidium] *Lege*, I Iſtriam verſum præſidium ſtativum. GRON.

2. Eorum turba inermis] *Lege*, Forum turb inermi. *Idem*.

4. Quo celerius fieret, facturum] Jacturum. CREV.

5. Militibuſque colonis imperatis] *Forſan*, Co loniis. DOUJAT.

6. Ad differendas res — ut diis] Ad ediſſeren das res — & ut diis. CREV.

7. Quando id bellum populus Romanus] *Potius*, Quando populus Romanus. GRON. L. 41. 7-18.

8. C. Mummius] L. Mummius. CREV.

Ib. Conſules fatigaverunt] Fatigaverant. *Idem.*

Ib. Aut hos aut illos plus] *Delent ultimam vocem* CREV. & DRAK.

Ib. Ii cives Romani] *Forſan*, Ita. DUKER.

Ib. Factus eſſet * * Hæc impetrata] *Forſan*, Factus eſſet [civis ne eſſet.] Hæc impetrata. DOUJAT.

9. Naves ſi deducere ex navalibus vellet] *Lege*, Naves deduceret ex navalibus quibus vellet. J. GRON.

Ib. In lacum Martis] *Lege*, Lucum. CLUVER.

Ib. Nunc eſſet apud forum * * quem manumitteretur] Tunc eſſet, apud eorum quem [qui] manumitteretur. CREV.

10. Quod quum milites—futuros ſeſe] *Forſan*, Quumque illi ſe—futuros eſſe. GRON. Quod quum illi ſe. J. GRON.

13. In Campania locutum] Locutam. CREV.

14. Et trecentos equites] *Forte*, Quina millia in ſingulas & ducenos pedites, trecenos equites. *Idem.*

Ib. Et ſexcentos imperarent] Sexcenos. DRAK.

15. Bovis ſeſcenaris] *Forſan*, Sagenaris. GUTHER. Sexcenarii. GRÆV. *Alius*, Sexennis.

Ib. Jecur defluxiſſe] *Lege*, Diffluxiſſe. PERIZON.

16. Ante triduum quàm] *Forſan*, Intra triduum. *Idem.*

18. Ceperunt: muroque inſuper amplexi, tardiùs] Ceperunt, muroque inſuper amplexi. Tardiùs. CREV. & DRAK.

Ib. Parietibus affigunt] Affligunt. *Iidem.*

L. 41. 18. Quàm ornamento in ſpeciem] *Potius*, Quàm
18. in ſpeciem. CREV.

Ib. C. Valerius auditâ [morte Q. Petillii, exercitum ſine duce relictum ad ſuas copias adjunxit, iterumque aggreſſus hoſtes, eorum ſanguine collegæ manibus egregiè parentavit. Triumphavit de Liguribus. In legionem, cujus ante ſigna conſul occiſus erat, ſeverè ab ſenatu animadverſum eſt. Ei univerſæ neque ſtipendium anni procedere, neque æra dari placuit, quia pro ſalute imperatoris, hoſtium telis ſe non obtulerant. Sub hæc tempora legati Dardanorum, quos ingens Baſtarnarum exercitus, Clondico duce, ut antè memoravimus, premebat, Romam venere. Qui quum de Baſtarnis expoſuiſſent, quanta eſſet eorum multitudo, quàm procera & immania corpora, quanta in periculis audacia, adjecerunt ſocietatem iis eſſe cum Perſeo, & verò eum majori ſibi, quàm Baſtarnas ipſos, eſſe terròri: ac proinde, ut auxilium ſibi ferretur, ab ſenatu poſtularunt. Patres decreverunt mittendos eſſe legatos, qui Macedoniæ res inſpicerent: & ſtatim A. Poſtumio negotium datum, ut eò proficiſceretur. Collegas ei adjunxerunt è junioribus, ut penes eum præcipua eſſet legationis vis & auctoritas. Inde actum de comitiis magiſtratuum in inſequentem annum: qua de re non mediocris diſceptatio incidit, quòd] pariti religionum. *Idem*.

Ib. Habere poſſe. [Res ad interregnum rediit. Creati conſules per interregem P. Mucius Scævola, M. Æmilius Lepidus iterum. Prætores inde facti ſunt C. Popillius Lænas, T. Annius Luſcus, C. Memmius Gallus, C. Cluvius Saxula, Ser. Cornelius Sulla, Ap. Claudius Cen-

tho. Conſulibus provinciæ obtigere Gallia & Ligures. Prætorum Cornelius Sulla Sardiniam obtinuit, Claudius Centho citeriorem Hiſpaniam. Reliquæ prætoriæ provinciæ quibus evenerint, non exſtat memoria. Annus hic peſtilentiâ infamis, quæ tamen in armenta tantùm graſſata eſt. Ligures, gens ſemper victa, ſemper rebellans, Lunam Piſaſque depopulati fuerant. Simul & Gallicus tumultus increpuerat. Lepidus Gallorum motu facilè compreſſo, in Ligures tranſcendit. Aliquot populi ſeſe ejus arbitrio permiſerunt: quos, ut ſunt ferè ſimilia locis cultorum ingenia, aſperis montium jugis quæ incolebant efferari ratus, quorumdam ante ſe conſulum exemplo, in plana] deduxit. CREV. L. 41. 19.

19. Inter Audenam amnem] *Lege*, Intra. *Idem.*

Ib. Ut ſanctum haberet fœdus, quod — eſſe] *Scribe*, Ut ſanctum habere fœdus, quod — eſſet. J. GRON.

Ib. Præſidio relicta [nullo negotio cepit. Baſtarnæ omni & commeatu, & apparatu bellico, qui in caſtris fuerat, exuti, quum ejus reparandi facultas ex hoſtili regione, & infeſto tempore anni, nulla eſſet, patrias ſedes repetere ſtatuerunt. Itaque ad Iſtrum regreſſi, non ſine ingenti lætitia flumen altâ concretum glacie offenderunt, quæ nullum onus recuſare videretur. Verum incumbente feſtinantium ſeque curſu agglomerantium hominum ac jumentorum toto ſimul agmine, glacies ſub immenſo pondere fatiſcens ſubitò diſſiluit, univerſumque agmen, quod diu ſuſtinuerat, mediis gurgitibus, victa tandem & comminuta, deſtituit. Plurimi ſtatim vorticibus hauſti ſunt. Multos enatare conantes cruſtæ diſſolutæ fragmina ſuperinducta merſerunt. Pauci

L. 41. ex omni populo per utramque ripam vix conci-
19. ſis viſceribus evaſere.

2. Per ea tempora Antiochus Magni Antiochi filius, qui diu Romæ obſes fuerat, mortuo Seleuco fratre, Syriæ regnum occupavit. Namque Seleucus, quem Philopatora Græci vocavere, quum paternis cladibus fractas admodum Syriæ opes accepiſſet, poſt otioſum nulliſque admodum rebus geſtis nobilitatum annorum duodecim regnum, hunc minorem natu fratrem, miſſo Romam in ejus locum filio ſuo Demetrio, revocavit, ex fœderis legibus, quo mutari identidem obſides oportebat. Vix ille Athenas pervenerat, quum Seleucus inſidiis Heliodori, unius ex purpuratis, oppreſſus interiit. Hunc regnum affectantem Eumenes & Attalus expulerunt, induxeruntque in ejus poſſeſſionem Antiochum, quem ſibi hoc tanto beneficio devinctum habere magni æſtimabant. Jam enim ob quaſdam offenſiunculas ſuſpectos habebant Romanos. Eorum auxiliis regno potitus Antiochus tanto populorum gaudio exceptus eſt, ut ei cognomen indiderint Epiphani, quòd, quum alieni à ſtirpe regia regnum invaderent, ipſe avitæ ditionis aſſertor exortus ſuis illuxiſſet. Neque verò ei ad res bellicas defuit indoles & vigor animi. verùm ita pravus & inconſultus fuit in tota morum & inſtituendæ vitæ ratione, ut brevi, cognomine mutato, pro Epiphane Epimanes, id eſt inſanus, vocitaretur.

3. Sæpe enim egreſſus è regia, inſciis miniſtris, uno aut altero comite, per urbem roſâ coronatus & auro textam indutus veſtem incedebat, interdum lapidibus, quos ſub ala gerebat, inceſſens obvios; interdum contrà nummos in

vulgus ſpargens, vociferanſque, *ſumat cui fortuna dederit*. Aliàs verò per aurificum, cælatorumque, & aliorum fabrorum officinas diſcurrebat, de cujuſque arte ambitiosè diſſerens: nunc cum obvio quoque plebeiorum hominum ſermones miſcebat in publico: nunc circum popinas oberrans, cum ultimæ ſortis peregrinis & advenis compotationi indulgebat. Si quos fortè juvenes tempeſtivum celebrare convivium ſenſerat, ipſe ſtatim cum poculo & ſymphonia improviſus aderat comiſſabundus & laſciviens, ita ut rei novitate perculſi plerique ſe in fugam darent, partim metu conticeſcerent. In publicis quoque balneis cum turba eum lavare ſolitum fuiſſe conſtat. Ibi quum unguentis tamen pretioſiſſimis uteretur, ferunt quemdam ei de plebe hominem dixiſſe quondam: *Beatus es, o rex: unguenta maximi pretii oles*. Cui ille, dicto delectatus, *jam te*, inquit, *ita beabo, ut ſaturum te eſſe fateare*: & ſtatim in ejus caput ingentem unguenti nobiliſſimi urnam effundi juſſit: ita ut, natante pavimento, in lubrico lapſantes tum ceteri, tum ipſe rex inprimis cachinnos tollens concideret. Poſtremò ſumptâ loco veſtis regiæ togâ, quemadmodum Romæ à candidatis fieri viderat, forum circumibat, ſingulos è plebe prenſans amplexanſque, & modò ædilitatem, modò tribunatum plebis petens: ac denique populi ſuffragiis magiſtratum adeptus Romano] more. CREV. L. 41. 20.

20. Nulli fortunæ adhærebat]. *Lege*, Formæ. RUBEN.

Ib. Jam ſuo [è regno voluntarios facilè paravit gladiatores, operam ultro ad depugnandum exiguâ mercede offerentes. Ceterùm eamdem in edendis ſpectaculis, quam & in cetera vita,

L. 41. 20. pravitatem animi levitatemque exhibuit, ut ludorum apparatu nihil magnificentius, nihil ipſo rege vilius aut contemptius videretur. Quod quidem quum ſæpe aliàs, tum maximè in iis ludis apparuit, quos, æmulatus eorum magnificentiam qui à Paulo in Macedonia poſt devictum Perſea dati fuerant, immani ſumptu, nec minore ſuo dedecore, Antiochiæ edidit. Verùm ad Romanas res revertamur, à quibus nos longiùs abſtraxit hujus regis mentio.

2. Ti. Sempronius Gracchus, qui per biennium Sardiniam obtinuerat, traditâ Ser. Cornelio Sullæ prætori provinciâ, reverſus Romam triumphavit de Sardis. Tantam captivorum multitudinem ex ea inſula illum abduxiſſe ferunt, ut longâ eorum venditione res in proverbium venerit, & *Sardi venales* pro rebus vilibus vulgari joco celebrati fuerint. Triumphaverunt & conſules ambo, Scævola de Liguribus, Lepidus de iiſdem & Gallis. Tum comitia magiſtratuum in inſequentem annum habita. Creati conſules ſunt Sp. Poſtumius Albinus, Q. Mucius Scævola. Prætoriis comitiis fortuna inter ceteros candidatos P. Africani filium L. Cornelium Scipionem, ſive is Cnæus fuit, non ſine magna invidia in certamen conjecit cum C. Cicereio, qui patris ejus ſcriba fuerat. Nam quinque jam nominatis prætoribus, C. Caſſio Longino, P. Furio Philo, L. Claudio Aſello, M. Atilio Serrano, Cn. Servilio Cæpione, quum extremo ſaltem loco adhæreſcere Scipio niteretur, adeo à patris virtutibus degeneraſſe viſus eſt, ut omnium centuriarum ſuffragiis ei Cicereius anteferretur, niſi hic ſive fortunæ crimen, ſive comitiorum errorem modeſtiâ ſuâ emendaſſet. In hoc campeſtri cer-

tamine patroni ſui filium vincere non ſuſtinuit, abjectâque ſtatim candidâ togâ, ex competitore de victoria certo gratus cliens & competitoris ſui ſuffragator factus eſt. Sic honorem, quem à populo impetraturus Scipio non videbatur, ope Cicereii conſecutus eſt, majore Cicereii gloriâ quàm ſuâ. L. 41. 20-24.

XXI. Conſulibus provinciæ aſſignatæ ſunt Gallia & Ligures. Mox ſortiti prætores, C. Caſſius Longinus urbanam juriſdictionem obtinuit. L. Cornelius Sci]pio inter peregrinos. CREV.

Ib. Sempronius C. F. Longus] Sempronius Ti. F. Longus. CREV. & DRAK.

22. Sed aut legatos] *Forſan*, Sed [circa omnes Græciæ civitates] aut legatos. CREV.

23. Omnibus literas * * * cæterum] Omnibus, literas [ad Achæos miſit, quibus ſe ſervos eorum, qui ad ſe transfugerant, benigne remittere illis ſcripſit] cæterum. SIGON.

Ib. Manereque id decretum] *Forſan*, Manereque id decretum voluimus. *Idem.*

Ib. Regiæ ſocietatis] *Mallem*, Societati. CREV.

Ib. Quem populus Romanus priùs pœnæ] *Lege*, Quem belli in populum Romanum priùs penè. RUBEN.

Ib. Nec provinciis de controverſis] Nec provocantes de controverſiis. CREV.

24. Ad legatos Romanos veniſſe] *Lege*, Legatos Romam miſiſſe. GRON.

Ib. Ad regem Perſea] *Dele ultimam vocem. Id.*

Ib. Theſſali Ætolique] *Forſan*, Theſſali Epirotæque. *Idem.*

Ib. Fuerunt * * utique] Fuerunt, [obliviſci deberemus] utique. CLER.

Ib. Nonnihil metus præſens] *Lege*, Nihil. PERIZ,

L. 41. 25-28. 25. Damnataque eo crimine] *Forſan*, Damnata quæ. PERIZON.

Ib. Induciæ & antea ſex menſium fuerunt] *Lege*, Inducias tantum ſex menſium fecerunt. GRON.

26. Alii alios ſecuti] *Forſan*, Alii alios ſcuiis. CREV.

Ib. Exæquari cornibus hoſtibus, quibus] *Lege*, Hoſtium, à quibus. GRON.

27. Ante prætor in Hiſpania] *Dele duas ultimas voces*. PERIZON.

Ib. Conſules votis etiam] *Dele τὸ* etiam. CREV.

Ib. Ex iis M. Æmilio] *Forſan*, Exin M. Æmilio. DRAK.

Ib. Et ova ad notas] *Lege*, Ad metas. URSIN.

Ib. Et caveas ferreas pe * intromitterentur * ferreis] *Lege*, Et caveas ferreas per quas intromitterentur feræ. DONAT.

Ib. Ab æde Saturni in Capitolium] *Forſan*, In Capitolio. CREV.

Ib. Et eo publico ab æde Veneris] *Forſan*, Et baſilicam ad ædem Veneris. GRON.

Ib. Pecunia *] *Lege*, Pecuniâ dicebat. SIGON.

Ib. Pollentiæ etiam aquam] *Forſan*, Pollentiam aquam. CREV.

Ib. Sinueſſam a ga * aviariæ] *Forſan*, Sinueſſæ glareâ. DONAT. Sinueſſæ magnâ operâ ac variâ. DRAK.

Ib. In his & clo * um circumducend *] *Lege*, Et cloacam in fluvium circumducendam. SIGON.

28. Vectigalibus * reſtitutis] *Forte*, Vectigalibus & reipublicæ reſtitutis. SIGON. Sociiſque. GRON.

Ib. ad fin. [Finis hujus anni inſignis eſt novâ, eâque magni momenti lege, quæ non ſine aliquo motu animorum agitata civitatem exercuit. Hactenus feminas non minùs quàm viros ad hæreditates admitti jus fuerat. Inde fiebat, ut illuſtriſſimarum ſæpe familiarum bona in alienas domos transfunderentur, magno cum reipublicæ damno, cujus intereſt clarorum nominum hæredibus ſuppetere opes, quibus ſplendorem generis, onus alioqui magis quàm decus, tutari & exornare poſſint. Deindè etiam, quum creſcentibus jam imperii opibus creſcerent quoque privatorum divitiæ, metus erat ne pronior naturâ in luxum & elegantioris cultûs affectationem muliebris animus, nactus ex affluentia opum cupiditatis irritamenta, in ſumptus immodicos atque in luxuriam prolaberetur, ac deinde à priſca fortaſſe ſanctitate deſciſceret, nec minor fieret morum quàm cultûs mutatio. His incommodis obviàm ire ſtatuit Q. Voconius Saxa tribunus plebis, tulitque ad populum, *Ne quis, qui poſt A. Poſtumium, Q. Fulvium cenſores cenſus eſſet, hæredem virginem, neve mulierem faceret: neve ulli virgini, vel mulieri, bona cujuſquam liceret hæreditate percipere ultra centum millia ſeſtertiûm.* Sed & cavendum quoque duxit Voconius, ne magnitudine legatorum hæreditates, quod fiebat interdum, exhaurirentur. Adjecit igitur rogationi, *Ne quis plus cuiquam legaret, quàm ad hæredem hæredeſve perveniret.* Atque hoc quidem poſterius legis caput facilè ſe populo probabat, quod & æquiſſimum videretur, nec cuiquam magnopere grave eſſet. De priore, quo removebantur feminæ ab omnium omnino civium hæreditatibus, ambigebatur. Dubitatio- L. 41. 28.

h

L. 41. 28. nem exemit M. Cato, acerrimus jam olim in defendenda lege Oppia mulierum adverſarius & caſtigator, qui & hanc quoque majoris momenti adversùs illas legem annos natus quinque & ſexaginta magnâ voce & bonis lateribus ſuaſit, pro ſolita aſperitate in muliebrem invectus impotentiam, intolerandoſque in opulentia ſpiritus: quum hinc quoque argueret divitum matronarum faſtum & arrogantiam, *quòd illæ magnâ ſæpe dote marito allatâ magnam ſibi pecuniam reciperent ac retinerent, eamque pecuniam ita poſtea viro roganti mutuam darent, ut, quoties iratæ eſſent, ſtatim per receptitium ſervum conſectantem & quotidie flagitantem ſolutionem, maritum tanquam debitorem extraneum importunè cogerent.* Hac indignatione commoti legem, uti rogabat Voconius, accipiendam cenſuerunt. CREV.

L. XLII.

L. 42. 1-6. 1. ET ſexcentos equites] Sexcenos. DRAK.
Ib. Injuria conſulis etiamſi juſta] *Scribe*, Ira conſulis. SCHEL.
2. Sub exiſtentibus glebis] *Forſan*, Exſtantibus. DUKER.
4. Sors opportuna fuit. P. Furius] *Potius*, Sors opportuna fuit, ut P. Furius. PITHOEUS.
5. Ea contagione velut tabes] *Forſan*, Et contagione. GRON.
Ib. Quum—nunciatum eſt] *Lege*, Eſſet. *Idem.*
Ib. Quas inteſtino geſſerant bello] *Forte*, Quaſi inteſtino bello. GRON. *Mallem*, Quæque inteſtino geſſerant bello. DRAK.
6. Quoad diem præſtaret] *Lege*, Quàm ad diem. GRON.

6. Qui in Syria fuerant, renunciaverunt] *Mallem*, Renunciaverant. CREV. L. 42. 6-26.
8. Vincendo oppugnantes] *Forſan*, Pugnantes, CLER.
9. Quam abſentes ex literis — præſentes] *Lege*, Quam abſenti ſibi ex literis — præſenti. GRON.
10. L. Poſtumius Albinus] A. Poſtumius. CREV. & DRAK.
11. Ne optare quidem] *Adde*, Quicquam. CREV.
Ib. Jamjam primùm alere] *Lege*, Tanquam primum alere. GRON.
12. Frumentum præparare] *Annon*? Præparatum. CREV.
13. Quum ille vobis bellum] *Forſan*, Bellum pararet. MURET.
14. Ferocia animi Harpali] *Forſan*, Ferocia nimia Harpali. GRON.
Ib. Et legatio Rhodiorum] *Forte*, Inter cæteras & legatio Rhodiorum. *Idem*.
15. Quantâ eximiâ] *Lege*, Quantâ maximâ. *Id.*
Ib. Progreſſi cum Euandro] Prægreſſi. CREV.
18. Et trecenti equites] Et trecentos equites. CREV. & DRAK.
19. Ut filius regis] Ubi filius regis. *Iidem*.
24. Quàm regi * * interrogari] *Supple*, Quàm regi [invidiam concitarunt. Deinde] interrogari. SIGON.
Ib. Unde præterea legatos] *Forſan*, Inde ſe nihil audiſſe præterquam legatos. CLER. Inde nihil emanaſſe præterquam legatos. DRAK.
26. Tanquam legatis, ut qui] *Mallem*, Tanquam legatis iis qui. CREV.
Ib. Qui ſocii quererentur] Quòd. *Idem*.

L. 42. 27. Qui exercitum—haberet. C. Popillio] Quo
27-34. exercitum—haberet, C. Popillio. *Idem.*

28. Cui—juſſum erat] *Forſan*, Qui—juſſerat. PERIZON. Cui—viſum erat. CREV.

Ib. C. Popillius conſul] Ut C. Popillius conſul. *Idem.*

Ib. Senatus. quum—adeſſent, præeunte] Senatus, quum—adeſſent. Præeunte. CREV. & DRAK.

29. Ex quo eſt junctus] *Mallem*, Ex quo erat junctus. CREV.

30. Deterioribus erat ob regem] *Forſan*, Deterioribus favens, erat ad regem. *Idem.*

Ib. Si liberum inde] *Mallem*, Si liberum ſibi. *Id.*

Ib. Pacem ex eo manere] *Lege*, Ex æquo. GRON.

Ib. Inierunt ex ſenatuſconſulto] Inierunt, ex ſenatuſconſulto. CREV. & DRAK.

Ib. Prorogationem imperii] *Lege*, Propagationem. PERIZON.

31. Id præcipuè provinciæ] *Lege*, Id præcipui. LIPSIUS.

Ib. Et duceni equites] *Lege*, Pedites. *Idem.*

32. Macedoniam oppugnaturum] Optaturum. CREV.

Ib. Si Senatus non quid vellet] *Dele particulam* non. GRON.

Ib. Centuriones, ſed primum quemque] *Forſan*, Centuriones, vetuſtiſſimum quemque. CREV.

33. Conſuli inde poſtulanti] Conſule. DRAK.

Ib. Senatuſconſultum — quòd bellum — quòd veteres] *Forſan*, Senatuſconſulta — quo bellum — quo veteres. CREV.

34. Ordinem quo me—ipſorum] *Forſan*, Ordine. GRON. Ordinem quo me—aſſignare ipſorum. LIPS.

38. Liberatis ab ſe Macedonibus] *Forſan*, Liberatis ab Macedonibus. DRAK. L. 42. 38-52.

Ib. Pollicitationibus regis] *Potius*, Regiis. CREV.

40. Renovandum * * * judicat] *Supple*, Renovandum [fœdus miſeris: quod ipſum tamen tibi non fuiſſe renovandum] judicat. SIGON.

42. Antrona & Pylleon] *Lege*, Pteleon. TURNEB.

43. In Bœotiam comparati ſunt] *Mallem*, Converſi ſunt. GRON.

Ib. Cauſam cum Perſeo ſocietatis] *Forſan*, Cauſam initæ cum Perſeo ſocietatis. CREV.

44. Et his ſeparatim] *Forſan*, Et his, & ſeparatim. GRON.

46. Qui plus inter alias] *Forte*, Quo plus. CREV.

47. Proditorem liberorum regis] *Forſan*, Proditorem liberorum magiſtrum. GRON.

Ib. Et eodem rurſus] *Forſan*, Et idem. A. PERIZON.

49. M. Manlii] *Forſan*, Cn. Manlii. DRAK.

50. Sicubi populus Romanus] *Potius*, Populo Romano. PERIZON.

Ib. Res * * apud animum] *Supple*, Res [ſint, cogitare] apud animum. SIGON. Res [ſunt, ſtatuere] apud animum. DRAK.

Ib. Bello & pace quæri] *Forſan*, Bello & pacem quæri. DOUJAT. Bello pacem præferri. DRAK.

52. Injuriam populi Romani] *Mallem*, Injurias. CREV.

Ib. Quæ trecenos equites] *Supple*, Quæ [ſingulæ ſena millia peditum &] trecenos equites. GRON.

Ib. Tuliſſe titulum] *Forſan*, Prætuliſſe. *Idem*.

L. 42. 53-67. 53. Oppugnare conatus] Coactus. CREV. & DRAK.

Ib. In deditionem omnes] *Dele ultimam vocem.* CREV.

54. Probris quoque in ipſum] *Forſan,* Probris quoque ipſum. DRAK.

56. Prædam quidem] *Forte,* Prædæ quod erat. GRON.

57. Regis creverunt animi] *Mallem,* Regi creverant animi. CREV.

58. Antigonenſis hîc] His. *Idem.*

59. Si adjuviſſet, debellatum eſſet] *Forſan,* Debellaturus eſſet. SIGON.

Ib. Opportunè adhortanti] *Forſan,* Opportunè adhuc ſtanti. CREV.

Ib. Agmen impeditum] *Forte,* Agmen peditum. PERIZON.

60. Superfixa capita] *Supple,* Haſtis. GRON.

61. Ante ora ſua, audivere] *Forſan,* Facinora ſua audivere. GRON.

62. In conditione honeſtæ pacis] *Potius,* In conditionem. *Idem.*

Ib. Ceſſurum primum] *Lege,* Quàm primum. PERIZON. Et ipſum. GRON.

63. Vim ſuperbiamque experti] *Supple,* Macedonum. GRON. Perſei *vel* regis. CREV.

Ib. Infirmiori favendo] *Scribe,* Favendi. GRON.

Ib. Ex ipſa ſtrage] Ex ipſa ruinæ ſtrage. CREV. & DRAK.

66. Utcumque explicaretur agmen] Dum utcumque. CREV.

67. Inexpugnabilis res] *Forte,* Urbs. GRON.

Ib. Adipiſcendæ res] Aſpiciendæ. DRAK.

L. XLIII.

1. EQueſtri pugnâ vicere] *Forſan*, Equeſtri pugnâ primum victi, deinde vicere. GRON. Equeſtri pugnâ victi fuere Romani. CREV. L. 43. 1-3.

3. Eam coloniam fuiſſe] *Lege*, Eſſe. GRON.

Ib. Socium habeant. [Egit deinde Maſiniſſæ cauſam de agro, de oppidis, quæ ablata ſibi ab eo Carthaginienſes quererentur, magnâque contentione inter regulum & legatos Carthaginienſes diſceptatum. Quæ ultro citroque jactata ſint, quid à ſenatu reſponſum fuerit, in incerto eſt. Quievit tamen velut ſopita hæc controverſia per aliquot annos. Renovata poſtea in acre bellum exarſit, quod adversùs Maſiniſſam à Pœnis ſuſceptum, cum Romanis gerendum fuit, nec niſi Carthaginis interitu finitum eſt. Hoc anno invenimus in annalibus puerum factum ex virgine ſub parentibus, juſſuque aruſpicum deportatum in inſulam deſertam.

2. Habita ſunt à C. Caſſio conſule comitia, quibus creati conſules ſunt A. Hoſtilius Mancinus, A. Atilius Serranus. Prætores inde facti M. Retius, Q. Mænius, L. Hortenſius, Q. Ælius Pætus, T. Manlius Torquatus, C. Hoſtilius. Decretæ conſulibus provinciæ, Italia & Macedonia. Italia Atilio, Hoſtilio Macedonia obvenit. Prætores, Retius urbanam juriſdictionem, peregrinam Mænius ſortitus eſt. Claſſis cum ora maritima Græciæ Hortenſio obtigit. Reliquæ prætoriæ provinciæ fuere procul dubio, quemadmodum anno priore, Hiſpania, Si-

L. 43. cilia, & Sardinia. Sed ſingulas quinam prætores obtinuerint, ſilentibus veterum monumentis, certò ſciri non poteſt. Interim P. Licinius quaſi ad bellum, non cum Perſeo, ſed cum Græcis gerendum miſſus eſſet, inanes adversùs juſtum hoſtem iras in miſeros & viribus impares vertit, compluresſque in Bœotia, ubi hibernabat, urbes expugnavit & crudeliter diripuit. Coronei maximè vexati quum ad ſenatum confugiſſent, Patres decreverunt, ut captivi qui ſub corona veniſſent, in libertatem reſtituerentur. Conſulis crudelitatem & avaritiam imitatus eſt, aut etiam ſuperavit Lucretius prætor, qui claſſi præerat, adversùs ſocios ferox, hoſti ſpernendus. Siquidem claſſem ad Oreum ſtantem adortus repentè Perſeus, naves onerarias frumentum portantes viginti cepit, reliquas depreſſit, & quatuor etiam quinqueremibus potitus eſt. Res quoque proſpere geſtæ in Thracia à Perſeo, quum eò ad Cotyn defendendum adversùs Atlesbis & Corragi copias divertiſſet. Nec verò ipſe ſibi Cotys defuit, vir bello ſtrenuus, conſilio præſtans, Thrax genere ſolo; non moribus. Nam & unicæ ſobrietatis ac temperantiæ fuit, idemque clementiâ & moderatione animi planè amabilis.

3. 3. Cuncta Perſeo ex voto fluebant. Nam & tunc Epirotarum gens in ejus partes tranſiit, auctore Cephalo, quem tamen ad defectionem neceſſitas magis compulit, quàm voluntas. Is ſingulari prudentiâ & conſtantiâ præditus, tum quoque optimâ mente erat. Deos enim immortales precatus fuerat ut bellum inter Romanos & Perſea ne conflaretur, neve de ſumma rerum decerneretur. At exorto bello, ſtatuerat ex fœderis præſcripto Romanos juvare: præter fœderis au-

tem leges nihil ultro facere, neque obſequi indecorè & turpiter. Turbavit hæc conſilia Charopus quidam, ejus Charopi, qui ſaltum ad Aoum amnem T. Quintio contra Philippum bellanti aperuerat, nepos, vilis potentiorum aſſentator, & mirus calumniarum in optimum quemque artifex. Romæ educatus fuerat, miſſus ab avo in urbem, ut linguam Romanam literaſque perdiſceret. Hinc notus caruſque plurimis Romanorum, quum revertiſſet domum, naturâ levis, & ingenio pravus, quum & Romana ei amicitia faceret animos, principes viros uſque allatrabat. Sed primò deſpiciebatur ab omnibus, nec ulla ejus ratio habebatur. Poſtquam autem bellum Perſicum conflatum eſt, quum plena omnia ſuſpicionum in Græcia eſſent, multis palam, pluribus occultè Perſeo ſtudentibus, non deſtitit Charopus eos qui auctoritate inter Epirotas præſtabant, apud Romanos criminari. Et ſpeciem quamdam coloremque dabat ejus calumniis ea neceſſitudo, quæ olim Cephalo ceteriſque eamdem ſectam ſequentibus cum regibus Macedonum fuerat. Jam verò omnia illorum dicta factaque malignè explorans, & in pejus ſemper detorquens, veritatemque adjectis detractiſque quæ voluerat adulterans, fidem criminibus faciebat. Neque his tamen commovebantur Cephalus & ii qui eorundem in republica conſiliorum ſocii erant, freti egregiâ conſcientiâ illibatæ erga Romanos fidei. Verùm ubi illis criminationibus aurem præbere Romanos ſenſerunt, & principes quoſdam Ætolorum, quos pariter ſuſpectos fecerant obtrectatorum calumniæ, Romam abductos, tum demum opus eſſe crediderunt, ut ſibi ipſi ſuiſque rebus conſulerent. L. 43. 3.

L. 43. 3. Quum autem nihil ſuccurreret præter regiam amicitiam, cum Perſeo ſocietatem inire coacti ſunt, eique gentem ſuam tradere.

4. Romæ A. Hoſtilius, A. Atilius conſules, inito magiſtratu, & peractis quæ divina humanaque in urbe & circa urbem fieri à conſulibus mos eſt, in provincias profecti ſunt. Hoſtilius, cui Macedonia obtigerat, quum in Theſſaliam ad exercitum properaret, Epirum, quæ nondum apertè defecerat, ingreſſus, parum abfuit quin incideret in Perſei manus. Theodotus enim quidam & Philoſtratus rati ſeſe, ſi eum regi traderent, magnam gratiam apud Perſea inituros, & graviſſimum in præſentia Romanis damnum illaturos, ad regem literas dedere, ut quantâ maximâ poſſet celeritate accurreret. Quòd niſi & Perſeum objecta à Moloſſis ad Loum amnem mora retardaſſet, & conſul de imminenti periculo monitus ab inſtituto itinere deflexiſſet, vix videtur effugere potuiſſe. Igitur relictâ Epiro navigavit Anticyram, unde in Theſſaliam contendit. Ibi accepto exercitu ad hoſtem perrexit. Sed nihilo feliciùs bellum adminiſtravit, quàm priore anno geſtum fuerat. Nam & prælio commiſſo cum rege pulſus eſt, & quum primò per Elimeam vim facere tentaſſet, deinde per Theſſaliam occultè moliri iter, ubique occurrente Perſeo, vano conatu abſiſtere coactus eſt. Nec Hortenſius prætor, cui claſſis obtigerat, quidquam ſatis ſcitè aut fortunatè egit, cujus ex rebus geſtis nihil ad memoriam inſignius eſt, quàm crudelis & perfida urbis Abderitarum direptio, quum intoleranda ſibi impoſita onera deprecarentur. Igitur Perſeus Romanos jam deſpiciens, ac velut otioſus planè & vacuus, co-

rollarii vicem in Dardanos excurſionem fecit, & decem millibus barbarorum interfectis, ingentem prædam abduxit. L. 43. 3-12.

5. Movere hoc anno Celtiberi in Hiſpania bellum, inſtigante novo duce Olonico, Salondicum quidam vocant. Is ſummâ calliditate & audaciâ, haſtam argenteam quatiens, velut cœlo miſſam, vaticinanti ſimilis, omnium in ſe mentes converterat. Sed quum pari temeritate, caſtra prætoris Romani, uno furioſi conſilii ſocio aſſumpto, ſub noctem adiiſſet, prætorem videlicet obtruncaturus, juxta tentorium ipſum pilo vigilis exceptus eſt: ſocius pares ſtolidi incepti pœnas luit. Amborum capita præcidi ſtatim juſſit prætor, atque haſtis ſuffixa delectis è numero captivorum tradi ad ſuos perferenda.

IV. Hi] tantum pavorem. CREV.

Ib. Spatium petierunt] *Lege*, Petierint. GRON.

Ib. Indigna Senatui viſa] *Forſan*, Indigna ea. *Id.*

6. In regiam poteſtatem reciperentur] *Malim*, Reciderent. GRON. Redigerentur. LAMB. BOS.

7. Spoliataque ſacrilegiis] Spoliaque ſacrilegii. CREV.

11. Calendas Septembres] *Lege*, Februarias. PIGH.

Ib. Elevare eos patres acceperunt] *Dele duas ultimas voces*. FREINSH.

Ib. Flamininus * * pontifices] *Supple*, Flamininus [augur,] pontifices. SIGON. *Forſan*, Inter ſacerdotes intra eum annum mortuus eſt L. Flamininus [augur. Ei augures ſuffecerunt T. Flamininum.] Pontifices. DRAK.

12. Trecenti equites eſſent] Treceni. DRAK.

Ib. Peditum Latinorum major] *Delent* τὸ peditum CREV. & DRAK.

L. 43. 13. Nulla prodigia] Ulla. CREV.

13. 21. Ib. Ea pro dignis habere] *Forte*, Pro indignis. *Idem*.

Ib. Species affulſerat] *Malim*, Effulſerat. GRON.

Ib. Libri à decemviris aditi — ſacrificarent. et addiderunt] *Forſan*, Libris decemviri aditis — ſacrificarent, ediderunt, & uti. GRON. Libri à decemviris aditi, qui. DRAK.

14. Quòd & juniores] *Potius*, quòd juniores. GRON.

Ib. Tribuni plebis cauſam] Prætores plebis cauſam. PERIZON.

Ib. Quem hic cenſores magiſtratum] Quem, his cenſoribus magiſtratus. CREV.

15. Indigne patiente] Patiens. *Idem*.

Ib. Stipendiis miſſorum] Stipendiis [nondum emeritis] miſſorum. *Idem*.

16. Clientem libertinum] *Forſan*, Clientem ejus libertinum: GRON.

Ib. Demoliri juſſerunt] Juſſerant. CREV. & DRAK.

Ib. Hic contentione ortâ] Hinc. *Iidem*.

17. Ut numerum — augeret] *Forſan*, Augerent. PERIZON. Ut numerus augeretur. GRON.

Ib. Fidiſſimâ gente] *Forſan*, Fidiſſimæ genti. MURET.

Ib. Captis & hoſtibus] *Potius*, Captos & hoſtes. GRON.

19. Opportuniùs enim] Opportuniùs etiam. CREV. & DRAK.

Ib. In amicitiam] *Mallem*, Ad amicitiam. CREV.

21. Sine tumultu exigi] *Potius*, Exacti. GRON.

Ib. Vocantibus Epirotis] *Potius*, Ætolis. CREV.

Ib. Obviàm Archidamum] Obvium. CREV. & DRAK.

23. Epirotarum gentem habebat] *Forſan*, Epirotarum transfugas habebat. CREV. L. 43. 23.

L. XLIV.

1. QUod in ſupplementum] *Forſan*, Quod ſupplementum. GRON. Quot in ſupplementum. DRAK. L. 44. 1-6.

Ib. Et in rebus deinde gerendis * * Proconſul enim ad exercitum * * Paucis] *Supple*, Et in rebus deinde gerendis [ſumme utilis fuit,] Proconſul enim ad exercitum [converſus, eum commendans ſucceſſori tradidit, ac Romam inde reverſus eſt.] Paucis. PIGH.

Ib. Adjecit poſt, Scelere] Adjecit, Poſt ſcelere. CREV. & DRAK.

2. Quam potiſſimum peteret] *Forſan*, Quâ, *vel* quam viam. SIGON.

3. Caſtra * * Præmitti] *Supple*, Caſtra [Philippi fuiſſe.] Præmitti. *Idem.*

4. Armatura conſerere] *Supple*, Manum, *vel* pugnam. CREV.

Ib. Periculo. ſed cedenti — inſtare hoſtis poterat] *Lege*, Periculo, ſi cedenti — inſtaret hoſtis, poterat. GRON.

5. Digreſſi in campos] *Lege*, Degreſſi. SIGON.

Ib. Ii vallem, campi quoque partem] *Forſan*, Ii vallem campique partem. GRON. Alii vallem campique partem. DUKER.

6. Duobus ex amicis Pellam — ex præſidiis revocat] *Forſan*, Duos ex amicis, Hippiam, alterum Aſclepiodotum, ex præſidiis revocat. GRON. *Forſan ita ſupplendum*, Duobus ex amicis, [Niciam proficiſci juſſit Pellam, ubi pe-

L. 44. cunia depoſita erat, &, quicquid ejus ibi nanciſceretur, in mare dejicere: alterum, Andronicum miſit Theſſalonicam, ut navalia incenderet. Simul Hippiam & Aſclepiodotum] ex præſidiis revocat. CREV.

6-13.

6. Alterum Condylon] *Scribe*, Alterum ad Condylon. GRON.

8. Quia manenti imperatori] *Dele ultimam vocem*. CREV.

Ib. Supra rupes ingentes — evolvendo terram] *Forte*, Supra rupes, ingentes gurgites facit, & infra, prorutam in mare evolvendo terram. GRON.

9. Nec ſemel quadrigis] *Lege*, Et ſemel quadrigis. *Idem*.

Ib. Plures, ab apparitoribus ludi] *Forſan*, Plures, apparatioribus ludis. MURET.

Ib. Quàm militaris artis] *Dele τὸ* artis. GRON. *Forſan*, Elegantioris quàm exercitii militaris artis. PERIZON.

Ib. Quum alios decurſus] *Potius*, Decurſu. DOUJAT.

Ib. Sed prætecta pugnantium more] *Forte*, Prætenta. LIPS.

10. In rem emendabilem] *Forſan*, In errorem emendabilem. GRON.

Ib. Quum — percutiebantur] *Lege*, Percuterentur. CREV.

11. Magnitudine Atho mons] *Dele primam vocem*. *Idem*.

Ib. A Pleurato inde miſſi] *Forſan*, Eódem miſſi. GRON. Deinde. CREV.

Ib. Qui irrupere] *Forſan*, Qui irrumperent. PERIZON. Perrupere. DOUJAT.

13. Oreum Bœotiæ] *Forte*, Oreum Eubœæ. GRON.

14. Petere, ſi poſſent] *Lege*, Et petere ſi poſſent. GRON. L. 44. 14-20.

Ib. Pacis poſſe uti] *Forſan*, Pacis uti ponerent. *Idem*.

15. Gentem * ſcirent indicatum] *Forſan*, Literaſque — ad utramque gentem & ſenatuſconſultum mitti. CREV.

Ib. Deorum nutu arma ſumpturos] *Forſan*, Eorum nutu. PERIZON. Rhodiorum. CREV.

Ib. Itane tandem iis pareatur &c.] *Forſan*, Itane tandem? Ni pareatur, exercituſque de Macedonia deportentur, viſuros eſſe quid ſibi faciendum ſit? CREV.

16. Et ibi & ex aliis locis] Ibi & ex aliis locis. CREV. & DRAK.

Ib. Quotidie — in die] *Dele alterutrum*. CREV. *Forte*, In dies. DRAK.

17. Ad conſulem * * poſt paucos — ante diem * in urbem] Ad conſulem [miſit, & receptas literas] poſt paucos dies recitavit, quibus ante diem * [ſignificabat ſe] in urbem venturum. CREV. *Supple*, Ad conſulem [miſit, à quo receptas literas in ſenatu] poſt paucos dies recitavit, quibus [in] ante diem * [comitia edici juſſit: ſe ante id tempus] in urbem venturum. DRAK.

Ib. Septimodecimo anno] *Immo*, Decimo quarto *aut* quinto. CREV.

18. In Veientibus. novendiale] *Lege*, Veienti. Bis novendiale. J. GRON.

19. Dyrrhachium ejectos] *Lege*, Rejectos. MANUT.

Ib. Pridie Idus Aprilis] *Forte*, Pridie Kal. Apriles. SIGON.

20. Diſtinere regem] Diſtineri. CREV.

L. 44. 20-28. 20. Attali egregiè conſtantem] *Lege*, Ita Attali. GRON.

21. Quas portare in Macedoniam] *Immo*, In Illyricum. CREV.

22. Gerendis * * loca] *Supple*, Gerendis [rebus, qui] loca. SIGON.

Ib. Finem eſſe Macedonico bello] *Forſan*, Finem adeſſe. CREV.

24. Ab Ægypto arceri] *Dele τὸ* ab. GRON.

Ib. Gravioribus * * Proditor] Gravioribus [criminibus onerabant.] Proditor. CREV.

Ib. Eropon quoque] *Hic & infra*, Cryphon. *Idem*.

25. Quàm ipſorum odiis inter ſe accenſæ. Non ea] *Forſan*, Etiam ipſorum odiis inter ſe accenſæ, quàm ea. DUKER.

Ib. Ne bello intereſſet—in utroque] *Lege*, Ne bello intereſſet, mille; ut pacem conciliaret, mille & quingenta talenta. In utrumque. CREV.

Ib. An Pellæ pecunia eſſet] *Forſan*, Ibi an Pellæ. *Idem*.

26. Quum pecuniam tutam &c.] *Forſan*, Quum pecuniâ tantulâ aut pacem habere per Eumenem—aut deceptus protrahere. GRON. Quum & pecuniâ tutam pacem—& eâ receptâ protrahere. DRAK.

27. Apparebat in omnibus] *Forſan*, Apparebat omnibus. FLOREBEL. Apparebat inde omnibus. DRAK.

Ib. Macedonum * * qui] Macedonum [eſſent. Tantâ occaſione è manibus amiſſâ Perſeus Romanorum animos confirmavit, Macedonum] qui. CREV.

28. Ut inde ſparſæ] *Potius*, Sparſi. *Idem*.

28. Inviolatas, atque etiam] *Lege*, Inviolatos. GRON. L. 44. 28. 32.

Ib. Circumvectis propere] Circumvecti. DRAK.

29. Sed quibus poterat—ſuccurrebat] *Lege*, Sed quibus poterant—ſuccurrebant. GRON.

Ib. Sed vecti nocte] *Forſan*, Evecti. CREV.

30. Genuſuum] *Lege*, Genuſum. *Idem*.

Ib. Tum claſſis ad [oram haud procul Apolloniâ ſtabat. Huc recurrit Anicius, ac brevi aſſequutus Illyrios prædatores, congreſſuſque cum eis, & perlevi negotio victor, aliquot naves hoſtium cepit, ceteras repetere Illyricum coegit. Inde in caſtra ad Genuſum regreſſus, ad Baſſanitarum auxilium properavit. Non ſuſtinuit famam adventantis prætoris Gentius, ſolutâque obſidione Scodram ſe contulit tam trepidâ fugâ, ut ne totum quidem exercitum abduceret. Magna pars copiarum, quæ, ſi dux præſens confirmaſſet animos, morari Romanos poterant amo]to eo. CREV.

31. Multis millibus armatorum actis] *Forte*, Coactis. GRON.

32. Ex propinquis ſylvis [ligna petere. Inde ſtructum vallum, propugnacula excitata, adjectis turribus diſpoſitiſque ubique tormentis, ita ripam defendebant, ut penetrare hoſtis ſine gravi certamine & periculo non poſſet. Sic tutum ſe adversùs omnem Romanorum impetum fore confidebat, ſedendoque & ſegni morâ langueſcentes, tum ſumptibus exhauſtos hoſtes tandem tædium tam difficilis belli capturum. Paulus contrà, quo diligentiùs & cautiùs omnia apud Macedonas proviſa & cuſtodita cernebat, eo acriùs curam intendere, in omnes partes verſare animum, ſi quo conſilio. fruſtrari hoſtium ſpem

L. 44. haud de nihilo ſanè conceptam poſſet. Ceterùm
32-35. præſens tum malum angebat, aquarum penuria. Exaruerat penè proximum flumen, niſi quòd juxta ipſum mare exigua & corrupta manabat aquula.

XXXIII. Conſul, quum miſſi circa propinqua loca nullam aquam inveniri renunciarent,] poſtremò ſequi. CREV.

34. Milites, conſul, & imperator, rumoribus] *Forte*, Milites conſulant, imperator rumoribus. PERIZON.

Ib. Mucronemque intueri] *Forſan*, Tentare. DUKER.

Ib. Inituros bellum] *Forſan*, Finituros. MURET.

Ib. Tranſitus ſpeculantem; [nunc ea omnia intentiſſimâ curâ apparare, quæ ad vim faciendam oppugnandaque caſtra uſui eſſe poſſent; nihil omittere quod ſive adversùs hoſtem, ſive ad ſuorum adjuvandas vires magno duci conandum faciendumque eſſet: & ipſe, tanquam in ſummæ rei jam diſcrimen venturus, acuere militum animos, firmare opera magis ac magis, nunquam ſatis proviſa omnia, tutam munitamque ripam credere. Tamen in acerrimo utrimque ardore quieta per aliquantum temporis ſtativa fuere: nec unquam tantos exercitus tam in propinquum collatis caſtris tam tranquillos conſediſſe memoriæ proditum eſt. Interim fama nunciat victum in Illyrico Gentium regem ab Anicio prætore; ipſumque cum domo tota & univerſa ditione in poteſtate Roma]norum eſſe. CREV.

35. Accuratiùs curantur] *Fortaſſe*, Celantur. GRON.

Ib. Reſponſo * agendos] *Forſan*, Reſponſo [cenſerent] agendos. *Idem*.

35. Majoribus natu] *Forſan*, Minoribus. CREV. L. 44.
Ib. Quod in oculis erat, [id tantùm cogitans, 35.
ad repellendum eâ parte hoſtem omnem curam intendebat, nihil aliud ſollicitus. Interim P. Naſica cum attributa ſibi manu versùs mare Heracleum profectus, poſtquam eò pervenit, juſſis corpora curare militibus, noctem expectavit. Tum vera conſulis mandata præcipuis ducum expoſuit, ac primis ſe intendentibus tenebris flexo ad montem itinere, ad Pythium, ut imperatum erat, copias ſilentio ducit. Ubi ventum ad ſummum cacumen eſt, quod decem amplius ſtadia in altitudinem aſſurgit, fatigatis militibus aliquid requietis datum. Hoc jugum, ut antè dictum eſt, Milo, & Hiſtiæus, & Theogenes à Perſeo miſſi cum quinque millibus Macedonum obtinebant: ſed tanta negligentia regiis ducibus erat, ut nemo adventare Romanos ſenſerit. Sopitos aggreſſus Naſica de jugo facilè dejecit, ſi Polybio fides. Ipſe enim Naſica in epiſtola ad quemdam regum longè aliter rem narrat. *Montem arduo aſcenſu fuiſſe, ſed incuſtoditum, ita ut ſaltum occupare nullo negotio potuiſſet, niſi transfuga Cretenſis ex iis quos ſecum ducebat, ad Perſea cucurriſſet, eumque docuiſſet quid ageretur. Regem ipſum quidem manſiſſe in caſtris, ſed miſiſſe duo Macedonum, decem auxiliarium millia, Milone duce, ad occupandum ſaltum. Cum his acerrimâ pugnâ in ſummo jugo concurſum eſſe, atque inter alia ſeſe à Thrace milite ferro appetitum, quem ipſe adactâ per pectus haſtâ transfixerit. Victos tandem Macedonas loco ceſſiſſe, Milonemque ipſum turpiſſimâ fugâ abjectis armis ſaluti conſuluiſſe.* Romanis fugientes perſequentibus facilis & ſine ullo periculo in plana deſcenſus fuit.

L. 44. 35. 2. Hoc rerum ſtatu Perſeus ambigere quid facto opus. Quum apertâ jam per ſaltum viâ metueret ne circumiretur à Romanis, omnino neceſſe erat, ut aut ad Pydnam recedens hoſtem ibi expectaret, ſub muris munitæ urbis minore periculo certaturus; aut copiis per urbes Macedoniæ diſperſis, convectiſque in loca munitiora frugibus atque pecoribus, populatos agros & nudum hoſti relinqueret ſolum. Anceps fluctuabat inter hæc duo conſilia regis animus. Amici tutius quoque id quod honeſtius foret rati, hortabantur ut pugnæ caſum experiretur. *Eum & numero præſtare militum, & verò etiam virtuti credere debere, quam ingenitam animis accenſura quoque eſſent illa validiſſima & ſanctiſſima apud homines ad fortiter pugnandum incitamenta, aræ, foci, ſacra, inter quæ & pro quibus dimicandum eſſet; & parentes ac conjuges; rex denique ipſe inſpectans, ſeſeque in partem diſcriminis offerens.* His motus rex ad pugnam ſeſe comparavit, & quum retroceſſiſſet ad Pydnam, ſimul caſtra locat, ſimul inſtruit aciem, ſuum cuique ductorum munus locumque aſſignat, tanquam ſtatim ex itinere dimicaturus. Regio erat hujuſmodi: campus explicandæ phalangi, cui apertâ & æquabili planitie opus eſt, opportunus; non ita tamen, ut facilè promoveri poſſet: perpetui deinde colles, qui levi armaturæ tum refugiendi, tum circumcurſandi copiam præberent. Amnes duo, Æſonem alterum, alterum Leucum incolæ appellant, quamvis tenui tum fluerent aquâ, aliquid tamen negotii faceſſere Romanis poſſe videbantur. Æmilius, junctis cum Naſica copiis, rectà ad hoſtem ire pergit. Verùm ad conſpectum exercitûs & numero & robore militum

validiſſimi, & egregiè inſtructi & parati ad pugnam, ſtupefactus ſubſtitit, multa ſecum reputans. L. 44. 35-40.

XXXVI. Tempus] anni poſt. CREV.

Ib. Ne hoſtem quidem ludificatos—emittere] *Scribe*, Ne hoſtem pridem ludificatum—emitteret. GRON. Ne hoſtem qui quidem ſit ludificatus. PERIZON. Ne hoſtem ludificatum. CREV.

37. Seneſcente exiguo cornu] *Forte*, Seneſcentem. GRON.

38. Implicatam intuentes] *Immo*, Explicatam. *Idem*.

Ib. Sed fuerimus omnes] *Forſan*, Sed fuerimus unà omnes. DUKER.

Ib. Torrentem meridiano ſole] *Forſan*, Torrente. PERIZON.

Ib. Recenti, quieto] *Potius*, Requieto. GRON.

40. Horâ circiter quartâ] *Potius*, Nonâ. *Idem*.

Ib. Id jumentum—trahentes] *Dele voces* id jumentum, & *lege* traherent. *Idem*.

Ib. Et cum præſidio [quod à parte Romanorum ripam defendebat, manum conſerunt. Non deſunt auctores, qui ipſius Paulli juſſu equum detracto freno impulſum ſcribant in hoſtilem ripam, emiſſoſque qui retraherent, ut hoſtes pugnam priores laceſſerent. Etenim quum viginti cæſis hoſtiis litatum non eſſet, tandem læta vigeſimæ primæ exta aruſpices ita renunciaverant, ut Romanis non laceſſentibus, ſed defendentibus ſeſe, victoriam promitterent. Ceterùm, ſive conſilio ducis, ſive caſu, ab hoc certè initio commiſſa pugna, aliis ſuper alios ad ferendam ſuis opem utrimque advolantibus, brevi ita accenſa eſt, ut duces cogerentur deſcendere

L. 44. in univerſum ſummæ rei diſcrimen. Æmilius 40. enim, tumultu concurrentium audito, prætorio egreſſus, poſtquam cæcum ruentium ad arma impetum revocare aut ſiſtere nec facile nec tutum videbatur, utendum ardore militum & caſum in occaſionem vertendum putavit. Educit itaque copias caſtris, & ordines interequitans hortatur ut expetitam tantopere pugnam pari ardore capeſſerent. Simul Naſica præmiſſus ad explorandum, quo in ſtatu res eſſent inter primam cientes pugnam, adventare inſtructo exercitu Perſeum nunciavit.

2. Primi Thraces incedebant, truci vultu, corpore procero, ſplendentibus miro candore clypeis lævam protecti. Humerum utrumque nigra veſtiebat chlamys: ab dextro immanem pondere frameam identidem coruſcabant. juxta Thracas conſtitere mercede conducta auxilia, diverſo inter ſe pro diverſis nationibus armatu habituque: in his & Pæones fuere. Subibat agmen Macedonum ipſorum, quam Leucaſpidem phalangem appellabant: delecti quotquot robore ac virtute præſtabant, fulgentes auratis armis ſagiſque puniceis. Ea media acies fuit. Hos ſequebantur, quos ab æreis lucidiſque clypeis Chalcaſpidas dicebant, aut Aglaſpidas. Hæc phalanx juxta alteram in dextro cornu locata eſt. Præter hanc utramque phalangem, quod præcipuum robur erat Macedonici exercitûs, cetrati, Macedones & ipſi, ſariſſas gerentes quemadmodum phalangitæ, cetera leviùs armati, in cornua diviſi erant, ante reliquam aciem projecti & eminentes. Fulgebat campus armorum ſplendore: clamoribus cohortantium ſeſe invicem vicini colles perſonabant. Harum omnium copiarum prodeun-

tium in pugnam ea fuit celeritas & audacia, ut L. 44.
qui primi interfecti ſunt, ad ducentos & quin- 40.
quaginta paſſus à Romanis caſtris caderent.

3. Progrediebatur interim Æmilius: utque adſpexit quum reliquos Macedonas, tum eos qui in phalangem contributi erant, partim clypeis, partim cetris ex humero detractis, inclinatiſque uno ſigno ſariſſis, excipientes Romanorum impetum, admiratus & illam denſatorum agminum firmitatem, & vallum protentis ſariſſis horrens, ſtupore ſimul ac terrore perculſus eſt, tanquam non aliud unquam tam terribile ſpectaculum conſpicatus: ac poſtea id ſæpius commemorare & præ ſe ferre ſolitus eſt. Tum verò ſedulò diſſimulans perturbati animi motum, vultu ſereno ac ſecurâ fronte, & capite & corpore intecto aciem inſtruebat. Jam pugnabant Peligni adverſùs oppoſitos ſibi cetratos, quumque diu multúmque conniſi perrumpere confertum agmen non poſſent, Salius, qui Pelignos ducebat, arreptum ſignum in hoſtes miſit. Hîc ingens accenſum certamen eſt, dum hinc Peligni ad recipiendum ſignum, hinc Macedones ad retinendùm ſummâ ope nituntur. Illi prælongas Macedonum haſtàs aut ferro incidere, aut umbone impellere, aut nudis etiam interdum manibus avertere. Hi ambabus firmiter comprehenſas tantâ vi adigere in temere ac furore cæco ruentes, ut transfoſſis ſcutis loriciſque, transfixos etiam homines ſuper capita projicerent. Sic profligatis Pelignorum primis ordinibus, cæduntur quoque qui poſt illos ſteterant: atque etſi nondum confeſſâ fugâ, pedem referebant tamen montem verſùs, Olocrum indigenæ vocant.

4. Hîc verò exarſit Æmilio dolor, ut etiam

L. 44. ex indignatione paludamentum ſcinderet. Nam 40-46. & in ceteris locis videbat cunctari ſuos, timidéque accedere ad illam velut ferream ſepem, quâ undique acies Macedonica inhorrebat. Sed animadvertit peritus dux non ſtare ubique confertam illam hoſtium velut compagem, eamque dehiſcere identidem quibuſdam intervallis, ſive ob inæqualitatem ſoli, ſive ob ipſam porrectæ in immenſum frontis longitudinem, dum qui ſuperiora occupare conantur ab inferiora tenentibus, vel tardiores à citatioribus, & progredientes à ſubſiſtentibus, inſtantes denique hoſti ab impulſis, inviti licet, neceſſariò divelluntur. Ergo ut omnino rumperet ordinem hoſtium, & inexpugnabilem illam univerſæ phalangis vim in multa minutatim prælia carperet, imperat ſuis, ut intenti quacunque rimas agere hoſtilem aciem viderint, illuc quiſque impetu inferantur, ſeque cuneatim in hiantia vel tantillùm ſpatia inſinuantes ſtrenuè rem agant. Hoc edito imperio, & per totum exercitum circumlato, ipſe alteram è legionibus in] prælium ducit. CREV.

41. Et phalangem erat] Phalanges. CREV. & DRAK.

42. Confeſtim Coſtocos]. *Lege*, Confeſtim eos Cotys. J. GRON.

43. Rectà expeditâ viâ] *Forte*, Rectâ & expeditâ viâ. GRON.

45. Hoc idem & aliæ — perculſæ] *Lege*, Alii — perculſi. *vel adde* civitates. *Idem*.

Ib. Qui præſidio erat] *Forte*, Præerat. *Idem*.

Ib. Animos confirmarent] Confirmaret. CREV. & DRAK.

46. Velut inſula eminet aggeri] *Forſan*, Velut inſula eminet arx aggeri. GRON.

46. Juſto rege orba[tos, ſed impotenti domino liberatos ſibi Amphipolitanos videri. Ingreſſus urbem Paullus quum divinis rebus operaretur, ſacrificiumque ſolenne faceret, de cœlo tacta ſubitò ara arſit: ſic interpretantibus omnibus acceptiſſima diis dona conſulis eſſe, quæ etiam cœleſti flammâ conſecrarentur. Non diu moratus Amphipoli conſul, ſimul ad perſequendum Perſea, ſimul ut per omnes gentes quæ ditionis ejus fuerant victricia arma circumferret, Odomanticen regionem ultra Strymonem amnem petiit, & ad Siras caſtra poſuit.] CREV. L. 44. 46.

L. XLV.

1. ANte diem decimum] *Potius*, Decimum quintum. MANUT. L. 45. 1-5.

Ib. Diceret, * laureatas] Diceret, [reddidiſſe] laureatas. SIGON.

2. Tabellarius eſſet, * Ante] Tabellarius eſſet, [veniſſent.] Ante. SIGON. *Forte*, Tabellarius, adeſſent. Ante. GRON.

Ib. Urbem ingreſſi ſunt] *Dele* τὸ ſunt. *Idem.*

Ib. Pro concione populi] *Scribe*, Populo. *Id.*

3. Decrevit, ut Latinæ edictæ] *Lege*, Decrevit, & ſtatim edictæ. J. GRON.

Ib. Rhodios nondum miſſos] *Repone*, Admiſſos. GRON.

Ib. Perſeus, in Theſſalia] Theſſaliam. CREV. & DRAK.

Ib. Poſtquam — audirent] *Lege*, Audierint. GRON.

4. Ab rege Perſeo] *Adde*, Miſſas. MURET.

5. Pollutam homicida] *Potius*, Pollutus. GRON.

L. 45. 5. Reliqui quid eſſet] *Scribe*, Eſſe. Gron.

§. 13. 7. Punici belli fuerat] *Dele* τὸ fuerat. *Idem.*

Ib. Patris avique quos ſanguine] *Forſan*, Patris avique, & cæterorum regum quos ſanguine. Crev. Patris avique & quos ſanguine. Perizon.

Ib. Pullo amictus illo &c.] *Forſan*, Pullo amictus Perſeus ingreſſus eſt caſtra; filio, nullo ſuorum alio comite. Gron. Pullo amictus cum filio Perſeus. Græv.

9. Terrarum ultimus finis] *Forte*, Ultimos fines. Gron.

Ib. Lacerantes viribus] *Forſan*, Laceratis viribus. Gron. Lacerantes vicibus. Burman.

10. Si tamen populo foret] *Scribe*, Si ea mens populo foret. J. Gron.

Ib. Decimii lenitas *] *Supple*, Decimii lenitas ultro accenderat. Crev.

11. De conditionibus peractis] *Forſan*, Delatis. *Idem.*

12. Præteriit. * * navigantibus] Præteriit, [præfectis maritimarum virium, quæ terreſtrem exercitum comitabantur,] navigantibus. *Idem.*

Ib. Per deſerta Arabiæ * * ad Memphim] [Ipſe] per deſerta Arabiæ [ingreſſus Ægyptum, receptuſque ab iis qui] ad Memphim. *Idem.*

Ib. Ad Leuſinem] *Lege*, Eleuſinem. Turneb.

Ib. Vix dum convenerat, pars Cyprum] *Corrige*, Vix dum convenerat pax, Cyprum. Perizon.

13. Et Popillius — rediit] *Lege*, Ut Popillius. Gron. *Vel dele* τὸ rediit. Crev.

Ib. Romanorum juſſu paruiſſe] Juſſis. Crev. & Drak.

13. Literæ deinde Macedonia] *Lege*, E Macedonia. CREV. L. 45. 13-14.

Ib. Piſanos Lunenſeſque] *Scribe*, Lucenſeſque. CLUVER.

Ib. Pater ſuus—miſit] *Lege*, Miſiſſet. GRON.

Ib. Ea ex fructibus agri ab ſe dati, quæ ibi] *Lege*, Ea, ex fructibus agri ab ſe dati quæ ſibi. PERIZON.

14. Adeptum: æquitate ſua poſtea] *Forſan*, Adeptum, ac virtute ſua. Poſtea. CREV.

Ib. Ut ædes hoſpi[tio reguli, ſimul omnia quæ ad valetudinem opus eſſent, præberentur; impenſæque liberaliter quum ipſi, tum toti comitatui præſtarentur; naves etiam ut proſpicerentur, quibus ſe bene ac tutò in Africam trajiceret. Equitibus ſingulæ libræ argenti, & quingeni ſeſtertii dari juſſi. Comitia creandis in ſequentem annum conſulibus habita ſunt à C. Licinio conſule. Creati Q. Ælius Pætus, M. Junius Pennus. Inde prætores facti Q. Caſſius Longinus, M'. Juvencius Thalna, Ti. Claudius Nero, A. Manlius Torquatus, Cn. Fulvius Gillo, C. Licinius Nerva.

2. Eodem anno cenſores Ti. Sempronius Gracchus, & C. Claudius Pulcher rem diu inter ſe variis altercationibus agitatam tandem concordi animo decreverunt. Gracchus, quum libertini iterum iterumque in quatuor tribus urbanas redacti ſeſe rurſus per omnes effudiſſent, repullulans ſemper malum radicitus exſtirpaſſe voluerat, omneſque qui ſervitutem ſerviſſent cenſu excludere. Nitebatur contrà Claudius, & majorum inſtituta commemorabat, qui libertinos coercere ſæpius, nunquam prohibere omnino civitate tentaſſent. Quin etiam ab cenſoribus

L. 45. C. Flaminio, L. Æmilio aliquid ex priſtina ſe-
14-21. veritate laxatum eſſe referebat. Sanè quum tunc quoque fæx illa populi per omnes tribus ſeſe diviſiſſet, eamque rurſus redigere in antiquam velut ſedem neceſſarium videretur, nonnullis tamen ejus ordinis aliquid præcipuum conceſſum erat.

XV. Nam ab illis cenſoribus] in quatuor CREV.

Ib. Major ex ſenatuſconſulto eſſet. Eos] Major eſſet. Ex ſenatuſconſulto eos. MANUT.

Ib. Cenſendi jus factum eſt] *Forſan*, In tribubus ruſticis cenſendi jus factum eſt. CREV.

Ib. Anni & bimenſis] *Forſan*, Anni & VI menſium. *Idem.*

16. Ejus regni] *Forſan*, Utriuſque regni. GRON.

Ib. Cum binis legionibus &c.] *Forſan*, Cum binis legionibus quina millia peditum & ducenos habentibus, trecenos equites. CREV.

18. Idem exercere poſſe] *Mallem*, Id exercere poſſe. *Idem.*

Ib. Concilium gentis eſſet] *Lege*, Concilium gentis ne eſſet. GRUTER.

Ib. Dimidium quàm quod] *Dele* τὸ quàm. GRON.

19. Tempeſtivis temporibus] *Forſan*, Sermonibus. *Idem.*

Ib. Quid attineret vim afferre] *Scribe*, Quid attinere vim afferri. *Idem.*

20. Ut rarò alias] *Dele* τὸ ut. *Idem.*

Ib. Ut amicorum ſociorum] *Forte*, Sociorumve. *Idem.*

Ib. Quam condemnarentur] *Potius*, Condemnarent. CREV.

21. Ex ratione] *Potius*, Ex oratione. GRON.

21. Intercedendo, [quum damnarent imita- L 45.
bantur. Hoc tantùm interceſſioni ſuæ præten- 21.
debant,] in adventum im[peratoris & decem legatorum ex Macedonia, qui re diligentiſſimè ex literis tabulisque perpenſâ certò indicaturi eſſent, quo quæque civitas in Perſea Romanoſve animo fuiſſet, totam de Rhodiis conſultationem rejici opus eſſe. Sed quum nihilominus prætor propoſitum urgeret, eò res proceſſit, ut Antonius tribunus, productis ad populum legatis, procedentem contrà Thalnam & dicere incipientem de roſtris detraheret, Rhodiiſque concionem præberet. Ceterùm, etſi præcipitem ac fervidum prætoris conatum par tribuni pervicacia diſcuſſerat, nondum tamen cura deceſſerat Rhodiorum animis. Patres enim erant infenſiſſimi: ut imminenti malo levati magis in præſens Rhodii, quàm omnino liberati eſſent. Igitur quum diu multúmque precantibus tandem ſenatus datus eſſet, introducti à conſule, primò proſtratis humi corporibus diu flentes jacuerunt. Deinde quum excitatos conſul dicere juſſiſſet, Aſtymedes quàm maximè compoſito ad commovendam miſerationem habitu, in hunc modum verba fecit.

XXII. *Hic luctus & ſquallor paulo antè florentium amicitiâ veſtrâ ſociorum, P. C. non poteſt non eſſe etiam iratis miſerabilis. At quanto juſtior veſtras mentes ſubibit miſeratio, ſi cogitare volueritis, quàm durâ conditione cauſam hîc apud vos prope jam damnatæ civitatis agamus? Ceteri rei fiunt antequam damnentur: nec priùs luunt ſupplicia, quàm de culpa conſtet. Rhodii] peccaverimuſne.* CREV.

L. 45. 22. Dona ferentes veniebamus] Dona ferentes
22-30. [deducebamur.] CREV.

23. Ut ne ab utraque parte] *Scribe*, Ut ab neutra parte. GRON.

Ib. Navalibus, armis, juventute] *Lege*, Navibus. *Idem*.

24. Voluntatis noſtræ tacitè] *Lege*, Tacitæ. PERIZON.

Ib. Hoc qui ſciebant] *Forſan*, Hoc quia ſciebant. *Idem*.

Ib. Quàm quòd duobus] *Lege*, Quàm proſit quòd duobus. CREV.

25. Quæ agerentur ſciret — faceret] *Mallem*, Qui, quæ agerentur, ſcirent — facerènt. GRON.

26. Olzinio] Olcinio. CREV. & DRAK.

Ib. Civitatis acceſſionem] *Melius*, Civitatem. GRON.

Ib. Quod regi pendiſſent] *Adde*, Impoſitum. MURET.

27. Euripi * ævoque ante inſulæ] *Lege*, Euripi Eubœæque inſulæ. GRON.

Ib. Navalia magnorum imperatorum] *Forſan*, Navalia, magnorum imperatorum monumenta. CREV.

28. Arx inter omnia] *Forte*, Intra mœnia. GRON.

Ib. Privatim ac publicè] Privatim aut publicè. DRAK.

29. Eo concilia ſuæ] *Potius*, Sua. GRON.

30. Ita videri lacerata] *Forte*, Lacerati. CREV.

Ib. Et à ſe ipſa quæque contempta pars] *Forſan*, Et ſe ipſâ quæque contenta pars. *Idem*.

Ib. Et Stymphalis] *Forſan*, Et Stymphæis. PALMER.

30. Quanta univerſos terreat] *Forſan*, Quæ univerſos teneret. GRON. L. 45. 30-39.

32. Ad ſtatum Macedoniæ pertinebat] *Lege*, Pertineat. CREV.

34. Domos abierunt] Abierant. CREV. & DRAK.

Ib. Inter opulentos reges] Inter tam opulentos reges. DRAK.

35. Honorem dare poſſe] *Forſan*, Dare non poſſe. SIGON.

36. Et privatis lege dicendi] *Scribe*, De lege. GRON.

Ib. In uno nimis ſe — peccare] *Scribe*, Ultro nimis ſæpe — peccari. *Idem*.

37. Neque fecerunt] *Forſan*, Tunc quieverunt. RUBEN.

Ib. Inſtitiſti — circumires — duxiſti] *Lege*, Inſtitit — circumiret — ductus es. GRON.

38. Quid etiam dicitis] *Lege*, Enim. MURET.

Ib. Quam illis qui poſt eos triumphaverunt] Quam [decora cuique ſua] illis qui [ante poſtve eos] triumphaverunt. CREV.

39. Tam opimæ prædæ] *Forſan*, Tam opimâ prædâ. SIGON.

Ib. Per quadriennium] *Immo*, Per triennium. CREV.

Ib. Debetur. Utrum majores veſtri] *Scribe*, Debetur triumphus. Majores veſtri. GRON.

Ib. Paludatis lictoribus] *Lege*, Paludatus cum lictoribus. *Idem*.

Ib. In triumpho vindicavit] *Forſan*, Locavit. *Idem*.

Ib. Utrum hominum — an deorum hominumque] *Forſan*, Non hominum — ſed deorum honoris. CREV.

Ib. Et tu centurio] *Lege*, At tu. GRON.

L. 45. 39. Hoc dicere me] *Lege*, Hoc dicentem me. GRON.

Ib. *Ego ad vos, milites*, [*deſcendam, euntesſque ad ſuffragia aſſectabor, & notabo improbos ingratoſque, & eos qui non regi ſe ab imperatore, ſed cum ultro ſibi per ambitionem ſervire æquum cenſent.* Hac oratione caſtigata militaris turba ita mutavit animum, ut tribus ad ſuffragium revocatæ ad unam omnes rogationem de triumpho juberent. Victâ igitur inimicorum malevolentiâ & obtrectatione, triumphavit Paullus de Perſeo rege & Macedonibus per triduum, IV. III. & pridie Kalendas Decembres.

2. Fuit hic triumphus, ſive magnitudinem victi regis, ſive ſpeciem ſimulacrorum, ſive modum pecuniæ ſpectes, longè magnificentiſſimus, ut omnium anteactorum comparationem amplitudine ſuperaret. Populus, exſtructis per forum, & cetera urbis loca, quâ traduci pompam oportebat, tabulatis theatrorum in modum, ſpectavit in candidis togis. Aperta templa omnia & ſertis coronata thure fumabant. Lictores ſatelliteſque confluentem temere turbam & vagè diſcurrentem ſummoventes è medio, patentes latè vias vacuaſque præbebant. Quum in tres, ut diximus, dies diſtributa eſſet pompa ſpectaculi, primus dies vix ſuffecit tranſvehendis ſignis tabuliſque captivis, in ducentos quinquaginta currus impoſitis. Sequenti die multis plauſtris tranſlatum quidquid Macedonicorum armorum pulcherrimum & magnificentiſſimum fuit, quæ & ipſa ferri aut æris recèns terſi nitore ſplendebant, & ita ſtructa erant inter ſe, ut, quum acervatim potiùs cumulata, quàm artificiosè digeſta viderentur, miram quamdam hac ipſâ ve-

lut temerariâ & fortuitâ concurſione ſpeciem objicerent oculis: galeæ ſcutis, & loricæ ocreis, & peltæ Creticæ, & Thracicæ cetræ, & pharetræ equeſtribus permiſtæ frenis, ſtrictique gladii hinc inde mucrone exerto minaces, & è lateribus eminentes ſariſſæ. Atque hæc omnia quum laxiùs vincta inter ſe forent, ſi quando in tranſvehendo ſibi mutuò allidèrentur, Martium quemdam ac terribilem edebant ſonum, ut ne victa quidem conſpici poſſent ſine quodam animorum horrore. Tum onuſta argento ſignato vaſa quinquaginta ſupra ſeptingenta à tribus millibus hominum portabantur. Tria talenta in ſingulis, à quaternis geſtata hominibus. Erant & qui crateras argenteos, & phialas, & calices, & cornua ferebant, tum aptè inter ſe collocata, tum magnitudine, & pondere, & exſtantis inſigniter cælaturæ artificio conſpicua. L. 45. 39.

3. Tertio autem die ducere agmen primo ſtatim mane cœpere tubicines, non feſtos ſolennium pomparum modos, ſed bellicum canentes, quaſi in aciem procedendum foret. Poſt hos agebantur pingues, cornibus auratis, & vittis ſertiſque redimiti boves centum & viginti. Ducebant eos cincti faſciis eximio opere textis juvenes, quibus comites additi pueri pateras aureas argenteaſque geſtabant. Sequebantur ii qui ſignatum aurum in vaſis ſeptem & ſeptuaginta ferebant, quorum unumquodque, quemadmodum & ea in quibus argentum tranſlatum fuerat, tria talenta habebat. Tum viſebatur ſacra phiala decem talentorum pondo auri, pretioſis diſtincta gemmis, quam Paullus faciendam curaverat; & Antigonides, Seleucideſque, & Thericlea ceteraque pocula ex auro, quibus Perſei

L. 45. triclinia ornabantur. Subibat Perſei currus ejus
39. armis onuſtus, addito diademate. Sequebatur captivorum agmen: Bitis Cotyis regis filius, obſes in Macedoniam à patre miſſus, ac deinde cum Perſei liberis captus à Romanis; tum ipſi Perſei liberi, comitante educatorum & magiſtrorum agmine, manus ad ſpectatores cum lacrymis miſerabiliter tendentium, & docentium pueros, implorandam ſuppliciter victoris populi miſericordiam. Filii erant duo, puella una, qui eo majorem movebant miſerationem ſpectantibus, quòd ipſi per ætatem vix mala ſua intelligere poterant. Itaque plurimi lacrymas tenere non potuerunt, & omnibus confudit animum tacitus quidam mœror, qui ſincero eos frui gaudio, quamdiu ſub oculis pueri fuerunt, non ſineret. Ponè filios incedebat cum uxore Perſeus, pullo amictu, cum crepidis Græci moris, ſtupenti & attonito ſimilis, & cui magnitudo malorum mentem omnino eripuiſſe videretur. Sequebatur amicorum & familiarium turba, quorum in vultu dolor gravis eminebat, quique quum ſemper oculos in eum figerent lacrymis rigantes ora, ſatis indicabant ſeſe illius dolere malis, ſuorum immemores. Hanc quidem ignominiam deprecatus erat Perſeus, miſſis ad Æmilium, qui orarent ne in triumpho duceretur. Riſit Æmilius hominis ignaviam, &, *id quidem*, inquit, *in ipſius & pridem fuit & nunc eſt manu ac poteſtate:* tacitè monens, ut generoſâ morte id quod metuebat dedecus effugeret. Sed forte conſilium non admiſit mollis animus, & neſcio quâ ſpe delinitus maluit in prædæ ſuæ parte ipſe numerari. Quadringentæ inde coronæ aureæ portabantur, Paullo ab omnibus ferè Græciæ &

Aſiæ civitatibus in gratulationem victoriæ per legatos dono miſſæ: grandis ſanè, ſi per ſe ipſæ ſpectarentur, pretii, ſed mediocris acceſſio immanium opum quæ in hoc triumpho tranſvectæ fuerant.] CREV. L. 45. 39-44.

40. Quæ haud dubie—ex numero plauſtrorum] *Forſan*, Quâ haud dubie. GRON. Ex numero Philippeorum. PERIZON.

Ib. Dati centeni] *Supple*, Denarii. GRON.

Ib. Tantum pediti] *Forſan*, Alterum tantum. MURET.

Ib. Summa nunciata] *Lege*, Pronunciata. *Idem.*

41. Et quòd duo fulmina] *Scribe*, Et quæ. GRON.

Ib. Claſſibus luſtra ſacrificavi] *Forſan*, Claſſibus veſtris ſacrificavi. SIGON.

Ib. Per quadriennium quatuor] *Lege*, Per triennium tres. *Idem.*

Ib. Curru ex Capitolio] *Supple*, Curru in Capitolium, ex Capitolio. CREV.

42. Prætendentibus orationis] *Lege*, Orationi. GRON.

Ib. Inuſitatæ magnitudinis] *Forſan*, Inviſitatæ. *Idem.*

43. Igiturvium] *Lege*, Iguvium. TURNEB.

44. Ne quod detur] *Forſan*, Ne cui. CREV.

Ib. Donec navem conſcendiſſent] Conſcendiſſet. CREV. & DRAK.

Ib. Mirè lætum & ea] *Dele* τὸ et. CREV.

Ib. Munera ſibi ipſum emiſſe] *Scribe*, Renuiſſe. GRON.

APPENDIX
LIVIANA.
PARS ALTERA,

Continens J. FREINSHEMII Supplementorum Libros X. in locum Decadis ſecundæ LIVIANÆ deperditæ.

J. FREINSHEMII
SUPPLEMENTA
LIVIANA.

SUPPL. L. XI.

I. FRACTÆ jam multis præliis Samnitium opes erant: neque dubium habebatur, quin bello finis imponi poſſet, ſi perculſo & debilitato hoſti quàm minimum ad confirmandos animos ſpatii relinqueretur. Igitur Q. Fabius conſul ardens juventâ, & confecti belli gloriam ſibi comparare certus, delectu haud ſegniter acto, protinus in Campaniam cum exercitu profectus eſt. Samnites enim, dura gens, & ad deſperationem potiùs quàm timorem tot cladibus acta, quòd ſuperioris anni conſules ad triumphum ſuum legiones deduxerant, occaſione temporum uſi, non pœnitendas copias ex reliquiis priorum pugnarum & novis delectibus coëgerant: &, quoniam peſtilentiâ Romanos urgeri ſciebant, præterea conſules, nec experientiâ bellorum, nec auctoritate magnopere metuendos, eum in annum factos eſſe audiverant; in ſpem erecti, Campanos ſemper ſpretos, tum autem, ut auctores periculorum malorumque ſuorum, inviſiores, populationibus & vaſtatione agrorum laceſſebant.

U. C. 460. A. C. 292.

II. Erat in duce Romano par dignitati Fabiæ domûs animus: ſed contemtus toties à ſuis

U. C. 460. A. C. 292. victæ gentis, & rei gerendæ cupiditas, conſilium eripuerant. raptim ad hoſtes exercitu ducto, quum præmiſſos ab imperatore Samnitium ſpeculatores vidiſſet, qui conſpecto Romanorum agmine ſe recipiebant ad ſuos, univerſam hoſtium multitudinem fugere arbitratus, non locorum, non hominum explorato habitu, tanquam omnis victoriæ ſpes in celeritate poſita eſſet, quantâ maximâ feſtinatione poterat, ſigna inferri juſſit. Apud Samnites à ſuis præmonitos omnia circumſpectiùs acta ſunt: præcipi opportuna loca, ſtrui acies, alloquiis ducum accendi militis animi potuerunt. Igitur eventus prælii, qualis eſſe debuit, fuit. Feſſos ex itinere & curſu, turbatis ordinibus, tanquam ad prædam magis quàm pugnam venientes, inſtructus paratuſque miles haud magno negotio pepulit: Fabius, deſideratis ſuorum millibus tribus, majore etiam numero ſauciorum, quominus omnem exercitum amitteret, ſuperventu noctis defenſus eſt.

III. Tum loco paulo æquiore capto, quantum in illa trepidatione fieri potuit, caſtra communita ſunt. in quibus haud multo melior quàm in ipſa acie aut facies rerum, aut fiducia animorum fuit. non requies feſſis, non cibus eſurientibus, non fomenta ſauciis ſuppetebant: tantùm cum armis egreſſi, prioribus in caſtris impedimenta omnia reliquerant. Igitur inter gemitus morientium & querelas ſuperſtitum tota nox exacta eſt, omnibus imminentem diem cum horrore ac deſperatione, ut ſupremam, opperientibus. *Neque enim laboribus feſſos, exhauſtos vigiliis, vulneribus debiles, perculſos infelici prælio, numero etiam multùm imminuto, reſiſtere poſſe hoſtibus, quos incolumis adhuc integris animis cer-*

poribuſque, & optimâ ſpe incenſus exercitus ſuſtinere nequiviſſet. Rebus conclamatis, uti ſolet, remedium ab hoſtis errore fuit. Ille venientis alterius conſulis famâ perterritus, ne, ſi oppugnare caſtra Fabiana adortus eſſet, recentium copiarum adventu à tergo circumveniretur, rerum ſupra ſpem felicium ſucceſſu contentus, motis caſtris iter aliò convertit. Digreſſis hoſtibus, Romani quoque ad tutiora loca ſe receperunt. U. C. 460. A. C. 292.

IV. Poſtquam iſta Romam allata ſunt, magis ignominiâ quàm accepto detrimento mota civitas moleſtiſſimè tulit, temeritate conſulis effectum, ut bellum, quo diuturnius nullum fuerat, quum jam in exitu eſſet, novâ ſpe repletis Samnitium animis, formidabilius iterum, quàm à longo tempore fuiſſet, renaſceretur. Neque tribuni modo plebis, quorum hæ propriæ artes erant, frequentibus ad populum concionibus invidiâ & odio cuncta repleverant: verùm etiam apud Patres agitatâ re atroces ſententiæ dicebantur: factumque ſenatuſconſultum eſt, quo *certum ante diem Fabius conſul ad dicendam Romæ cauſam adeſſe* jubebatur. Venientem magna vis accuſatorum adorta eſt: neque defendi factum quibat, &, quod unum maximè prodeſſe debebat reo, Fabii ſenis gratia, in contrarium verterat. Minùs enim ignoſcendum ei putabant, qui à præſtantiſſimo viro genitus, & inter paternos triumphos educatus, non modò Romanum nomen, ſed ſuæ quoque familiæ laudes, & partas à majoribus victorias, per tantam imprudentiam acceptâ clade fœdaviſſet.

V. Exulcerati animi, & defenſionem paranti reo vix æquas aures præbituri, Fabii patris inſigni pietate primùm, mox etiam oratione leniti

U. C. ſunt. Is enim veritus, ne propter rem malè
460. geſtam filius ab exercitu removeretur, ab ipſa
A. C. quidem culpa purganda penitus abſtinuit: ſed
292. ſua & majorum merita modeſtè commemorans, *tam acerbam ſibi jam ſeni, tam ignominioſam genti Fabiæ notam* deprecabatur. *Neque tamen ſe poſtulare, ut ceteris tot Fabiis, qui ab ipſis prope urbis primordiis Romanam rem virtute conſilioque auxiſſent; ut trecentis etiam illis, qui rempublicam ſuâ & tantùm non univerſi nominis Fabii internecione texiſſent, error unius condonetur; ſi immedicabilis ille ſit, majuſque commodum ex pœna filii ſui quàm incolumitate proventurum eſſe videatur: ſe enim caritatem patriæ affectibus aliis omnibus anteferre ſatis didiciſſe. Verùm enimvero, quidquid in hoc adoleſcente metuendum fuit, tranſactum eſt: bona autem, quæ mens illius indoleſque, ac ſub me non ineptiſſimo magiſtro, uti vobis viſus ſum, inſtituta & exercita virtus pollicentur, adhuc exſpectari poſſunt, niſi ſpem iſtam, non quidem iniquâ, ſed tamen intempeſtivâ ſeveritate præcidimus. Multis initio rerum gerendarum impegiſſe, ad prudentiam & cautionem profuit: qui erroris admoniti, mediocria ſæpe damna ingenti utilitate redemerunt.*

VI. *Et neſcio an non ad fortunæ potius invidiam, quàm hominis cujuſquam peccatum referri verius ſit, quòd & reipublicæ noſtræ, & Fabiæ gentis diuturna felicitas mediocri detrimento caſtigata eſt: quanquam benevolentia magis hæc deorum, quàm invidia vocanda ſit, cujus beneficio adversùs exitiabilem ſuperbiam, quæ res nimiùm ſecundas ſequi ſolet, non tam damnosâ civitati clade, quàm ad documentum efficaci, conditionis humanæ admonemur. Quidquid id eſt, Quirites,*

mihi certè ſiniſtri aliquid præſagiebat animus, U. C.
quum die comitiorum ſollicitè vobiſcum agerem, 460.
ne filium meum conſulem faceretis. Quum enim A. C.
patrem meum, avum, proavum, alios majores 292.
meos ſæpiſſimè, adhæc meipſum quinquies hoc magiſtratu functum eſſe cogitarem, incipiebam vereri, ut eadem in gente ſummos honores continuari, vel dii, vel homines, animo ſatis æquo paterentur. Atque utinam vel iſto tempore preces meæ valuiſſent; vel vobis beneficium veſtrum tueri placeret! ne quod honoris cauſâ, me recuſante, tribuiſtis filio meo, inauditæ hactenus ignominiæ occaſio utrique fieret; voſque temeritatis argueremini, quos, ſi priorem de Q. Fabio ſententiam alio judicio reſcinditis, aut dediſſe imperium ſine cauſa, aut abrogaſſe, poſteri credent.

VII. *At ſi mitiora decreveritis, & veſtra vobis auctoritas, & Fabiæ gentis exiſtimatio ſalva erit, errorque juvenilis, uti cum aliquo reipublicæ damno commiſſus eſt, ita majore cum ejus emolumento emendabitur. Sed quis ſpondere hoc auſit? Ego, Quirites; ego pro filio meo ſponſorem me reipublicæ dabo: &, quod ſenatui populoque Romano, deinde noſtræ domui felix fauſtumque ſit, conſuli legatus ibo, particeps futurus omnis fortunæ, quam aut invenire dabitur, aut facere. Viget adhuc animus; neque, ut in hac ætate, virium corporis pœnitet: poſſum perferre militiæ labores, poſſum in acie ſtare, & ſi nihil aliud, memoriâ veterum pugnarum terrere hoſtes, alacritatem augere noſtrorum; &, quod caput eſt, poſſum adoleſcentiam conſulis, quæ ſola rerum ſecius geſtarum cauſa eſt, regere conſilio, & ætatis præfervidæ impetus ſenili cautione temperare. Niſi filii ingenium tenerem, eumque rectè*

U. C. 460. A. C. 292. *monenti morem eſſe geſturum conſiderem, nollem in fine prope vitæ ſine dedecore actæ, poſt tot conſulatus ex ſententia mea veſtraque geſtos, poſt ingentes victorias & illuſtres triumphos, tot annorum laboribus periculiſque partam belli domique gloriam, unius juvenis inconſultæ temeritati corrumpendam permittere.*

VIII. Huic orationi nec ad movendos præſentium animos pondus, nec ad ſponſionem melioris eventûs fides defuit. Summo omnium conſenſu legatione decretâ, rebus omnibus intentiſſimâ curâ proviſis, non minore favore ſpeque profectus conſul eſt, quàm paulo antè conviciis & indignatione redierat. In itinere deinde & caſtris, nihil non ex diſciplina veteriſque imperatoris artibus curatum eſt: & ſocii, quos Q. Fabius pater multis beneficiis & virtutis admiratione devinxerat, ad omnia quæ imperabantur, præſtò fuere. Milites etiam ipſi delendæ ignominiæ cupidi, confiſique conſiliis ejus ducis, ſub quo eamdem illam gentem à ſe patribuſque ſuis ſæpe fuſam fugatamque meminerant, copiam cum hoſte confligendi dari votis omnibus deſiderabant. Neque minores à recenti victoria Samnitibus animi erant. ita quum hi partum decus retinere, illi recuperare amiſſum niterentur, ſummis utrimque viribus concurſum eſt.

IX. Et jam deteriore loco res Romana eſſe cœperat, conſulemque ipſum dux hoſtium C. Pontius Herennius cum delecta manu circumveniebat: quum animadverſo filii periculo Maximus in confertum Samnitium agmen admiſſo equo ſe intulit. Sequutus eſt equitum globus, ſupra ſolitam alacritatem pudore accenſus, ſi tot

florentiſſimi juvenes animis & robore à ſene vincerentur. Hic impetus totius prælii fortunam traxit. ſuſtinuere primùm Romanæ legiones hoſtem, equitatûs audaciâ animatæ, mox impulerunt: fruſtra obnitente Herennio, qui omnibus boni & ducis & militis muneribus eo die functus, dum redintegrare ordines, retinere fugientes, obſiſtere ingruentibus tendit, neque inhibere fugam ſuorum potuit, & opportunitatem evadendi ipſe amiſit. Capta cum duce millia Samnitium quatuor: ad millia viginti prælium & fuga hauſerunt. Etiam caſtra hoſtium in poteſtatem redacta ſunt, cum ingenti præda, quam ſtatim agri hoſtium latè vaſtati, paſſimque expugnata aut dedita oppida luculenter auxerunt. Tanta rerum commutatio acceſſione unius hominis facta eſt, ut paulo antè victor exercitus à victo cæderetur: & eum imperatorem à quo fuſus fugatuſque conſul fuerat, ipſe nunc captivum abduceret, ingens populo Romano ſpectaculum, & ornamentum triumphi ſui: quem anno ſequente ad urbem reverſus ſummâ omnium voluntate impetravit. U. C. 460. A. C. 292.

X. Dum hæc à Fabiis in Samnio adminiſtrantur, etiam alter conſul, D. Brutus, cui Faliſci provincia evenerat, proſperis rebus uſus eſt. Quippe adjutus à Sp. Carvilio legato, (nam & Bruto legatum adjungi placuerat) viro bellorum & hoſtis gnaro, adversùs quem ſuperiore anno conſul rem feliciter geſſerat, & ceteræ Etruriæ partem non exiguam perpopulatus eſt, & Faliſcos occurrere auſos prælio vicit. His rebus in urbem nunciatis, quum tempus comitiorum veniſſet, conſuleſque à rebus gerendis avocari parum è republica videretur, interregnum eſt ini-

U. C. tum. Interrex L. Poſtumius Megellus, comi-
460. tiis quæ ipſe habebat, conſul declaratus eſt: nullo
A. C. ad eam diem exemplo, præterquam Appii Clau-
292. dii, quod bonus nemo probaverat.

U. C. XI. Sed Poſtumius non minore arrogantiâ
461. magiſtratum geſſit, quàm acceperat. Jam pri-
A. C. mùm nobilitate generis, & tertio tum conſulatu
291. ineptè ferox, collegam ejus anni C. Junium Brutum, plebeium hominem, ut ſe longè inferiorem, olim habebat deſpectui. Ut verò de provinciis agi cœptum eſt, neque comparare cum Bruto, neque ſortiri voluit, *adminiſtrationem Samnitici belli extra ordinem* poſcens, *tanquam ſibi debitam*, quòd *duobus prioribus conſulatibus res ſeſe magnas adverſùs eumdem illum hoſtem geſſiſſe* diceret. Multis in ſenatu contentionibus jactato negotio, quum C. Junius ſe hominem novum adverſùs gratiam & potentiam collegæ jus ſuum obtinere non poſſe videret, ad extremum, *ne diſcordia conſulum bono publico fraudi eſſet, ſpontè ſe cedere* teſtatus eſt.

XII. Premebat adhuc urbem agroſque pertinax contagionis malum: quod tertium jam annum expertis omnia, neque divinâ ope ullâ, neque humanâ pelli potuerat. Igitur ſive Sibyllinis ex libris, ſive Delphici oraculi admonitu (nam hoc quoque traditur) decem legati miſſi ſunt, qui Æſculapium ab Epidauro, qua in urbe natus eſſe credebatur, Romam arceſſerent. Quanquam enim perplexum ſatis reſponſum erat, neque providere eventum rei Patres poterant, obſequendum tamen diis ſtatuerunt; ipſos viam explicaturos eſſe rati, quâ poſſent eorum fata procedere. Res inde mira dictu ſequitur, ſed multis fidiſque auctoribus, ipsâque ſtructurâ

ædis, quæ tum in Tiberis inſula facta dedica- U. C.
taque eſt, compertæ veritatis. Quum apud Epi- 461.
daurios mandata legati Romani edidiſſent, ex- A. C.
cepti quidem benignè, ſed quia parum liquebat 291.
quid concedi poſſet, ut ipſi deportarent, quidquid ex uſu videretur, in templum Æſculapii deducti ſunt.

XIII. Apud Græcos ferme locis apricis excelſiſque numinis iſtius conſtitutæ ſedes ſunt. Epidaurii quoque quinque millibus paſſuum ab urbe diſtans templum habebant, celeberrimâ iis temporibus famâ, doniſque hominum, qui valetudinem credebant ibi recepiſſe, prædives. Huc adducti, dum ingentis molis ſimulacrum, Thraſymedis Parii nobili ingenio fabrefactum, admirantur, ingens repentè ſerpens ex ipſis adytis prolapſus animos omnium horrore ſummo & religione perfudit. Sacerdotes enim venerabundi, *ipſum in hoc angue numen eſſe, & nonnunquam hac formâ conſpici, ſalutari ſemper oſtento*, clamitabant. Biduo conſpectus in templo ſerpens, deinde iterum reconditus eſt: tertio die per medios ſpectantium venerantiumque cœtus rectà perrexit ad portum ubi Romana triremis ſtabat; quam ingreſſus, in tabernaculo Q. Ogulnii, qui princeps legationis erat, multiplici ſpirarum orbe ſe compoſuit. Ferebatur antiquitus fabula *eumdem illum Æſculapium formâ ſerpentis indutum, aliquando Epidauro Sicyonem mularum jugis deportatum fuiſſe, Nicagorâ quadam, Echetimi uxore, deducente.*

XIV. Læti ergo prodigio Romani, tanquam præſentem deum veherent, vela dedere, paucisque diebus interjectum mare permenſi, proſperrimo curſu Antium tenuerunt. Ibi quum in-

U. C. 461. A. C. 291. horreſcens mare navigationem impediret, prorepens ex navigio ſerpens, qui totum per iter quietus ibi ſe tenuerat, in veſtibulum fani, quod eâ urbe celeberrimum erat, allabitur, eoque loco tres continuos dies exigit, magno cum metu legatorum ne avelli inde non poſſet, quòd toto eo tempore ad conſuetos cibos non reverterat: donec navigio redditum magna cum alacritate Romam detulerunt. Ad ſpectaculum incredibilis rei totâ effuſâ civitate, paſſim in ripa fluminis quo ſubvehebatur poſitæ aræ ſunt, accenſique odores, & victimæ cæſæ. Jam ad eum locum perventum erat, ubi diviſus modico intervallo Tiberis inſulam efficit; quum relictâ nave ſerpens eam inſulam, quæ poſt *Æſculapii* vocata eſt, natatu petens, cerni ulteriùs ab hominibus deſiit. Patres delectum à deo locum interpretati, decreverunt, *ut eadem in ſede templum Æſculapio ſtrueretur*. Morbi, ſive illâ ope, ſive quòd alioquin deſituri fuerant, ceſſavere. Templum mox inſignibus donariis, & hominum, qui remediis ſalutaribus ab eo numine ſe adjutos ferebant, prædicatione nobilitatum eſt.

XV. L. Poſtumius conſul ſuperbiam in urbe adversùs collegam ſuum exercitam, etiam in provinciam detulit. Quum enim Q. Fabius Gurges, qui priore anno conſul fuerat, ex ſenatuſconſulto proconſule res in Samnio gereret, ſcripſit ad hunc Poſtumius arroganter, excedere jubens provinciâ ſuâ: *ſe adminiſtrando ei bello ſufficere*. Obtendente juſſa Patrum Fabio, *neque integrum ſibi deſerere negotium quod ſenatus impoſuiſſet*; quum Romam nunciata res eſſet, metus inceſſit, ne per diſcordiam imperatorum reſpublica detrimentum caperet. Quare mitti

ad conſulem legatos placuit, qui verbis ſenatûs U. C.
peterent, ut Fabium ad exercitum & in Samnio 461.
eſſe pateretur. Quum aliàs abſurdum & præ- A. C.
fractum fuiſſe reſponſum ferunt, tum etiam vo- 291.
cem adjectam ſingularis pervicaciæ: *Non ſe ſenatui, quamdiu conſul eſſet, ſed ſenatum ſibi dicto audientem eſſe oportere.* Neve loquutus eſſe ferociùs, quàm feciſſe videretur, protinus dimiſſis legatis Cominium (eam tum urbem Fabius obſidebat) cum exercitu progreditur, ſi aliâ ratione amoliri æmulum non poſſet, bello certaturus.

XVI. Fœdum ſpectaculum præbuiſſent hoſtibus Romana arma, ſi pari ſtoliditate quàm petebatur, reſiſtere Fabius voluiſſet. Sed ille naturâ & conſiliis paternis moderatior, *non furori conſulis, ſed utilitati reipublicæ cedere* præfatus, provinciâ exceſſit. Cominium poſt paucos dies à Poſtumio expugnatum eſt. Inde Venuſiam ductus exercitus. hac quoque captâ circumlatum ad alia oppida bellum: quorum complura, partim vi, alia deditione in poteſtatem venerunt. Hoſtium in ea expeditione decem millia cæſa ſunt: ſex millia ducenti traditis armis fidei victoris ſe permiſerunt.

XVII. Non erant ſpernendæ res quas bello geſſerat conſul, ſed gratiam earum ſuperbiâ contumaciâque corruperat. Itaque quum ad Patres miſſâ epiſtolâ de rebus ſuis perſcripſiſſet, Venuſinamque urbem & agrum deducendæ coloniæ accommodatiſſimum eſſe monuiſſet; accepta quidem res eſt, ſed præterito auctore victoriæ conſiliique ab aliis deducta ſunt colonorum millia viginti: (ſic enim apud ſcriptores minimè contemnendos reperio) ingens numerus, & prope

U. C. 461. A. C. 291. excedens fidem, niſi quòd videri poteſt inter gentes indomitas, communi adversùs Apulos Lucanoſque præſidio, collocari validam manum placuiſſe.

XVIII. Ceterùm importunitas L. Poſtumii, quemadmodum ipſi ſupra veteres offenſas ingentem conflavit invidiam, ita Q. Fabio ad favorem omnium valde profuit: eique, poſtquam ad urbem venit, deque rebus à ſe geſtis diſſeruit, triumphus haud ægre decretus eſt. Triumphavit proconſule de Samnitibus qui *Pentri* cognominantur, Kalendis Sextilibus. Currum equo ſequutus eſt ſenex Fabius: quem non adjutorem magis victoriæ, quàm auctorem, ſpectantium deducentiumque voces celebrabant. Ipſe ſummam rei bene geſtæ gloriam ad conſulem populi Romani trahens, ſicuti nomine legati, ſic etiam modeſtiâ utebatur; haud minori cum voluptate honores filii intuitus, quàm eum adhuc parvulum in curru ſuo circumtulerat, quum ipſe triumpharet. Ceterùm prædæ partem militibus conſul dedit: reliqua in ærarium relata. C. Pontius Samnis in triumpho ductus, mox ſecuri percuſſus eſt: vir acer & memorabilis, qui vim Romanam iis temporibus diu ſuſtinuit, cladeſque non contemnendas, ſed ignominiam multo maximam ad Caudinas Furculas intulit: quem aiunt dicere ſolitum, *Si in ea tempora natus eſſet, quibus munera accipere Romani didiciſſent, ſe illos diutius imperare non fuiſſe paſſurum.* Ita tum fortuna civitatis non armorum magis induſtriâ, quàm innocentiâ morum ſtetit.

XIX. L. Poſtumius interea non minùs honoribus qui æmulo conceſſi, quam qui ſibi negati fuerant, fremens, per impotentiam animi, cum

auctoritate Patrum contumaciâ certando, neque U. C.
mederi acceptis vulneribus potuit, & ultro irri- 461.
tavit iras, quas modeſtiâ ſermonum factorum- A. C.
que mitigare debuiſſet. Quippe non querelis 291.
adversùs inimicos, non conviciis in ipſos ordines abſtinens, quo Patribus ægre faceret, prædam omnem militibus diſtribuit, exercitumque, priuſquam ſucceſſor mitti poſſet, dimiſit. Triumphum etiam contra voluntatem ſenatûs actum, quanquam ad ſecundum ejus conſulatum relatus ſit, ad hæc potiùs tempora pertinere crediderim: idque ſcriptores diligentiæ fideique non poſtremæ in hiſtoriis ſuis prodiderunt. Ob hæc facta recentioribus odiis petitus eſt: eumque ſimul atque magiſtratu abiit duo tribuni plebis corripuerunt, die ad populum dictâ. Præter ea quæ memoravimus, crimini dabatur, *quòd priuſquam paludatus ex urbe exiret, ex legionibus ſuis delectos milites, ad duo hominum millia, in agrum ſuum ad ſaltum repaſtinandum miſerat: eoſque in opere iſto per multos dies detinuerat, immemor, non mancipia ſibi, ſed milites; neque ut ſuum agrum excoleret, ſed ut publicum extenderet, datos.* His criminibus accuſatus atrociter, fruſtra tentatâ defenſione, ſuffragiis omnium tribuum damnatus, eique lis ducentis millibus nummûm æſtimata eſt.

XX. Jam P. Cornelius Rufinus, M'. Curius U. C.
Dentatus novi conſules magiſtratum inierant. Hi 462.
cum ſuis quiſque legionibus, Samnium popula- A. C.
tionibus agrorum & ruinis urbium fœdè vaſta- 290.
vere: Samniteſque multis locis congredi auſos ingentibus cladibus ad pacem fœduſque petendum compulerunt. Quum enim tot præliis juventutem pleramque, capto autem C. Pontio,

U. C. 462. A. C. 290. conſilium etiam & ducem amiſiſſent; miſſis ad conſules, & horum aſſenſu Romam legatis, ut fœdus cum ipſis quartò renovaretur, impetrarunt: credo, Romanis etiam vincendo feſſis, cupientibuſque bellum difficile, ipſiſque ſæpe calamitoſum, tandem aliquando certæ pacis tranquillitate componere. Illata primûm Samnitibus arma M. Valerio tertiùm, A. Cornelio Coſſo conſulibus reperio: quæ ad quartos & quinquageſimos inde conſules vario Marte exercita, aut fœderibus parum diuturnis ſuſpenſa, populum utrumque occupatum ſollicitumque habuerunt.

XXI. An ex hoc bello triumphaverit Cornelius, in obſcuro eſt: de Manio non ambigitur cujus fortuna eo fuit illuſtrior, quòd aliis ſubinde victis hoſtibus, bis eodem in magiſtratu triumphavit. Quippe Sabini, valida gens, & longâ tum pace opulenta, ſive precibus Samnitium & propinquitatis miſericordiâ commoti, ſive victis vicinis ad ſe quoque perventuro incendio volentes obſiſtere, armatâ juventute Romani juris loca quædam invaſerunt. Adversùs hos egreſſus cum exercitu Curius, ut diduceret hoſtes, ſimul ne Sabinorum agri cladium bellicarum expertes haberentur, occultis itineribus copiarum partem miſit, datis mandatis, *ut quàm latiſſimè poſſent, terrorem ubivis vaſtitatemque facerent*. Ea neceſſitas, ad ſua tuenda diverſis abeuntibus agminibus, formidabile Sabini exercitûs robur ſolvit, facilemque adversùs diſperſos victoriam conſuli præbuit.

XXII. Hac expeditione uſque ad Adriaticum mare perventum eſt: agrorum hominumque tanta vis in poteſtatem venit, ut celebrata deinde fuerit Curii vox, qui pro temporum il-

lorum diſciplina factis quàm verbis promptior, U. C.
quum explicare ſingula nequiret, *Tantum*, inquit, 462.
agrorum cepi, ut ſolitudo futura fuerit, niſi tan- A. C.
tum etiam hominum cepiſſem: tantum autem ho- 290.
minum, ut interituri fame fuerint, niſi tantum
cepiſſem & agrorum. Sabinis pacem orantibus,
veteris ſub Tatio affinitatis memoriâ, & quia
minimè gravibus odiis certatum fuerat, etiam
civitas, ſed ſine ſuffragio, data eſt. Conſulatûs,
quem anno ſequente M. Valerius Corvinus cum U. C.
Q. Cædicio Noctua geſſit, tenuis admodum ad- 463.
nos fama pervenit: niſi quòd ſub idem tempus A. C.
colonias deductas eſſe reperio Caſtrum, & A- 289.
driam, unde mari nomen, & Senam in Gallico
agro. Verumtamen nondum eouſque pacatis
illis regionibus, magis eſt, ut accedam auctori-
bus aliis, qui coloniarum iſtarum originem ad
inferiora tempora retulerunt.

XXIII. Sed in urbe coërcendis quæ increbuerant maleficiis novus magiſtratus inſtitutus eſt, qui vinculis ſontium ſervandis, &, quum animadverti oporteret, ſupplicio ſumendo auctores atque moderatores præeſſent: triumviri capitales appellati. Legis à L. Papirio tribuno plebis eo de negotio latæ hæc verba invenio: *Quicunque prætor poſthac factus erit, quei inter cives jus dicet, treſviros capitales populum rogato: iique tresviri, quicunque facti erunt, ſacramenta exigunto judicantoque, eodemque jure ſunto, utei ex legibus plebeique ſcitis exigere, judicare, eſſeque oportet.* Quo capite mulctarum quoque exigendarum poteſtas ipſis data videtur. *ſacramentum* enim iis temporibus vocari ſolebat, quod pœnæ nomine pendebatur æs, quoniam illud ob ſacrorum publicorum multitudinem, & anguſtias

U. C. ærarii, ſacrificiorum impenſis deſtinari conſue-
463. verat. Cenſûs quoque eo anno acti memoria
A. C. non alia ſupereſt, quàm quòd civium capita
289. ducenta ſeptuaginta tria millia cenſa dicuntur. Principem ſenatûs ab his quoque cenſoribus lectum fuiſſe Q. Fabium Maximum certa conjectura eſt, quòd aliunde ſcimus ex ea gente continuum eum honorem tribus manſiſſe, ut Maximus acceptum ab Ambuſto patre, mox ad Gurgitem filium tranſmiſerit.

XXIV. Interea quum foris res ſatis lætæ eſſent, gravibus domi diſcordiis ſeditionibuſque laboratum eſt. Plebs ære alieno oppreſſa novas tabulas flagitabat, rem veterem, & ab ducentis ampliùs annis variè jactatam, ut turbulentus aliquis tribunus ad commovendos multitudinis animos ſtimulum eum admoverat, aut improbitate fœneratorum populi indignatio exarſerat. Sed ſub prioribus aliquot conſulibus, morborum aut hoſtium metus remiſſiores in urbe con-
U. C. tentiones fecerat. Q. Marcio Tremulo, P. Cor-
464. nelio Arvinâ conſulibus, deinde proximo anno,
A. C. 288. quum M. Claudius Marcellus, C. Nautius Ru-
U. C. tilus magiſtratum gererent, majores aliquanto
465. motus extiterunt. ad quos comprimendos, ma-
A. C. gis quàm ullius alterius negotii bellive causâ, di-
287. ctatorem fuiſſe dictum exiſtimem Appium Claudium, qui deinde Cæcus eſt cognominatus, quem dictatorem fuiſſe in antiquis monumentis reperio.

XXV. Sanè præter acerbitatem iniquiſſimi fœnoris, etiam nefaria C. Plotii libido, ægris jam hominum animis, ut citiùs atque vehementiùs exardeſcerent, ſubjecit faces. Huic T. Veturius, filius ejus Veturii, qui conſul ob turpe fœdus Samnitium populo deditus fuerat, quum

ob calamitatem domeſticam ad æs alienum com- U. C.
pulſus ſolvendo non eſſet, in nexum ſe dedidit 465.
lubens, omniaque ſervilia miniſteria patienter A. C.
exſequutus eſt. Plotius adoleſcentulum formâ 287.
liberali, ex magna ſpe conſularis familiæ ad infimæ fortunæ ſordes depreſſiſſe non contentus, etiam pudicitiam extorquere inſtituit, cui jam & rem familiarem omnem, & libertatem ipſam eripuerat. Deinde Veturium aſpernantem, & quidvis potiùs quàm tantum flagitium pati paratum, verberibus crudeliſſimis lacerat. Ille in publicum ſe proripiens, & ad conſulum tribunal ab accurrente multitudine deductus, de intolerabili crudelitate & libidine creditoris queritur: & apparebant vibices, verberumque recentes notæ. Conſules igitur rem non negligendam rati, de ea retulerunt ad ſenatum: dictiſque ſententiis Plotius in carcerem duci juſſus, omneſque per totam urbem, quotquot æris alieni causâ nexi erant, lege de eo negotio latâ, liberati ſunt.

XXVI. Non ſum neſcius, pro T. Veturio ab aliis Publium quemdam, tribuni, qui inter Caudinæ pacis auctores fuiſſet, filium memorari. ſed & anno ante hæc tempora quadrageſimo ſimillimam ob cauſam lex de nexis lata fertur. Ceterùm nihil vetat, ut plurium fœneratorum ea improbitas fuerit; & priori lege, ut fit, etiam per debitorum patientiam inter anguſtias rei familiaris nihil recuſantium, ſenſim neglectâ, ejuſdem exempli recens factum admonuerit, ut in poſterum ea de cauſa pleniùs atque diligentiùs caveretur. Sed populo non modò nexu, verùm etiam fœnoris ſævitiâ liberari cupienti, gratæ licet ultionis legiſque impetratio non ſatisfecit. Verùm, ut in morbis quibuſdam acrioribus, re-

U. C. 465. A. C. 287. mediorum diligentiâ quum mitigatus videri poteſt, magis accenditur dolor; non multo poſt adeo exulcerata res eſt, ut, quum tribuni plebis legem de novis tabulis ſummo niſu perferre contenderent, neque minoribus aut copiis aut animis à creditoribus reſiſteretur, plebes exemplo majorum urbe relictâ, trans amnem in Janiculum montem ſecederet: obſtinato conſilio, niſi re impetratâ, ad penates ſuos non redeundi.

XXVII. Quum parum adversùs hæc opis in conſulibus eſſet, (M. Valerium Potitum; C. Ælium Pætum fuiſſe conjiciunt) ad ultimum arduis temporibus remedium deventum eſt, ut dictator diceretur. dictus eſt Q. Hortenſius. Is adhibitis quæ tempus & cauſa poſtulabat fomentis, quum eo maximè diſtineri pacem civitatis intelligeret, quòd ſcita ſua contemni, legemque Publiliam ſperni plebs indignè ferret, quanquam multis reluctantibus, cedendum temporibus eſſe cenſuit: novâque lege in Eſculeto latâ iterum accuratiùs ſanxit, *ut, quod plebes juſſiſſet, omnes Quirites teneret.* His aliiſque lenimentis revocatâ ad concordiam & lares ſuos plebe, dictator ſive morbi ſubitâ vi, ſive curis & laboribus oppreſſus, quod antea nemini contigerat, in magiſtratu mortuus eſt. Inde minor aliquamdiu ordinum in urbe diſſenſio fuit. ſed imperii ſenſim deformata dignitas, quum plebe ad ambitioſorum hominum fraudes parum cautâ, &, vel poteſtatis exercendæ causâ, quibuſlibet rogationibus accipiendis facili, multa ſciſcerentur, quæ reipublicæ decus, & ad extremum ipſa fundamenta convellerent: documentum inſigne res regentibus, ne vulgus, ſi re familiari commodâ uti poſſit, majora non cogitaturum, injuriis opu-

U. C. 466. A. C. 286.

lentiorum ad cupiditatem poteſtatis, quâ uti non didicit, adigi patiantur. U. C. 466. A. C. 286.

XXVIII. Legem quoque de ſuffragiis circum hæc tempora latam eſſe crediderim, quâ Patres in comitiorum incertum eventum auctores fieri cogebantur. Hactenus enim eo jure utebantur, uti magiſtratum gerere non poſſet, cui populi ſuffragiis datus eſſet, niſi Patres auctores fuiſſent facti. Continebantur interdum hoc vinculo improvida plebis ſtudia: & quanquam rarò reprehenderent comitia Patres, tamen quia jus ipſis erat, tanquam reprehenſuri metuebantur. Tum verò ferente legem tribuno plebis Mænio, populi quidem aucta poteſtas; ſed eadem operâ ſalubris & reipublicæ decora comitiorum ſeveritas debilitata eſt.

XXIX. Q. Hortenſio dictatore mortuo, creatum alium, quidam auctores ſunt, rei gerundæ causâ, Q. Fabium Maximum, cujus tertia hæc dictatura fuerit. ei L. Volumnius C. F. C. N. Flamma Violens magiſter equitum fuiſſe dicitur. Bellum enim eâ tempeſtate cum Volſinienſibus erat, Etruſcâ gente. id opportunum fuit, ad exhauriendum quidquid in urbe novis rebus pronum, ac ſuperioris diſcordiæ nimiùm memor eſſet. Acceſſit etiam nova bellandi cum Lucanis cauſa: qui Thurinos, Italiæ, quâ magna Græcia eſt, civitatem, prægraves accolæ, multis injuriis ad fidem Romanorum confugere compulerant: bellumque adversùs Lucanos C. Ælio tribuno plebis rogante populus ſciverat. Educti igitur exercitus, & utrobique res geſtæ ſunt, quarum memoria, cum auctorum qui eas perſcripſerant annalibus, amiſſa eſt. Thurini C. Ælio ſtatuam & coronam auream dono dederunt.

U. C. 467. A. C. 285. Conſulatus C. Claudii Caninæ, M. Æmilii Lepidi nullâ re memorabili, quæ tradita reperiatur, inſignis ſequitur; niſi quòd Etruſca & Lucana bella tum etiam geſta videntur. Manii etiam Curii de Lucanis reperitur ovatio: quæ & inter quatuor ejus triumphos, toties enim triumphaſſe illum invenio, numeranda eſt. Sed quo anno, quove in magiſtratu aut imperio, res eas geſſerit, ignoratur.

XXX. Major inde moles & clade non contemnendâ nobilis exorta eſt, bello cum Senonibus, Gallicâ gente, contracto. Hi ſæpe bellum cum populo Romano, ſæpe pacem habuerant; jamque decimum ferme annum poſt cladem in agro Sentinati acceptam, quum Decio ſe devovente magnus eorum numerus cæſus eſt, quieverant; niſi quòd juventutem ſuam adversùs Romanos mercede ab Etruſcis conduci paterentur. tum verò majore cum manu quàm aliquot ab annis ſueviſſent, in Etruriam progreſſi, Arretium obſidebant. Arretini fœdus à Romanis & antea petierant: ſed eo negato, impetraverant inducias, quarum tempus nondum exierat. Ceterùm major in eo ſpes erat venturi auxilii, quòd arma Gallica nunquam concuti ſciebant, quin eam rem magnopere ad ſe pertinere Romani arbitrarentur. Itaque miſſis in urbem legatis, ut ſibi ſubveniretur adversùs communem hoſtem, petebant. U. C. 468. A. C. 284. Interea ſe circumegit annus, quo C. Servilius Tucca, L. Cæcilius Metellus conſules fuerunt. Pro Cæcilio Cœlium annales quidam memorant. Sed Cœliæ gentis inferior nobilitas ante annum ab urbe condita ſexconteſimum ſexageſimum, conſularem imaginem nullam habuiſſe creditur.

I. P. Cornelio Dolabellâ, Cn. Domitio Calvino conſulibus, quum iterum Gallici belli terror ſe commoviſſet, multoſque Tuſcorum arma cum Senonibus ſociare nunciaretur, Arretinorum periculum ſibi minimè negligendum eſſe Patres cenſuerunt. Sed quia neque Dolabella ex Volſinienſi agro, neque ex Lucania Domitius exciri ſine rerum gerendarum incommodo poterant; L. Cæcilium Metellum prioris anni conſulem, tum præturâ fungentem, ad Arretinos obſidione liberandos quamprimum coactis copiis exire ſenatus juſſit. Ne tamen temere ſumptum eſſe bellum videretur, præmitti legatos placuit, nunciaturos *Arretium in fide Romanorum eſſe: juſtiúſque facturos videri Gallos, quando fœdus cum Romano populo habeant, ſi adversùs amicos atque ſocios juventutem ſuam conduci non patiantur*. Hæc legatio quum pagos Senonum circumiret, Britomaris quidam regii generis ferox adoleſcens, cujus pater inter Etruſcorum auxilia cæſus à Romanis fuerat, inſanâ vindictæ cupiditate flagrans, non homines modò comprehenſos, ſed & ipſa ſacroſancti muneris inſignia, minutatim diſſecuit ſparſitque. U. C. 469. A. C. 283.

II. Rei tam atrocis fama quum hinc in urbem, inde in caſtra Dolabellæ conſulis accidiſſet, irritatis vehementer animis, bellum Senonibus indictum eſt: ſtatimque miſſos fecit Etruſcos Dolabella, magniſque itineribus cum exercitu per Sabinum ac Picenum agrum ad fines Senonum contendit. Senones ſubito hoſtium incurſu, & abſente copiarum ſuarum robore, cum paucis & inconditis occurrentes facilè profligan-

U. C. 469. A. C. 283. tur. Conſul nullo dato victis ſpatio exurit cos, ædificia omnia diruit, vaſtat agrum omn denique puberibus occiſis, imbelli mulieru puerorum multitudine abductâ, quàm pau ma poteſt humani cultûs veſtigia iis in locis linquit. Britomaris captus, & vario cruciat genere tortus, ad triumphum ſervatur. Per dem dies haudquaquam pari fortuna res a Arretium geſtæ. L. Cæcilius prætor ant pſum oppidum cum Senonibus Etruſciſque verſo Marte conflixit. Septem tribuni milit multique præterea inſignes viri cum ipſo pr re cæſi ſunt: ex legionibus & auxiliis homi millia plus minus tredecim deſiderata.

III. Sed minor apud Gallos hujus vict lætitia, quàm cognito patriæ excidio luctu que conſternatio fuit. Contractis qui ubique Etruriam militabant popularibus, homines in doloris pleni, conſilii ſpeique inopes, quum des, quibus reciperentur, nullas uſquam h rent, quaſi fato quodam ad exitium eos tra te, Romam pergendi capiunt impetum: *no liter patriæ ſuæ vaſtatoribus rependi vicem p quàm ſi urbem ipſorum ſimili clade affectam tueri cogerentur. Neque minoribus animis buſque, cauſis etiam acrioribus ab Arretio mam petere, quàm majores ſui ab ejuſdem E riæ oppido Cluſio profecti, eamdem illam u occupaſſent.* His inter ſe vocibus inſtincti, ru naturâ impatientes moræ, & tum, ut inca hoſtes opprimerent, etiam conſilio properi. per hoſtilem regionem ducentibus varia imp menta objecta ſunt: ſpatiumque fuit, quo videri adversùs hunc tumultum poſſet.

IV. Ita rejecti, dum per ignota & in

omnia nullâ certâ deſtinatione vagantur, in Do- U. C.
mitium conſulem incidunt: protinuſque cum eo 469.
conſerunt manus. Sed adversùs rationem atque A. C.
diſciplinam infelix temeritas fuit. Occiſis in 283.
prælio multis, reliqui deſperatione atque rabie
accenſi, ferrum, quod fruſtra in hoſtes ſtrinxe-
rant, ſuis corporibus admoverunt. Ita floren-
tiſſimam modò nationem ob ſcelus interfectorum
legatorum tam velox tamque vehemens ultio
comprehendit, ut aliquot menſium intervallo pe-
nitus exciſa, inter gentes, quarum jura violave-
rat, numerari deſierit. Nam & parvæ Senonum
reliquiæ, quæ ad Boios, vicinam & conſangui-
neam gentem, ſe receperant, eodem anno à Do-
labella conſule internecione deletæ ſunt. Quum
enim atrocitate cladium ſuarum, & ejuſdem ca-
lamitatis metu, Boios Etruſcoſque conciviſſent,
ad lacum, qui Vadimonis appellatur, pugnâ
commiſſâ, magnus Etruſcorum numerus cæſus
eſt, Boii perpauci effugerunt, Senonum omne
nomen ita periit, ut nemo ſupereſſe putaretur
ex ea gente, quæ Romam urbem incenderat.
Sub id tempus Senam coloniam deductam eſſe
vero propius videtur, quo, Romanis universâ
regione potitis, nomen Senonum in ea parte I-
taliæ funditùs interiit.

V. Etruſci tamen Boiique, ſequente ſtatim
anno, quum ex iis qui puberes interea facti fue-
rant, exercitum ſuppleviſſent, iterum fortunam
pugnæ tentare ſunt auſi. Tum igitur à Q. Æ- U. C.
milio Papo victos fuiſſe crediderim. Hujus e- 470.
nim & C. Fabricii conſulatus primus eum in an- A. C.
num incidit, Papoque provinciam Etruriam ob- 282.
veniſſe conſtat. Sed in pleriſque annalibus qui
adhuc leguntur, rerum iſtarum memoria majo-

U. C. 470. A. C. 182. rum interventu obliterata eſt. Quòd enim tot continuis bellis atque victoriis maxima virtutis & potentiæ incrementa Romanus populus quotidie caperet; adductæ in metum, quæ adhuc per Italiam ſui juris erant civitates genteſque, maximum atque periculoſiſſimum conflavere bellum: junctis, tanquam ad communes omnium hoſtes prædoneſque opprimendos, conſiliis & viribus. Neque differri arma viſum eſt, donec adhuc Boiorum Etruſcorumque reliquiæ diſtinendis Romanorum copiis ſufficerent.

VI. Primi Samnites, fracto rurſum fœdere, cum Lucanis Bruttiiſque palam ſociantes conſilia, proruperunt. Sed hos C. Fabricius conſul compluribus præliis vicit: uno maximè memorabili, quum, Thurinam urbem iterum premente Statio Statilio, ſignis collatis dimicatum eſt; fuſiſque magna cum ſtrage hoſtibus, ipſa etiam caſtra expugnata captaque. Memoriæ proditum eſt, quum ſtrenuè caſtra defenderentur, ſcalas afferente quodam vaſti corporis juvene, Romanos animatos plenam victoriam reportaviſſe. Cæſa dicuntur in prælio & caſtris hoſtium millia viginti: quinque millia cum ipſo imperatore ſigniſque militaribus viginti capta ſunt. Poſtero die quum donaret eos conſul, quorum inſignis opera fuerat, vallaremque coronam ei ſe daturum dixiſſet, qui caſtra hoſtium primus tranſcendiſſet, quæſitus ingenti ſtudio reperiri non potuit; ſi miles fuiſſet, ultro ſe oblaturus huic tanto honori. Creditum igitur vulgatumque eſt, Martem ipſum auctorem ejus operis cauſamque victoriæ fuiſſe: conſuliſque edicto ſupplicatio ei eſt habita, militeſque laureati magna cum lætitia ſupplicatum ierunt.

VII. Conſpirantes adversùs Romanum populos nullis adhuc auxiliis publicè Tarentini juverant: qui præcipui fœderis iſtius auctores, tamen aliorum laboribus quàm ſuo diſcrimine laceſſi Romana arma, bellique eventum prætentari, ſapientius arbitrabantur. Sed minimè diu tenuit iſta diſſimulatio, quin caſu quodam inſanæ plebis temeritatem provocante, civitatis conſilia nudarentur. Jam tum ea Italiæ ora, conſuetudine Græcorum, à quibus Tarentus ceterarumque urbium pars pleraque conditæ fuerant, deliciis ſpectaculorum atque hiſtrionum immodicè gaudebat: præcipuâ Tarentinorum luxuriâ, quos adeo corruptis moribus egiſſe memorant, ut plures epulas ludoſque ſolennes reciperent, quàm anni dies eſſent. Fortè in theatro majore juxta portum ſito ludos ſpectabant; quum L. Valerius (alii Cornelium nominant) duumvir navalis, decemque Romanæ naves portum introituræ ſe oſtendunt: pernicioſo utriſque errore, quum ignari rerum omnium Romani tanquam amicum & hoſpitale littus peterent; Tarentini conſcientiâ væcordes, claſſem hoſtili animo conſilioque miſſam eſſe interpretarentur. U. C. 470, A. C. 282.

VIII. Adeſt Philocharis, quem ob turpitudinem vitæ cives ſui *Thaidem* appellabant. Is veterum quorundam fœderum illatâ mentione, fas eſſe Romanis negat Lacinium promontorium prætemavigandi: *obviàm iri ſtolidè ferocibus barbaris, ſuperbiamque malo coërceri* jubet. Acclamat temeraria multitudo, præ continua crapula non bene mentis compos. Hominis fœdiſſimi de tanta re ſententia omnium aſſenſu accipitur. nec mora, decurritur ad arma naveſque. Romani nullam ad rem minùs quàm ad

U. C. pugnam parati, fugæ ſe committunt. Sed ce-
470. leriter inſequentibus Tarentinis, evadunt naves
A. C. quinque; totidem à pluribus circumventæ in
282. portum rediguntur: ex his deprimuntur cum ipſo duumviro quatuor; una capitur: homines ætate & robore militari interficiuntur; cetera turba in ſervitutem venditur. Mox ab eadem animi levitate bellum Thurinis inferunt, criminantes *eorum operâ Romanum ea in loca veniſſe, qui Græci quum eſſent, barbaram gentem, quàm cognatos vicinoſque Tarentinos, dubiis rebus defenſores habere maluiſſent.* Urbs in poteſtatem redacta diripitur: ejiciuntur principes: præſidium Romanum pactâ incolumitate dimittitur.

IX. Romæ re auditâ, erat quidem pro magnitudine injuriæ non levis indignatio: ſed bellum novum eâ tempeſtate ſumi non placuit. Legatio, quæ de injuriis quereretur, decreta, mandatumque legatis, *ut captos reſtitui, Thurinis res ablatas aut æſtimationem juſtam reddi, exules reduci, rerum iſtarum auctores populo Romano dedi poſtularent.* More Græcarum urbium in theatro concionem populi cogere Tarentini ſolebant. Huc ægre admiſſi legati, turbam ebrietate & otio laſcivientem repererunt. nam tum quoque dies feſtus agebatur. Ibi quum legationis princeps L. Poſtumius verba facere orſus eſſet, ludibriis petulantiſſimæ multitudinis exceptus, multo etiam acriores odiorum cauſas retulit Romam, quàm extulerat. Quippe tam contemptim habuerant eum, ut ſermoni ejus de cetero quidem attenderet nemo; ſed quoties aliquid ut ab homine Romano parum Græcè prolatum eſſet, tota concio ſolveretur in riſum; barbarum increpantes conviciarentur; cultum

legatorum, nam togati aderant, exploderent; U. C.
poſtremò etiam theatro extruderent, jura gen- 470.
tium nequicquam invocantes. Fœdum inde di- A. C.
ctu, ſed ad licentiæ popularis coërcendam te- 282.
meritatem utile exemplum traditur. abeuntibus
legatis inter confertam Tarentinorum turbam,
quæ in ipſo theatri exitu conſtiterat, ſcurra qui-
dam Philonides (nam hoc quoque moribus ſuis
corrupta civitas debet, ut celebrata ſint annali-
bus ſcurrarum nomina, Tarentinorum princi-
pum ignorentur) ſacra legatorum veſtimenta, ca-
nis impudentis inſtar, urinâ reſperſit. Unius
ſpurci & furioſi hominis ea noxa videri potuiſ-
ſet, niſi protinus agnoviſſet temulenta civitas,
riſuque & plauſibus factum illud comprobantium
totum theatrum inſonuiſſet. Poſtumius hac voce
editâ, *Accipimus omen, ô ſcurra, quando & ea
nobis datis, quæ non petimus*, converſus ad mul-
titudinem, veſtemque ignominiâ affectam oſten-
tans, ubi redintegratis cachinnis etiam verſus in
populum Romanum contumelioſos cani ſaltari-
que videt, *Ridete*, exclamat, *ridete, Tarentini,
dum licet: nam poſtea quidem largè flebitis.* I-
ratis ad hæc Tarentinis, *Et quo magis*, inquit,
*ſtomachemini, prædico veſtem iſtam ſanguine mul-
to vobis eluendam eſſe.* Poſt hæc, nullo alio ac-
cepto reſponſo, abnavigarunt.

X. Jam Romæ magiſtratum occeperant L. U. C.
Æmilius Barbula, Q. Marcius Philippus con- 471.
ſules. His ſenatum habentibus, quum & præ- A. C.
textam (nam, uti erat fœdata, eam attulerant 281.
legati) cernerent, & ipſis exponentibus ceterum
injuriæ tam multiplicis ordinem diſcerent Pa-
tres, commotis majorem in modum animis om-
nium, dubium non erat, quin armis vindicari

U. C. 471. A. C. 281. contumeliam oporteret. Sed quia tot aliis adverſùs validiſſimas gentes bellis diſtrictæ vires erant, ſtatimne, an poſtea, contra Tarentinos mittendus exercitus eſſet, parum expediebant: multoſque per dies ab orta luce ad occaſum ſolis re in ſenatu diſceptatâ, quum alii *nihil tentandum priuſquam ceteræ civitates, aut ſaltem quæ finitimæ Tarento eſſent pacarentur*, alii *ſine mora decernendum eſſe bellum* pugnarent; poſtremò numeratis ſententiis ſenatuſconſultum factum eſt, *ut de bello Tarentinis inferendo ad populum ferretur*. Id quum populus conſenſu juſſiſſet, ad Æmilium conſulem, qui jam in Samnium ad exercitum profectus fuerat, ſcriptæ ſunt litteræ, *ut omiſſis præſentibus caſtra in Tarentino agro poneret, &, niſi de illatis injuriis ſatisfaceret populus Tarentinus, eum juſto pioque bello perſequeretur*.

XI. Tarentini non ampliùs cum paucis & inermibus hominibus, ſed inſtructo exercitu negotium ſibi futurum eſſe cernentes, tanquam ex diuturna crapula expergefacti, jam ſeriò quid faciundum eſſet conſultabant. bellum accipere periculoſum; imperata facere ſervile videbatur: neque vitari utrumque poterat. Variantibus igitur ſententiis, exſurgens quidam, *Quid fruſtra dies altercando terimus*, inquit, *Tarentini? Venerunt tempora, quæ facta magis quàm verba poſtulent: ſed ad quæ ex uſu publico adminiſtranda conſiliis rectis opus ſit, & ore libero. Neque ſanè moveor, quòd antehac communi quodam liberarum civitatum morbo, dictis ad gratiam compoſitis, etiamſi crebrò nocerent, eſtis oblectati. tum enim, ut fit inter res proſperas, quid potiſſimùm reipublicæ conduceret, parum animadvertebatis.*

Jam autem in finibus noſtris exercitus Romanus, U. C.
& ante ipſas portas hoſtilis terror eſt: eo magi- 471.
ſtro profutura jucundis facilè diſcetis anteponere. A. C.
281.

XII. *Neque ſic accipiatis, tanquam exprobraturus præterita ſurrexerim. nam veterem quidem culpam intempeſtivè objicere, inimici & alienis erroribus petulanter inſultantis animi eſt: probi viri & ſalutis communis ſtudioſi, peccata civitatis tegere, aut excuſare malunt, niſi quoties ad calamitatem publicam amoliendam, præteritarum offenſarum recordatio grande momentum habet. Nam ab errore quidem omni, homines quum ſimus, immunes haberi velle, nimium & ſuperbum: ſed ad eumdem lapidem crebrò impingere, neque ſaltem eventu temeritatem caſtigante ad cautionem erudiri, id verò jam vix bene humanum eſt. Ad unius hominis vocem naves Romanas depreſſimus: mox Thurios, cognatam gentem, hoſtilibus odiis vexavimus, quòd ab Romanis defendi, quàm à Lucanis Bruttiiſque diripi maluerunt: legatos Romanorum per turpem dictu contumeliam violari tulimus. Bellum igitur, quo carere potuimus, & grave bellum, & periculoſum, & improviſum, alieniſſimo tempore noſtro adtractum eſt. Denique jam in agro Tarentino Romana caſtra ſunt: & nos adhuc incerti omnium, bellum formidabile an pacem indecoram ſatius ſit accipi, deliberamus.*

XIII. *Atque utinam nunc demum obliti blanditiarum, obliti privatorum commodorum, dignitatem utilitatemque publicam ſpectantes in commune conſuleremus! Eſſet unde vel fœdera honeſtè, vel arma tutò ſumerentur. Nunc in duas vos abire partes, & propemodum factiones video, non judiciis, aut ex conditione rerum ſum-*

U. C. 471. A. C. 281. *pto conſilio; ſed ſuis quiſque cauſis ducitur. Cur enim tam paucos juvenes & pauperes in ea ſententia eſſe video, quæ pacem laudat? aut cur nemini fere divitum & ſeniorum bellum placet? An alia tam æqualiter diviſæ civitatis cauſa eſt, quàm quòd hi rebus quietis fœnore ſuo agriſque frui volunt; illi, ſi bellum conflatum ſit, in imperiis, aut ex licentia prædæ compendium ſperant? Etiam olim hoc morbo laboramus, neque à longo jam tempore reſpublica noſtra hominibus caruit, qui domeſticas opes augere ſtuderent, etiam cum periculo & detrimento civitatis.*

XIV. *Quibus omnibus occurrere poteritis rectiſſimè, (dicendum enim eſt quod ex præſentibus utiliſſimum eſſe cenſeo) ſi neque pacem ematis eâ conditionum vilitate, quæ jura liberæ civitatis minuat; neque veſtras tantummodo vires belli tam difficilis terroribus opponatis. Sæpe à majoribus copiarum noſtrarum imperium externis ducibus commiſſum eſt. Archidamum Ageſilai filium, poſtea* Cleonymum, *mox Agathoclem, Peloponneſo aut Siciliâ evocavimus.* Memoriâ *noſtrâ, quum finitimorum armis infeſtaremur, Alexandrum Epirenſem patres noſtri acciperunt. Eo conſilio non ſolùm ipſi commodis rebus uſi ſunt, ſed etiam nobis florentes reliquerunt. Eſt eadem hodie inter nos & Epirotas amicitia: neque illi hodie exercitu ac duce minùs valent. Et recens beneficium noſtrum Pyrrhus habet, quem* Corcyræos *oppugnantem juſtâ claſſe juvimus. Ergo non meum hoc, ſed qui ante nos rempublicam hanc feliciſſimè rexerunt, hominum ſapientiſſimorum conſilium eſſe exiſtimatote: quod vel ideo ſequi debetis, quia in priore exemplo quaſi totam ejus rationem cum eventu ipſo perſpicere poteſtis.*

XV. *Sed tamen etiam alioquin argumenta ma-* U. C.
gna ſunt & evidentia. Nemo inter noſtros ita 471.
excellit, ut ei æquo animo parituri ſint ceteri: A. C.
quæ verò ſint æmulationis pericula, quoties acri 281.
& potente cum hoſte res eſt, ſcitis. Et quemcumque faceretis imperatorem, vel nimio pacis ſtudio, vel cupiditate gerendi belli, detrimentum veſtris rebus afferre poſſet. Taceo adversùm Romanos, gentem armis induratam, non quolibet duce bellum tutò geri. Verùm enimvero, quemadmodum nemo dubitat, virtute & conſilio militari ante Pyrrhum nemo eſt. Sed venire forſitan nolet. Imo verò, quia rerum gerendarum cupidiſſimus bellum in præſentia nullum aliud habet, non modò veniet ipſe lubenter, ſed etiam adducet copias validas & præliorum non rudes. Et ne ab ipſo libertati noſtræ metuamus, iis cum eo conditionibus tranſigetur, quibus reſpublica in tuto ſit. Hac ratione fiet, ut bona cum ſpe ſumere bellum, & vel impetrare pacem commodam, vel etiam dare glorioſam poſſimus. quanquam hoc potiùs eventurum non improbæ ſpei eſt, ut priùs Romani nobiſcum æquis legibus tranſigant, quàm hoc rerum ſtatu Pyrrhum accipiant in Italiam, qui quondam ex eadem Epiro minoris aliquanto gloriæ potentiæque regem timuerunt.

XVI. Hoc conſilium non eo tantùm vicit, quòd publicæ ſalutis viam haud aſpernandam aperuiſſe videbatur; ſed etiam contrarias in opiniones divisâ concione, quum neutra pars, obſiſtente alterâ, pertendere poſſet, quod proximum erat, ſententiam, quæ media quodammodo videbatur, univerſi prætulerunt. Ferunt, vulgato per civitatem rumore, decretum de Pyrrho acciendo factum eſſe, Metonem quemdam,

U. C. 471. A. C. 281. hominem frugi, ſumptâ coronâ marcidâ & facula, ebriorum more, cum tibicina theatrum intraviſſe: populum Tarentinum, ſolitâ laſciviâ, juſſiſſe, *ut progreſſi in medium, ille voce, muliercula tibiâ canerent.* tum Metonem, facto ſilentio, dixiſſe; *Bene facitis, Tarentini, quòd ſaltandi canendique copiam præſtatis quibus libet. nam Pyrrho in urbem admiſſo vix erit, ut liceat ampliùs noſtro nobis arbitratu vivere.* Moto ad hæc populo, atque orto murmure, veriti qui auctores injuriarum adversùs Romanos fuerant, ne pacificis conſiliis valentibus ad ſupplicium ipſi dederentur, increpito vulgo, *quòd ab homine temerario tam indignè derideri pateretur*, impetu facto, Metonem theatro exegerunt. ita nemine deinceps adverſante, decretum ratum fuit.

XVII. At Romanus conſul, quum nihil ab Tarentinis pacati reſponderetur, præterea mitti ad Pyrrhum legatos cum muneribus accepiſſet, ad belli conſilia converſus, agrum populatur, oppida alia pugnando, alia deditione capit, damno ac terrore complet omnia. Mittuntur etiam ad prohibendas injurias ab Tarento copiæ. fit conflictus acer: ſed ſuperiore Romano, multis ſuorum amiſſis, Græci in urbem compelluntur. Æmilius regionem omnem impune vaſtat uritque. Territis eâ clade Tarentinis, ut multitudo, quanto ſecundis rebus inſolentior, adverſis tanto impenſiùs in timorem præceps eſt, Agidi, qui Romanæ amicitiæ retinendæ perpetuus auctor fuerat, imperium permittitur. Cupiditatem ſpemque pacis auxerant ex principibus quidam ab Romano duce dimiſſi, qui humanitatem ejus, & ceteros etiam Tarentinos ſuperiore præ-

lio, aut per agros paſſim exceptos, indulgenter U. C.
atque benignè haberi prædicabant. 471.

XVIII. Sed mutavit animos erexitque Cineæ A. C.
fiducia, cum auxiliaribus copiis ab Epiro ve- 281.
nientis. Namque Pyrrhus ingens animi, & Magni modò Alexandri æmulatione vaſtiſſimum imperium ſpe complexus, ipſis quaſi fatis invitantibus, ad perficienda quæ deſtinaſſet pandi ſibi viam credebat. Confirmatum etiam oraculi Delphici voce narrant, ambigui quidem ſenſûs, & utramvis in partem facilis flecti, ſed quod interprete cupiditate rex pro certo & ſecundo acceperit. quippe de belli quod ſuſcepturus eſſet eventu conſulenti redditum reſponſum ferunt; *poſſe eum Romanos vincere.* Sed plus, opinor, animorum dabat Tarentina legatio, quæ ex ſua civitate, Lucaniſque, Meſſapiis, & Samnitibus, ceteriſque populis, qui eodem fœdere tenerentur, facile viginti millia equitum, trecenta quinquaginta peditum conſcribi poſſe attulerat. His igitur copiis ſi Romanos in ordinem redegiſſet, haud magno negotio ceteræ Italiæ dominationem ſe adepturum ſperabat. Inde brevis in Siciliam trajectus oſtentabat inſulam, Agathoclis exciſâ domo, vacuam & diſcordem: quam etiam hæreditario jure, quòd ex Lanaſſa filia Agathoclis liberos ſuſceperat, ſuæ domui poſſe vindicari rebatur. His ex ſententia confectis Carthaginem bello erat petiturus.

XIX. Fama eſt Cineam præſtanti ſapientiâ virum, quo immodicas regis cupiditates, paratamque felicitatem præſentibus bene utendi turbaturas, ipſius quoque confeſſione coërcendas eſſe oſtenderet, *quid devictis Romanis agere conſtituiſſet*, interrogaſſe. Atque illo ſubinde alias

U. C. 471. A. C. 281. ex aliis victorias naſcituras eſſe demonſtrante, ſubjeciſſe: *Quid igitur confectis iſtis omnibus acturi ſumus? Tum verò pacis & otii bonis affatim fruituros* reſpondente, excepiſſe Cineam: *Quid igitur vetat, ô rex, quin ſtatim iis fruamur, quum præſtò ſint; novis autem bellis ſuſcipiendis corrumpi penitus amittique poſſint?* Sed Pyrrhus iteratâ legatione Tarentinorum, & ambitione ſuâ victus, *patrium eſſe* reſpondit *Epirotis, non pro ſe tantùm, ſed etiam pro ſociis & amicis bella capeſſere.* Ceterùm tegendo interiori conſilio ſuo, cum legatis anxiè pepigit, *ut lato ipſis auxilio ſtatim rediret domum, neque diutius, quàm neceſſum eſſet, ab iis in Italia detineretur.*

XX. Inde confeſtim ad bellum apparandum ingenti ſtudio verſus, navium longarum magnum numerum complevit; alias præterea, quibus equi virique tranſportarentur, adornavit: pleriſque legatorum Italicorum, quò ſub ſpecie honoris obſidum vicem retineret, in delectu agendo copiiſque conducendis uſus, ceteros cum tribus armatorum millibus, addito qui præeſſet Cineâ, Tarentum præmiſit. Horum adventu ſpes pacis abrupta, abrogatum Agidi imperium, & uni eorum qui ex legatione redierant, decreto populi datum eſt. Neque multo poſt miſſus à rege Milo Tarentinam arcem firmavit præſidio, murorumque cuſtodiam & tutelam ſibi depopoſcit: gratulante imperitâ multitudine, quòd penes peregrinos moleſtiam & labores eſſe, ſibi otium cum ſecuritate relictum exiſtimabat. annona igitur militibus, pecunia Pyrrho, alacriter decreta.

XXI. Interea L. Æmilius tranſmarini militis adventu cognito, quò tutioribus locis hyberna-

, in Lucaniam tranſducere inſtituit. Erat i- U. C.
per anguſtos quoſdam calles, quos ab altera 471.
te præruptæ inviæque rupes, ab altera mare, A. C.
ıdebant : & intellecto ducis Romani conſilio 281.
rentini naves ſcorpionibus & balliſtis inſtru-
ı admoverant litori, militemque per arctos
›bnoxios tramites incedentem miſſilibus im-
ebant. Æmilius viam virtuti negatam aſtu
›licuit, captivis quos in ultimum agmen re-
erat, latera prætexens ordinum, quæ pericu-
patebant. Horum miſericordiâ Tarentini,
a ſuos ferire metuunt, etiam hoſtibus peper-
unt. Hæc ferme eo anno ad Tarentum ge-
. Romæ verò C. Fabricius Luſcinus, qui in
nſulatu ſuo Samnites Bruttioſque & Lucanos
eclarè vicerat, triumphans Capitolium ingreſ-
eſt. Eumdemque honorem non ita multis
ſt diebus Q. Marcius conſul obtinuit, ex E-
ria, rebus ibi proſpere geſtis, reverſus. Quæ
m cauſa, bello Etruſco nondum finito, ex
ovincia revocaverit, tempore alieno, (nam
bricius A. D. III. Nonas Martias triumpha-
;) non traditur: ego accitum à ſenatu conji-
, qui tum exſpectatione Pyrrhi ſollicitus, præ-
ia undique conquirebat.

XXII. Nam & eo primùm tempore, quum
ıtâ undique belli mole coortâ, imperium plu-
us exercitibus defendi oporteret, proletarii,
ibus antiquitus vacatio militiæ fuerat, ſacra-
nto rogari cœpere : arma, quæ parare per
piam non poterant, publicè data ; ut legio-
ns alibi occupatis, hæc manus per globos in
rris foroque diſpoſita, ſtationibus & excubiis
bem tueretur. Neque tamen his conſiliis a-
rti potuiſſet imminens clades, niſi fortuna ur-

U. C. 471. A. C. 281. bis imperaturæ periculoſiſſimis temporibus ingentes viros reſervaſſet, ac neſcio an maximos omnium, qui unquam in iſta civitate fuerint, non ita divitiis & ſplendore generis, quàm contemptu opum, & à virtute nobiles. Hæc enim ætas Curios, Fabricios, Coruncanios tulit: nullarum imaginum aut facultatum viros, ſed ampliſſimæ gloriæ, quam rectiſſimi exempli homines, ſummo rei militaris uſu, parique morum innocentiâ pepererunt: utrobique ſalutares patriæ, quæ adversùs regem ambobus metuendum, non magis opus habebat viris, qui ferrum hoſtile retundere poſſent, quàm qui aurum contemnere.

XXIII. Pyrrhum interea vere non exſpectato peditum duo & viginti millia, tria equitum adducentem, elephantos præterea viginti, & funditorum ſagittariorumque modicam manum, orta in medio curſu tempeſtas ita jactavit, ut ab extremo periculo minimùm abeſſet. Claſſe diſjectâ, pluribuſque navigiis afflictis, quum etiam prætoria navis laboraret, in mare ſe dedit Pyrrhus, & maximo cum labore vix tandem enatavit. Corporis tamen malè habiti ægritudinem animi robur ſublevabat, & cura Meſſapiorum, qui ſuum in littus ejectum omni ſtudiorum officiorumque comitate coluerunt. Eorumdem operâ navibus quibuſdam, quæ procellæ vim evaſerant, adductis, pauci equites cum duobus elephantis, & minus duobus millibus peditum collecti. Cum hac manu Tarentum proceſſit: obviàm egreſſo cum militibus ſuis, regemque deducente Cineâ. Magnis Tarentinorum gratulationibus exceptus, paucos dies quieti dedit. quo ſpatio quum civitatis mores ita comparatos

eſſe cerneret, ut his obtinentibus, neque ſervari U. C.
à quoquam poſſent, & ipſos quoque defenſores 471.
ſuos peſſumdaturi eſſent, diſſimulavit in præſen- A. C.
tia. Sed ubi paulatim convenientibus quæ di- 281.
ſperſæ fuerant navibus, copias idoneas habuit; gymnaſia & porticus, in quibus otioſa juventus dies totos obambulando nugandoque conſumebat, occluſit: epulas compotationeſque vetuit: ſolennia ludorum ex intemperantiſſimo uſu ad juſtam mediocritatem reduxit.

XXIV. Poſt hæc delectum juniorum ſeverè egit: monitis, ut ſolebat, conquiſitoribus ſuis, *grandes eligerent, ſe eos fortes redditurum*. Hos manipulis ſuorum permixtos, ne ſeorſim habiti ſeditiones agitarent, eadem duritiâ & ſeveritate diſciplinæ exercuit; capitis pœnâ infrequentibus propoſitâ. Qui verò in armis non eſſent, eos majorem diei partem in foro agere coëgit. Quarum rerum inſolentiâ, homines inter pudendas delicias nati educatique mirificè angebantur, *ſervitutem* appellando, ſi perire ſocordiâ & luxuriâ cupientes, ſalvi eſſe cogerentur. Onerabat invidiam ſatellitum quorumdam regiorum intemperies, qui ſuo arbitratu hoſpitia deligentes, etiam invitis & reluctantibus dominis occupabant, parique deinde licentiâ inter uxores eorum liberoſque verſabantur. Ergo faſtidio præſentium multi relictâ urbe in agros emigrabant: donec id quoque clauſis portis appoſiti cuſtodes prohibuerunt.

XXV. Tum verò Tarentini ſe pro ſocio dominum accepiſſe ſerò intelligentes, quod unum poterant, per indignationem & queſtus ſortem ſuam miſerabantur, aliquanto liberiùs, ubi per aliquam idoneam cauſam convenientes, præter

U. C. 471. A. C. 281. ſolitos animi affectus, etiam vino incaluiſſent. Neque deerant qui ad Pyrrhum referrent: arceſſitique nonnulli quòd inter convivium parum honorificè de rege loquuti eſſe arguerentur. Sed horum quidem periculum cujuſdam inter eos ſimplex & ingenioſa confeſſio diſcuſſit: *Et hæc diximus*, inquit, *& longè graviora dicturi fuimus, niſi vinum defeciſſet.* Ibi Pyrrhus, ut qui vini quàm hominum eam culpam videri mallet, arridens dimiſit eos. Ceterùm diffiſus civitatis moribus animiſque, ut quemque plurimùm apud Tarentinos auctoritate conſilioque pollere animadverterat, cauſis repertis ſtructiſve, ad filium Ptolemæum (quem diſcedens ipſe regno præfecerat annorum quindecim adoleſcentem) ablegabat: alios per occultas inſidias de medio tollebat: erant quos affectatâ humanitate complexus, inter familiariſſimos haberet, quò populo ſuſpectiores fierent. In his Ariſtarchus erat, vir inter primates amore civium & eloquentiâ excellens. Hunc quia nihilominus in magna apud multitudinem gratia eſſe cernebat, per cauſam certi negotii navigare in Epirum juſſit. Ariſtarchus, quum refragari regis imperio, præſentis exitii, obedire, non quidem æquè velocis, ſed tamen æquè certi videretur, conſcenſâ navi paulùm provectus, flexit curſum ad urbem Romanam, & receptus in fidem de rebus multis magniſque ſenatum largiter edocuit.

XXVI. Dum hæc Tarenti Pyrrhus adminiſtrat, nihilo ſegniùs ad bellum gerendum apud Romanos delectus agebantur, cogebantur pecuniæ, miſſo ad ſocias civitates C. Fabricio, qui auctoritate gratiâque ſuâ deterreret à ſtudiis rerum novarum: quidam, quorum ſuſpecta levitas

erat, etiam præſidiis in opportuna loca impoſi- U. C.
tis, in fide retinebantur. Quidquid enim ubi- 471.
vis injuriæ acceptæ perſuaſione ægrum, aut cu- A. C.
piditate novandi turbidum erat, id omne, tot 281.
adverſùs unam gentem conſpirantium populorum robur, & bellicoſiſſimi regis exſpectatio commoverat. quo intentiores Romani, capita ſeditionum maturè opprimendo, ſecuritati ſuæ providebant. Eo tempore caſus Præneſtinorum principum memorabilis fuit: qui nocte jam ingruente quum adducti Romam eſſent, cuſtodiæ cauſâ concluſi ſunt in ærario publico, tum demum intellectis fallacis oraculi ambagibus, cujus fide popularibus ſuis, ad defectionem eos impulſuri, ſæpe ſpoponderant, in fatis eſſe, *uti Romanum ærarium à Præneſtinis occuparetur.* Sollicitos Patrum animos (nam & Fabricium à ſociis retineri audiverant, ut eo pignore ſuos ab Romanis incolumes reciperent; & ad Etruſcos, ad Umbros, ad Gallos contra populum Romanum incitandos, legatos mitti) nova inſuper cura oppreſſit rei quum facto ipſo atrocis, tum formidabilis exempli, ne apud omnes Italos alieniſſimo tempore Romana fides in ſuſpicionem & odium adduceretur.

XXVII. In extremo Italiæ litore contra Siciliam Rhegium eſt, Græci nominis, temporibus illis florens & opulenta civitas. Ea quum adventu Pyrrhi magnum & terribile bellum cerneret conſurgere, præterea claſſibus Carthaginienſium in illo mari vagantibus terreretur; diffiſa viribus ſuis arceſſendum à Romanis præſidium exiſtimavit. Miſſa ſunt militum millia quatuor, ex Campaniæ coloniis ſcripta manus, & inde legio Campana appellata, tribuno mili-

U. C. 471. A. C. 281. tum Decio Jubellio deducente. His ab initio quidem neque fides in defendenda urbe, neque diligentia defuit. Deinde, quia belli propinquus metus nullus erat, paulatim otio & Græcæ conſuetudinis imitatione in luxum reſoluti, præſentemque copiam cum dura & laborioſa vita, quam eouſque egerant, comparantes, opportunitatem urbis, & incolarum felicitatem, ſermone cupiditatis & invidiæ pleno, in circulis & hoſpitiis ſuis agitare cœperunt.

XXVIII. Delectabatur eo facto Decius, qui & ipſe pari væcordiâ ductus, ſceleratum occupandæ urbis conſilium pridem animo conceperat. Favebat occaſio præſentis belli, quo ſciebat ita diſtringi Romanos, ut Rheginam rem curaturi non eſſent: & in adverſo litore Mamertinos, exemplum ſimul felicis ſceleris, & ſimilis perfidiæ haud dubios propugnatores, præterea communis patriæ neceſſitudine junctos, intuebatur. Nam & hi ex Campania oriundi, quum ſuperioribus annis inter Agathoclis auxilia ſtipendium feciſſent, à Meſſeniis pro amicis excepti, civibus trucidatis aut ejectis urbem occupaverant, domoſque & conjugia miſerorum inter ſe partiti fuerant. Etiam veterum Campanorum ſubibat memoria, qui Capuam poſſederunt, ſimili latrocinio Tuſcis ademptam.

XXIX. Quum res ſatis placeret, ea conſultatio ſupererat, quonam modo facinus impune patraretur, neve, ut in urbe populoſa, pauciores à pluribus circumventi cæderentur. Confingit epiſtolas tanquam à Rheginis ad Pyrrhum ſcriptas, ut præſidium Romanum ei proderetur. Vocantur ſecretò milites: epiſtolæ, quaſi interceptæ, recitantur: queritur acerbè de perfidia

Rheginorum Decius: ex militari multitudine U. C.
quidam, ad hoc præparati, ſucclamant, *armis* 471.
expediendam ſalutem, & exitium ipſis deſtina- A. C.
tum, in auctorum capita vertendum eſſe: adeſt 281.
etiam ex compacto, qui nunciet *in Rhegino littore claſſem Pyrrhi conſpectam eſſe, & ſecreta colloquia habita.* Miles ſupra priorem animi cupiditatem, etiam perfidiâ hoſtium & periculi metu accenditur. Conſenſu omnium in hanc ſententiam diſceditur, *ut ignari imparatique oppidani opprimantur: cæde virorum factâ, fortunæ publicæ privatæque omnes legioni cedant.* Fit facinus indignum & atrox. Decius quoſdam ex principibus ad cœnam vocatos inter ſacra hoſpitalis menſæ obtruncat: alii paſſim in domibus ſuis trucidantur: majori parte Rheginorum interfectâ, ceteri patriâ ejiciuntur, ab iiſdem illis, quos paulo antè ut cum patria ſervarentur, amicorum atque ſociorum nomine in eam acceperant.

XXX. His patratis, nova fit publicæ rei forma: ædes atque facultates miſerorum tanquam hoſtilis præda inter latrones dividuntur: cæde adhuc recenti, matronæ virgineſque maritorum atque parentum ſuorum interfectoribus nubere coguntur: jura nomenque Rheginæ civitatis crudelis & perfidioſa legio ſibi vindicat. Sed bene conſuluit mortalium generi Deus, quòd plerumque ſcelerum inſignium exempla, eadem & vindictæ illuſtris documenta ſunt: ne quis magis ſucceſſu maleficiorum animari ad paria conſilia poſſit, quàm exitu eventuque deterreri. Adeo veræ felicitati cum facinoroſis non convenit; neque ulla certior eſt inſania, quàm exiſtimare ſcelere quemquam fieri beatiorem. Ut

U. C. 471. A. C. 281. enim quæ poſt hanc vitam manent ſupplicia, quæ maxima ſapientes eſſe ſciunt, nulla putentur, (ſolet enim hominum incredibilis ſtultitia vix iis habere fidem quæ vident, nedum ut inexpertis moveantur) attamen etiam quum proſperrimè procedunt omnia, interno vulnere lacerat animum delictorum conſcientia: viventium nomen, mortuorum memoria, apud homines in odio & deteſtatione eſt: ac plerumque idipſum quoque, quod fœdiſſimè partum, laborioſiſſimè retentum eſt, non Deo, non hominibus inulta ſcelera diu patientibus, ingenti cum dolore eripitur.

XXXI. Juvat hîc referre breviter Decii Jubellii ceterorumque furoris ejus participum pœnas, quæ quidem earum temporibus his connexa ſunt: nam extremum exitium, interea variis caſibus torti, decimum in annum diſtulerunt, ut in tempore memorabimus. Igitur prædonibus iſtis non diu lætæ, aut etiam inter ipſos tranquillæ res fuere. Metum à Romanis & Pyrrho utcumque, præter occaſionem temporum, Mamertinâ ſocietate propellebant, & conſilio neutros laceſſendi. Hoc enim tutiſſimum viſum ex præſentibus, inter initia ſua, dum ex violenta & ſubita origine nova civitas coaleſcit, abſtinere bello: quod neque adverſus regem ſe tutò ſumpturos eſſe videbant; & promptiorem ſperabant à Romanis veniam, ſi contra ipſos arma non tuliſſent. Prima diſſenſionis cauſa, ut inter latrones oportuit, ex iniqua diviſione raptarum rerum orta eſt. Ejectus per ſeditionem Decius Meſſanam confugit: qui Rhegii erant milites, ſcribam ejus M. Cæſium imperatorem legerunt. Eodem honore Decius, quum pe-

cuniam ſecum grandem attuliſſet, à Mamertinis auctus eſt; neque lætâ ſibi, neque diuturnâ fortunâ. U. C. 471. A. C. 281.

XXXII. Nam evenit, ut oculorum gravi ægritudine correptus, medicum inſignem acciendum curaret; ultione divinâ jam ad plures acerbioreſque pœnas nefarium hominem rapiente. Adductus ergo medicus eſt Rheginus domo, ſed, quia multis ab annis Meſſanæ habitaverat, origine non Decio tantùm, nunquam ulli Rheginorum ſe commiſſuro, ſed pleriſque ejuſdem urbis incolis incompertâ. Ille memor patriæ, & injurias ejus ulciſci certus, perſuadet homini, ſe ſtrenuum quidem afferre remedium, ſed eventûs tuti, celerrimæque efficaciæ. Sic admoto medicamento, quod cantharidum ſucco temperaverat, vetitoque tolli, priuſquam ipſe reverſus ad ægrum eſſet, ſine mora conſcenſo navigio, ex urbe Meſſana profugit. Decius incredibili dolore ſatis diu tolerato, poſtquam medicus non redit, amoveri collyrium jubet: eo diluto, luminibus orbatum ſe reperit. Ita infamis, exul, contemptus, cæcus, animo & corpore ægro, tanquam vinculis conſtrictus, ad pœnam ſervatur: miro quodam divinæ ultionis ingenio, ut ab eo cui ſalutem ſuam crediderat, cladem iſtam pateretur, qui priùs ipſe, quos tueri debuerat, immanitate perfidiâque circumveniſſet. Quæ documenta hiſtoriis conſignari tradique generis humani intereſt, cui nunquam ſatis perſuadetur, quantùm à recta prudentiæ ratione abſit ea calliditas, per quam ob falſa quædam bona virtute fideque ſpretis, per fœdas & iniquas libidines in vera mala ruitur.

U. C. 472. A. C. 280.

I. INterea Romæ parte copiarum ad
dium urbis & incertos belli caſus re
novis conſulibus exercitus & provinciæ
ſunt. P. Valerio Lævino Tarentini & Py
Ti. Coruncanio Etruſci belli reliquiæ ob
runt. Lævinus magnificum ad famam &
rorem ratus, hoſtem à ſe laceſſitum vide
mul utile civitati, ſi quàm longiſſimè belli n
& incommoda ab agro Romano avertiſſet,
feſtim in Lucaniam moto exercitu, caſtellu
portuno ſitu operibus permunivit, valido
dio impoſito, quo & Pyrrhi cœpta tardar
& Lucani, quorum perfidia timebatur, a
ſtem non auderent deſciſcere. Audito R
conſulis adventu Pyrrhus, quanquam ſocii
dum convenerant, turpe ſibi & detrimen
fore judicans, ſi inter primordia belli for
nis indicium ullum edidiſſet, cum copii
aderant, incunctanter obviàm progreſſus e

II. Ut tamen per cauſam aliquam ho
traheret negotium, caduceatorem miſit cu
teris, quarum hæc ſententia fuit. *Rex P
Lævino ſalutem. Audio te contra Tarenti
nire cum exercitu. Sed eo dimiſſo, cum
ad me venito. Causâ enim cognitâ, quod
alteris præſtare æquum erit, etiam nolente
ſtare cogam.* Ad hæc Lævinus: *Nos nequ
troverſiarum noſtrarum te ſumimus arbitru
que hoſtem pertimeſcimus. Tu verò abſur
cere videris, cauſas alienas cognoſcere ſat
qui propriæ culpæ reus, nondum Italiæ
noſtro initæ pœnas nobis pependiſti. Erg
adversùs te minùs, quàm adversùs Tarentin*

ſtructo cum exercitu venio, Marte judice, auctore generis noſtri, de noſtro jure diſceptaturus. Ne- U. C. 472. A. C. 280.
que diu moratus ſigna movit, & inter Pandoſiam & Heracleam urbes, loco campeſtri, ab hoſtilibus caſtris diviſus Siri amne, conſedit. Fama eſt Pyrrhum ſpeculandi causâ ad amnem progreſſum, quum caſtra Romana diligenter ſpectaviſſet, uni ex amicis, cui Megacles nomen erat, dixiſſe: *Ordo certè barbarorum iſtorum minimè barbarus eſt: at facta mox noſcemus.*

III. Tum autem ad ripam firmâ collocatâ ſtatione, quæ tranſitum tentantes arceret, opperiri ſocios conſtituit, ſuper rationem belli, quòd Romanos in hoſtili regione rerum neceſſariarum inopiâ laboraturos eſſe ſperabat, etiam fiduciâ Lævini anxius: cujus ille admirationem novo teſtimonio nuper auxerat, dimiſſis impune hoſtibus, qui ad exploranda caſtra venerant, & adjecto, *ſibi præterea majorem alium exercitum eſſe.* Inter hæc, ut vicinis caſtris, velitationes continuæ fiebant: ad ſummam rerum proficiebatur nihil. Igitur diebus ferme quinquaginta per hæc leviora certamina conſumptis; conſul, quòd iiſdem cauſis ad feſtinandum prælium, quibus Pyrrhus ad differendum movebatur, milites in concionem vocatos conſilii ſui certiores facit, adversùs novi hoſtis metum confirmat: Pyrrhi famam, belluarum terrorem, quantùm poteſt, elevat: denique rebus omnibus ita ſe parat, ut vel volente cum hoſte congrediatur, vel etiam invitum cogat ad certamen.

IV. Itaque, poſtquam Pyrrhum manere in ſententia videt, equitatum omnem, tanquam ad agrorum prædam excurſurum, præmittit: ipſe cum inſtructis legionibus opperitur, donec in

U. C. 472. A. C. 280. adverſa ripa tumultus & clamor fiat. Equites magno à caſtris intervallo circumvecti, quâ incuſtoditum flumen erat, transjiciunt; ſtationem pro hoſtili ripa collocatam curſu petunt. Epirotæ ſubitâ re perterriti ad caſtra ſua ſe recipiunt. Pyrrhus intellecto hoſtem adeſſe, equitatum omnem, tria millia erant, quantâ maximâ celeritate poteſt, ad amnem rapit: ſperans Romanos inter tranſeundum ordinibus ſolutis, & cæco vado cum iniquitate aquæ ſolique luctantes, occupari poſſe. Sed quum Romani equites ſe objeciſſent, invectus ante primum ſuorum agmen, non imparem famæ ſuæ pugnam edidit, ſplendidis armis conſpicuus, neque minùs inſigni robore animique præſentiâ: quum ita totam aciem conſilio imperiiſque regeret, tanquam omni alio labore ſolutus eſſet; ita, ubi res poſcebat, accurrens præliaretur, tanquam ſolum ad ſe militis officium, ad alium univerſæ rei cura pertineret.

V. Interea Leonnatus quidam Macedo, quum ex hoſtibus quemdam notaſſet, qui ceteris omiſſis omnibus, unum in regem totâ volitantem acie intentus, quacumque parte illum ſe inferre vidiſſet, eò quoque equum agebat, monuit Pyrrhum. Cui ille, *Fatum*, inquit, *ô Leonnate, mortalium effugerit nemo. Ceterùm neque hic Italus mecum, neque alius quiſquam, impune congredietur*. Vix eloquutus hæc fuerat, quum Oplacus (hoc nomen erat viro, Frentanæ turmæ præfecto) infeſtâ lanceâ equum percutit regis, atque illius equum viciſſim excipiens Leonnatus. Ibi circumfuſi regis amici Oplacum pugnantem interficiunt, regem eripiunt. Sed iſte caſus magnopere perculit regios, ipſum eſſe cæ-

ſum opinantes. Quare ut confirmaret ſuos, ſimulque pericula ſibi intentata declinaret, paludamentum & arma cum Megacle commutat: illoque in pugna relicto, ad phalangem ordinandam adducendamque pergit. Occurrunt & Romanæ legiones. certatur diu accerrimè, eventu adeo dubio, ut memoriæ ſit proditum, ſepties alternante prælii fortunâ, modò Romanos hoſtium, modò Tarentinos Epirotaſque Romanorum terga vidiſſe. U. C. 472. A. C. 280.

VI. Sed proximè deſperationem Pyrrhi res adduxerat Megaclis cædes, quem regiis armis monſtratum ex diverſa acie fortiſſimus quiſque regis interfecti gloriam affectans impetebat: donec eques nomine Dexter, interempto detractam chlamydem galeamque maximis cum clamoribus ad conſulem ferens, fidem patratæ cædis utrique exercitui fecit. Jam omnia terroris atque conſternationis apud Græcos plena erant: fugiſſentque haud dubiè, niſi quamprimum nudo capite obequitans Pyrrhus, *ſeque vivere & adeſſe* voce magnâ teſtatus, tantumdem fiduciæ Romanis, quantum ſuo militi formidinis deſperationiſque dempſiſſet. Lævinus adeſſe tempus ratus quo ultima remedia experiretur, ſignum equitibus ſuſtulit, quos in inſidiis collocaverat, ut terga hoſtium incurrerent. At Pyrrhus in hoc agmen elephantos agi jubet, ipſos quoque in ultimum terrorem hoſtium reſervatos.

VII. Id conſilium afflixit ſpes Romanas, eventumque totius pugnæ ſecundùm Pyrrhum dedit. nam & homines ipſi vaſtorum corporum mole, terribilique ſuperſtantium armatorum ſpecie ſtupentes, quodvis potiùs ingens & formidabile portentum, quàm animalium à natura

U. C. 472. A. C. 280. productorum formam videre videbantur: & equi ad conſpectum odoremque & ſtridorem tum primùm viſarum belluarum exterriti, protinus confuſis ordinibus, quâ cuique proximum erat, abripiebantur, ſeſſoreſque vel excutiebant, vel fruſtra renitentes ſecum auferebant in fugam, & in ſuorum aciem incurrentes omnia trepidatione tumultuque miſcebant. Inſequutis elephantorum rectoribus, multi fugientium ab iis qui in turribus belluarum conſtiterant, vulnerati ſunt: plures ab elephantis ipſis confecti obtritique. Sed conſule omnia experto, cohærebat utcumque acies; donec immiſſa Pyrrhi imperio Theſſalica ala malè reſiſtentes fregit disjecitque.

VIII. Neque dubium habetur, quin eo ſitu loci quo tum concluſi tenebantur, cæſi omnes captive forent, ni, præter conſuetudinem Pyrrhi, qui hoc imperatorium rebatur, non pertinaciter inſtare fugientibus, ne alio tempore deſperatione ſalutis acriùs reſiſterent, etiam præceps in veſperam dies regios à perſequendo deſiſtere coëgiſſet. Adjuvit etiam fortuna reliquias infelicis exercitûs, quòd elephantus accepto vulnere converſus, etiam ceteros barritu turbavit. Ea res morata hoſtes, ſpatium fugientibus dedit, quo, tranſmiſſo amne, pervenire in Apuliam poſſent; ibique urbis cujuſdam munitionibus adversùs inſtans periculum tegerentur. Cæſa eo prælio Romanorum ſociorumque peditum millia quatuordecim, & præterea octingentos ſeptuaginta reperio; ducentos quadraginta ſex equites: captos in univerſum mille octingentos duodecim, in his equites duos & octingentos: amiſſa ſigna militaria duo & viginti.

IX. Quo magis miror auctores qui hæc tam

accuratè exſequuti ſunt, negare numerum ex re- U. C.
gio exercitu deſideratorum annotatum eſſe: quum 472.
Dionyſius ſcribat Lævinum amiſiſſe paulo minus A. C.
millia quindecim, tredecim interiiſſe ex victo- 280.
ribus; Hieronymus autem Cardianus, æqualis
iſtorum temporum ſcriptor, de Romano exer-
citu non plus ſeptem millibus cecidiſſe tradat,
de regio, intra quatuor millia. Sed hoc inter
omnes conſtat, flore ducum militumque ſuorum
victoriam eam Pyrrho conſtitiſſe: exceptæque
dicuntur voces, *non minùs victum ſe eo prælio
quàm victorem diſceſſiſſe* ferentis. etiam quum
Tarentino Jovi ſpolia donaque figeret, faſſus hoc
fertur, inſcripto ejus ſententiæ titulo: queren-
tibuſque ſociis reſpondiſſe, *næ ego, ſi iterum ſic
vicero, ſine milite revertar in Epirum.* Ipſum
quoque regem hoc prælio grave vulnus accepiſ-
ſe, auctorem habeo: ſed quoniam alii tale nihil
tradiderunt, caſuſque diverſarum pugnarum mi-
ſceri nonnunquam video; non auſim uni, in ſi-
lentio plurium & accuratiorum, credere.

X. Magnâ profectò pertinaciâ certatum eſſe
hoc etiam argumento fuerit, quòd poſtridie ejus
pugnæ, quum cæſorum corpora Pyrrhus inſpi-
ceret, quæ ad humanitatis & clementiæ famam
humari juſſerat; Romanos omnes in hoſtem ver-
ſos honeſtis vulneribus oppetiiſſe cernens, ex-
clamavit: *O quàm proclive mihi erat orbis im-
perio potiri Romanos habenti milites!* Neque
cunctatus eſt eorum, quos in poteſtate habebat,
animos appellatione blandâ magniſque promiſſis
adoriri, ut apud ſe ſtipendia facerent: & ab-
nuere perſeverantes nihilo ſequius humaniter
clementerque habuit, & vinculorum, & omnis
quæ fortunam captivorum comitari ſolet con-

U. C. tumeliæ, expertes. At Romanos prælio tam
472. malè acceptos alia mox clades terruit, ut longè
A. C. impar detrimento, ita majoris aliquanto formi-
280. dinis & religionis. Nam ad manifeſtam deorum iram referebatur, quòd pabulatores fortè dimiſſos ſubitò coorta tempeſtas ita perculerat, ut inter horribilem cœli fragorem cadentibus fulminibus quatuor & triginta interirent, afflati & ſemimortui relinquerentur duo & viginti: jumentis etiam eodem turbine extinctis aut debilitatis compluribus.

XI. Pyrrhus interea quum vacua & deſerta Romanorum caſtra cepiſſet, victoriâ non ſegniter uſus, promovit copias, vaſtandiſque proximorum quorumque agris, ab amicitia Romanorum permultos populos avertit. Supervenere deinde ſocii Lucani Samniteſque. quibus leviter caſtigatis quòd pugnaturo non adfuiſſent, partem tamen ſpoliorum dedit: eo ipſo magnopere lætus & exſultans, *quòd præter ſuas copias Tarentinis tantùm auxiliis adjutus, Romanorum ingentem numerum fudiſſet.* Intento in victoriæ fructum Pyrrho, alia ex parte Lævinus curando ſaucios, colligendo diſperſos, manum rurſus haud contemnendam effecerat. Et ſenatus, quanquam multi culpam acceptæ cladis imputabant conſuli, Fabriciuſque dixerat, *non ſibi Romanos ab Epirotis, ſed Lævinum à Pyrrho victum videri*, ſupplementum ei mittendum cenſuit. Quum voce præconis edictum eſſet, *qui in occiſorum locum patriæ navare operam vellent, uti nomina darent*; certatim dantibus, celeriter duarum legionum numerus expletus eſt.

XII. His copiis auctus conſul, Pyrrhi veſtigia ſequendo, quibus poterat exercitum ejus in-

commodis vexabat: & quum occupandæ Capuæ U. C.
conſilia regem agitare comperiſſet, feſtinanter 472.
exercitu ducto, prævenit eum, cunctiſque ad de- A. C.
ſenſionem paratis, ab invadenda urbe deterruit. 280.
Pyrrhus Neapolim flexo itinere, atque ibi quoque ſpe ſuâ fruſtratus, protinus ad ipſam Romam magnis itineribus Latinâ viâ contendit. Jam ab Anagnia & Hernicorum agro, Fregellis obiter expugnatis, Præneſte pervenerat, intra viceſimum ab urbe lapidem. Sed urbani magiſtratus, ſimul atque de clade auditum fuerat, novis delectibus ex ſenatuſconſulto juniores armaverant: aliudque non invalidum auxilium populi Romani fortuna tempore neceſſario providerat. Conſul enim alter Ti. Coruncanius meliore fortunâ cum Etruſcis congreſſus, univerſam gentem novis fœderibus obſtrinxerat: & ad tutelam patriæ revocante ſenatu, nullo alio hoſte diſtractus cum exercitu victore accurrebat.

XIII. Pyrrhus quum Etruſcos ad arma retrahere fruſtra tentaviſſet; præter urbem ſuis præſidiis tutam, duos conſulares exercitus, alterum à fronte, alterum à tergo imminere cogitans, in Campaniam regreſſus eſt. Ubi Lævinum majoribus ſibi copiis, quàm ante cladem habuiſſet, occurrere videns, *cum Hydra Lernæa ſibi negotium eſſe dixit, cujus præciſa capita paulo poſt, numero etiam aucto, renaſcerentur.* Quia tamen priori victoriæ confidebat, eduxit copias, & tanquam pugnaturus inſtruxit: quóque ſuorum ſimul alacritatem experiretur, ſimul perterrefaceret hóſtem; clamorem tollere milites, ac elephantos ad barritum ciendum incitari juſſit. Redditus eſt à Romanis longè major atque terribilior clamor. Unde de animis utrorumque

U. C. 472. A. C. 280. conjectans, abſtinendum ſibi prælio in præſentia judicavit: & victimarum exta parum læta cauſatus, exercitum in caſtra, & inde, magna cum præda & captivorum agmine, Tarentum reduxit.

XIV. Romani, qui duriſſimo tempore de conſtantia ſua nihil remiſerant, ſed de totius belli eventu ſemper amplas ſpes & orationes magnificas habuerant, præmia virtutis tum maximè celebranda rati, L. Æmilio Barbulæ ob res in conſulatu geſtas decreverunt triumphum: iſque de Tarentinis, Samnitibus, & Sallentinis, qui inter auxilia Tarentinorum fuerant, A. D. VI. Idus Quintiles triumphavit. Sed P. Valerio conſuli negotium datum, ut Setinum in agrum abductis exercitûs victi reliquiis, caſtra muniret, hiememque ſub pellibus agere cogeret. Per eadem tempora quum de captivis in ſenatu agitatum eſſet, redimine eos placeret, iſta ſententia tenuit. credo præcipuè moviſſe animos equitum caſum, quos fortiter ſuſtentatâ pugnâ donec elephanti aberant, horum ſuperventu conſternati equi ſine ulla ſeſſorum culpa cædendos vinciendoſque hoſtibus præbuerant. Miſſi ſunt hujus negotii cauſâ præcipuæ dignationis legati, P. Cornelius Dolabella, Senonum deletâ gente nobilis, C. Fabricius Luſcinus, Q. Æmilius Papus, qui biennio antè collegæ in conſulatu fuerant.

XV. Pyrrho à natura magnorum animorum indiviſa comes inerat humanitas: ſed hanc ambitione auxerat, errore pervulgato miniſtras imperii virtutes eſſe putans, cui uni intemperantiſſimè deditus, huc rationes ſuas omnes referebat. Et quanquam audaciâ bellique artibus ne-

mini ſuâ ætate ducum poſtponendus eſſet, om- U. C.
nia tamen priùs experiri ſolebat, quàm armis 472.
rem permitteret: animoſque hoſtium, ut quiſ- A. C.
que opportunus erat, metu, cupiditate, volupta- 280.
te, miſericordiâ, denique conditionum æquitate ac utilitate, moliebatur. Igitur nunciato Româ legatos venire, tot conſulares ad majorem certè aliquam rem mitti ſuſpicatus, pacis componendæ mentionem illaturos eſſe ſperabat. Quo igitur & tutior, & honoratior acceſſus eorum foret, ad ipſos uſque fines agri Tarentini Lyconem natione Moloſſum cum præſidio miſit obviam: ipſe verò cum ornato equitatu venientibus extra portam occurrit, deductoſque perquam honorificè ac hoſpitaliter, rebus omnibus lautè atque liberaliter habuit. Illi quæ ad moderationem animi pertinent præfati, *quanta ſortis inconſtantia, quàm ſubitæ bellorum vices eſſent, neque præſciri futura poſſe*, mandata edunt: *ſe ad recipiendos captivos ſuos veniſſe, ſive certo in capita pretio redimi, ſive cum Tarentinis aliiſve permutari pateretur.*

XVI. Pyrrhus nihil magnæ rei ſine conſilio amicorum ſtatuere conſueverat: quo tum quoque convocato, Milo quidam ſuadebat, *ut captivis retentis fortunâ ſuâ uteretur, neque bellum niſi perdomitis Romanis omitteret.* Longè diverſa Cineæ oratio fuit: qui commemoratâ *ſenatûs populique Romani conſtantiâ, quam ſæpe extremis temporibus ſuis invictam oſtendiſſent*, ſubjecit: *Aliorum fortaſſis hoſtium aut mores oderimus, aut contempſerimus arma. Cum hac gente, ô rex, amicitiam tibi potiùs quàm bellum habendum eſſe cenſeo. neque reddi modò captivos, ſed etiam donari ex uſu tuo fuerit. neque differen-*

U. C. *dum arbitror, quin legatos cum muneribus Ro-*
472. *mam mittas, qui conditionibus æquis pacem con-*
A. C. *ſiciant. Hoc enim illud tempus eſſe arbitror, quo*
280. *rem tibi neceſſariam, ſi quid judico, etiam cum dignitate facere poſſis. Nunc enim rebus adhuc proſperis de pace agens, & faciliùs, quæ volueris, impetraveris; & nullâ aliâ causâ, quàm animi ſolitâ magnitudine, pacem obtuliſſe videberis iis, quos integrum fuiſſet armis ad ſervitutem cogere. Et abſit quidem omen, tuæque res, ſicut cœperunt ire, pergant. Sed tamen homines ſumus: & ſi fortuna verterit, neque tam facile porro negotium erit pacis, neque pari cum decore tractabitur.*

XVII. In hanc ſententiam loquutis quoque ceteris, & ipſe rex aſſenſus, vocari legatos Romanos jubet. Qui ubi venerunt, hunc in modum egiſſe fertur: *Res equidem indigna eſt, quam facitis, Romani. Quum enim amicitiæ mecum ineundæ rationem nullam habeatis, bello captos repetitis; ubi reddidero, iiſdem illis adversùs me uſuri. Quòd ſi igitur, revocatis ad meliora & utriſque profutura mentibus, fœdus atque ſocietatem mecum inſtituitis, veſtros & cives univerſos, & ſocios quos cepi, ſine pretio recipite. Sin verò vobis hoſtiles animi manent, neque ego pro ſano me facturum arbitror, ſi odia veſtra tot fortium virorum manibus inſtruam: neque verò tanta mihi rei nummariæ difficultas eſt, ut pecuniis Romanorum indigeam, quos decebat potiùs, ſi amici eſſemus, liberalitate meâ locupletari.* Simul non ſpernendi pretii munera legatis dari juſſit, plura ſe & meliora aliàs daturum profeſſus. Hæc in commune legatis omnibus præſentibus dicta actaque.

XVIII. Ceterùm cum ſolo deinde C. Fa- U. C.
bricio longior & accuratior ſermo fuit: neque 472.
referre piget, quod apud idoneos auctores repe- A. C.
ri. Quum itaque remotis arbitris colloqueren- 280.
tur, inter cetera regem ita dixiſſe poſtea vulgatum eſt: *Ego verò quum ceteros Romanos omnes amicos habere expeto, tum præſertim te, C. Fabrici, quem inter ceteros civili militarique virtute præſtantiſſimum eſſe judico. Unum deeſſe tibi indignor, quòd re familiari anguſtiore utens, debitum magnis viris ſplendorem tueri minimè potes. Sed hanc fortunæ injuriam ego diutius tibi moleſtam eſſe non patiar, daboque auri argentique facti & infecti eam copiam, quâ ditiſſimorum quorumque cenſus facilè vincas. Hoc enim in primis loco fortunæque meæ convenire perſuaſum habeo, eximiorum hominum, qui potiùs gloriæ quàm pecuniæ accumulandæ ſtuduerunt, gravem inopiam conſolari. Id quidem ego valde pulchrum opus eſſe reor, neque magnificentiæ regiæ vel monumentum illuſtrius uſquam poni, vel auguſtius diiſque gratius donarium ſuſpendi poſſe. Quare non tam dediſſe beneficium putabo, quàm accepiſſe, ſi meis te copiis adjuvari ſiveris.*

XIX. *Neque tamen id à te petiturus eram, ſi mihi glorioſa largitio tantùm, tibi verò parum decora fuiſſet. Nunc autem, quia non ad proditionem, aut indignum moribus tuis facinus ullum emeris; quid eſt, cur hoſpitale munuſculum, amiciſſimo animo oblatum, infeſto & pertinaci velis aſpernari? Ego enim aliud à te deſidero nihil, niſi quod à viro optimo patriæque amantiſſimo fieri poſſit, imò debeat; ut ſenatum à præfracta illa pervicacia ad æquitatem & conſilia mitiora tranſducas, quod res eſt docendo, ne-*

U. C. 472. A. C. 280. *que bellum ſine maximo veſtro & damno & periculo geri, neque à me, qui Tarentinis auxilium pollicitus, primo etiam prælio victor diſceſſi, integrâ fide atque dignitate deſeri poſſe. Neque verò me delectat vobiſcum dimicare, quos amicitiâ meâ quàm odio digniores arbitror: & multis interea negotiis obortis, quæ præſentiam meam deſiderent, in regnum meum reverti mallem. In hoc fidem quam poſtulabis dabo, quò & tu de animo meo ſecurus eſſe poſſis, & ceterorum dubitationes tollere, ſi qui fortè negabunt regibus tutò credi poſſe, propter unius aut alterius veſaniam, qui nullo intellectu honeſti, pactis atque fœderibus, donec utilia viderentur, ſtantes, ſimul atque levitatis pretium apparuit, fidem quàm occaſionem negligere maluerunt. Pace verò confectâ, nihil aut mihi jucundius, aut utilius utriſque fieri poſſit, quàm ſi mecum in Epirum naviges, primo inter meos loco, & in bello legatus futurus, omniſque fortunæ meæ particeps. Nam & ego poſſeſſionem nullam pretioſiorem eſſe puto, quàm fortis & fidelis amici: & animo tuo regiæ fortunæ apparatus, regiorumque negotiorum majeſtas congruit. Hæc ergo ſi in commune contulerimus, quæ maxima per homines cenſentur bona, viciſſim alter alterum adjuvantes, nullo negotio adipiſcemur.*

XX. Hîc ubi finem dicendi rex feciſſet, poſt modicum intervallum Fabricius infit: *De virtute quidem, ſi quid ejus in me belli domive animadverti potuit, mihi ſupervacaneum eſt quidquam attingere; quando jam aliis de ea credidiſti. Neque itidem de paupertate neceſſum eſt exponere, quòd exigui agelli tuguriolique dominus, non fœnore, neque mancipiorum operis, ſed*

laboribus hujus corporis alor. nam & iſta, refe- U. C.
rentibus aliis, exiſtimo te accuratè didiciſſe. Si 472.
verò me deteriore ob paupertatem conditione, quàm A. C.
Romanorum quemlibet, eſſe ſuſpicaris; certè, ſive 280.
ultro, ſive alienam ſequutus opinionem ita conjeciſti, mirificè falſus es. Mihi enim contemptis opibus virtutem & officium ſectanti nullus unquam miſeriæ ſenſus fuit: neque fortunæ meæ, vel in privatis negotiis, vel in publicis, ingemui. Quâ enim tandem cauſâ convicium ei facerem? niſi fortè crimini dabo, quòd in iſta paupertate mea, his omnibus, quæ cuilibet animo magno excelſoque ſola deſideranda videntur, non modò cum divitibus, ſed etiam præ illis, in patria perfruor.

XXI. *Honoribus enim qui apud nos ampliſſimi ſunt, fungor: bella graviſſima rego: ſplendidiſſimis adhibeor legationibus: religionum ſanctiſſimarum curam gero: vocor in ſenatum: de ſumma republica rogor ſententiam: laudant me multi imitanturque hilariter: neque minoris ſio, quàm quilibet in civitate noſtra potentiſſimus: videorque ſpecimen & exemplum ad virtutem gloriamque capeſſendam eſſe ceteris; nihil in hæc omnia ſumptûs de meo faciens, ſicuti neque aliorum quiſquam. Nam alibi quidem, ubi plerumque privatim opes magnæ, publicè vix mediocres ſunt, magiſtratus ex re familiari dignitatem ſplendoremque loci ſui ſuſtinent. Noſtra civitas longè diverſis inſtitutis utitur, neque fortunis privatorum ullâ parte gravis eſt. Omnis iſte apparatus, quo noſtri cives, quotquot ad rerum magnarum adminiſtrationem deliguntur, magnificè inſtructi ſunt, præbetur publice. quæ res exæquat omnes, neque pauperrimo alicui quidquam*

U. C. 472. A. C. 280. *patitur ad tuendum publicum aut ſuum decus deeſſe, neque ditiſſimo ſupereſſe. Quando igitur pauperrimus omnium, tamen locupletiſſimo cuique nulla in re bona cedo; quid eſt, quòd de fortuna queri debeam? an poſtulandum erat, ut me regibus parem faceret, quibus ingentes auri cumulos licet recondere? Sed hæc quidem ad publicam vitam.*

XXII. *In privata verò tantum abeſt ut mea mihi inopia ſit oneri aut incommodo, ut contrà, quoties me cum divitibus iſtis compono, mea ſors incomparabiliter videatur beatior; & ego me inter illos planè paucos numerem, quibus quanta eſſe in vita poteſt felicitas contigerit: eoque nomine & mihi plurimùm gratulor, & gratias ago paupertati meæ. Quum enim ſupervacua perſequi mihi ineptum & otioſum eſſe videatur, neceſſaria verò agellus rectè colenti diſpenſantique ſuppeditet; neſcio quem in uſum de majoribus divitiis debeam eſſe ſollicitus. Nam omnem mihi cibum fames ſuaviſſimum efficit; omnem potum ſitis: ſomnum facilem & tranquillum labore paro: veſtis, ſi frigus arceat, mihi ſe probavit ſatis: in ſupellectili, ut quodque ad uſum, cui deſtinatur, maximè commodum atque parabile eſt, ita placet impenſiùs. Quare ſic quoque ſim injurius, ſi accuſem fortunam, quòd mihi non majores facultates ſubminiſtraverit illa, quàm natura mea deſideret, quæ mihi neque cupiditatem ejus quod nimium eſſet ingenuit, neque profectò dexteritatem parandi.*

XXIII. *Quare cum iſta paupertate mea, & aliis opulentiſſimis hominibus, & te quoque ipſo me copioſiorem eſſe judico. Nam ego tantum habeo, ut plus non deſiderem: tu, niſi Epirum &*

cetera quæ tenes poſſidens inopem te eſſe crederes, in Italiam trajeciſſes? Sed pulchram facultatem beneficia hominibus dandi præſtat opulentia: ego per inopiam ſubvenire queo nemini. Hoc verò non magis me angit, quàm quòd aliis quoque rebus non ſupra modum inſtructus ſum: quòd neque ſcientiam præcellentem mihi Deus, neque vaticinandi artem tribuit, quibus prodeſſe indigentibus poſſem, neque alia itidem permulta. Eorum verò quæ in me ſunt, ſi & civitati & amicis copiam facio, &, unde quemquam juvare ullo pacto poſſum, id commune omnibus eſſe patior; hoc quoque crimine hactenus me vacare poſſe exiſtimo. Neque verò tibi quidem hæc parva aut contemptibilia vocare licet, qui præ te feras illa videri maxima, adeoque ingenti pecuniæ modo emere paratus es. U. C. 472. A. C. 280.

XXIV. *Quòd ſi verò ad ſublevandas neceſſitates egentium omnino facultates magnæ optandæ eſſent, atque hoc nomine pecuniarum poſſeſſio partem aliquam felicitatis faceret, uti vobis quidem regibus videtur; utra mihi via parandarum opum erat melior, ut à te nunc acciperem cum dedecore, an verò ut olim pararem, quum poſſem honeſtiſſimis rationibus? Nam mihi ſanè diteſcendi opportunitates præclaras reſpublica bene geſta præbuit, quum aliàs ſæpe, tum verò maximè ante hoc quadriennium, quando in Samnites, Lucanos, Bruttioſque conſul cum exercitu miſſus ampliſſimas regiones populabundus percucurri; præliis multis victor urbes opulentas vi cepi diruique: unde donatis largiter militibus, redditoque privatis quod reipublicæ in uſus belli mutuum dederant, res tamen ſupereſſet quadringentorum talentorum, quæ in ærarium publicum intuli. Poſt-*

U. C. 472. A. C. 280. *quam igitur juſtas & decoras ex manubiis opes, quæ in promptu erant, aſpernatus ſum, &, exemplo Valerii Publicolæ multorumque aliorum, qui rem Romanàm hunc in ſtatum produxerunt, gloriam pecuniis antepoſui; nunc à te munera capiam, contemptâ pulcherrimâ diteſcendi occaſione, pudoris atque periculi plenam amplexus? Et illam quidem opulentiam honeſtos juſtoſque ad uſus expendere liberrimè & cum voluptate quadam potuiſſem: nunc verò ne hujus quidem boni ulla futura eſſet copia. Creditæ enim veriùs quàm donatæ pecuniæ cenſendæ ſunt, quæ alieno beneficio obvenerunt, animoque ingenuo & erecto graves incumbunt, donec reſtitui queant; ut jam per hoſpitii, vel amicitiæ, vel benevolentiæ ſpeciem datæ acceptæque fuerint.*

XXV. *Jam verò, quid futurum cenſes, ſi vulgatâ famâ (neque enim celari poterit) magiſtratus, qui morum apud nos præfecturam ampliſſima cum poteſtate exercent, quos cenſores appellamus, pro jure ſuo, quo in civium vitas inquirere, & à patriis inſtitutis diſcedentes mulctare conſueverunt, me publicè citatum cauſam captorum munerum dicere juſſerint?* Addunt plerique à Pyrrho, virum virtutis tantæ quantivis bene emi certo, acriùs continentiam ejus conſtantiamque tentatam eſſe, poſt alia magnifica promiſſa, etiam parte regni oblatâ: neque motum eſſe Romanum, niſi hactenus, ut *ſe conſilii regii rationem expedire* negaret. *Si enim malum me virum judicas*, inquit, *cur ambis? ſin verò bonum, cur corrumpis?* Adjeciſſe deinde dicitur, *etiam ipſi Pyrrho negotium hoc neque jucundum futurum, neque conducibile, ſi proceſſiſſet. ſuam enim libertatem & amicis regiis, &*

ipſi regi gravem futuram : juſtitiam autem & U. C.
abſtinentiam ſi Epirotæ experti forent, relicto 472.
rege ad ipſum tranſituros. Quæ omnia, & quod A. C.
deinceps adjecturus ſum, variis ab auctoribus 280.
tradita, conquiri exponique non inconveniens nec inutile judicavi: quò virorum, quibus fulta res Romana per duriſſimos caſus ad imperii gloriæque incomparabilem magnitudinem pervenit, animi ſenſuſque noſcerentur; claroque ſub exemplo faciliùs deprehenderetur, quibus moribus ſtudere oporteat admirationi futuros homines, majoremque & meliorem tranſdituros poſteris rempublicam, quàm à majoribus ipſi accepiſſent.

XXVI. Igitur his ita dictis auditiſque regem in præſentia quidem quieviſſe accepimus: poſtridie verò vocari ad ſe Fabricium juſſiſſe, parato ante ad perterrendum eum elephanto, qui à tergo colloquentium poſt aulæum adſtans, magiſtri imperio, repentè diducto aulæo, ſuper Fabricii caput demiſit manum, horrendumque ſtridorem & barritum edidit. Sed vir ingens animi, quum ſenſim ſe convertiſſet, arridens, *Neque heri me aurum tuum pellexit*, inquit, *neque hodie perterrefecit bellua.* Deinde quum admotus cœnæ de Græcis ſapientibus differentem audiret Cineam: *quibus Epicuri ſecta placeret, eos voluptatem in arce bonorum, reipublicæ curam inter præcipua felicitatis impedimenta ponere : ſimilemque vitam agere deos arbitrari, nullâ rerum humanarum curâ, nullo neque in improbos iræ, neque in bonos favoris affectu, ſoli otio voluptatique deditos*; exclamaviſſe Fabricium ferunt: *Dii faxint, iſthæc ſapientia Pyrrho*

U. C. 472. A. C. 280. *Samnitibuſque cordi ſit, donec bellum cum populo Romano gerent!*

XXVII. Hi temporum iſtorum mores fuerunt: hæc magnorum virorum certamina, non opibus & luxuriâ, ſed virtute, conſilio, patientiâ, patriæ caritate excellere. Nec enim ſubiti impetus, aut ad præſentem uſum meditatæ ſimulationis iſtæ voces fuerunt; ſed perpetuo tenore vitæ verborum ſuorum fidem admirabiles potiùs noſtris temporibus quàm imitabiles viri affirmarunt. Idem ille Fabricius, quum ejus tota ſupellex argentea ſalino uno conſtaret, & patellâ, quæ tamen ipſa corneo pediculo ſuſtineretur, Samnitium legatis pecuniam & ſupellectilem ſplendidam dono afferentibus, planas manus ad aures, hinc ad oculos, nares, os, gulam, deinde ad imum uſque ventrem deducens, *Donec his*, inquit, *imperitare potero, nihil deerit: vos autem pecuniam ad eos, qui hac indigent, reportate.* Denique vitam univerſam ſic exegit, ut in hæreditate ejus non eſſet, unde filiarum dos expediretur: glorioſâ paupertate, quum ex ærario publico erogatâ pecuniâ ſenatum puderet indotatas pati virgines, quas patrem non puduerat ita relinquere.

XXVIII. Sed & ceteri ſenatûs principes eadem ferme virtute tolerantiâque tum agebant. Ex quibus Q. Fabium Maximum, qui toties in ſummis imperiis fuerat, qui cenſurâ geſtâ, noluerat iterum cenſor fieri, negans, *ex uſu reipublicæ videri, ut iidem ſæpius cenſores crearentur*, ſimili & paupertatis & amoris publici teſtimonio populus Romanus affecit. mortuo enim tantum congeſſit æris, ut inde filius Q. Gurges & viſcerationem, & epulum publicè da-

ret. Curius ab eadem altitudine animi Sabino- U. C.
rum munera, quemadmodum Fabricius Samni- 472.
tica ſprevit. Æmilius Papus in pleriſque ma- A. C.
giſtratibus collega Fabricii, Ti. item Corunca- 283.
nius, aliique præclari viri, ex ſimilitudine morum amiciſſimè inter ſe conjunctiſſiméque vixerunt: ut verè mihi temporum illorum ſpeciem amplexus animo videatur poëta, qui *moribus viriſque antiquis rem Romanam ſtetiſſe* prædicavit.

XXIX. His igitur animadverſis expenſiſque rebus, majore componendi cum hac gente belli deſiderio Pyrrhus inflammatus, ducentos ex captivis protinus ſine pretio reſtituit: ceteris ſi qui ad inſtantia Saturnalia Romam ad viſendos ſuos proficiſci cuperent, ejus rei poteſtatem fecit; unius Fabricii ſequutus fidem, qui *reverſuros exactis feriis, niſi pax interea conveniſſet*, ſponderat. Eaque tum & gravitas ſenatûs, & ſingulorum fides fuit, ut ad diem à Patribus præſtitutam univerſi Pyrrho ſe reſtituerent, poſtquam obfirmatos ſuorum animos impellere nequicquam tetendiſſent.

XXX. Rex enim callidus hunc temporum articulum ſibi tenendum arbitratus, dum aſpectu cariſſimorum pignorum mollitos & cupidine iſthæc retinendi incenſos animos, ad belli odia deponenda promptiores haberet, legationem mittere Romam ſtatuit, ut iis conditionibus quas Fabricio præſenti expoſuerat, pacis & amicitiæ fœdera conjungerentur. Petebat autem, *ut iiſdem fœderibus Tarentini comprehenderentur: ceteri Græcorum Italiam incolentium, liberi, & ſuis legibus, agerent: Samnitibus, Apulis, Lucanis, Bruttiis, quæ erepta à Romano forent,*

U. C. 472. A. C. 280. *redderentur: Romani captivos à Pyrrho ſine pretio reciperent.* Erat apud Pyrrhum eâ tempeſtate Cineas, cujus ſuprà quoque facta eſt mentio; vir quum civilium rerum apprime gnarus, tum animo propoſitoque honeſtus, & qui naturæ proclivem indolem eruditione uſuque ad efficacem facundiam exercuiſſet. Hunc eas ob artes cariſſimum rex habebat: crebróque prædicabat, *plurium ſe urbium imperium per eloquentiam Cineæ, quàm armis ſuis adeptum eſſe.*

XXXI. Romam iſte quum legatus veniſſet, callido conſilio moras nectens, priuſquam ſenatum adiret, munera paſſim per illuſtrium domos Pyrrhi nomine miſit. Introductus deinde in curiam, quum regis virtutem & propenſum in Romanos animum multis extollens, de conditionum quas afferret æquitate diſſeruiſſet, magna pars ſenatûs mota eſt, ut admittendas eſſe dubitaret. Quippe ſuper cetera, ſi ſocios ſuos oppugnare deſinerent, tanta auxilia pollicebatur, ut iis haud difficulter imperium ceteræ Italiæ poſſent acquirere. Sed quoniam ob magnitudinem rei, ſollicitis Patribus, multos in dies extracta deliberatio, pacis futuræ ſuſpicionem rumoremque fecerat, Appius Claudius, ob ſenectam & cæcitatem abſtinere curiâ olim ſolitus, confeſtim in ſenatum ſe deferri lecticâ juſſit: ubi conſpectum protinus exceperunt filii generique, honoriſque & officii cauſâ circumfuſi deduxerunt ad locum dignitati ejus congruentem.

XXXII. Ibi, quum ipſius rei novitate, tum reverentiâ viri ſilentibus omnibus, exſpectantibuſque cujus rei cauſâ poſt longi temporis deſuetudinem ſenatum ingreſſus eſſet, ab incommodo valetudinis exorſus, *ſibi quidem hactenus moleſtam ſu-*

iſſe cæcitatem dixit: *nunc autem non modò illâ* U. C.
delectari, ne quæ fierent videret, ſed etiam ægre 472.
ferre, quòd aures nondum obſurduiſſent, ne tam A. C.
fœda & Romano nomine indigna audire cogeretur. 280.
Quò enim vobis mentes illæ ceſſerunt? quò reciderunt ſpiritus? Certè præ vobis ferre ſolebatis, quum Alexandri Macedonis gloriam, ut invicti regis, celebrari audiretis, non tam virtuti ejus quàm felicitati famam iſtam imputandam eſſe: nam ſi Romana in bella fortuna ipſum impuliſſet, alium longè eventum futurum fuiſſe, aliamque de eo apud homines opinionem. At nunc quantùm ab iſta veſtra magnanimitate defeceritis, reſpicite. Macedonibus ſuperiores vos futuros confidebatis: at nunc Moloſſos & Chaonas, perpetuam Macedonum prædam, metuitis. Alexandrum contemnebatis: nunc expaveſcitis Pyrrhum, ne ipſius quidem Alexandri, ſed ſatellitis ejus, ſatellitem. qui fugiens potiùs veteres hoſtes, quàm quærens novos, in Italiam trajecit: quibus copiis ne minimam quidem Macedoniæ partem retinere potuit, iiſdem, ſi diis placet, imperium Romanis quoque paraturus.

XXXIII. *Hunc igitur niſi grandi infortunio mactatum ejicimus, certum habeamus, alios quoſlibet merito noſtri contemptu, tanquam ad paratam prædam, ita in Italiam cupidè venturos eſſe. Quid enim aliud de nobis quàm de hominibus ignaviſſimis judicari poterit, ſi Pyrrhus in amicitiam receptus, etiam præmium referat illatæ nobis ignominiæ, quòd ejus operâ factum ſit, ut Tarentinis atque Samnitibus ludibrium Romani debeamus.* Hic ferè ſenſus fuit orationis, quæ ab ipſo ſtatim Appio eſt edita: quâ omnium adeo ſunt inflammati animi, ut ſeveriſſimæ ſententiæ

U. C. auctorem ſequuti, conſenſu decernerent *bellum*
472. *proſequendum eſſe; Cineamque eodem die urbe ex-*
A. C. *cedere, Pyrrhoque renunciare* juberent, *neque re-*
280. *cipi eum in urbem,* (nam & hoc petitum fuerat) *neque priuſquam Italiam omiſiſſet, de amicitia & ſocietate agi poſſe.*

XXXIV. Paris deinde triſtitiæ decretum ex ejuſdem Appii ſententia de captivis factum eſt, *eos neque adversùs Pyrrhum duci, neque adeo conjunctim uſquam haberi ſenatui placere; ſed alios alia in præſidia mitti, mutatâ ignominiæ ergo militiâ, ut qui equo meruiſſent, peditum ſtipendia facerent; qui pedites legionarii fuiſſent, ad levem armaturam tranſcriberentur: priores ordines recuperaret nemo, niſi bina hoſtium ſpolia retuliſſet.* Aiunt, legatis cum reſponſo tam atroci reverſis, miraculo Romanæ conſtantiæ attonitum regem, *qualis urbs ipſa, qualiſque ſenatus viſus eſſet,* interrogaſſe; reſponſumque tuliſſe à Cinea, *urbem templum ſibi viſam, ſenatum verò regum conſeſſum eſſe.* Poſt hæc demum geſta Fabricium ad regem legatum veniſſe quidam putant. Sed, præter aliorum auctorum teſtimonia, rerum ipſarum rectè animadverſarum ſerie erroris haud difficilè convincuntur. Pace deſperatâ, converſi ad bellum animi, ac intentâ curâ facti utrimque apparatus hiemem ſatis negotioſam habuerunt.

XXXV. Hæc fuiſſe tempora puto, quibus ferunt Pyrrhum, quò naufragiorum caſus vitarentur, faciliúſque Itali ac Epirotæ ad auxilia mutua commeare poſſent, ab Hydrunte, quâ longiſſimè in pelagus procurrit Italia, ad Apolloniam ex adverſo ſitum oppidum pontes jacere cogitaviſſe, ſpatio quinquaginta millium: tanto

enim intervallo circum eos locos Græciæ Ita- U. C.
liæque littora dirimuntur. Idem poſtea molitus 472.
eſſe M. Terentius Varro dicitur, quum piratico A. C.
bello Cn. Magni legatus Siculum Ioniumque 280.
mare claſſibus obſervaret. Inter hæc Ti. Co-
runcanius conſul, de Vulſinienſibus & Vulcien-
tibus Etruſcorum populis, A. D. Kal. Februa-
rias triumphavit. Inſignis eo anno cenſura fuit,
tum primùm à plebeiæ ſtirpis cenſore luſtro
condito. Cenſa referuntur civium capita du-
centa ſeptuaginta octo millia, ducenta viginti
duo. Principem ſenatûs per ea tempora Q.
Fabium Maximum legi conſueviſſe conſtat. hu-
jus filium cognomento Gurgitem cenſorem tum
fuiſſe conjecturâ colligitur: Cn. Domitii cer-
tum nomen, &, quia luſtrum is condidit, jure
plebis amplificato nobilitatum eſt.

XXXVI. Vere primo Pyrrhus contractis ſo-
ciorum copiis in Apuliam movit: multaque i-
bi oppida partim pugnando, partim conditioni-
bus cepit. Adversùs quem novi conſules, P.
Sulpicius Saverrio, P. Decius Mus, cum duo- U. C.
bus conſularibus exercitibus profecti, caſtra ca- 473.
ſtris oppoſuerunt prope Aſculum Apuliæ urbem, A. C.
cognominem ei quæ eſt in Picentibus. Non 279.
erat dubium, quin collatis ſignis depugnandum
foret. ceterùm, ne per dies aliquammultos hoc
fieret, præter torrentem profundum, qui diver-
ſos exercitus interfluebat, etiam mutuo metu
cunctabantur. Romanos prioris fortuna prælii,
& victor Pyrrhus terrebat: Epirotis formidabilis
erat Romanorum pervicacia, & alterius conſulis
fatale hoſtilibus legionibus nomen. P. enim
Decium, patris avique exemplo, ſuâ morte vi-
ctoriam ſuorum redempturum eſſe fama vulga-

U. C. 473. A. C. 279. verat: præliorumque quibus illi ceciderant eventus, terribiles omnibus Decianæ devotionis minas effecerat.

XXXVII. Eam rem Pyrrhus haudquaquam negligendam ratus, convocatis militibus accuratè docuit, *Arbitria præliorum penes Tellurem deam, aut inferos, qui carmine illo ſollicitarentur, eſſe non poſſe: neque tam iniquos credi debere deos, ut in unius hominis veſani gratiam fata exercituum mutent donentve. non præſtigiis & ſuperſtitionibus, ſed pugnando victorias parari, vel ipſis Romanis teſtibus, qui non ſacrificulorum & vatum agmen, ſed armatas militum acies hoſtibus conſueverint opponere. Quia tamen ignari rerum plerumque ſuperſtitionum inanium ludibriis, quàm veris timendi cauſis acriùs percellantur; hunc quoque metum præverti poſſe* oſtendit expoſito ornatu, quo priores Decii ſe devoviſſent, monitiſque militibus, *ſi quis ſimilibus inſignibus noſcendus occurriſſet, ab eo abſtinerent tela, vivumque comprehenderent.* Sed ipſi quoque Decio nunciandum curavit, *deſineret ineptire inter armatos: neque enim conſilium iſtud ſucceſſurum eſſe: &, ſi vivus veniſſet in manus, fortè graviora paſſurum, quàm voluiſſet.*

XXXVIII. Reſponſum à conſulibus eſt: *ſe armis ſatis confidere, neque opus habere tantæ deſperationis auxilio. id quo magis ſcire poſſet, optionem ſe dare, ipſe tranſire flumen,* quod inter exercitus medium fuiſſe diximus, *an in ſua ripa Romanos exſpectare mallet. Nam aut reductis copiis tranſitum regi tutum relicturos eſſe, aut, eo recedente, tranſmiſſuros: quò integro robore congreſſi, nulla alia in re, quàm ſuis viribus animiſque ſpem victoriæ repoſuiſſe demonſtrent.*

Puduīt Pyrrhum timoris aut dubitationis ſignum U. C.
ullum edere. quare poſteriore acceptâ conditio- 473.
ne, tranſeundi fluminis poteſtatem hoſtibus fecit. A. C.
Levior jam ſuâ ſponte belluarum terror erat, 279.
ipſâ conſuetudine videndi: manuſque earum facillimè amputari poſſe, pugnæ prioris experimento conſtabat, quâ C. Minucius quartæ legionis primus haſtatus uno gladii ictu proboſcidem elephanti præciderat. Sed tum alia quoque præſidia excogitaverant tutioris audaciæ. Equi ferreis obducti laminis currum trahebant, & ipſum contis ferro præfixis horrentem: in curru erant collocati milites, qui belluas irruentes miſſilibus aut igne jacto averterent.

XXXIX. Cum hoc apparatu tranſgreſſis flumen legionibus, Pyrrhus ex diverſo exercitum inſtruxit, pro uſu, quem iis in rebus maximum, cum ſingulari quadam ingenii ſagacitate, ſupra ceteros ejus ætatis imperatores excellentem habere credebatur. Animadverſo igitur loci genio, qui propter aſperitatem ſoli & enata paſſim virgulta non niſi pedeſtrem aciem pateretur, equitatum elephantoſque locavit in ſubſidiis: dextrum cornu ſuis militibus & Samnitium auxiliaribus copiis firmavit; Bruttios, Lucanos, Sallentinos, eſſe juſſit in ſiniſtro: Tarentinos, quorum virtuti minùs credebat, in mediam aciem recepit. Conſulum acies legionarios habebat milites, auxiliis levis armaturæ aptiſſimè intermixtis: parique ingenio & temperamento ſubſidiorum ordines diſtinxerant. Equitatus in cornua diffuſus, neque impedimento futurus erat pedeſtri prælio, &, ſi quis caſus agendæ rei viam aperuiſſet, præſtò erat. Inter exercitus non animis tantùm, ſed etiam numero pares (qua-

U. C. 473. A. C. 279. draginta utrimque millia fuiſſe conſtat) haud ſegniùs quàm debuit certatum eſt. Ancipiti adhuc victoriâ prælium nox diremit.

XL. Poſterâ luce Pyrrhus, quum impeditiora loca præſidiis præcepiſſet, in campum paulo æquiorem Romanos deſcendere coëgit. ibi elephantorum aliquis uſus fuit. aliâ parte aciei, quàm quâ currus adversùm eos parati conſtiterant, ſubitò inducti, equos hoſtium, ſicuti priore prælio factum fuerat, perterritos averterunt in fugam: peditibus nihil magnopere nocuerunt. Valdè diverſa iſtius pugnæ fama eſt. Secundùm Romanos eventum fuiſſe quidam auctores ſunt, etiam caſu adjuvante victoriam: quum adversùs Apulos impedimenta diripientes, miſſæ regis imperio cohortes, ceteris copiis fugientium ſpeciem diſceſſu ſuo præbuiſſent, eoque metu & errore facta apud regios fuga eſſet. Quin & cæſorum ingens numerus exprimitur: viginti millia de Pyrrhi exercitu, victorum ad millia quinque deſiderata. Regem ipſum brachio pili jactu tranſmiſſo graviter vulneratum, quum fugientes retinere nequiviſſet, poſtremum fere omnium à ſatellitibus ſuis ex acie relatum: ſigna capta ex hoſte tria & quinquaginta, Romana vero undecim amiſſa eſſe. Fabricium quoque, legatum alterius conſulis, vulnus accepiſſe.

XLI. Ex diverſo parem hujus atque ſuperioris prælii fortunam fuiſſe alii tradiderunt: & viciniâ caſtrorum defenſos Romanos minus quidem ſenſiſſe detrimenti, ſed tamen confeſsâ fugâ diſceſſiſſe, ſic quoque ſex millibus amiſſis: de exercitu Pyrrhi tria millia quingentos & quinque cecidiſſe, idque in commentarios regios relatum eſſe, Hieronymus ſcribit. Atque hæc

tanta non varietas modò, ſed etiam pugna ſcriptorum me valdè movet, ut iis potiùs credendum eſſe judicem, qui dubio eventu pugnatum eſſe tradiderunt. Solet enim, quoties pari ferè damno diſceſſum eſt, utraque pars ſibi aſſerere victoriæ famam; quam deinceps aliorum negligentia, aliorum improbitas temere committit litteris: peſſimo facinore, magnaque cum infamia eorum, qui pro veris atque compertis, inani rumore vulgata, aut affectu ſerviliter corrupta, poſteritati prodiderunt. U. C. 473. A. C. 279.

XLII. Quare propior vero videtur eorum annalium narratio, qui ſemel tantùm ad Aſculum pugnatum eſſe referunt: & poſt acerrimam contentionem ac multas utrimque cædes, ſole jam occaſo, vulnus regis & direptorum impedimentorum caſum, dirimendæ pugnæ locum, licet ægre, feciſſe. Tum receptui ſignum eſſe datum in utroque exercitu, quum jam utrimque millia circiter quindecim occubuiſſent. Atque hoc fuiſſe tempus, quo Pyrrhus cuidam quaſi de victoria gratulanti reſponderit: *ſi denuo ſic vincendi ſint Romani, periimus.* Affirmant etiam hanc opinionem quæ ſequuta ſunt. Nam & Pyrrhus Tarentum conceſſit: & conſules hoſtem non inſequuti, copias in hibernis per Apuliæ oppida diſtribuerunt, quum anni tempus, & ratio belli, potiùs victoriam tam illuſtrem proſequi, alterum facilè paſſum fuiſſet, altera etiam omnino coëgiſſet. Accedit, quòd neque triumphatum ab his conſulibus reperio. Sed & P. Decium conſulem eo prælio ſe devoviſſe, ſeque, poſt patrem & avum pari genere mortis ſublatos, è continenti genere tertiam victimam reipublicæ præbuiſſe, multi putant: quod hiſtoriis

U. C. omnibus ſilentibus ne referendum quidem, ne-
473. dum refellendum putaviſſem, niſi magnus auctor
A. C. M. Tullius Cicero in philoſophicis quidem li-
279. bris, ſed loco non uno, poſuiſſet.

XLIII. Pugna ad Aſculum quocumque eventu certata reliquum anni quietum à bellicis expeditionibus habuit: ſed conſultationibus & apparatuum curâ tempus omne conſumptum eſt. Pyrrhus quum veterum copiarum magnam partem, ducumque & amicorum pleroſque perdidiſſet, in Epirum miſit, cum mandatis, ut veniente vere milites & pecuniæ ſibi mitterentur. Sed priuſquam claſſis ea inſtrui poſſet, novæ ſpes exortæ conſilium regis mutaverunt. Macedoniam olim Demetrio ademptam Pyrrhus tenuerat, deinde Lyſimachi vi extortam amiſerat. hanc iterum novæ occaſioni aperuiſſe videbatur Ptolemæi Cerauni caſus, qui à Gallis interfectus, dum bellum in Italia gerit Pyrrhus, uti turbatum regni ſtatum, ita vacuam poſſeſſionem reliquerat. ea ratio ſuaſit ne copiis militaribus Epirus nudaretur: ſimul ne pateret injuriis Gallorum, vicinam adhuc Macedoniam urentium. Neque tamen eò tum acceſſit, in Siciliam vocantibus aliis cauſis, ut poſtea trademus.

XLIV. Hieme inter has curas circumactâ novi conſules ad exercitum venerunt, C. Fa-
U. C. bricius Luſcinus, Q. Æmilius Papus, qui alium
474. quoque conſulatum unà geſſerant. Hoc audito
A. C. 278. Pyrrhus etiam contrà eduxit copias, & obſervare conſilia hoſtium inſtituit. Quum ita caſtra utrique locis haud valde diſtantibus haberent, res evenit ad memoriam celebris, & à pleriſque non ita magno diſſenſu tradita. Timochares

quidam Ambracienſis in amicitia regis hone- U. C.
ſtum gradum obtinens ad C. Fabricium conſu- 474.
lem furtim acceſſit, regem, ſi præmium ejus rei A. C.
dignum daretur, veneno tollere pollicitus. Id 278.
verò ſe per filios ſuos facilè conſequuturum autumabat, quòd inter pocillatores regios illi haberentur. Fabricius minimè delectatus proditione, rem tamen perſcripſit ad ſenatum. Senatus legatos ad Pyrrhum miſit, Timocharis quidem, qui quomodocunque Romanis prodeſſe ſtatuiſſet, inſidias non indicaturos; ſed circumſpectiùs monituros in univerſum, *uti rex ageret circumſpectiùs, videretque, quorum hominum, quámque fidelium, miniſteriis uteretur.* Hæc ita apud Valerium Antiatem leguntur.

XLV. At Claudius Quadrigarius pro Timochare Niciam veneficii iſtius promiſſorem prodit: neque legatos à ſenatu miſſos, ſed à conſulibus; litteris quoque conſulum recenſitis, quibus detecto Niciæ conſilio, negant *ſe dolis aut pecuniâ pugnaturos, ſed virtute & armis: ſalvumque ab inſidiis regem optare* aiunt, *quem ſuæ victoriæ ſuorumque triumphorum ſplendidam ſperarent materiam fore.* Sunt qui medicum regis Fabricium eo de negotio coràm aut litteris adiiſſe, conſuliſque indicio pœnas dediſſe regi tradiderint, ſuſpendio necatum. Sed ut hæc dubitationem habere poſſent, certum eſt errare, qui medicum à Curio ad regem remiſſum eſſe ſcripſerunt. Aiunt Pyrrhum hoc tantæ virtutis experimento ſtupentem exclamaſſe: *Hic eſt ille Fabricius, qui difficiliùs ab itinere juſti & honeſti, quàm à curſu ſuo ſol, averti poſſit.* Statim certè, ne vinci beneficio videretur, captivos quos habebat omnes Romanis reſtituit, Ci-

U. C. 474. A. C. 278. neamque denuo miſit, ad pacem & amicitiam impetrandam. Minimè decorum viſum eſt, vel donum ab hoſte accipere, vel ob lucrum potiùs, quàm amore virtutis à facinore abborruiſſe videri. Gratis igitur ne acciperentur captivi, totidem pro his alii Tarentinorum Samnitiumque miſſi ſunt.

XLVI. Hanc publicam abſtinentiam conſpectiore mox famâ privatorum eſt ſequuta gravitas; quum Pyrrhi munera (multa enim & pretioſa utrique ſexui Cineas attulerat) non à viris modò omnibus, ſed etiam à mulieribus repudiata ſunt. quo quidem tempore, quum aſpernantibus quibus primùm oblata fuerant, ad alios alioſque deferrentur; nemo vir mulierve tam aut tenuis, aut cupidus inveniri potuit, ut recipiendis regiis muneribus oſtium domûs ſuæ patere vellet. Legatis deinde prius reſponſum redditum: *donec Italiâ Pyrrhus exceſſiſſet, hoſtem eum populo Romano fore.* Perplexum hiſce regem, & neque bellum læto animo proſequentem, neque cupientem cum aliqua dignitatis jactura diſcedere, extricare viſa eſt Sicilienſis expeditio, quam, poſt longam & ancipitem deliberationem, tandem ſtatuit ſuſcipere. Sic enim & Romanum bellum honeſtè declinari poſſe ſperabat, & imperium inſulæ locupletiſſimæ occupari: ſimul vindictam de Carthaginienſibus, ut prior ab ipſis laceſſitus, ſumere cupiebat.

XLVII. Nam illi ſuſpecto regis conſilio, paulo antè Magonem ducem cum centum viginti navium claſſe miſerant, *adverſùs externam hoſtem externis etiam auxiliis populum Romanum adjuvandum eſſe* dictitantes: & quanquam illorum operâ Romani non ſunt uſi, ſenatu reſpon-

dente, *ſe conſueviſſe talia bella ſuſcipere, quæ ſuo milite geri poſſent*; fœdus tamen inter utrumque populum quartò renovatum eſt. Prioribus capitibus additum, *ut, ſive Romanus populus, ſive Pœnus cum Pyrrho fœdus faceret, nominatim exciperetur, ut his populis invicem auxiliari liceret, uter eorum bello peteretur: utque quoties utrivis eorum auxilio opus eſſet, naves à Carthaginienſibus præberentur: ſtipendia ſuis quiſque daret: auxilia Punica Romanos mari juvarent; exire navibus invita ne cogerentur.* U. C. 474. A. C. 278.

XLVIII. Quo confecto, per ſpeciem pacis conciliandæ Pyrrhum adierat Mago, ſpeculaturus conſilia regis, quem in Siciliam acciri Carthaginienſes audierant; claſſemque Romanis obtulerant, non tam illorum caritate curâque, quàm ut Pyrrhus Italico bello implicatus, res Pœnorum in inſula magnis ſucceſſibus efflorescentes non everteret. Tum quoque fretum, quâ in Siciliam trajectus eſt, magno numero navium obſervabant, Rhegii quidem obſidendi ſtudium præferentes, ſed veriùs, ut Pyrrho tranſmittere cupienti viam intercluderent. His igitur de cauſis ad Sicilienſia negotia adjecit animum: ſpes ipſi magnas faciente quum rerum ipſarum ſtatu, tum etiam legationibus Siculorum, quæ aliæ ſuper alias ex inſula venientes, *omnium votis expeti eum* affirmabant, *tanquam unicum levamen malorum, quibus miſerrima terrarum nunquam acerbiùs conflictata eſſe videbatur.*

XLIX. Nam poſt Agathoclis miſerabilem magis quàm indignum exitum, Mœno quidam, Ægeſtâ Siciliæ urbe oriundus, qui & venenum regi dederat, affectatâ tyrannide, à Syracuſanis

U. C. 474. A. C. 278. Hicetâ prætore pulſus, ad Carthaginienſium opes ſe contulerat. ita bellum gravius, & Syracuſanis adverſum fuit, per quod tamen privatim opes Hicetæ creverunt. qui poſtea verſis in Agrigentinum Phintiam armis, inquietam diu inſulam tenuit; donec Thœnionis cujuſdam audaciâ, principatu, quem nonum jam annum obtinebat, pelleretur. Thœnioni dominationem retinere nitenti exortus eſt adverſarius ex Syracuſana nobilitate Soſiſtratus: diuque certatum inter hos armis eſt, inſulam, quæ Syracuſanæ urbis pars eſt, (ipſi *Naſum* vocant) obtinente Thœnione, quum in cetera urbe Soſiſtratus tyrannidem ageret. Poſtremò quum utrimque nihil ex his diſcordiis præter communem interitum imminere cernerent, vocandum eſſe Pyrrhum conſenſu decreverunt: qui gener Agathoclis, filio ex Lanaſſa ſuſcepto, ſucceſſioni proximus, animoque & viribus ad conſtituendas res Siciliæ ſuffecturus habebatur. His accedebant Agrigentini Leontinique principes, qui & ipſi ſuarum urbium, totiuſque adeo inſulæ imperium offerentes, unâ voce rogabant, *ut quamprimum in Siciliam trajiceret, feſſis rebus, & laboranti ſub barbarorum armis libertati, præſentiâ ſuâ ſuccurſurus.*

L. Carthaginienſes enim Syracuſanorum agris vaſtatis, ipſam quoque urbem claſſe centum navium & pedeſtri quinquaginta millium exercitu terrâ marique clauſerant. Igitur Pyrrhus non ultrà differendum ratus, Cineam, cujus ingenio fideque plurimùm uti conſueverat, præmittit, cum Siculis civitatibus conditiones legeſque fœderum & amicitiæ compoſiturum. Ipſe ſocios diſceſſum ægre ferentes conſolatus, *ſi à Roma-*

nis premerentur, à vicina inſula in tempore aſ- U. C.
futurum eſſe, novorum etiam ſociorum acceſſione 474.
inſtructiorem, ſpopondit. Quum autem præſi- A. C.
dium in urbe Tarentina relicturus eſſet, ægre 278.
paſſi Tarentini, *ut ſibi vel præſtaret promiſſum auxilium iis conditionibus quibus veniſſet, aut ſaltem urbem ſuam relinqueret liberam,* poſtulaverunt. Neutra res impetrari potuit, nihil æqui reſpondente Pyrrho, ſed jubente ſuum tempus exſpectari.

LI. Has inter curas Epirotæ regis, conſulibus bellum adversùs ceteros hoſtes facilius fuit. Res itaque contra Etruſcos, Lucanos, Bruttios, & Samnites proſpere geſtas hoc tempore lego. Cum Etruſcis minus fuiſſe certaminum apparet, quòd ex eo bello triumphatum non eſt. Neque cum univerſa gente, ſed cum una aut altera civitate pugnatum eſſe puto, quæ à Samnitibus diſceſſu Pyrrhi ſe nudari ſentientibus acriùs ſollicitatæ, poſita nuper adversùs Romanos arma reſumpſerint. Ceteris in populis, uti major aliquanto belli moles, ita victoria illuſtrior fuit. C. Fabricius conſul, profecto, ut conjectura eſt, in Etruſcum bellum collegâ, quòd Epirotis ceſſantibus unus conſularis exercitus ſufficere videretur, Lucanos, Bruttios, Tarentinos, Samniteſque cecidit: civitates aliquot, in quibus & Heracleam, adſtrinxit fœderibus: deque his populis omnibus ante diem Idus Decembres triumphavit.

LII. Comitiis deinde peractis conſules in annum ſequentem deſignati ſunt P. Cornelius Rufinus iterum, C. Junius Brutus iterum. Cum Rufino nobiles etiam alii petierant; ſed hic ut fieret, effecit Fabricii favor: qui tempora rei-

U. C. 474. A. C. 278. publicæ habens in conſilio, patriæ ſalutem privatis inimicitiis anteponebat. Nam ex diſſimilitudine morum ſimultas inter hos fuerat, quum Fabricius egregiè firmus adversùm pecuniam, unâ communis boni curâ duceretur; Rufinus opum cupidior, multa privati quæſtûs ſtudio conſuleret ageretque. Verumtamen quum cetera induſtrius & bonus imperator eſſet, competitoribus haudquaquam pari armorum peritiâ & uſu præditis Fabricius præferendum eſſe judicaverat. Ferunt, quum ei gratias deinde Rufinus ageret, *quòd ſe homo inimicus conſulem feciſſet, bello præſertim magno & gravi*; reſpondiſſe, *non eſſe mirandum, ſi compilari, quàm venire maluerit*. Magna enim bellorum moles in Italia ſupererat: & Pyrrho in Sicilia (erat enim jam tranſgreſſus) omnia ſibi prona reperiente, haud abs re metuebatur, ne paulo poſt auctis acceſſione nobilis inſulæ viribus, ad bellum Romanum gravior hoſtis reverteretur.

Supplem. L. XIV.

U. C. 475. A. C. 277. I. DUM hæc in Italia geruntur, Pyrrhus exercitu & elephantis in naves impoſitis, ex Tarentino portu in Siciliam trajecit: poſtquam biennium, & menſes præterea quatuor, in Italia fuiſſet. Deductus à Thœnione, qui cum navibus occurrerat, maximâque Siculorum alacritate exceptus eſt, oppida ſua, copias, pecunias, naves, certatim tradentium. Ideoque Græcarum urbium omnium imperio brevi potitus, etiam Punicam ditionem univerſam armis obtinuit, unâ exceptâ urbe Lilybæ-

tanâ, quam opportunitate ſitûs adjuti Cartha- U. C.
ginienſes nequicquam oppugnante Pyrrho reti- 475.
nebant. Unde non abſque cauſa ſpes ingentes A. C.
animo complexus, relictis maximo filiorum pa- 277.
triis opibus, ex duobus reliquis, regem alterum Italiæ, alterum Siciliæ conſtituere agitabat.

II. Erat omnino regis iſtius eâ tempeſtate magna fama, magnæque virtutes: & Siculi per annos ſanè multos externa ſimul ac civilia bella, &, nocentius utriſque malum, tyrannidem paſſi, vel mediocrem aliquem principem gratantibus animis laturi videbantur. Sed tamen ipſe paulo poſt ad exigendas ab invitis pecunias, & potentiorum cædes verſus, odium immane concitavit: etiam accedentibus cupiditatibus & arrogantiâ miniſtrorum, quorum ei vitia non minùs ubivis, quàm ſua nocuerunt. Adeo poſt primam illam & præcipuam curam, ut ipſi quàm optimi ſint, nulla aut dignior, aut ſalubrior eſſe regibus ſollicitudo poteſt, quàm ut amicos ex virtute deligant: quando inter privatos ob ſuam quiſque culpam exoſus eſt, principibus etiam aliena peccata imputantur. Sed hæc poſtea ſequuta ſunt.

III. Tum verò calentibus adhuc ſtudiis, primùm à Taurominitanorum principe Tyndarione, (nam eâ parte inſulæ primùm appulerat) mox à Catanenſi populo maximis honoribus acceptus cultuſque, cum pedeſtri exercitu Syracuſas versùs proceſſit. Claſſem haud procul littoribus circumduci juſſit, paratam inſtructamque: nec enim citra prælii diſcrimen aditum ad Syracuſanam urbem daturæ Carthaginienſium naves videbantur. Sed evenerat, ut paulo ante hoc tempus triginta naves Punicæ alios

U. C. ob uſus à claſſe diſcederent; quæ quia nondum
475. reverterant, cum reliquis aleam belli tentare
A. C. Pœnorum imperator recuſabat. Igitur nemine
277. prohibente ingreſſus, Thœnione & Soſiſtrato tradentibus, pecuniam publicam, naves tectas centum viginti, apertas viginti, tela, machinas, ceterumque belli apparatum accipit. Hoc agenti ſuperveniunt à Leontinis legati, quorum princeps Heraclidas urbem ſuam regi, prætereaque copias, peditum millia quatuor, equites quingentos, offerebat. Neque ſegniùs aliis ab urbibus occurſum eſt, quodam veluti torrente fortunæ. Pyrrhus humaniter exceptos habitoſque, conciliatâ omnium voluntate, ſuam quemque in civitatem remiſit; ampliores jam animo ſpes agitans, &, ſi deſtinata porro ita fluerent, etiam in Africam tranſiturus.

IV. At ſociis ejus in Italia haud perinde lætæ res erant: quos, abſente rege & robore exercitûs, adversùs infeſtiores quotidie Romanos Milo cum parte copiarum Tarenti relictus non ſatis tutabatur. Hactenus tamen profuit, ut Tarentinis ad tempus dilatis ambo conſules in Samnium ſigna converterent. Samnites quum agros ſuos uri, caſtella expugnari, totam belli molem in ſe verſam, ſeque à ſociis derelictos eſſe cernerent; animis ac viribus impares, deſertis oppidis atque vicis in montes excelſos & arduos, cum uxoribus ſuis liberiſque, ac cariſſimis rerum, quas inter tumultum & trepidationem avehere potuerant, ſe receperunt. Apud Romanos, præter æmulationem ducum, etiam ex rebus proſperis & metu hoſtium negligentia orta erat, perpetua felicitatis comes. Ea cauſa & damni aliquid, & aliquanto plus ignominiæ at-

tulit. Quippe milites per abrupta & invia con- U. C. temptim repentes loco adjutus Samnis pepulit 475. fuditque; multi ſaxis teliſve obruti, aut in præ- A. C. cipitia deturbati, interierunt: alii, quum ne- 277. que receptûs copia, neque pugnandi facultas eſſet, vivi capti ſunt.

V. Hic caſus ducibus ad disjungendas iterum copias incitamento fuit: quum in collegam infelicis cœpti collatâ culpâ, ſe quiſque, ſi ſolus fuiſſet, meliùs atque proſperiùs rem geſturum fuiſſe prædicaret. C. Junius cum ſuis legionibus in Samnio manſit. P. Cornelius in Lucanos & Bruttios convertit impetum. Ibi terrorem cladeſque belli populationibus agrorum & villarum incendiis circumferenti, majoris aliquanto rei tentandæ occaſio nata eſt. In extrema Italiæ ora, quâ Orientem versùs & Ionium mare Lacinii promontorii cornu protenditur, Croton eſt, veteri famâ, & tum quoque non pœnitendis opibus, inclyta. Mediam iis temporibus interfluebat Æſarus, juxta quem frequentia utrimque ædificia murus duodecim millia paſſuum in circumitu patens ambibat. Hanc apertâ obſidione cingere non auſus conſul, proditione occupaturum confidebat: quòd à compluribus Romanæ factionis hominibus ſpes ei facta erat, poſſe urbem præſidio externo deſtitutam, ſtudiis & auxilio eorum, quibus Pyrrhi dominatio gravis eſſe cœpiſſet, recipi, ſi copias maturè muris admoviſſet.

VI. Sed per eoſdem fortè dies, ſive metu hoſtilis in vicinia exercitûs, ſive jam proditione, quæ plerumque tegi diu non poteſt, ſuſpectâ, Crotonienſes præſidium à Milone acciverant: veneratque Nicomacho duce Lucanorum valida

U. C. 475. A. C. 277. manus, quæ ignarum rei conſulem, nulloque periculi metu confidentiùs ad mœnia ſuggreſſum, eruptione ſubitò factâ, non ſine cæde vulneribuſque multorum rejecit. Rufinus acceptum temeritate detrimentum conſilio correcturus, rumorem adverſi certaminis ultro adauget; quóque majori perculſus eſſe timore videatur, cœpto ſe deſiſtere ſimulat: colligi ſarcinas jubet, ut quamprimum diſceſſurus. In urbem, ut caſtris tam propinquis neceſſum erat, citò hæc nunciantur. præter probabilem rei cauſam juvatur eo quoque credulitas, quòd verum hoc eſſe cupiebant: quum jam ſpontè hanc in partem inclinantibus animis, captivus quidam ſpe libertatis atque præmiorum inductus à conſule ſupervenit, tanquam inter feſtinationem diſcedentium occaſione captatâ cuſtodiam effugiſſet.

VII. Ille Cornelium Rufinum, quòd ad Crotonis oppugnationem parum haberet roboris, Locros pergere narrat, accitum à quibuſdam urbem illam prodere pollicitis. Adeſt paulo poſt & alter, qui de prioribus eadem; ceterùm jam iter ingreſſos eſſe Romanos aſſerit. ſimul conſpiciuntur eminus ſigna & agmen incedentium viâ quæ Locros ducit. Eo dolo captus Nicomachus per compendia viarum celeriter cum ſuis accurrit Locros, ut eam quoque urbem defenſurus. Quod ubi per occultos nuncios Rufinus citò comperit, converſo itinere, Crotonem regreſſus, quanto conſilio ac priùs meliore, tanto etiam eventu feliciore uſus eſt: diligentiamque ejus non modò ſecuritas hoſtium, ſed etiam fortunæ favor juvit. denſa enim nebula opportunè texit accedentem, priúſque propemodum intra mœnia fuit victor exercitus, quàm rever-

ſum Crotoniatæ didiciſſent. Atque hujus vi- U. C.
ctoriæ per ſe ſatis magna lætitia, ut ferme neu- 475.
tram in partem fortuna tenet modum, aliis ſub- A. C.
inde rebus haud minus lætis cumulata eſt. 277.

VIII. Nicomachus enim intellecto ſe in errorem inemendabilem incidiſſe, dum incertus conſilii Tarentum redit, exceptus à Rufino magnam ſuorum partem amiſit, & cum reliquis vix in tutum elapſus eſt; quum unam urbem defendiſſe non contentus, duas perdidiſſet. Nam & Locri ſucceſſu iſto animati, præſidio Pyrrhi præfectoque, quorum injurias diutius perpeti nequibant, trucidatis, ad amicitiam Romanorum ſe contulerunt. Rebus ad hunc modum procedentibus, non ideo in tantum ceciderant animi Samnitium ceterorumque populorum, quin ſuper inſitam pervicaciam, ſpe quoque Pyrrhi regis, & nunciatis ejus in Sicilia ſucceſſibus, ad omnia quæ ſors ferebat perpetienda ſuſtentarentur.

IX. Pyrrhus enim (ut hujus etiam extra Italiam geſta, quod eorum temporibus lociſque, ad hæc negotiis ipſis, cum Romanis rebus conjunctum eſt, exponantur) rebus apud Syracuſanos Leontinoſque conſtitutis, circa eadem tempora cum exercitu Agrigentum profectus, in ipſo adhuc itinere occurrentibus nunciis, ejectum ex urbe præſidium Punicum acceperat, & Agrigentinos ipſi ſe ſuaque omnia dedere paratos eſſe. Neque promiſſis abfuit fides. Venienti Soſiſtratus, qui & Syracuſas tradiderat, & urbem, & egregiæ juventutis octo peditum millia, octingentos equites adjungit, copias Epiroticis, quas Pyrrhus adduxerat, nihilo deteriores. Oppida præterea triginta, quibus imperabat Soſi-

U. C. 475. A. C. 277.

ſtratus, eodem auctore ſe regis arbitrio permiſerunt. His ita geſtis miſit Syracuſas, qui telorum omnis generis copiam, & machinas, quarum in obſidionibus urbium uſus eſſe poſſet, ſubveherent. Nam ad urbes Punici juris oppugnandas animum adjecerat, parato jam exercitu triginta millium, præter equites mille quingentos, &, quos in Siciliam trajecerat, elephantos.

X. Prima ex his in poteſtatem venit Heraclea, ubi Carthaginienſium præſidium fuerat: exhinc Azonas cepit. ſtatimque ſequuti fortunam Selinuntii primùm, mox Halicyæi & Ægeſtani, deficiendo à Carthaginienſium amicitia, compluribus etiam aliis in eo tractu oppidis idem audendi exemplum præbuerunt. Erycinos autem, & auxiliorum numeroſâ manu, & munitionibus loci fidentes, ſummâ vi expugnare ſtatuit. Inſtructo igitur exercitu, armatus ipſe, ad mœnia procedens, votum Herculi vovit, ſi dignum genere ſuo locoque bellatorem eo die ſe Græcis oſtendiſſet. Poſtquam ſignum oppugnandi datum, crebroque miſſilium jactu propugnatores dimoti locum admovendis muro ſcalis fecerunt; primus omnium rex eniſus, adversùs concurrentes undique hoſtes inſigne certamen edidit, alios umbone deturbans, alios cædens gladio, magnitudine verò animi roboriſque cunctos perterrefaciens. Neque magnifica tantùm hæc ei pugna, ſed etiam omni ex parte felix fuit. ſine ullo ſuo vulnere, magnâ gloriâ partâ, etiam urbem ipſam eodem impetu cepit: animatis non minùs exemplo regis ceteris, quàm ſollicitis periculo, & utramque ob cauſam ſummâ contentione pugnantibus. Sacrificavit deinde Herculi, voti reus, ludoſque

varii generis magnifico apparatu per complures U. C.
dies edidit. 475.

XI. Hoc quoque anno Romæ de Lucanis A. C.
atque Bruttiis ante diem Nonas Januarias trium- 277.
phatum eſſe reperio. Sed C. Junio triumphum illum adſcribi miror, quum in his populis res Rufinus geſſerit, duaſque nobiles civitates receperit: quem etiam alios apud auctores triumphalem virum nominari video. Civitate ob Pyrrhi progreſſus haudquaquam ſecurâ, novi quoque terrores ex prodigiis & morborum lue acceſſerunt. Fœdi maximè ominis habitum eſt, quòd Jovis Capitolini ſignum fulmine tactum, caputque avulſum non niſi aruſpicum arte curâque reperiri potuit. Graviore non jam metu, ſed clade urbem affecit peſtilentia, pecudes hominesſque communi ſtrage corripiens, ſed præcipuè gravidarum abortibus formidabilis; quum nulli propemodum jam aut partus humani, aut fœtus animalium ederentur incolumes, irâque deorum omne viventium genus interiturum eſſe crederetur.

XII. Ea vis mali maximè inſignem Q. Fabii U. C.
Maximi Gurgitis alterum conſulatum effecit, 476.
in quo collegam habuit C. Genucium Clepſi- A. C.
nam. Neque tamen à bello Samnitico Luca- 276.
noque ceſſatum eſt. magnaſque clades hoſtibus illatas duo certa ſunt argumenta, quòd eodem anno Q. Fabius conſul de Samnitibus, Lucanis, Bruttiis, triumphavit Quirinalibus, quódque ii populi miſerunt ad Pyrrhum litteras & oratores, *actum de ſe, niſi ſubveniretur, neque vim Romanam ulteriùs ſuſtineri poſſe, extremamque neceſſitatem deditione præveniendam eſſe*, teſtaturos. Ea res, & quòd ſeneſcentibus jam homi-

U. C. 476. A. C. 276.

num ſtudiis, aut ob injurias quaſdam in contrarium verſis, in Sicilia res ei duriores eſſe cœperant, permovit Pyrrhum, ut inſulâ relictâ copias in Italiam reportaret. Quod ejus conſilium, & rerum inde ſequutarum ſeries, quo pleniùs noſceretur, paulo plura de rebus interim ab eo geſtis referenda putavi.

XIII. Poſt occupatam igitur Erycem, præſidiumque loco impoſitum, ad Æginorum urbem profectus eſt, commodo ad Panormitanum portum ſitu, & munitionibus inſignem. Ibi ſponte oppidanorum receptus ad ipſam Panormum caſtra movit, cui ab argumento portûs ampliſſimi pulcherrimique nomen eſt inditum. Hac quoque per vim occupatâ, quum inſuper locum qui Epieircte vocatur, inter Panormum & Erycem in monte amœno, ſed arduis acceſſibus, ſitum cepiſſet; univerſâ jam provinciâ Carthaginienſium potiebatur, excepto Lilybæo. Hanc autem urbem non ita pridem Pœni condiderant, ut Motyenſibus ea ſedes foret, quorum oppidum Dionyſius tyrannus bello Carthaginienſi diruerat. Quum igitur ex omni quod in Sicilia habuerant imperio ſpes ſuas unum iſtum in locum concluſas viderent Pœni; apparatus ad obſidionem à Pyrrho fieri ſentientes, majoribus eam viribus defendere decreverunt.

XIV. Introducto igitur non ſpernendo robore militum, commeatuque copioſo, adhæc magnâ vi machinarum ac telorum, (cujus rei facultas ipſis ampla erat, quòd in poteſtate mare haberent) ad oppidum undique permuniendum magnâ curâ ſe contulerunt. Præcipuè, quâ terrâ patebat aditus, crebræ turres excitatæ ſunt,

lataque foſſa facta: celeriùs opere procedente, U. C.
quòd majore ſui parte ſtructum in cautibus ma- 476.
rinis oppidum, toto illo ſpatio manu facta mu- A. C.
nimenta nulla deſiderabat. Miſſis interea lega- 276.
tis, quanquam ad bellum magnos apparatus fecerant, magnaſque copias, quum aliunde, tum etiam ex Italia, mercede conduxerant, ſi pax æquis conditionibus impetrari poſſet, pecuniam & claſſem pollicebantur. Pecuniæ mentionem non admiſit Pyrrhus, urbes quas occupaverat retinere cupiens: de Lilybæo tamen conceſſurus videbatur. Sed amici regis, civitatumque Siculorum principes, metu Carthaginienſium vacaturam eſſe inſulam negantes, donec illi tantum valentes claſſibus Lilybæum, tanquam ſcalas quaſdam ad exſcenſionem faciundam paratas, tenerent, perpulerunt, ut unam eſſe reſponderet amicitiæ conditionem, ſi univerſâ Siciliâ cedentes, utriuſque imperii terminum eſſe mare paterentur.

XV. Ita ſpe pacis diſcuſsâ, protinus ad urbem ſigna movit: neque procul muris caſtra metatus, manipulis ita diſpoſitis, ut defeſſi à recentibus per vices exciperentur, oppugnationem orſus eſt. Sed Lilybætani, quum & numero propugnatorum, & machinarum apparatu juvarentur, locum tenuerunt. Tantam enim catapultarum ſcorpionumque vim Carthaginienſes invexerant, ut murorum ambitus capiendis omnibus minimè ſufficeret. Quum igitur cujuſque generis miſſilium velut imber quidam in regios ſpargeretur, multique paſſim caderent aut ſauciarentur, inceptum omiſerunt. Machinas deinde & ipſe fabricare inſtituit, præter eas quæ Syracuſis advehebantur: & effoſſis ſubter hu-

U. C. 476. A. C. 276.

mum cuniculis, omnes obſidionum tenta
tes. Quum autem, animoſè reſiſtentibu
nis, toto ferè bimeſtri nequicquam ſe fat
videretque, donec apertus à mari obſeſſis
exituſque foret, expugnari Lilybæum non
obſidione ſolutâ aliam in partem convert
petum.

XVI. Quippe adversùs Mamertinos fr
colas Græcæ quædam civitates fidem reg
plorabant, ſuper alias graves & crebras ir
etiam tributum pendere coactæ. Pyrrhi
tur exercitu propere ducto, quum iis ir
quoſdam Mamertinorum ad exigenda v
lia miſſos comprehendiſſet necaviſſetque,
cum occurrentibus facto diſceſſit ſuperi
multa eorum præſidia expugnavit diruitqu
hactenus quidem rebus præclariſſimè geſt
miam ſibi potentiam gloriamque rex para
præter alias virtutes, etiam eximiâ hum
amorem ſingulorum, ſtudia civitatum, r
deptus magis quàm meritus. Sed felic
tantam, & quam exiſtimare fundatiſſima
tuiſſes, momento ferè diſſipatam, (præte
tatem ingeniorum, quæ iſtis populis nu
defuit, & amicorum intemperiem) ipſius
mè regis culpâ traditur: qui adverſis eg
ſecundis rebus, ut inter has fermè inſ
humanæ mentes ſunt, in ſuperbiam eff
tur.

XVII. Quum igitur, ut antè diximu
efficienda cœpta claſſem ſibi neceſſariam e
ceret, naves autem haberet multas, ſed
inſtructas à ſociis navalibus, remigibus
conquirendis valdè offendit civitates: r
mutatus, & ex priori lenitate ad ſuperba

ninaſque, & poſtremò ſupplicia, præceps. U. C.
ıæc tamen, quia communis boni ſpecie te- 476.
ıtur, utcumque tolerabant. Poſtquam au- A. C.
:os ipſos, quorum beneficio maximè Sici- 276.
obtinuerat, interimi videre; non paulatim,
: morâ interpoſitâ, ſed ſubitò averſis ani-
multi populi ab ejus amicitia deſciſcentes,
ııque opportunum erat, alii Pœnis, alii
ertinis ſe applicaverunt. Adeo nimirum
:litas, etiam quum ſola eſt, ſemper gravis,
ıs fit intolerabilis, poſtquam adversùs be-
ritos exercita, propriis odiis etiam ingrati
lique animi deteſtationem adjunxit.

VIII. Hanc autem in neceſſitatem vi cun-
ractandi ſe maximè videtur induiſſe, dum
s ſuorum cupiditatibus conſiliiſque nimis
uitur. His enim opes, amicis aut neceſ-
Agathoclis ademptas, dono dabat, nihilo
. fuerant illi melioribus: magiſtratus ur-
præcipuos ſatellitibus aut centurionibus
:ommittebat, neque ex inſtitutis aut mori-
ivitatum, neque in legitimum tempus, ſed
ıodo & quoad ipſi placuiſſet. Lites atque
overſias, publicorumque negotiorum admi-
tionem omnem ad ſe traxerat, pleraque fa-
ribus committens, quos habebat avaritiâ lu-
que deteſtabiles, qui cogendis per flagitium
:ndiſque pecuniis pariter intenti, dum libi-
ſuæ ſatisfacerent, jus injuriamque in pro-
ıo habebant. Irritatis ob hæc animis, muſ-
primùm homines, mox palam queri: *Cur*
r prioris ſtatûs pœnituiſſet, ſi nunc etiam
ında eadem forent? Fruſtra vocatum recep-
ue Pyrrhum, ſi ſtudeat æmulari mores, quos
ırus adveniſſet. neque acriorem ullius inju-

U. C. 476. A. C. 276. *riæ ſenſum eſſe, quàm cujus auctor haberetur idem ille, qui vindex eſſe debuiſſet.*

XIX. Jamque multi haud obſcurè ſtudium novarum rerum præ ſe ferebant: quum ille ad peſſima conſiliorum converſus, augere cauſas offenſionum, quàm tollere maluit: quaſi, quod per injuſtitiam peccatum fuerat, emendari ſævitiâ poſſet. Interea Carthaginienſes, animadverſo regem propriis viribus haud ſanè validum, quotidie minore apud Siculos affectu haberi, erecti in ſpem recuperandæ provinciæ, novum exercitum miſerant; paſſimque transfugientibus qui Pyrrhi ſævitiam metuebant, negotium Epirotis magnum exhibebant. Pyrrhus per cauſam Punici belli præſidiis in urbes introductis, ſplendidiſſimum quemque falſo proditionis crimine oneratos necare inſtituit: his de medio ſublatis, multitudinem faciliùs in officio manſuram eſſe ratus. Poſtremò Thœnionem & Soſiſtratum corripit, totius inſulæ longè principes, quorum præcipuis ſtudiis imperio Siciliæ potitum fuiſſe oſtendimus. Sed Thœnio quidem interfectus eſt: Soſiſtratus ad hoſtes effugit, non minus auctoritatis opiſque collaturus ad ejiciendum Siciliâ regem, quàm ad imponendum confirmandumque contulerat. Tum igitur certatim pleriſque ad Carthaginienſes deficientibus urbibus, nonnullis ad Mamertinos, res Epirotarum ex florentiſſimis anguſtæ malæque redigi cœperunt.

XX. In hoc ſtatu rerum non ingrata regi ſociorum Italicorum legatio venit: quæ ceteris omnibus amiſſis, vix paucas urbes hoſtem ægre à mœnibus ſubmovere queſta, honeſtum diſcedere cupienti prætextum præbuit, ut partibus laborantibus auxilio futurus, non ejectus à Car-

thaginienſibus, in Italiam reverti voluiſſe videretur. Abiturus, quum opes inſulæ ſitumque, & hominum animos ſecretâ cogitatione expenderet, dixiſſe fertur: *O amici, qualem Romanis atque Carthaginienſibus palæſtram relinquimus!* haud vano præſagio: quod paulo poſt longa inter hos bella, tot utrimque ſubmerſæ claſſes, tot acies cæſæ, ſatis ſuperque impleverunt.

U. C. 476. A. C. 276.

XXI. Ceterùm hoſtium animis cum fortuna creſcentibus, neque tutus ex Sicilia diſceſſus Pyrrho, neque in Italiam appellenti tranquillum ad Tarentinos iter fuit. In ipſo freto trajicientem adorti Carthaginienſes, quum Epirotæ nullâ ferme maritimarum rerum experientiâ, hominibus exercitatiſſimis pares eſſe non poſſent, ſeptuaginta naves depreſſerunt, ceteras reddiderunt inutiles. Ita cum duodecim navibus ex adverſo prælio in Italiam effugit: qui navibus tectis ampliùs centum, & longè adhuc majori onerariarum actuariarumque numero curſum inſtituerat. Sed undique collecto quod militum ex adverſo prælio litora tenere potuerat, ſtatim ita robuſtam effecit manum, ut Rhegii ſubito impetu expugnandi ſpem conciperet. Sed rejectus à Campanis Rhegium tenentibus, mox in periculum haud contemnendum incidit. Quum enim per loca cæca & ſaltibus impedita duceret, coorti ex inſidiis hoſtes turbaverunt noviſſimum agmen, multoſque milites cum duobus elephantis peremerunt.

XXII. Erat neque genere bellatorum, neque numero ſpernenda manus, decem haud minùs millia hominum in armis exercitatorum, Mamertini plerique. Hi enim Rheginorum amicitiâ & cognatione confiſi, intellecto Pyrrhum

U. C. in Italiam reverti conſtituiſſe, fretum priores
476. transjecerant, & ſpe prædæ in opportunis ad
A. C. ſubitam irruptionem locis conſederant. In eo
276. certamine quum pro ſolita audacia Pyrrhus ante prima ſigna pugnaret, in capite vulnus accepit. Ad quod obligandum quum ex acie pauliſper ſeceſſiſſet, quidam hoſtium magnitudine corporis & armorum cultu conſpicuus longè ante alios procurrens increpavit eum elatâ voce, juſſitque prodire, ſi viveret. Ibi Pyrrhus ardens irâ, viſuque & manante per faciem cruore terribilis, impetum in provocatorem, fruſtra retinentibus ſuis, vertit: occupatumque illatâ in caput plagâ proſternit. Memoriæ proditum eſt, eam gladii temperiem, eamque vim ferientis fuiſſe, ut infimum ad corpus vulnere continuato, partibus utrimque dilabentibus, medium hominem eodem ictu diſſecaret. Ejus ſpectaculi fœdâ novitate perculſi hoſtes, & ut majorem communi hominum ſorte virum reveriti, pugnam omiſerunt.

XXIII. Pyrrhus hac moleſtiâ ſolutus, non ideo lætior agebat. Quòd enim pars impedimentorum iſto prælio amiſſa erat, & opes ex Siciliæ ſpoliis partas prioris cum Pœno pugnæ caſus interceperat; in magna rei nummariæ difficultate, quum poſcentibus ſtipendia militibus non eſſet unde præberentur, dicatos Proſerpinæ theſauros ſpoliare coactus eſt. Fanum illud apud Locrenſes opinione ſanctitatis celeberrimum iis temporibus fuit. Quam civitatem quum Pyrrhus animatis præſentiâ ſuâ regiæ factionis hominibus recepiſſet; multa in Locrenſes fœda facinora edidit, cupidiùs & latiùs, quàm interfecti præſidii poſtularet ultio, cædibus & rapinis in miſeros graſſatus. Poſtquam autem nihil ſupere-

rat, quod conferre homines vellent poſſentve, manus ad ſacram pecuniam extendere cœpit, peſſimis amicorum, qui plerumque nocentiſſimi cujuſque conſilii auctores fuerant, cupiditatem ejus inflammantibus. U. C. 476. A. C. 276.

XXIV. Erant autem hi Evagoras Theodori filius, Balacerque Nicandro, & Dinarchus Niciâ genitus. Ii non ſuaſores modò fuerunt Pyrrho, neceſſitati omnia cedere prædicantes, ſed miniſterium quoque ſuum ſacrilegio præbuerunt: ingenti pondere auri, quod multos per annos ſubterraneis in ſpecubus aſſervatum fuerat, eruto. Lætus ille, *religione intempeſtivâ nihil ineptius, opeſque paratas non accipere dementis eſſe* dictitans, impoſitam navibus prædam Tarentum avehi juſſit: ipſe terrâ eſt profectus. Ceterùm facinus ei ſuum non turpius cœpto, quàm infelicius eventu fuit. Subita tempeſtas adorta claſſem ventis ſub noctem mutantibus, qui ferentes hactenus fuerant, naves in tenebris circumactas partim confregit, partim in fretum expulit. Sed quæ ſacram pecuniam vehebant, quaſſatæ laceratæque undis irrumpentibus cum ipſis hominibus interierunt: pecuniam autem reliquis ex naufragio tabulis hærentem, poſtridie quàm exportata fuerat, in vicina fano litora fluctus retulerunt.

XXV. Re intellectâ, theſaurum omnem diligenter conquiſitum referri ad priſtinas ſedes juſſit, pacem numinis, ut putabat, hoc facto impetraturus. Neque tamen ideo melioribus deinceps fatis uſus eſt, omnes ejus conatus, etiam quibus conſilium & virtus non abſuiſſet, eludente fortunâ. Quam ille rem & poſtea conſtanter ad læſi numinis iram referebat, uti Proxenus hiſtoriæ ſcriptor, atque ipſe in commentariis ſuis

U. C. 476. A. C. 276. Pyrrhus memorat; & recenti adhuc malo, quum Proſerpinæ ſacrificans, multis hoſtiis litare non poſſet, exarſit adeo, ut cunctos infelicis conſilii auctores ac miniſtros, quique facinus iſtud aggreſſuro vel leviter conſenſerant, de medio tolleret. Atque hi quidem dignum moribus factiſque ſuis exitum habuerunt. Pyrrhus autem inſtitutum proſequutus, quieto deinceps itinere Tarentum pervenit.

XXVI. Romani, quum majorem in modum urgeret peſtilentia, Pyrrhique in Italiam reditu belli timor creviſſet, nihil adversùs iſta vel humani præſidii, vel divini intentatum reliquerunt. Vetus erat opinio, peſtilentiam clavo ab dictatore fixo ſedari poſſe. Eam ſpem tum quoque tentatam, clavique pangendi cauſâ dictatorem dictum eſſe P. Cornelium Rufinum, haudquaquam improbabilis conjectura eſt: quum & mali magnitudo ad omnia quærenda remedia ſtimulare mentes poſſet; & Rufinum anno ſequenti à cenſoribus notatum fuiſſe conſtet, poſtquam bis conſul & dictator fuiſſet; neque dictaturæ ejus vel certior inveniatur memoria, vel convenientior locus.

XXVII. Et adversùs morbos quidem, ut potuit, proviſum eſt. Armorum cura majorem induſtriam contentionemque, præcipuè ob difficultatem delectuum, poſtulabat. Nam præter diuturnitatem belli, etiam longo jam tempore infeſta lues tædium rerum omnium hominibus injecerat: citatique juniores militiam mirâ obſtinatione detrectabant. Sed pervicaciam iſtam ſeveritas & conſtantia M'. Curii Dentati ſecundùm conſulis fregit. Is enim, L. Cornelio Lentulo collegâ, magiſtratum jam iniverat. Quum

U. C. 477. A. C. 275.

igitur in Capitolio delectum haberet Curius, reſpondente nullo, vocabula tribuum omnium in urnam conjici, quumque Pollia tribus exiiſſet, quod ex ea nomen primum ſorte eductum erat, citari juſſit. Tacere perſeverantis bona primùm; deinde quum graviter de conſulis injuria queſtus tribunos appellaſſet, ipſum quoque vendidit: *nihil opus eſſe reipublicæ eo cive, qui neſciret parere*, præfatus. Neque tribuni auxilio fuerunt: & poſtea quoque ſalubris exempli judicata res in conſuetudinem tranſiit, ut delectu rite acto, qui miles factus non eſſet, in ſervitutem venderetur. Hoc terrore ceteri adacti ad nomina promptiùs danda: conſcriptiſque legionibus, quæ decretæ erant, in hoſticum ambo conſules moverunt. Lentulus in Lucaniam irruit; Samnites adortus eſt Curius. U. C. 477. A. C. 275.

XXVIII. Excitus ad ejus rei famam Pyrrhus, luſtrato Tarenti exercitu ſuo, peditum ferme viginti millia, tria equitum recenſuit. Cum his, & delecta Tarentinorum juventute, Samnium ingreſſus, Samnites dicto minùs audientes habuit, tardiúſque ad eum auxilia & infrequentiùs venere, animis non ob cladium modò magnitudinem feſſis, ſed etiam exulceratis, eo quòd iſtarum cauſam Pyrrho imputabant, tam triſtia non paſſuri, niſi proditis diſceſſu ſuo Italicis ſociis, expeditionem Siculam ille ſuſcepiſſet. Verumtamen ſic quoque magnis inſtructus copiis, partem earum in Lucaniam ad diſtinendum alterum conſulem miſit; ipſe Man. Curium oppugnare aggreſſus eſt, facilem ſibi reliquam victoriam fore ratus, ſi hunc ſuperaviſſet. Romanus autem, gnarus phalangi Macedonicæ, ſi explicari poſſit, nullam aciem parem eſſe, locis

exercitu promptiſſimus quibuſque, præter a
elephantos, noctu, quò falleret hoſtem,
ſtra Romanorum ſtatuit accedere. Dum
ad iter & oppugnationem futuram omnia
rantur, ipſe in ſomnum lapſus majorem fil
tium partem excidere, & ex ore copioſum
pere ſanguinem imaginatus eſt. Eo viſ
plexus, abſtinere in id tempus rebus g
decreverat: ſed amicis obteſtantibus, ne
ſionem fortè non redituram elabi pateret
gnum ad proficiſcendum dari juſſit. Circ
leventum urbem (hoc enim tum adhuc n
erat) montoſa, & ſylveſtria loca ſunt: q
inde paulatim æquioribus clivis demiſſa,
mò in planitiem latè patentem deſinun
Tauraſini campi appellantur. Itaque P
ex inferioribus locis per objectos colles &
inſtituto itinere, quum lumina defeciſſe
roribus & ignorantiâ locorum tardatus, lu
ortâ ex caſtris Romanis conſpici cœpit.

XXX. Commotis inopinato hoſtis a
animis, quia tamen dubium haberi non
quin pugnandum foret, extaque victimar
tiora fuerant, conſul celeriter ex caſtris p
ſuo primos quoſque hoſtium divulſos à

phanti à ſuis relicti venerunt in poteſtatem vi- U. C.
ris. Hic ſucceſſus animavit Curium, ut in- 477.
endum fortunæ putaret, & cum univerſis co- A. C.
s ad pugnam inſtructis paratiſque in campum 275.
demitteret. Neque Epirenſes moram fecere.
ncurſum eſt utrimque ferociter: ſed quòd
iore certamine Romanus ſuperior fuerat, plus
am in præſens animorum atque ſpei attule-
. Cedentibus Epirotis, iterum à belluis ſub-
ium petiit Pyrrhus, alteroque ſuo cornu fu-
nte, viciſſim in alterò Romanos ad præſidia
n pedem referre coëgit.

XXXI. Firmam ibi ſtationem iturus in pu-
am conſul conſtituerat. Hanc igitur recen-
us viribus excipere prælium, & elephantos a-
liri jubet. Adversùs hæc animantia prom-
um atque facilem opem uſus monſtraverat:
ique magis quàm ferro averti poſſe ſuperio-
s docuerant pugnæ. Parati igitur erant mal-
li, ſtupâ & pice multâ obducti, quos incen-
s ardenteſque in terga & turres belluarum ja-
labantur. ii, ſive cuti elephantorum, ſive li-
o turrium inſediſſent, uncis præacutis infixi
rebant. Quum igitur hi, & unà varii gene-
miſſilia ex ſuperiore loco confertim jaceren-
r, elephanti partim terrore flammæ, partim
lore vulnerum in furorem acti, quum am-
iùs à magiſtris regi nequirent, in ſuorum a-
em retroceſſerunt, omnia, quò impetum ver-
rant, trepidatione & clade miſcentes. Narrant
itium ſtragis ab elephanto pullo ortum, qui
lo ictus in capite, quum ſtridorem querulum
lidiſſet, matrem primùm ad notam vocem ex-
ientem, deinde, hac etiam tumultum augen-

U. C. te, ceteras belluas omnes turbaverit aver
477. que.
A. C. XXXII. Magna ea pugna & numero
275. rum, & victoriæ fructu fuit. tum enim d latum eſt cum Pyrrho, neque ceteri dei Itali diu, neque poſt Italiam, aliæ nation geſque reſtiterunt. Triplo majorem eâ] numerum in regiis partibus dimicaſſe tra octoginta enim peditum, ſex equitum millia ſe: ex his qui plurimum, ſex & triginta m qui minimum, ſex & viginti cæſa memo captos mille trecentos, cum elephantis Pyrrhus cum paucis equitibus Tarentum git. Capta ejus caſtra admirationi fuiſſe d tur, & in poſterum uſui. Antiquitus en Romani, & alii populi caſtra paſſim per co cohortium conſtituere, mapaliorum in m ſolebant. Primus totum exercitum Pyrrhu menſis rite ſpatiis ſub eodem vallo conti fertur: atque illo exemplo adjutos Rom additis quæ ex uſu viderentur, ad metati caſtrorum, quam ſequentibus temporibus] ctiſſimam habuere, perveniſſe.

XXXIII. Hic annus, republicâ belli clarè feliciterque geſtâ, domeſticis quoque & notabili ſeveritate diſciplinæ urbanæ ill fuit. Q. Fabricius Luſcinus, Q. Æmiliu pus, concordem cenſuram exercuerunt. r equi publici adempti ſunt; quidam etiam natu legendo præteriti. Sed maximè in ad memoriam P. Cornelii Rufini nota fuit. conſul & dictator fuerat, rebuſque magnis geſtis triumphaverat. Hunc igitur ſenatu –

næ gratiâ pondo decem habere. Iſque caſus non U. C. hominis modò, ſed familiæ ad longum deinde 477. tempus fuit: nec ante Sullam dictatorem quiſ- A. C. quam ex ea ſummis honoribus uſus eſt. Tanta 275. temporibus iſtis parcimonia, tantuſque in eadem civitate poſtea luxus fuit, ut quæ ſupellex apud poſteros contemptiſſimæ vilitatis argumentum futura erat, eadem à prioribus pro intolerabili luxuria damnaretur. Cenſu perfecto luſtrum conditum eſt: cenſa civium capita ducenta ſeptuaginta unum millia, ducenta viginti quatuor.

XXXIV. In exitu anni conſul uterque triumphantes Capitolium invecti ſunt. prior Curius: cujus & triumphus quum famâ rerum, & lætitiâ ſucceſsûs, tum etiam ſplendore pompæ illuſtrior fuit. Nam ad eam diem ex vicinis & pauperibus populis in apparatu triumphi nihil ferme, niſi arma fracta, aut carpenta Gallica; in præda, niſi greges & armenta, ducta fuerant: tum verò & varietate gentium quarum captivi ante currum ducebantur, & ſpoliorum pulchritudine ac magnificentiâ celebris ſpecies fuit: quum Epirotæ, Theſſali, Macedones, Apuli, Lucani, Bruttii, vincti ante currum agerentur; præferrentur autem tabulæ pictæ, ſigna nobilium artificum, aurum, purpura, ceteræque tranſmarinæ elegantiæ, & Tarentini luxûs inſtrumenta. Sed præcipui miraculi gaudiique ſpectaculum elephanti fuere. cum ipſis turribus ſuis quatuor (nam reliqui ex vulneribus interierant) tum primùm Romæ viſi ſunt: vulgus à nomine animalis quod hactenus maximum noverat, & loci ubi primùm conſpexerat, *boves Lucas* vocitabat. Alterius conſulis paucos poſt dies obſcurior triumphus fuit. Neque tamen illi pœnitendæ rea

ſuæ lætitiâ fruentibus, longè diſpar anin
habitus apud hoſtes erat. Ii jam olim i
Pyrrhi minimè læti, poſt infelicem pugna
nimis timore atque indignatione plenis,
quietum agitabant. Rex ipſe dudum R
belli pertæſus, &, nunc deſperatâ penitus
riâ, nihil niſi rationem tutiùs honeſtiúſqu
cedendi meditabatur. ſed diſſimulato intere
filio, hortabatur ſocios, *ne ob unum ad*
prælium conciderent animis. non plus eos
poſtremâ hac pugnâ accepiſſe, quàm primâ
liſſent: neque ideo Romanos ad pacem etiam
conditionibus permoveri potuiſſe. horum co
tiam ſi ipſi quoque æmularentur, ſeque fo
vertenti ſervarent, omnia commodiùs hab
Supereſſe vires ad hæc diuturno bello ſuffe
in Græcia multos potentes amicos ſe habe
quibus certa auxilia exſpectare poſſit. Nequ
incredibiliter fingebantur: quum & antea,
ſertim à Ptolemæo qui Macedoniæ tum pr
luculenter adjutus fuiſſet; & in magna exi
tione apud Græcos barbaroſque eſſet; a
beneficiorum memoriâ, aliis metu devinct
Ætolorum gente temporibus iſtis potent

et, donec aperto ad navigandum mari regnum U. C.
epetere poſſet, quàm quòd aut bellum in Italia 477.
ontinuare vellet, aut magnam ſpem in tranſma- A. C.
inis auxiliis haberet. Dimiſſis tamen circum 275.
Aſiæ Macedoniæque reges legatis, ab aliis pe-
uniam, ab aliis auxilia, ab Antigono qui Ma-
edoniam tenebat, utrumque poſtulabat.

XXXVI. Hac ſpe utcunque retentâ ſocio-
um voluntate, quum interea diſſimulanter om-
ia paraviſſet ad diſceſſum, legati cum litteris
b Antigono redierunt. Convocatis igitur ſuo-
um Italorumque principibus, non quidem quas
cceperat litteras recitavit, ſed fictitias alias, qui-
us paulo poſt ab Antigono auxilia magna affu-
ura eſſe continebatur. Hoc aſtu non ſociis modò
elusis, ſed etiam Romanis, qui propinquo loco
ræſidium agitabant, conſequutâ nocte citra ul-
um impedimentum vela fecit, Ceraunioſque
montes (Epiri id promontorium eſt) tenuit. Sed
no minori turpitudine deſeruiſſe bellum vide-
etur, fideſque hominibus fieret, perfectis qui-
us evocatus eſſet rebus, reverſurum, Milonem
d cuſtodiam arcis Tarentinæ reliquit, eique, ut
on modò ſpe præmiorum, ſed etiam paris exi-
ii metu in fide maneret, ſellam dedit, cujus lo-
a erant ex Niciæ pelle, quem compertis in ca-
ut ſuum inſidiis occiderat. Huic igitur addito
præſidio militum, cum ceteris copiis, octo pe-
itum millia, quingenti equites erant, ſexto quàm
xiverat anno, patrium in regnum reverſus eſt.

XXXVII. Interea Romæ quum comitia con-
ularia haberentur, Pyrrhuſque bellum inſtaura-
urus putaretur, M'. Curium refici conſulem
placuit, quòd unus ille adverſùs regem optimè
geſtâ re, ad reliqua quoque belli plus auctorita-

U. C. 478. A. C. 274. tis & fortunæ allaturus videretur. Ex patriciis Ser. Cornelius Merenda factus eſt, eum quoque provehente recenti gloriâ, & commendatione gentilis ſui, ſub quo priore anno militaverat. His conſulibus in Lucanos, Samniteſque, & Bruttios converſa belli moles eſt. qui quum locis potiùs quàm armis ſe defenderent, nihil rei ad reliquarum exemplum memorabilis geri potuit. Neque tamen imminuta inde Curii gloria eſt, ſic quoque judicantibus omnibus, regem acerrimum, non modò cladem acceptam, ſed etiam ducem adversùs ſe denuò venturum Curium exhorruiſſe. Confecti itaque belli hujus, fugatique ex Italia Pyrrhi penes illum laus atque fama permanſit.

U. C. 479. A. C. 273. XXXVIII. Anno qui tertium Curii conſulatum ſequutus eſt, primùm ab Alexandrinis regibus legati cum muneribus Romam venerunt, in C. Fabii Dorſonis, C. Claudii Caninæ magiſtratu. Ptolemæus cognomento Philadelphus, auditâ Pyrrhi fugâ, gratulatum miſit, petitumque, *ut populi Romani ſocius & amicus haberetur*. Lætum id honorificumque Patribus viſum, quòd amicitia Romana ultro à tam potentibus tamque longinquis regibus ambiretur. Igitur comiter acceptis habitiſque legatis, ſocietatem cum Ptolemæo jungi placuit. ſimul delecti ex illuſtribus, qui confirmandæ ejus reddendique officii gratiâ legatione ad regem fungerentur, Q. Fabius Gurges ex conſularibus, & cum eo C. & Numerius Fabii Pictores, Quintuſque Ogulnius.

XXXIX. His profectis, adversùs Italicos populos, qui arma adhuc neceſſitate & deſperatione retinebant, à conſulibus feliciter dimicatum

eſt. Majores alterius res fuiſſe viſas triumphus C. Claudii Caninæ argumento eſt, quem de Lucanis, Samnitibus, Bruttiis, in magiſtratu ſuo duxit Quirinalibus. Sed rerum foris proſperarum lætitiam nonnihil turbavit Sextilia, quæ Veſtalis virgo quum eſſet, inceſti comperta, temeratis religionibus, infenſos civitati deos effeciſſe credebatur. ſed piaculis & ſacris placata deûm ira, ſacerdoſque, verſo in noxium caput ſupplicio, ad portam Collinam viva defoſſa eſt. Iiſdem conſulibus coloniæ deductæ ſunt, Coſa in Volcientibus, & in Lucania Pæſtum, quæ Græcis Poſidonia vocatur. eam Lucani Sybaritis ademerant: ab his recèns in ditionem populi Romani pervenerat.

U. C. 479. A. C. 273.

XL. Illuſtrior anni ſequentis memoria eſt, qui finem belli non adverſùm Samnites modò ceteroſque, ſed etiam cum Tarentinis attulit. L. Papirius Curſor, Sp. Carvilius ſecundùm conſules, Samnites Bruttioſque & Lucanum cum Tarentino populo provincias nacti, expectationem hominum (nam in ſpem hoc anno finiendi belli par iſtud conſulum ſtudiosè delectum fuerat) conſiliis factiſque magnificis expleverunt. Et Samnites quidem à Carvilio perdomiti, primum atque ſeptuageſimum poſt annum quàm decertari cœperat, meliori quàm antea fide conditiones pacis à Romanis impoſitas accepere. L. Papirius Bruttios & Lucanos magnis cladibus ſubactos ad pacem petendam compulit. Ut tamen in uno multorum finitimorum populorum bello, terminis quoque regionum ipſarum permixtis, etiam Papirio cum Samnitibus, Carvilio cum Bruttiis Lucaniſque, & utrique cum Tarentinis res fuit. Nec enim modò copiæ Taren-

U. C. 480. A. C. 272.

U. C. 480. A. C. 272. tinorum fuſæ fugatæque, ſed ipſa quoque civitas in fidem accepta eſt. Quod negotium, quia, præter victoriam ex nobiliſſima urbe, Pyrrhi regis mortem, & Carthaginienſium calliditatem & prima æmulationum inter Pœnos Romanoſque initia continet, paulo accuratiùs explicandum eſt.

XLI. Pyrrhus ante biennium ex Italia ſic abnavigaverat, ut relicto in urbe Tarentina præſidio ſpem reditûs ſui faceret. Ea paulo poſt novo regis iſtius in Macedonia ſucceſſu non parum aucta, Italorum animos adversùs præſentia damna ſuſtentaverat. Vir enim ardentis animi quum diu quieſcere non poſſet, Antigono, quòd in Italia belligerantem nullis auxiliis juviſſet, bellum intulerat, eumque prælio victum univerſo prope regno ejecerat. unde Romanis quoque continuus per ea tempora metus fuit, ne auctioribus copiis regreſſus in Italiam majus priore bellum excitaret. Sed inopinata mors regis ſpes metuſque omnium ſubitò incîdit atque ſuſtulit. Pyrrhus enim, ut erat potentiæ in immenſum augendæ inſatiabiliter appetens, per cauſam reducendi in regnum Spartæ Cleonymi, qui cum Areo diſſidebat, Peloponneſum ingreſſus, ad illam etiam occupandam adjecit animum. Et Lacedæmonios quidem, licet urbe fruſtra oppugnatâ, magnis affecit incommodis.

XLII. Sed Argis interea, quum adverſæ factiones duæ eſſent, principes earum Ariſtippus Antigonum, Ariſtias Pyrrhum ad opprimendos inimicos advocat. nam & Antigonus, contra communem hoſtem Laconibus auxilio futurus, in Peloponneſum venerat. ita diverſis portis, ſub eamdem noctem utriuſque regis copiæ in Argivam

urbem recipiuntur. Pyrrhus cognito urgeri ſuos, urbem & ipſe ingreſſus, quum die jam oriente lupum & taurum ex ære, certantium inter ſe habitu, vidiſſet, imminentis fati indicio exhorruit. Oraculum enim erat vetus, fatalem Æacidæ locum fore, ubi taurum cum lupo dimicantem ſpectaviſſet. Igitur retrahere copias, & ex urbe recedere cogitabat. Sed occurrentes cum Heleno Pyrrhi filio ſubſidiarii milites elephantique clauſerant exitum: hiſque in urbem irrumpere, illis exire nitentibus, quum hoſtes etiam acriter inſiſterent cedenti turbæ, & in anguſtis viarum ſpatiis Argivi, Macedones, Epirotæ, quique cum Areo venerant Spartani Cretesque, ad hæc elephanti quidam truderent inter ſe truderenturque, omnia trepidatione & tumultu miſcebantur. U. C. 480. A. C. 272.

XLIII. Dum inter hæc Pyrrhus ubique conſiliis, clamoribus, manu, ſervare ſuos, arcere hoſtes, ſatagit, à juvene quodam Argivo lanceâ leviter vulneratus eſt. Matrem hic habebat anum pauperculam, quæ cum aliis mulieribus ex tecto domûs prælium ſpectans, quum Pyrrhum in auctorem vulneris ſui toto impetu ferri videret, periculo filii attonita, protinus tegulam corripuit, ac utrâque manu libratam in caput regis demiſit. Tam inhonorus & miſerabilis exitus Pyrrho fuit, quo majorem animi robore, ſolertiâ conſiliorum, ſcientiâ rei militaris, multiſque præterea corporis ingeniique bonis, ætas illa non tulit. Sed fructum laboris operumque ſuorum, & ornamenta virtutum, ambitione corrupit: felicior futurus, ſi ſuis rebus contentus; potentiſſimus autem omnium, ſi quàm in quærendis

U. C. 480. A. C. 272.

opibus induſtrius fuit, tam in retinendis circumſpectus eſſe potuiſſet.

XLIV. Hæc igitur poſtquam in Italia ſunt audita, pro variis hominum ſtudiis, lætitiâ luctuve civitates affecere. Sed alii quidem populi, qui ſuæ ſpontis erant, pacem amicitiamque Romanorum, quibus poterant, conditionibus redimebant. Tarentinum, ne ſuis conſiliis uteretur, præſidium Epirotarum & præfectus arcis Milo vetabat: inter quos res paulatim ex levioribus injuriis atque contumeliis in apertas inimicitias proceſſerat. itaque maximis in difficultatibus conſtituti Tarentini, quum extra mœnia Romanos hoſtes, intus Epirotas haberent, miſſis legatis auxilium à Carthaginienſibus petiverunt. Pœni, qui Siciliæ magnam partem tenerent, & maritima Italiæ loca ſibi quàm Romanis accedere mallent, ſpecie ad ejiciendum Milonem, ceterùm, ſi Tarento potirentur, etiam adversùs Romanos tuituri, cum inſtructa claſſe promptè accurrerunt. Quum inter hæc etiam L. Papirius conſul adveniſſet, undique clauſa Tarentus erat, Romanis à terra urbem ſimul arcemque, Pœnis eamdem arcem à mari obſidentibus.

XLV. In hoc ſtatu rerum, quum haud minor Romano cura eſſet, ne Carthaginienſes arcem caperent, quàm ne à ſe non caperetur, omnes victoriæ rationes ſubtiliter indagans, Milonem per idoneos internuncios tentat, ſi Tarentum ejus operâ obtinuiſſet, ipſum populareſque cum rebus ſuis incolumes dimiſſurum eſſe pollicitus. Milo nihil ex præſentibus videns potius, cum Tarentinis agit, ut junctis conſiliis de communi ſalute deliberarent: ſenſimque perſuadet, ut ſe legatum ad L. Papirium mitterent, de con-

litionibus ex omnium utilitate ferendis diligen- U. C.
er acturum. Ut homines tædio curarum peri- 480.
:ulorumque feſſi lubenter aſſenſi ſunt, ad conſu- A. C.
em identidem profectus, quocum fallaciam i- 272.
tam compoſuerat, luculentas plerumque condi-
iones, & ſpem non pœnitendæ pacis certam
eferebat. ea credulitas, ſi quid in animis Ta-
entinorum diligentiæ ac curæ ſuperfuerat, ſe-
uritate fiduciâque reſolvit: occaſionemque Mi-
oni præbuit, quâ non arx modò, ſed etiam
rbs ipſa Romanis traderetur.

XLVI. Carthaginienſes hoc eventu minimè
æti, ſed amicos Romanorum ſe ferentes, neque
liam ob cauſam quàm ad expellendum Milo-
em veniſſe, diſceſſerunt. Auctores habeo, Pœ-
os à Romanis monitos, *ſi Tarentinæ rei ſe im-
iſcerent, contra fœdera facturos videri*, non
odò denunciationem hanc inſuper habuiſſe;
erùm etiam in acie Tarentina contra Romanos
uxilia Punica ſtetiſſe: qua ex offenſa maximè
ellum quod adversùm Carthaginienſes in Sicilia
eſtum eſt, eruperit: quanquam Pœni perjurio
ulpam tegere volentes, *nihil ab ſe dolo malo
actum eſſe* juraviſſent. Ego ſicut non abnue-
im vel inter ipſos duces tale quid agi potuiſſe,
um Romanus Pœni præſentiam ægre patitur,
Pœnus inſtituto ſuo quam poteſt cauſam præ-
exit; vel populos ipſos publicè iſthæc diſputa-
iſſe: ita veriores belli mox exorti cauſas alias
uiſſe exiſtimo; quòd neque ſtatim bellatum eſt,
t poſtea natum in Sicilia bellum, ob Mamerti-
ios præcipuè, manentibus adhuc Punicis fœde-
ibus, exarſit. Aucto ad hunc modum imperio
edeuntes Romam conſules à gratulantibus ex-

U. C. 480. A. C. 272. cepti, magno omnium favore, magnâque ſuâ gloriâ triumpharunt.

XLVII. Inter hæc Q. Fabius Gurges & ceteri qui miſſi Alexandriam fuerant, in ſenatu legationem renunciarunt. *Omni ſe genere hoſpitalitatis ac benevolentiæ acceptos habitoſque: munera venientibus magnifica miſſa: majora etiam data diſcedentibus. Sed priora quidem illa modeſtè recuſari, magis ex dignitate abſtinentiaque Romana viſum eſſe. cetera quæ omnino recipienda fuiſſent, à ſe, priuſquam aliarum rerum quidquam agerent, in ærarium populi Romani delata eſſe. Sed & Alexandriæ, quum ad ſolennes epulas invitatis, more apud reges uſitato, coronæ aureæ miſſæ eſſent, eas ominis causâ acceptas, noctu ſtatuis regis impoſuiſſe.* Senatus & ſucceſſu legationis, & gravitate legatorum mirè lætus, gratiis actis, *quòd ſuâ continentiâ mores Romanos externis quoque nationibus venerabiles reddidiſſent*, reſtitui munera, quæ in ærarium detulerant, præcepit. Continuò populus, ita demum rempublicam optimè geſtum iri dictitans, ſi diteſcendi ex publicis negotiis infame ſtudium tolleretur, idem ſcivit: quæſtoribuſque pecuniam eam, uti juſſi erant, promptè reſtituentibus, digni hoc abſtinentiæ fructu homines, pari gloriâ & recuſarunt Ægyptias opes, & receperunt. Q. Fabium, qui caput legationis ejus fuerat, hoc quoque nomine prælatum tot egregiis viris exiſtimo, ut à cenſoribus M'. Curio, L. Papirio princeps ſenatûs legeretur: quum nobilitate domûs, & paternis meritis, ſimul conſulatibus duobus totidemque triumphis, nulli jam honori impar videretur.

XLVIII. Iiſdem conſulibus M'. Curius cen-

ſor Anienis amnis aquam in urbem ducendam locavit, ex manubiis hoſtium. Ex quibus adeo privatim ditari noluit, ut aliquando, quum à malevolis interverſæ pecuniæ argueretur, gutto ligneo, quo ad ſacrificia uti conſueverat, in medium prolato, juraverit *ſe nihil præterea de præda hoſtili ſuam in domum intuliſſe*: vir profectò tum rerum geſtarum magnitudine, tum etiam aliarum virtutum illuſtribus experimentis meritus, ut quædam ejus inſigniora dicta factaque, modico excurſu annotentur. neque verò indignum, aut hiſtoriæ condendæ officio alienum judico ea referri, per quæ homines in republica verſaturi, haud ſanè minùs quàm conſiliis operibuſque militaribus, ad felicitatem ex virtute petendam inſtruantur. U. C. 480. A. C. 272.

XLIX. Bello Sabino quum tantum prædæ fuiſſet, ut tum primum Romanos guſtum divitiarum cepiſſe ſcriptor hiſtoriæ Fabius autumet, Curius nihil ex tam opulenta victoria, præter conſcientiam famamque ſibi vindicans, in priſtina paupertate duritieque manſit: etiam publicæ continentiæ magiſter idem idoneus, & ſeverus cuſtos. Agri enim captivi parte maximâ publicatâ, privatis haud amplius quaterna dena jugera viritim diviſit. ipſe quum ſenatus majorem ei portionem aſſignaret, eodem quem ceteris dederat agri modo contentus fuit, *malum eſſe civem* dictitans, *cui non idem, quod aliis, ſatis eſſe poſſet*. Hæc deinde in Sabinis villa Curiana fuit: in qua fortè rapa torrentem victi nuper Samnites quum adiviſſent, ingenſque pondus auri afferrent dono; *Ego hæc*, inquit, *in fictilibus meis eſſe malo, & aurum habentibus imperare*. Cui villæ quum vicina prædia ſenior Cato poſſide-

U. C. 480. A. C. 272. ret, eò ventitabat crebrò, tenuemque caſam, & ruſculum, quod vir tantus poſt tres triumphos manibus ſuis foderat, cum recordatione vitæ abſtinentiſſimè actæ contemplatus, animum ad parem conſtantiam, antiquæ ſimplicitatis & virtutis æmulatione componebat. Et profectò viris haud aliis opus fuit ad imperii futuri tam firma ponenda fundamenta, quæ & impoſitam molem perferre poſſent, & non exteris modò concutientibus reſiſterent, ſed ipſis quoque domeſticis vitiis ægre vixque convellerentur.

SUPPLEM. L. XV.

I. SUPERATIS poſt multa certamina validiſſimis hoſtibus, partâque per Italiam pace, ſupererat ea deliberatio Patribus, quemadmodum victoriâ bene uterentur. Mulctari parte finium omnes, qui arma contrà tulerant, populos placuit: ſeveriore adversùm Tarentinos vindictâ, quanto intemperantiùs offenderant. arma naveſque tradere juſſis, muri quoque diruti ſunt, tributumque civitati impoſitum: pax modò cum libertate conceſſa. Nihil deinde viſum antiquius, quàm perfidiam puniri legionis, quæ Rheginis dolo circumventis, oppidum eorum decimum jam annum pro ſuo poſſidebat. Hi quum antè providiſſent, Romanis rebus quotidie lætioribus, ſuum ſcelus inultum non fore, quidquid ad communiendam urbem, vireſque defenſioni parandas pertinebat, ſollicitè adminiſtraverant: non ignari, quod fraude vique partum eſſet, niſi iiſdem illis artibus diu retineri non poſſe. Præter inſitam ferociam freti erant

amicitiâ Mamertinorum, ſucceſſuque adversùs U. C.
Carthaginienſes, deinde Pyrrhum, quo urbis ſuæ 480.
animorumque fortitudinem experti fuerant, ho- A. C.
ſtibus ab obſidendi conſilio citò depulſis. Ita- 272.
que in tantum creverant rebellium & deſertorum animi, ut Crotonem prodentibus quibuſdam capere auſi, præſidium Romanum trucidare, urbem diruere ſuſtinuerint.

II. Igitur L. Genucio, qui cum C. Quintio U. C.
conſulatum eo anno gerebat, mandata eſt ultio: 481.
compulſiſque intra mœnia perduellibus urbs ob- A. C.
ſeſſa. Sed illis ſuas & Mamertinorum vires non 271.
inſtrenuè opponentibus, quum incommoda quædam paſſus conſul etiam rerum neceſſariarum penuriâ laboraret, ab Hierone, qui Syracuſis principatum obtinebat, frumento & milite adjutus eſt. Hic enim Mamertinis infenſus, etiam ſocios eorum Rhegium tenentes oderat: incrementis quoque Romanorum, ut eorum animos ad uſum ſequentium temporum beneficiis occuparet, movebatur. Sic ad extremum ad deditionem urbe coactâ Mamertinos certis conditionibus adſtrictos dimiſit conſul: perfugas & latrones, quorum multi Rhegium, velut ad aſylum concurrerant, affecit ſupplicio: legionarios autem milites abduxit Romam, ut de ipſis ſenatus ſtatueret.

III. Magnum inde publicæ ſeveritatis exemplum ſequitur. Senatus primùm omnes qui adducti à conſule fuerant, in carcerem condi juſſit, ut inde ad ſupplicium capitis promerentur. Deinde quum interceſſiſſet ſenatuſconſulto tribunus plebis M. Fulvius Flaccus: denuncians, *ne in capita civium Romanorum adversùs leges & morem majorum animadverteretur*; conſtantiâ Pa-

U. C. 481. A. C. 271. trum tribunitii clamores ſpreti ſunt, ſuppliciumque de nocentibus ſumptum. Ne tamen invidia facti tam acerbi, plebiſque mœſtitia gravior foret, ſi tanta hominum multitudo eodem tempore interficeretur; ſingulis diebus quinquaginta ducti ſunt, quos virgis cæſos ſecuri percuſſerunt. Senatus etiam corpora ſepeliri, mortemque cujuſquam eorum lugeri vetuit. Decius Jubellius, qui ad eam uſque diem oculis ſuis ſuperſtes vixerat ut majore cum dolore moreretur, in carcere manus ſibi attulit. Plures auctores ſequutus, legionem totam, hominum millia quatuor, Romæ in foro ſecuri percuſſa retuli. Sed verius puto quod à Polybio traditur, ex ea legione vivos in poteſtatem veniſſe admodum trecentos: reliquum numerum, dum urbs capitur, ferociter repugnando cædi maluiſſe; non ignaris omnibus, poſt delicta tam enormia nihil ex deditione aliud, quàm plures cruciatus, mortemque graviore cum ignominia conjunctam exſpectari poſſe. Urbs Rhegina prioribus incolis, quod eorum uſquam reperiri conquirique poterat, cum libertate legibuſque ſuis, reddita eſt. Hoc juſtitiæ fideique documentum Romanæ civitatis exiſtimationem largiter auxit: neque minus amoris eo facto, quàm per arma metûs apud Italicos vicinoſque populos quæſitum.

U. C. 482. A. C. 270. IV. C. deinde Genucii, Cn. Cornelii conſulatus bellum cum Sarſinatibus habuit. Umbrorum ea gens Apenninum incolentium, quibus cauſis in arma fuerit acta, quâque ſpe formidabili jam Romanorum potentiæ ſe oppoſuerit, ſilentibus ſcriptorum reliquiis, divinare non potui. Totius etiam belli ſeries penitus intercidit, nihilque ad nos ex veteri rerum iſtarum me-

moria pervenit, niſi quòd à Cn. Cornelio de U. C.
Sarſinatibus triumphatum eſt. Aſperrimam his 482.
conſulibus hiemem fuiſſe Romæ traditur, ut ar- A. C.
bores emortuo ſucco aruerint, Tiberis denſâ gla- 270.
cie concreverit, jumenta & pecudes inopiâ pabuli contabuerint: tantaque fuit inclementia cœli, ut in foro Romano nives horrendæ altitudinis per dies quadraginta continuos duraverint.

V. Res inuſitata, ut fit, à multis prodigii loco habita, vehementi terrore hominum animos
percelluit: intentiore ſtatim metu, quum Q. U. C.
Ogulnio Gallo, C. Fabio Pictore magiſtratum 483.
ingreſſis, multa cernerentur oſtenta, multa nun- A. C.
ciarentur. Romæ enim ædes Salutis, & pars 269.
muri ſub eodem loco, de cœlo tacta. lupi tres ante lucem urbem ingreſſi ſemeſum cadaver intulerunt, membratimque laceratum in foro, ipſi ſtrepitu hominum exterriti, reliquerunt. Formiis mœnia fulmine ſæpius icta disjectaque nunciabantur: & in agro Caleno diductâ repente terrâ flammam erupiſſe alatam, quæ triduo toto flagrans quinque agri jugera uſque in cinerem exuſſerit, ut non modò fruges eo loco cunctæ, ſed etiam arbores radicitus emorerentur. Plus ea res timoris Romæ, quàm calamitatis attulit. nihil enim magnopere conſequutum eſt, niſi quòd bellum à Picentibus ortum, annoque ſequente confectum, eam quoque regionem Romanæ ditioni adjecit.

VI. Interea in urbe ſignandi argenti primum initium fuit, auctis jam ſucceſſu rerum opibus, quum ad eam diem æs tantummodo Romæ in promiſcuo pecuniæ uſu fuiſſet. tum autem denarii quinariique ex argento cuſi, qui pro libris

U. C. 483. A. C. 269. totidem æris eſſent; aliique minores, qui dupondio & ſemiſſe quum æſtimarentur, ex re ſunt ſeſtertii appellati. *Moneta* dicta quòd in æde Junonis Capitolina cuderetur. Cognomen enim illud inditum Junoni fuerat, quòd bello Pyrrhi & Tarentino conſulentes de pecuniarum inopia Romanos monuiſſet, *pecuniam non defore juſtitiam & arma colentibus.* Conſules Q. Gallus, C. Fabius ad comprehendendum Lollium Samnitem profecti ſunt: qui quum obſes Romæ fuiſſet, clam elapſus, caſtello quodam occupato faciebat latrocinia, populariumque animos vix adhuc certâ pace compoſitos ad defectionem incitabat.

VII. Atque is quidem cum collectitia & maximam partem inermi turba non diu reſtitit. in Caricinis (ea quoque Samnii pars eſt, Frentanis propior) laboris periculique pluſculum fuit. Dum locus munitus, qui prædarum Lollio receptaculum fuerat, expugnatur; ancipiti caſu, ex ſpe magna in timorem, ex timore ad victoriam ſubitò ventum eſt. Inducti quidam ex propugnatoribus impunitatis pacto, nocte ſubluſtri Romanos intra mœnia receperunt. Concurrentibus ad tumultum oppidanis, quum manus conſeri cœpiſſet, magna vis nivis repentè cœlo delapſa conſpectum eripuit præliantibus. Ea res Caricinis adversùs locorum ignaros ita profuit, ut maximo in diſcrimine Romana ſigna verſarentur. jamque prope aberat, ut cogerentur referre pedem, quod inter tenebras fieri citra magnum detrimentum nequibat, quum ſubitò ceſſante nivium caſu reddita luna eſt, cæcoque metu liberatis, promptum ad victoriam iter virtute partum. Eæ turbæ impedimento viden-

tur fuiſſe, ne Picentes iis conſulibus perdoma- U. C.
rentur. 483.

VIII. Inſequente autem anno P. Sempro- A. C.
nius Sophus, Appius Claudius Cæci F. Craſſus 269.
conſulatu inito bellum iſtud aggreſſi, rem ex ſen- U. C.
tentia confecere. Sub eadem iſta tempora in Pi- 484. A. C.
ceno, qui ager Senonum Gallorum fuerat, Ari- 268.
minum colonis occupari placuit; Maleventum in Samnio: ſed nomine, quod ominoſum eſſe videbatur, mutato *Beneventum* colonia dicta eſt. Sabinis, qui ante aliquot annos accepti in civitatem fuerant, tum ſuffragii quoque jus datum. In Umbria res etiam à Claudio geſtæ, Camerinumque oppidum captum: incolæ ſub corona venditi. ſed quia parum liquidâ fide geſtum ab imperatore bellum videbatur, utilitatem populus Romanus juſtitiæ poſthabuit; conquiſitoſque Camertes redimi ab emptoribus, receptiſque in civitatem locum ad habitandum in Aventino colle aſſignari, & prædia ſua reſtitui juſſit.

IX. At Picentinæ victoriæ majus gaudium fuit: reſque digna viſa, quæ denariis argentiis nuper cudi cœptis impreſſa & pluribus ſtatim innoteſceret, & ad memoriam ſervaretur poſteritatis. Nummos Picum repræſentantes, Saturni filium, (nam is gentis auctor creditur) & ab alia parte dextram à magiſtratu Romano porrectam ſupplicanti, ex ſenatuſconſulto cudendos curavit Q. Cædicius Quinti filius. Et certè luculentam eâ gente pacatâ virium acceſſionem factam vel inde conſtare poteſt, quòd trecenta ſexaginta Picentium millia in fidem populi Romani veniſſe traduntur. Eo bello triumphum conſules meruerunt duxeruntque: inſigniore tamen P. Sempronii gloriâ, quòd adversùs validiores hoſtium co-

U. C. 484. A. C. 268. pias, periculoque & contentione majore certaverat.

X. Res enim prodigioſa tum accidit, ut, inſtructâ utrimque acie, ſub ipſum committendi prælii tempus, terra ſubitò moveret. Sed conſul aptâ tempori oratione territos militum animos confirmavit: *haud minùs hoſtes religione non neceſſariâ perturbatos* dictitans, *ejuſque victoriam fore, qui excuſſo inani metu adverſarium ſui non bene compotem prior invaſiſſet.* Templo deinde Telluri deæ voto, ſi populo Romano victoriam dediſſet, impetum in hoſtes fecit. Neque hi ſegniùs excepere certamen, cædeſque tam atrox fuit, ut etiam victoris exercitûs pars minor evaſiſſe dicatur. Ab hoc prælio, quum alia Picentium oppida, tum caput gentis Aſculum, ſitu muriſque tutiſſimus locus, Sempronio ſe dediderunt. Hujus deinceps exemplo Picentium omne nomen imperata facere pollicitum, à ſenatu pacem obtinuit. U. C. 485. A. C. 267. Jam Italiâ totâ, quâ Siculum Ioniumque mare ſpectat, perdomitâ, ſoli reſtabant Sallentini, qui ad extremas Italiæ oras colunt, quâ mare Superum Ionio committitur. ad hos igitur à Picentibus bellum, veluti contagione quadam, pervaſit, iiſque, M. Atilio Regulo, L. Julio Libone conſulibus, indictum eſt.

XI. Crimini datum, quòd Pyrrhum ex Epiro venientem portubus oppidiſque ſuis recepiſſent. Ceterùm commoditas portûs Brunduſini, qui eodem vento ſpirante & dimittere naves poteſt, & accipere, faciliſque inde in Illyricum & Epirum trajectus, quódque opportunius videbatur ipſis Italiæ finibus imperium terminare, veriores belli cauſæ putabantur. Triumpharunt

ex his ambo conſules unâ die, quæ fuit octava U. C.
Kal. Februarias. Fuſis acie Sallentinis, nobi- 485.
liſſimum eo tractu oppidum Brunduſinum cepe- A. C.
rant, aliaque proſpere geſſerant: adjuti, ut fe- 267.
rebant, à Pale paſtorum dea, quæ præmium vi-
ctoriæ petiiſſe ultro dicitur, ut ædes ſibi Romæ
dedicaretur. Majori parte Sallentinorum ab his
ſubactâ, victoriam ſequentis anni conſules ab-
ſolverunt. Numerius Fabius C. F. M. N. &
D. Junius D. F. D. N. Pera fuere. Ab his U. C.
Umbri ſimul atque Sallentini in deditionem ac- 486. A. C.
cepti. 266.

XII. Sic univerſâ jam Italiâ perpacatâ, quâ maribus & amne Pado finitur, è veſtigio per inſulas propinquas, & adſitam Ionio Adriaticoque pelago continentem, aliorum ſpe, aliorum formidine celebrari Romana magnitudo cœpta eſt. Nam quibus ſtudium erat per injurias vicinorum creſcendi, ſuis conſiliis impedimentum à Romano metuebant, aliis ex diverſo præſidium iſtud adversùs impotentiam adverſariorum, tanquam divinitus oblatum, amplexantibus. Primi omnium Apolloniatæ miſſis Romam legatis in amicitiam recipi petierunt. Urbs illa ſexaginta ſtadiis à mari recedit, à Corinthiis & Corcyræis condita, commodumque portum habet, quâ proximus in Græciam à Brunduſio trajectus eſt. Illyricæ Macedonicæque circùm gentes colunt. igitur inter potentes & cupidos libertatem ſuam ægre tuebatur. Ab ſenatu non tam civitatis ejus opes, quæ tenues erant, quàm ſpem futuri & apertam ad majora occaſionem reputante, perquam humaniter accepta eſt legatio. quo gravior mox vindicta fuit in quoſdam ordinis

U. C. 485. A. C. 266. ſenatorii juvenes, qui legatos ortâ contentione pulſaverant.

XIII. Q. enim Fabium neque magiſtratûs dignitas, ædilitatem enim gerebat, neque generis amplitudo tutata eſt, quin Apolloniatibus ob eam noxam dederetur. Deditus eſt etiam Cn. Apronius itidem ædilis, ejuſdemque culpæ reus. Hos igitur per feciales legatis Apolloniatarum tradi, quæſtoremque cum his Brunduſium ire ſenatus cenſuit, ne quid in itinere legatis à deditorum propinquis amiciſve noceretur. Magnum ſanè fidei publicæ documentum, ſed non inferius prudentiæ. quum enim opinione juſtitiæ nationum exterarum animos ad amicitiam ſuam attrahere deſiderarent, magnopere intererat, injurias eorum, qui primi ad ſocietatem jungendam veniſſent, quàm accuratiſſimè vindicari. neque enim quidquam deſtinatis eorum tam inimicum fieri potuiſſet, quàm ſi commiſſum eſſet, ut & Apolloniatas facti ſui, & alios exempli pœniteret. atque ab hac utilitate receptum, conſtanterque ſequutis etiam temporibus ſervatum eſt, ut qui legatos civitatis liberæ pulſaviſſent, iis quorum erant legati, dederentur. Ceterùm Apolloniatæ deditis in ſuum oppidum adductis, plus ſe commodi ex humanitate quàm ex vindicta conſequuturos prudenter arbitrati, domum incolumes remiſerunt. Hoc anno ab utroque conſule, bini ſunt triumphi ducti. D. Junius ante diem quintum Kal. Octobres, Numerius Fabius ante diem tertium Nonas ejuſdem menſis de Sarſinatibus Umbrorum populo triumpharunt: iterum Kalend. Febr. Fabius, Nonis Junius, de Sallentinis & Meſſapiorum gente, quæ Sallentinos accolas auxiliis juverat.

XIV. Is finis eo tempore bellorum Italicorum fuit. nam quod anno ſequente, Q. Fabio Gurgite tertiùm, L. Mamilio Vitulo conſulibus, ad Volſinios geſtum eſt, non cum juſtis hoſtibus bellum, ſed adversùm ſceleſta ſervitia pro ſociis ultio fuit. Etruſcorum gens opulentiſſima, Volſinii, fidem populi Romani contra ſervos quondam ſuos implorabat. uſi enim inepto conſilio, ſive quòd ſuperioribus bellis attritas vires ita recreari poſſe ſperabant, ſive deliciis ipſi difſluentes, armorum laborem fugiebant, ſervis libertate & civitate donatis ea permiſerunt. Inde communicatis etiam honoribus in ſenatum legi, magiſtratuſque fieri cœperunt. Ita brevi oppreſſis veteribus civibus, tranſlatâque in ſe republicâ datam à dominis libertatem adversùs ipſos inſolentiſſimè exercuerunt. matronas honeſtas virgineſque per vim conſtuprari: maritis parentibuſque de injuria conquerentibus, pro vindicta legum contumelias & ludibria rependi; arbitrio petulantiſſimorum nebulonum rapi, trahi, vexari omnia, Vulſiniis jam in morem venerat. Neve prætereatur inſigne monumentum, quem ad finem ſervilium animorum belluina impudentia poſſit procedere, ſi nacta potentiam fuerit, lege latâ ſanxerunt *uti libertinis in patronorum filias ac uxores ſtupri jus eſſet; floremque virginis ingenuo nupturæ primùm aliquis ex ſuo ordine delibaret.*

U. C. 487. A. C. 265.

XV. Vulſinienſes igitur veteres, quum neque ferre diùtius miſerias iſtas, neque propulſare viribus ſuis poſſent, conſilio clam inter ſe habito, legatos Romam mittere decreverunt. Ii ſecretis precibus impetrato uti privatis in ædibus ſenatus cogeretur, (perniciem enim ſibi, ſi res emanaſ-

U. C. 487. A. C. 265. ſet, impendentem proſpiciebant) oratione flebili calamitates urbis ſuæ expoſuerunt. quâ moti Patres, opem miſeris ad recuperanda priſtina jura promiſerunt. Sed hæc quum acta ſecretò putarentur, iis qui fuerant accuſati per Samnitem quemdam indicata ſunt. Is, quum in ædibus ubi ſenatus convenerat, hoſpes domini ægrotaret, per oblivionem eo in loco relictus exceperat dicta prodideratque. Quæſtiones igitur de legatis Româ reverſis habitæ ſunt; compertoque negotio, & ipſi, & principes alii civitatis crudeliter interfecti.

XVI. Eo juſtior inferendi belli cauſa viſa: miſſuſque cum exercitu Q. Fabius conſul occurrere auſos in fugam vertit, magnumque fugientium numerum cecîdit: ceteros qui intra munimenta ſe receperant, actis operibus oppugnare inſtituit. Sed illis non ſegniter reſiſtentibus, quum levia, ut ſolet, certamina crebrò fierent, conſul, dum incautiùs inter tela verſatur, vulnus accepit, & in ejus deinde curatione deceſſit. Obſeſſi, caſu eo cognito, eruptionem ſummis viribus fecere, ſperantes exercitum interitu ducis turbatum, ſi ſubitò invaderetur, à mœnibus ſubmoveri poſſe. verumtamen eventus prælii contrà dedit. excepti ferociter à militibus Romanis, & in urbem iterum cum clade compulſi ſunt. Huic ego pugnæ Decium Murem præfuiſſe crediderim. hic enim legatus eſſe Fabio, & poſt necem ejus, donec ſucceſſor veniret, bellum adminiſtrare potuit. atque inde eſſe reor, quòd apud negligentiores hiſtoricos, Vulſinienſis belli cœpti finitique titulus Decio Muri adſcriptus eſt.

XVII. Cenſores eo anno creati Cn. Corne-

lius L. F. Cn. N. Blaſio, & C. Marcius, qui U. C.
quum antea quoque cenſuram geſſiſſet, in hoc ho- 487.
nore Cenſorinus appellatus eſt. Memorabilis hu- A. C.
jus Marcii moderatio fuit, qui acceptâ poteſtate, 265.
quam non ambiverat, populum ad concionem
vocatum graviſſimâ oratione increpuit, *quòd ma-
giſtratum illum bis eidem mandaviſſet, cujus tem-
pora, non aliam ob cauſam, quàm quia nimia po-
teſtas ejus eſſet, coarctanda ſibi majores judicaſ-
ſent*. inde profecta lex eſt, quâ cautum *ne quis
cenſor iterum fieret*. Eodem anno quæſtorum
numerus ampliatus eſt. Quatuor hactenus ſuf-
fecerant: urbani duo: totidem ad bellum ex-
euntibus conſulibus adjungebantur. ſed proximis
aliquot annis, auctâ majorem in modum repu-
blicâ, vectigalibuſque ac portoriis multis acce-
dentibus, duplicari numerum iſtum neceſſe fuit.

XVIII. Appius deinde Claudius, qui in ma- U. C.
giſtratu Caudex cognominatus eſt, & M. Fulvius 488.
Flaccus conſules ſequuntur: annus cœpto pri- A. C.
mùm adversùs Pœnos in Sicilia bello memorabi- 264.
lis. tum enim inter duas potentiſſimas civitates
inimicitiæ primùm erupere, quæ multos poſt an-
nos, illataſque & acceptas horrendas clades, non
niſi alterius excidio finiri potuerunt. Sed priùs
de Carthagine quædam altiùs repetenda ſunt,
quàm ad bellorum iſtorum expoſitionem acce-
damus. erunt enim his in rebus enarrandis mul-
ta intellectu judicatuque difficiliora, niſi primùm
origo urbis & incrementa cognoſcantur.

I. CArthaginem à Tyriis Phœnicibus conditam eſſe, præter veteris hiſtoriæ fidem, etiam perpetuâ civitatum iſtarum, donec floruerunt, amicitiâ, præterea linguæ nunc quoque manentis manifeſtâ ſimilitudine, certum atque teſtatum eſt. Ex ea gente ferunt Eliſam, quæ & Dido cognominata eſt, filiam Agenoris Belo geniti, quòd Pygmalionem iiſdem parentibus ortum, ob injuſtam mariti ſui Sichæi cædem, odiſſet, patriâ profugam, eum Africæ ſinum peninſulamque in qua poſt condita Carthago fuit, tenuiſſe: parvis admodum rei tantæ initiis, ac potentiæ, quæ deinceps conſequuta eſt, ſpem nullam oſtentantibus. Quippe non plus terræ ab incolis emiſſe Eliſa creditur, quàm corio bovis amplecti poſſet. hoc in tenuiſſima lora diſſecto majus aliquanto ſpatium, quàm venditores intelligebant peti, comprehendit; arcique ſtruendæ ſuffecit locus, quam ex eo *Byrſam* appellatam putant. Inde multis commerciorum gratiâ cum advenis colendorum ſedes juxtà ſtatuentibus, quum jam inſtar civitatis effectum eſſet, Afrique manſuetos homines & divites ſecum retinere cuperent, facilè aſſenſi ſunt venientibus ab Utica legatis, qui ſuo exemplo (nam & Utica colonia Tyriorum erat) ad condendam iis locis urbem hortabantur. Ita convenit, ut Afri ſedem oppidi Phœnicibus concederent: hi annuum eo nomine vectigal penderent Afris. Operi perfecto Eliſa linguâ ſuâ nomen impoſuit *Carthadas*, quod urbem novam ſignificat: Græci Carchedona, Romani aberrante, ut fit, pronunciatione Carthaginem vocaverunt. Ea quum

& vicinos faventes, & populum induſtrium, &, quod maximum eſt, ſapientem reginam haberet, admirandis incrementis brevi convaluit. Hæc ante Romanam urbem conditam anno circiter ſeptuageſimo acta videntur: nam inter auctores, ut in re tam antiqua, parum convenit.

II. Sed Eliſæ quemadmodum vita caſuum varietate nobilis, ſic etiam memoranda mors fuit. Iarbas Africanæ cujuſdam gentis regulus nuptias ejus ambibat, ni aſſequeretur, bellum minitans. ſed illa caſtitate inſigni, & mariti prioris amore, nuptias averſabatur: bellum rebus adhuc naſcentibus & teneris exitioſum fore intelligebat. Igitur tempore ad deliberandum ſumpto, quaſi tandem viciſſet animum, & ad nuptias Africanas adduxiſſet; in extrema tum urbis parte rogum exſtrui juſſit, priuſquam novum matrimonium ingrederetur, Sichæo ſuo inferias daturam præferens. tum hoſtiis multis immolatis, ad ultimum ipſa conſcendit pyram, & gladio quem ſecum attulerat ſibi mortem conſcivit; caritate viri & civium propriæ incolumitatis curam ſuperante. Retulerunt Carthaginienſes quam potuere gratiam; & admiratione virtutum ejus, donec reſpublica ſalva fuit, pro dea venerati ſunt. ædes in loco ubi vitam exuerat ſtructa: ipſa *Dido* (ſic ſermone ſuo viraginem Pœni vocant) appellata.

III. Quum deinde nemo unus ſucceſſione regni poſt Eliſam dignus haberetur, mixtâ optimatium & populi poteſtate gubernari civitas cœpit. Regia tamen appellatio manebat: ſed ii Lacedæmoniis regibus ſimiles erant, niſi quòd nulli certæ domui addictus honos, ut quiſque nobilium divitiis & virtute ceteros anteibat, man-

dabatur. hi foris bellorum adminiſtrationem habebant; unde *prætores* atque *dictatores* à Romanis, poteſtatem eorum cum ſua republica comparantibus, appellari ſolent: domi principes conſilii publici erant: cum eo de negotiis civitatis ſtatuebant: de majoribus rebus referebatur ad populum; ejus judicium in diſſenſu regum atque ſenatorum valebat. eidem jus erat etiam adversùs placita regibus & conſilio ſciſcendi, ſi fortè contra rempublicam eſſe (id autem licebat cuivis coarguere) viderentur. quæ nimia populi poteſtas, quum aſſentatorum ſtudiis, ut fieri amat, in immenſum augeretur, ſequentibus temporibus Carthaginienſium rebus vehementer nocuit. In ſenatu porro ſeniores triginta quaſi ſanctius conſilium erat: & horum in ordine univerſo plurima vis. Decoris publici diſciplinæque cuſtodiam cenſoriâ poteſtate præfectus morum exercebat.

IV. Succeſſu temporum, majoribus jam populi Carthaginienſis opibus, plures ad bellum imperatores deligi cœperunt. Ex quibus præcipuæ virtutis & felicitatis Mago, quum duos filios ſuis artibus inſtructos reliquiſſet, atque eaſdem illi quoque numeroſiori jam ſoboli veluti per manus traderent, evenit, ut ejus familiæ nimia potentia novis remediis coërcenda videretur: creatique centumviri, penes quos de ipſis quoque ducibus judicia forent; formidabilis poteſtas, vel amplitudine juris, vel diuturnitate temporis, perpetui enim erant: quum jam reges ipſi non in perpetuum, neque longum adeo ad tempus, ſed annui crearentur: quos domi frequentiùs *Suffetes*, id eſt judices, nominabant, conſulibus Romanorum ſimiles. Sed centumvi-

nis inſolentiùs ſe gerentes lex Annibalis in ordinem coëgit ſancito, *ut in ſingulos annos judices legerentur, neu quis biennium continuum judex eſſet.*

V. Sacra maximè Tyro advecta colebant, quædam etiam poſt adſumpta. Junonis cultus præcipuus: neque levis Æſculapii, cui magnificum templum in ipſa arce ſtruxerunt. Apollinis etiam locuples ædes fuit, laminis aureis tecta, cum celebri ſimulacro, quod exciſâ Carthagine Romani avectum juxta Circum maximum collocaverunt. Ad Herculem verò Tyrium quotannis magnâ curâ delectam navem, cum decimis annuorum proventuum, aut partorum bello manubiarum, mittebant. Ab iiſdem conditoribus ſuis, alium etiam ritum horrendæ religionis hauſerant, ut Saturno, quem ipſi *Belum* vocant, quotannis victimâ humanâ facerent: cujus immanitatis reliquiæ ne cum ipſa quidem urbe tolli penitus abolerique potuerunt.

VI. Ceteros civitatis mores plerumque commerciorum utilitas moderabatur: quibus gens naturâ & majorum inſtituto deditiſſima, prudens imprudens omnes ſuas rationes conſiliaque accommodabat. Hinc inevitabili malo, divitiarum admiratio honoſque comitia corrupit magiſtratuum: virtutem pecuniæ ſubjectam debilitavit: populum inflammavit opum cupiditate, fraudumque & mendaciorum ſervili conſuetudine infecit: remque publicam harum rerum ſe ſtudio totam tradere compulit. Inde enim proceſſit, ut neque fidei multum in Punicis fœderibus, & virium publicarum longè maxima pars in claſſibus eſſet; pedeſtris militiæ robur atque

firmamentum omnis imperii, nullo, equeſtris modico in honore uſuque: quoties terrâ bellandum, mercenariis copiis res gereretur; quarum neque caritas ulla in rempublicam, & fides venalis, & diſcordia moleſta, & conſpiratio terribilis eſſet: adeo capitali errore, ut non alius hoſtis, ante ultimum exſcidium, rem Punicam tam prope ad extremam deſperationem adduxerit. Neque minor ex eo malorum ſeges, quòd qui in magiſtratibus & in curationibus erant, mutuâ diſſimulatione peculatum impune exercebant: ut ſic quoque minùs mirandum eſſe videatur, ſi bello inter has civitates exorto ſuperiores Romani fuerunt, quorum ſenatores duris temporibus ſuam pecuniam in publicum conferebant, quum Carthaginienſes rempublicam haberent quæſtui.

VII. Sed hæc vitia cum ipſa urbe adoleverunt. quare primùm quidem, ut infirma & modica, non ægre tolerabantur: poſt aliquamdiu ſuſtinere potuit imperii magnitudo, & quidam ſingulari virtute duces, quorum maximè operâ, quidquid felicitatis Carthago habuit, comparatum ſtabilitumque comperio. Sed ab initio quidem adversùs Afros vectigal pro ſolo urbis repoſcentes dimicatum eſt: idque jus non niſi repetitis bellis extortum. inde prolatum etiam imperium: Africæque pars cultiſſima ſub ditionem populi Carthaginienſis redacta. In Sardiniam autem, deinde Siciliam, ut trajiceretur, maris opportunitas, & illius inſulæ rudis ad reſiſtendum barbaries, hujus ob diſcordias perpetuas potentiorum injuriis expoſita pulchritudo invitavit. In Corſicam ex Sardinia facilis tranſitus, & inſulæ non opulentiſſimæ promptior occupatio fuit. At in Sicilia diutiſſime variâ fortunâ dimicatum eſt:

maximaſque & victorias ex iis bellis, & clades, Pœni retulerunt.

VIII. Et Amilcar quidem Hannonis filius, quum trecenta hominum millia in Siciliam deportaſſet, à Gelone victus, interiit. quâ calamitate perculſi Carthaginienſes abſtinuere Siciliâ, donec ab Ægeſtanis, quos Selinuntii premebant, exorati, Annibalem Amilcaris filio Geſcone natum emiſerunt. is Selinunte ac Himerâ excifis, magnam iterum potentiam Pœnis in Sicilia comparavit. Imilco Leptinem Dionyſii majoris fratrem ducemque in Siculo mari vicit, naveſque cepit aut depreſſit centum, virorum interfecit pluſquam viginti millia: multas Siciliæ civitates obtinuit: partem quoque Syracuſarum cepit. ſed orta repentè peſtilentia, toto ferme abſumpto exercitu, cum paucis eum Carthaginem redire compulit. Neque tamen ſpem Siciliæ occupandæ abjecerunt Pœni, ſed paucis poſt annis cum alia claſſe Hannonem adversùs Dionyſium bellare juſſerunt. Poſtea Magonem ab Iceta vocatum, & in ipſa jam Syracuſana urbe caſtra cum peditum ſexaginta millibus habentem Timoleon ejecit. Mox Annibalem & Amilcarem ſeptuaginta millia militum adducentes, idem Timoleon pugnâ magnâ vicit, caſtriſque exuit.

IX. Sed haud temere velocior iis ullo bello majorve converſio fortunæ, quàm adversùs Agathoclem, fuit: qui victus in Sicilia, obſeſſis Syracuſis, nullâ evidente ſpe ſalutis, ultro tranſduxit in Africam bellum, Carthaginienſeſque multis præliis victos, deſciſcentibus paſſim Libybus, in maximum periculum metumque conjecit: domum deinde reverſus, Siciliâ totâ expulit, donec mors regis, & ex ea turbæ, ſpem

iterum occaſionemque repetendæ poſſeſſionis a-peruerunt. Exinde, ut diximus, vario Marte cum Pyrrho bellavere, ad extremum ſuperiores. Interim etiam in Hiſpania civitates quædam ſtipendiariæ factæ, quum Gaditanis opem adversùs accolas petentibus, cognato populo (nam & Gades Tyrii condiderant) auxilium Carthagine miſſum, vicinas aliquot Hiſpaniæ regiones Punici juris fecit. Is ferme Carthaginis ſtatus erat, quo tempore bellum adversùs Romanos ſumpſere.

X. Siciliam verò, quâ Punicæ ditioni ſubjecta non erat, majori ex parte Syracuſani, & rex eorum Hiero poſſidebat: reliqua Mamertinorum armis tenebantur. Ii donec Romanorum qui Rhegium occupaverant ſocietate uti potuere, ſua defendiſſe non contenti, etiam Punicos Syracuſanoſque fines incurſabant: denique oppida Siciliæ multa, quò vaſtationem agrorum & alia incommoda redimerent, vectigal pendere coëgerunt. ſed expugnatâ urbe Rheginâ, defectoribuſque ſupplicio affectis, nudati hoc ſubſidio Mamertini priores opes tueri nequiverunt: & amiſſis ferme quæ extra Meſſanam tenuerant, de urbe ipſa cum Hierone Syracuſano dimicabant. De quo rege, quoniam ipſe quoque temporibus iiſdem hoſtis populi Romani, mox per annos ſanè multos ſocius & amicus fideliſſimus, & ingens ad res conſtituendas momentum fuit, paulo copioſiùs exponendum puto. nam & in eo rara felicitas, & magna virtus, & prudentiæ vis eximia fuit: eâque tempeſtate Syracuſanorum opes & floruerunt cum Hierone, & conciderunt.

XI. Hic igitur nullo neque divitiarum, ne-

que gloriæ à majoribus relictæ, neque alio aliquo tali præſidio adjutus, omnem fortunam ſuam ſibi debuit: non ut plerique ad magnam potentiam ex tenui loco criminationibus meliorum, aut nece fugâve adverſantium provectus, ſed modeſtiâ & in parandis opibus, & in habendis, ſingulari: rectè conjiciens, nullum eſſe regnum ſtabilius, quàm quod ita exercetur, ut magis hoc timeant amittere quibus imperatur, quàm qui imperat. Itaque quum annos quatuor & quinquaginta præfuiſſet, idque iis temporibus, quibus colliſæ duæ potentiſſimæ civitates de principatu terrarum ſummâ contentione pugnabant, ipſe nullo foris bello, ſi primos annos excipias, nullis domi inſidiis petitus, nonagenario major, quum ad eam ætatem, certo temperantiæ argumento, ſenſus integros corpuſque firmum pertuliſſet, obiit: non ſuis modò carus, ſed etiam apud Romanos pariter Græcoſque magnâ famâ. Quem & principatum deponere ſæpe volentem cives ſui publicè prohibuerunt: & filius Gelon, qui natus annos plus quinquaginta ante Hieronem deceſſit, rarâ inter mortales moderatione, regno quàm patre carere perpetuò maluit, eumque ad extremum uſque vitæ tempus conſtanti fide atque pietate percoluit.

XII. Is igitur Hieron ab Hierocle genitore, qui ſtirpem ſuam ad Gelonem veterem Siciliæ tyrannum referebat, expoſitus eſt: quòd virum nobilem ſuſceptam ex ancilla prolem pudebat tollere. ſed omni humanâ ope deſtitutum apes, in os jacentis ingeſto melle, per complures dies aluerunt. Eo prodigio, reſponſiſque aruſpicum, qui regiam puero potentiam portendi confirmabant, permotus Hierocles, infantem recolligit,

regiam alitem, faſtigii.

XIII. Sed certiora ſigna mox ipſe de
mâ & robore corporis eximio: verùm
temperantiæ, comitatis, juſtitiæ, mod
nomine clarior atque illuſtrior. Sæpe
ſæpe adversùm provocantes ſingulari c
congreſſus, ſemper victor, à Pyrrho mi
litaribus donis virtutis cauſâ donatus eſ
poſtea ex genere Gelon Hieronis filius
dem in matrimonio habuit. Pyrrho e
fugato, quum inter Syracuſanum exer
urbanos, ſolenni temporum iſtorum mo
rum orta eſſet diſſenſio, in caſtris circa
nam Artemidorus & Hiero militaribus
duces creati, conſiliis Hieronis, & ar
ejus operâ, clam intromiſſis militibus u
poteſtatem redegerunt. Ibi Hiero exc
virum & quanticumque imperii capacem
dit. nam ex diverſis partibus occîdit a
neminem; ſed clementiâ, moderamine
que conſiliis ita compoſuit motus, ut no
ribus ſtudiis eorum adversùs quos venera
à quibus adductus fuerat, prætor Syracu
retur.

exercitu turbaretur aliquid, vel domi novarum rerum motus orirentur, circumſpicere aliquem cœpit cui res urbanas tutò crederet, ſi quando ipſe ad bellum exire cogeretur. Uxorem igitur duxit filiam Leptinis, qui magnâ inter cives auctoritate, vir etiam cumprimis honeſtus fideique tenax habebatur. Ita proviſis domeſticis rebus, adversùs mercenariorum inſolentiam remedium neceſſarium magis quàm uſquequaque laudabile commentus eſt. nam educto contra Mamertinos exercitu, quum illi juxta Centuripas occurriſſent, aciem ad Cyamoſorum amnem hoc dolo inſtruxit, ut inter cives mercenarioſque intervallo relicto, hos committere prælium juberet; tanquam ipſe cum urbanis ſignis aliâ parte impeditum & diſtrictum hoſtem invaſurus: ita conductitii majore Mamertinorum numero circumventi cadunt: ipſe, dum horum cæde diſtinentur hoſtes, otiosè tutóque Syracuſanas copias in urbem reducit.

XV. Ad hunc modum repurgato, quidquid in exercitu ægrum, & ad ſeditiones pronum fuerat, urbanum militem ſtudiosè exercet: novas mercenariorum copias conducit: atque ita benevolentiâ multorum comparatâ, remoto audaciſſimo quoque, reliquis adversùs armatum & intentum mutire non auſis, principatum arbitratu ſuo adminiſtrat. Interea Mamertini recenti victoriâ ferociores, contemptim atque temere Syracuſanorum fines populabantur. Adversùs hos Hiero jam civibus & militi fidens incunctanter egreſſus, ad ipſam hoſtium urbem, dimiſſis paſſim globis ferè vacuam, caſtra poſuit. cujus intellecto diſcrimine Mamertini ad ferendam ſuis opem expedito cum agmine impigre

gyriniſque dividit.

XVI. Hoc ſucceſſu rerum alacrior d fines Mamertinorum irruit: Aleſum c deditione capit: Abacæninos atque Ty ipſorum voluntate adjungit. ſic ab utroq proximis Meſſanæ urbibus Hieroni par (nam ad Etruſcum mare Tyndaritani I Siculum Tauromenii accolunt, & ipſi S norum eo tempore ſocii) Mamertini in coacti, Cio quodam prætore copias o hoſti, ad Longanum amnem in Mylæo caſtra habenti. Pugnâ commiſſâ, quun Marte certaretur, ſubitò in latera Mar rum recens impacta cohors, haud dubia roni victoriam tradidit. nam ante præliu ro ducentos Meſſeniorum exſules, fortit Mamertinorum odio præſtantes viros, de ſuo exercitu delectorum quadringent num collem, cui *Thorax* nomen eſt, cir hoſtemque incautum improviſo incurſu juſſerat. ii mandata gnaviter exſequuti runt, ut univerſus Mamertinorum exer ternecione cæderetur.

XVII. Cios re deſperatâ jam nih

nem, alio quàm ſperaverat eventu, comprobat. Nam ante pugnam immolanti vates inſpectis extis promiſerant, *fore ut in caſtris hoſtilibus pernoctaret*. id ille in ſpem victoriæ trahens, ſerò ſe ambiguâ prædictionis interpretatione deceptum agnovit. Hac ægritudine confectus, quum poſtridie inter equos captivos eum videret, quo filius in prælio uſus fuerat, hunc etiam occubuiſſe conjectans, faſciis fomentiſque vulnerum revulſis ſpiritum indignantem effudit. Mamertinos clade compertâ deſperantes, jamque victori cum infulis ſupplicum occurſuros, ex inopinato fortuna ſervavit.

XVIII. Fortè ſub idem tempus Annibal Carthaginienſium prætor in Liparæorum agebat inſulis, quæ Siciliæ adjacent. is auditâ Hieronis victoriâ, metuens ne Mamertinis penitus exciſis Syracuſana potentia Carthagini gravis & intoleranda fieret, ſpecie gratulantis ad Hieronem ocius venit: eumque moratus ne ſtatim ad Meſſanam duceret, urbem ingreſſus eſt prior, Mamertinoſque deditionem facere volentes non modò verbis ad ſpem retinendæ libertatis revocavit, ſed etiam præſidium ſuorum militum introduxit. Hiero aſtutiâ Pœni ſe deluſum intelligens, quum ad obſidionem jam difficiliorem futuram haud ſatis paratus eſſet, Syracuſas rediit: exceptuſque magnâ omnium lætitiâ, & ab univerſis copiis rex acclamatus, poſtea quoque nomen iſtud civium externorumque conſenſu retinuit.

XIX. Hierone digreſſo, Mamertini, quum fiduciam pauliſper reſumpſiſſent, de rebus præſentibus deliberantes, duas in factiones ſcindebantur. Alii *non eſſe dubitandum* autumabant,

quin Carthaginienſium tutelæ ſe permitterent: quum hoc non modò plures ob cauſas conducibile, ſed etiam, admiſſo jam præſidio, neceſſitati proximum videretur. Contrà dicebatur, *non minùs infenſos Mamertinis Pœnos quàm Hieronem fuiſſe: neque dubitandum quin illi non benevolentiâ, ſed cupidine dominandi Meſſanam defendere ſtatuerint. A multis jam ætatibus eos imperium affectare Siciliæ, non exercituum, non claſſium damno, ne ſuarum quidem rerum metu & Africis bellis, ab improba ſpe deterritos. His igitur ſi ſe committant, claſſem validam, & ipſius Siciliæ pleramque partem jam obtinentibus, ſine exceptione ulla ſervituros eſſe. minimè igitur expedire vocari auxilio Carthaginienſes, populum impotentem, infidum, graviuſque jugum impoſiturum, quàm à Syracuſanis timuiſſent. Præſidium Punicum, ſi eo tantùm conſilio veniſſet, ne in manus Hieronis Mamertina civitas incideret, re jam perfectâ dimitti bona cum gratia poſſe: ſi qua verò clandeſtina ſubeſſet molitio, etiam intentiore ſtudio ancipitis amicitiæ fallacias præveniri oportere. Romanos igitur potiùs implorarent, armis invictos, fide præſtantes, neque cauſam retinendæ ſub ſua ditione Meſſanæ, neque facultatem habituros; quibus in Sicilia ne veſtigium quidem ſoli, neque navalium rerum ullus uſus, aut adeo cura eſſet. hos ſatis habituros, ſi Carthaginienſibus & Hieroni Meſſanâ urbe tanquam obice quodam & freno cupiditatis objectâ, ſecuram ab his Italiam retinere poſſint. Perſeverarent igitur Romanorum potiùs fidem, quàm cujuſquam alterius gentis experiri. Neque honeſtè ipſos & parum opportunè priora conſilia mutaturos eſſe, miſſis jam legatis, & auxilii ſpe impetratâ.*

XX. Quippe ante poſtremum cum Hierone prælium, diffidere jam rebus ſuis incipientes Mamertini Romanorum opem, uti conſanguineorum, imploraverant: & conſulibus belli gerendi cupiditate plebem incitantibus, populus auxilium ferri Mamertinis juſſerat, ſed ſenatus auctor fieri pudore cunctabatur. qui enim modò ſuos ob Rhegium per ſcelus captum ſevero ſupplicio affecerant, ii, ſi jam Mamertinis pari perfidiâ Meſſanâ potitis opitularentur, deſtrui videbant gloriam juſtitiæ ac fidei quam priore facto latè quæſiviſſent. Ceterùm clade Mamertinorum mox auditâ, quum jam dubium eſſe non poſſet, quin relicti à Romanis, Pœnorum opes reſpecturi eſſent, prævaluit ſententia juvandos eſſe cenſentium. nam & in ſenatu plures eódem inclinare cœperant, proſpicientes, ni fieret, Meſſanam ſtatim, & paulo poſt ceteram Siciliam totam Carthaginienſium fore. quod ſi eveniſſet, populum Romanum cum Pœno de Italiæ poſſeſſione certaturum.

XXI. Nam iſtud periculum inevitabile, tum cupiditas imperii potentibus inſita, tum ipſe locorum ſitus efficiebat. Quippe Italiam à Liguribus & Venetis inter duo maria longo tractu procedentem, quâ Bruttiorum ager eſt, à contactu Siciliæ tenue fretum dividit. neque dubitatur continentes olim has regiones fuiſſe; mox intercurrentibus aquis diremptas, ſive humiliora eâ parte loca mare acceperunt, ſive major aliqua vis terræ motûs aut incumbentium undarum anguſtias Iſthmi perrupit: à quo eventu *Rhegium* nominatum putant. tali enim aliquo vocabulo, quæ rupta ſunt, à Græcis appellantur. Itaque primos Siciliæ cultores ex Italia veniſſe

credibile eſt; etiam ipſo nomine confirmante conjecturam. Meſſanam enim ex adverſo litoris Italici ſitam civitatem Opici condidiſſe traduntur: quam, quia in ſinu falcis referente figuram eſt poſita, *Siciliam*, credo, appellarunt; quod advenientes poſtea Græci *Zanclen* ſunt interpretati, utrâque illâ voce diverſos apud populos falcem ſignificante. inde, ut ſolet, toti inſulæ hæc appellatio hæſit, ut ipſa quoque & Zancle, & à pluribus Sicilia vocaretur.

XXII. Inſula vero iſta quum magnitudine, tum etiam fertilitate omnes, quæ in Mediterraneo mari ſunt, longè antecellit: olei, vini, frumenti optimi ſupra fidem ferax: populo frequens, multiſque & maximis urbibus ad miraculum exculta: portuum autem ſitûſque totius commoditate vix alius magnum imperium conſtituere cupientibus æquè idoneus locus eſt. Nam Italiæ conjuncta ex diverſa parte Africam reſpicit; alio ex latere Sardiniam: ab Oriente Peloponneſum & Græciam Ionio mari diſcretas habet: quaquaverſum navigatione brevi, & ad emittendas accipiendaſque claſſes facillimâ. Neque dubium eſt cupiditatem hac inſulâ potiundi, quam eodem tempore & Romanus populus, & Carthaginienſis affectabat, cauſam bello dediſſe, licet alia dicerentur. nam Romani Tarentinos contra fœdus adjutos arguebant: Pœni ſocietatem cum Hierone, ut adversùs ſe initam, criminabantur.

XXIII. Ceterùm eo jam potentiæ civitas utraque pervenerat, ut evitari non potuerit, quin aliquando quacunque de cauſa colliderentur. Quemadmodum enim arbores non magno intervallo conſitæ, aliquàm quidem diu non impe-

diunt invicem magnopere; auctæ verò, alimentum atque ſuccum mutuò intercipiunt; quum grandiores fieri cœpere, radicibus & ramis commiſſæ atteruntur: ita ſurgentibus imperiis vix per naturam diutius fida manere poteſt concordia, quàm donec extrito quod medium fuerat, conjunctis jam finibus concurrentia urgeant inter ſe trudantque, neque priorem intra modum ſtandi impetrabili voluntate, neque libero, niſi remotis obſiſtentibus, ad majorem amplitudinem procurſu. Accedebat ad has cauſas in utraque civitate magna plebis & potentia, & ſuſcipiendi bellum cupiditas. Nam in Carthaginienſi republica vulgus valebat plurimùm: quod auctis civitatis opibus, variis & ipſum commodis locupletari ſolitum, quæſtûs dulcedine bella ex bellis ſeri non invitum patiebatur. Neque multùm diverſa conditio Romanæ multitudinis erat; quæ damna rei familiaris, ſuperiori bello illata, Siculis divitiis facilè reparari poſſe ſperans, pro jure nuper Patribus extorto, ſententiam bellum ſuadentium plebiſcito confirmavit.

U. C. 488. A. C. 264.

XXIV. Quo armatus conſul Appius, quum alioquin victis antiquæ ſectæ viris major ſenatûs pars aſſenſa eſſet, ſine mora C. Claudium tribunum militum cum paucis navibus præmittens, obſervare occaſionem, & ſi qua obveniſſet, in Siciliam tranſire juſſit. Ille quum Rhegium veniſſet, in caſum dare triremes non auſus, quòd longè majori Pœnorum claſſe fretum obſidebatur, piſcatoriâ navi conſcenſâ Meſſanam vectus eſt. ibi cum Mamertinis, ita ut præſens uſus poſtulabat, colloquutus, quum Pœnis reclamantibus parum proficeret, infecto negotio rediit. Sed paulo poſt cognito Meſſanæ diſcordiam eſſe,

U. C. multis Romanos advocandos eſſe negantibus,
488. magnâ parte Carthaginienſe præſidium haud-
A. C. quaquam æquis oculis aſpiciente, rurſus tranſ-
264. miſſo freto, quum alia tempori apta diſſeruit, tum hoc maximè interjecit, *ſe non niſi ad liberandam civitatem veniſſe: hoc ubi perfeciſſet, è veſtigio diſceſſurum eſſe.*

XXV. Quum ad hæc Pœni reſponderent, *non eſſe Romanis laborem ullum ſuſcipiendum in liberanda civitate, quæ ſui juris eſſet: jam beneficio Carthaginienſium proviſum, ne Mamertini ſervire Syracuſanis cogerentur: faceſſeret igitur Romanus, aut, ſi quam aliam juſtam haberet cauſam cur eſſet Meſſanæ, exponeret*: negavit Claudius *liberam videri civitatem, in qua præſidium alienæ gentis, non ſponte oppidanorum ageret*. Ad ea quum reſponderet nemo, Pœnis præ ſuperbia, Mamertinis metu tacentibus, vir vaſer & promptus, *Apparet*, inquit, *ex hoc ipſo ſilentio veſtro, Carthaginienſium cauſam injuſtam, & Mamertinos libertatis avidos eſſe. nam, ni ita foret, & illi de jure ſuo diſſerere non gravarentur, & iſti, nullâ, ſi cum Carthaginienſibus ſentirent, diſſimulandi causâ, palam & apertè inſtitutum illorum approbarent*. Ad hæc verba fremitu Mamertinorum orto, multiſque orationem illam ut veram & intimis ſenſibus ſuis congruentem laudantibus, ſatis in præſentia promotum eſſe putans Romanus, quòd habitus tamen animorum exploraviſſet, Rhegium regreſſus eſt.

XXVI. Neque multo poſt adornatis quas habebat triremibus tentavit tranſitum. ſed Pœnorum præfectis & multitudine navium & in maritimis rebus ſolertiâ longè inferior, ad hæc fluctuum illorum violentiâ, quos orta ſubitò tem-

peſtas præter ſolitum exaſperaverat, repulſus, U. C.
amiſſis aliquot triremibus, ceteris ægre ſervatis, 488.
in portum, unde exierat, rediit. Neque deter- A. C.
ritus hoc incommodo, ut meliori aliâ opportu- 264.
nitate fortunam iterum experiri poſſet, naves reficiebat: quum ab Hannone (is Mamertino præſidio fretique cuſtodiæ præerat) venerunt nuncii, quidquid triremium hominumve ſuperiore certamine Pœni ceperant, adducentes. Cupiens enim fœderum ruptorum infamiam Romanis impingere, conſilium hoc amplexus erat Hanno, queſtuſque poſſeſſi Carthaginienſibus freti per vim tentatam navigationem eſſe, ad pacem & fœdera majori deinceps curâ ſervanda provocabat. ſed audito, Claudium nullas conditiones admittere, niſi Meſſanâ præſidium deduceretur, fretique trajectionem iterum moliri, exclamavit, *ſe verò non eſſe paſſurum, ut Romani vel manus in iſto mari abluerent.*

XXVII. Neque tamen prohibere potuit, quin Claudius obſervatâ freti naturâ, captatoque tempore quum refluxum ejus etiam ortus commodè ventus adjuvaret, priuſquam occurri poſſet, Siciliam teneret. Ibi Mamertinorum in portu repertorum coactâ concione, perſuaſit, ut Hannonem advocarent, tanquam de præſenti negotio cum eo deliberaturi. Hanno enim oppidanorum diſcordibus animis parum confiſus, arcem cum ſuis occupaverat: neque concioni Mamertinorum ſe audebat credere. tamen veritus, ne hoc ipſum querelas eorum accenderet, ſi diffidere videretur, & per ſuam abſentiam ſe Romanis protinus adjungerent, in colloquium venit. quo per diſceptationes & jurgia diu extracto, ad ultimum injectæ à Romanis Hannoni manus

U. C. 488. A. C. 264. ſunt, iſque in carcerem conditus, Mamertinis factum comprobantibus. Ita partim dolo, partim terrore circumventus, quum alia conditio nulla eſſet, arce Mamertinis redditâ, præſidium deducere coactus eſt.

XXVIII. Pœni re compertâ ſupra modum exacerbati, quum alioqui duces ſuos ob mala conſilia quantumvis proſpero eventu punire ſolerent, ſimul ſtultitiam Hannonis, ſimul ignaviam accuſantes, in crucem miſerum ſuſtulerunt: & continuò navales terreſtreſque copias Meſſanam pergere præceperunt, alio Hannone, qui Annibalis erat filius, ad res gerendas in Siciliam miſſo. Ille coactis ad Lilybæum copiis Selinuntem progreſſus, caſtriſque ibi factis, pedeſtrem exercitum reliquit: ipſe proceſſit Agrigentum, & arce communita, populum Carthaginienſibus amicum, ad ſocietatem armorum contra Romanos impulit. Hinc in caſtra reverſum repererunt ab Hierone legati, qui & ipſe Romanorum in Siciliam tranſitu minimè lætus, hoc maximè opportunum tempus judicabat, quo conjunctis Punicis viribus, & ipſi & Meſſanam obtinentes barbari penitus ex inſula exterminarentur.

XXIX. Itaque colloquio cum Carthaginienſi duce habito, quum utrique Meſſanæ occupandæ ſpe excidiſſent, facilè adversùs Romanum, utrorumque pari damno ſupervenientem, ſocietatem inſtituerunt, ut Meſſanam communiter obſiderent, neque quemquam in Sicilia, niſi aut Syracuſani, aut Punici juris, eſſe paterentur. ita Pœnus imperator, præmiſſo caduceatore, qui Romanos, ſi Carthaginienſium amici eſſe vellent, relinquere Meſſanam, & intra præſtitutum

diem excedere Siciliâ juberet, totis viribus adverſùs Mamertinos movit. Naves circa Pelorum ſtationem agere juſſæ: pedeſter exercitus ad Cubilia, (*Eunas* Græci vocant) haud procul urbe Meſſana diſſitum locum, caſtra communivit. Venit & ex pacto cum Syracuſano milite Hiero, & ab altera urbis parte, circum montem Chalcidicum nomine, conſedit. ita urbs undique circumdata, neque terrâ, neque mari commeatum aut auxilia accipere tutò poterat. Sub idem tempus quum Punicus caduceator nihil à Meſſana pacati retuliſſet, Carthaginienſes partim irâ, partim diffidentiâ permoti, omnes qui apud ipſos militabant Italici generis conductitios crudeliter occiderunt. U. C. 488. A. C. 264.

XXX. Quæ poſtquam Romæ comperta ſunt, è veſtigio cum valido exercitu profectus conſul Appius Rhegium venit. inde præmiſſis qui cum Pœnis & Hierone de obſidione ſolvenda agerent, ipſe fretum acri cuſtodiâ ſeptum ſciens, ſollicitus intentuſque rationem minore cum periculo trajiciundi circumſpiciebat. Legati conſulis neque à Pœnis amicum reſponſum retulerunt, & ab Hierone accuratâ oratione ſunt increpiti, qui commemoratis in populum Romanum officiis ſuis, *Ambigo*, inquit, *meamne vicem doleam magis, an veſtram, Romani. nam ego quidem amicos aliquanto quàm exiſtimaveram deteriores; vos autem opinionem juſtitiæ ac fidei, quâ apud omnes clari eratis, amiſiſtis. Adversùs Mamertinos nulla vobis unquam ſocietas aut amicitia fuit: fœdera cum Pœnis olim, mecum etiam nuper iciſtis.*

XXXI. *Hæc in gratiam aliorum nihil ad vos attinentium diſſolvere cupientes, poteſtis dicere,*

U. C. 488 A. C. 264. per ſuos nunciatâ, nullum jam hoſtilis tranſgreſſûs periculum eſſe reliquum exiſtimantes, tranſitum incuſtoditum dimiſere, quò quemque ferebat animus dilapſi. Conſul, qui futurum hoc conjectaverat, converſo ſub noctem curſu, cum omni claſſe, nemine per tenebras venientem obſervante, nedum prohibente, in Siciliam vectus eſt.

XXXIV. Audax id cœptum & periculoſæ aleæ plenum fuit: quum ignarus maris exercitus per freta, etiamſi hoſtis & tenebræ abeſſent, ſuo ingenio metuenda, cum rudibus & imperitè fabricatis navigiis noctu rueret: dignaque res viſa, quæ etiam novi cognominis monumento poſteris innoteſceret. quòd enim caudicariis navibus multis in tranſvehendo milite uſus eſſet, admiratione facti *Caudicem* iſtius ævi ſimplicitas appellavit. Hactenus enim rerum maritimarum adeo nullus Romanis uſus fuerat, ut ad hoc tanti momenti negotium, neque tectam navem, neque longam, ne lembum quidem unum haberent, ſed triremibus quas Tarentini Locrique cum Eleatis & Neapolitanis commodatò dederant, & actuariolis, quæ quinquaginta remorum eſſent, uterentur.

XXXV. Ceterùm Appius, quum fortè non longè ab eo loco, ubi caſtra erant Syracuſanorum, appuliſſet, cohortatus ſuos certamque victoriam oſtentans, ſi tale nihil ſuſpicantes opprimerent, protinus ad hoſtium oppugnanda caſtra pergit. Hiero ſubito tumultu excitus, & ipſe contrà educit copias pro tempore inſtructas. fit aliquamdiu certamen acre: pelluntur Romani equites. ſed legionibus fortiſſimè præliantibus vincitur Hiero, ſeque cum ſuis trepidus intra vallum re-

cipit. Appius ſpoliari corporibus hoſtium juſſis, U. C.
Meſſanam intrat, Mamertinoſque præſentiâ ſuâ 488.
ex timore magno recreatos ſpei melioris implet. A. C.
Hiero victum ſe videns priuſquam vidiſſet ho- 264.
ſtem, (ſicut ipſe poſtea confeſſus eſt) fretique tranſitum à Carthaginienſibus proditum ſuſpicatus, quum ambiguâ mente multa ſecum agitaret, de ſumma rerum vereri cœpit: proximæque noctis ſilentio copias eduxit caſtris, & contento itinere Syracuſas refugit.

XXXVI. Eo ſubmoto Appius, quum terrore victoriæ recentis ad Pœnos quoque debellandos uti vellet, militibus ut cibum tempori capiant imperat. deinde albeſcente jam die progreſſus, caſtra Pœnorum oppugnare inſtituit. Erant hæc loco ſatis tuto poſita, & naturâ manuque diligenter permunita. hinc mare, inde profundæ paludes, in peninſulæ ferme ſpeciem, ambibant. inter has anguſtum ſpatium, quo uno adiri poterat, ductus adversùm irrupturos murus obſepiebat. Hîc ubi vim feciſſent Romani milites, neque locorum ſimul iniquitatem, & propugnantium multitudinem vincere poſſent, miſſilibus maximè, ſicut in urbium oppugnatione ſolet, rem gerentibus Pœnis, irrito incepto deſiſtere coacti receſſerunt. Sæpe in bellis meliori fortunæ locum ſors durior & adverſi ab initio caſus fecere: dum his affecti, conſiliis animiſque majoribus acceptum detrimentum ſarcire ſtudent; hoſtes felicitatis opinione blandâ faſcinati, neque ſatis adverſùm fortuita providentes, in temeritatem auferuntur.

XXXVII. Quod illo tempore Carthaginienſibus uſu venit: qui repuliſſe hoſtem non contenti, tanquam fugientem eruptione ex caſtris

U. C. 488. A. C. 264. ſactâ perſequebantur, ſuæ virtuti, non munitioni locorum Romanos ceſſiſſe exiſtimantes. Itaque poſtquam ex anguſtiis quibus defenſi fuerant proceſſere, mutata cum loco fortuna prælii, magnuſque eorum numerus cæſus eſt: reliqui ad caſtra, pars, ut cuique maximè promptum erat, in urbes circumjectas diffugêre, neque deinceps, quamdiu Meſſanæ Claudius fuit, caſtris ſuis excedere ſunt auſi. Conſul etiam cum natura loci & difficultate ſitûs iteratò pugnare minimè conſultum arbitratus, quum tempus ibi fruſtra terere videret, præſidio Meſſanæ relicto in Syracuſanorum ſociorumque fines impreſſionem fecit: iiſque impune vaſtatis, tantum concepit fiduciæ, ut jam ad ipſas Syracuſas exercitum auderet admovere. Variâ ibi fortunâ certatum eſt: ſemel etiam conſul magno in periculo fuit; circumventuſque foret, niſi maturè capto conſilio miſiſſet ad Hieronem, quaſi de conditionibus pacis acturus. miſit & ille certum hominem ex amicis. cum hoc cœpto colloquio, & de induſtria producto, ſenſim ex iniquo loco ſe ſubtraxit in tutum. Syracuſani quoque ſequuti, ſermones de pace cum diverſis Romanis inſtituerunt, conventumque foret, ni Hiero auctor fieri noluiſſet. His rebus gerendis major anni pars conſumpta. tum Meſſanam rediit conſul, & inde cohortibus aliquot relictis ad tuendos Mamertinos, cum ceteris Rhegium trajecit: mox Romam deceſſit ad triumphum, quem de Pœnis & rege Siciliæ Hierone, quòd primus ille de tranſmarinis populis ageretur, magnâ omnium gratulatione duxit. Hoc initium Romanis tentandi maria, & hic ſucceſſus cœptorum in Sicilia fuit.

XXXVIII. Ceterùm & iſta & ſequentium temporum geſta ſcriptorum ambitione corrupta ſunt: quum eorum præcipui, Philinus Agrigentinus, & ex Romanis Fabius Pictor, dum ille Carthaginienſium gloriæ, hic domeſticæ nimiùm ſtudet, officium & fidem inſuper habuerunt. Quorum levitatem meritò Polybius arguit. quippe quum etiam privatorum minimis in cauſis falſo teſtimonio circumvenire quemlibet exſecrabile crimen habeatur, quanto fœdiore perfidiâ conditor hiſtoriæ principum atque populorum acta corrumpere cenſendus eſt? cui, neque mortalium commodorum quidquam, neque ſpiritus ipſe pulchrâ veritate debebat eſſe antiquior; tanto minori ſpe veniæ, quòd ne prætextum quidem mentiendi allegare idoneum ullum poteſt, cui, ſi libere quæ vera ſciebat quacumque de cauſa non licuiſſet tradere, tacere certè licuiſſet.

U. C. 488. A. C. 264.

XXXIX. Porro dum in Sicilia Claudius Hieronem & Pœnos vincit, obſidionem Volſinienſium ad exitum deduxit alter conſul M. Fulvius, qui homines adversùs vim deſperatione validos, inopiâ rerum neceſſariarum & fame domuit. Facta deditione ingratum illud & inſolens libertinorum vulgus cum cruciatu interemptum eſt: urbs etiam ipſa diruta: reliqui Volſinienſium, & quod ſervorum fidem atque reverentiam erga dominos non exuerat, in attributas alibi ſedes migraverunt. Hoc quoque bellum dignum triumpho viſum eſt: eumque conſul A.D. Kalendas Novembres tanquam de Volſinienſibus egit.

XL. Iiſdem conſulibus à Cn.Cornelio, C.Marcio cenſoribus luſtrum conditum: cenſa ſunt ci-

U. C. 488. A. C. 264. vium capita ducenta nonaginta duo millia, ducenta viginti quatuor: numerus ſanè magnus, & propemodum incredibilis, tot bellorum à primis ferme urbis initiis nunquam ceſſantium continua detrimenta, tot ex peſtilentia morbiſque ſæviſſimis non minores bellicis ſtrages cogitanti. Ceterùm aliis aliiſque ſubinde populis in civitatem recipiendis, quod inſtitutum à Romuli ſapientia profectum poſteri conſtanter tenuerunt, invicta nulliſque cladibus ſuperabilis effecta eſt reſpublica: quam nec à Pyrrho data damna, neque naufragia frequentia primo Punico bello, neque ſecundo Traſimenus & Cannæ potuerunt affligere, quin ex incommodis ſuis identidem alacrior ferociorque reſurgeret.

XLI. At in Græcia Lacedæmonii militari laude & ipſi percelebres, neque impares Romanæ virtuti, quoniam arcebant peregrinos, nec imperium quod pepererant, diu, neque libertatem ſuam ſemper tueri potuèrunt. ſed quum Leuctricâ pugnâ mille non amplius Spartiatæ cecidiſſent, protinus potentia civitatis corruit. Iterum ad Sellaſiam Lacedæmoniorum ſex ferme deſideratis millibus, ſtatim amiſſa libertas eſt. Achæi verò ejuſdem Peloponneſi incolæ vicinos omnes æquo jure complexi, pulcherrimam conſtituerunt rempublicam, & manſuram, niſi Romanam potentiam tum etiam longè latéque imperantem, inſania paucorum in perniciem ſuam patriæque provocaſſet. Atqui tam diverſus eventus inſtituta tam diſſimilia neceſſariò ſequutus eſt. Sicut enim naturæ congruit, corpus quod juſtum ad modum ſalubri cibo reficitur, robuſtius & longioris ævi eſſe, quàm ſi ingenito contentum ſucco extra ſe natum alimen-

tum omne aſpernaretur: ita florentiores fuere U. C.
civitates, quæ ſuum efficere noverunt, quidquid 488.
uſquam egregii erat, quàm quæ ineptâ quadam A. C.
arrogantiâ habentes deſpicatui quod in ſua gleba 264.
natum non eſſet, ſemetipſas multis boniſque potentiæ quærendæ tuendæve adjutoribus ſpoliarunt.

XLII. Idem annus rei ſanè crudeli, ſed mox intemperantiſſimè uſurpatæ, initium attulit, ut ſanguis humanus, in gratiam leviſſimi cujuſque ſpectatoris affatim fuſus, voluptas publica fieret. Barbari moris auctores M. & D. Junii Bruti, neſcio quâ pietate defuncti patris cineres honoraturi, gladiatorium munus ediderunt, magno favore civitatis. Sed hanc humanitatis injuriam ulta peſtilentia eſt, quæ per iſtum & ſequentem annum atrociſſimè ſæviit. ob quam quum Sibyllinos libros adiri placuiſſet, irâ deûm immiſſam eſſe repertum. Ergo religiones profectò parum caſtè haberi ſuſpicione ortâ, pontifices diligentiùs obſervando & inquirendo, plurima ſacella fanaque à privatis occupata eſſe invenerunt, & Capparoniam ex Veſtalibus inceſti crimine teneri. Sed illa dum rea peragitur, ſuſpendio prævenit ſupplicium: in corruptorem ejus conſcioſque ſervos legibus animadverſum eſt. Loca ſacra ex privatorum temeritate priſcis uſibus vindicata.

XLIII. Sic exſolutâ religionibus civitate Pa- U. C.
tres animum rurſus ad reipublicæ curam retu- 489.
lerunt: & quoniam Etruriâ jam pacatâ, nihil A. C.
in Italia reliqui motûs erat, ambos anni novi 263.
conſules in Siciliam cum legionibus tranſgredi placuit. Fuerunt hi M'. Valerius M. F. M. N. Maximus, qui in hoc honore Meſſalla ap-

U. C. 489. A. C. 263. pellatus eſt, & M'. Otacilius C. F. M'. N. Craſſus. Ab his tranſportatas proſpere copias eadem in rebus gerendis proſequuta felicitas eſt. Quum enim Adranitarum urbe poſt brevem obſidionem per vim captâ, Centuripinos circumſiderent, venerunt ab Alæſinis legati oppidum ſuum dedentes. Inde conſules diverſas inſulæ partes obeundo, modò diviſis, modò junctis exercitibus, ut res & ratio ſuadebat, Pœnis Syracuſaniſque quoties congredi erant auſi profligatis, terrorem famamque latè ſparſere: tantaque fortunam ſequentium facilitas, tantuſque impetus fuit, ut paulo poſt oppida haud minùs ſeptem & ſexaginta numerarentur, quæ Romanæ fidei ſe permiſerant: quo in numero Tauromenitani quoque & Catinenſes fuere.

XLIV. Unde conſules imperatis, quæ volebant, auxiliis quotidie validiores, ad ipſas jam Syracuſas caſtra ponere ſunt auſi, obſidionem urbis meditantes. Quibus rebus animadverſis Hiero, quum ſuis atque Carthaginienſium viribus diffidere cœpiſſet, præterea plus apud Romanos eſſe fidei crederet, amicitiam & ipſe cum Romanis inire conſtituit: legatoſque cum mandatis de pace componenda ad conſules miſit. Neque Romanis diſplicebat Hieronem à ſocietate Punica disjungere, maximè ut res annonaria ſuis legionibus expeditior eſſet. nam Carthaginienſibus mare obtinentibus ex Italia tranſvehi commeatus nequibant: & ab ea re prioris anni conſul plus propemodum, quàm ab hoſtibus, incommodi moleſtiæque perſenſerat. Hierone verò adjuncto, Syracuſanum regnum, abundanti frugum copiâ, res neceſſarias Romanis affatim erat præbiturum.

XLV. Itaque legibus his tranſactum: *ut Hiero quæ de Romanis ſociiſve eorum loca, quoſque homines cepiſſet, ſine pretio reſtitueret: argentique talenta centum penderet. ipſe tutò imperaret Syracuſis, ceteriſque Syracuſani juris urbibus.* ex quibus erant præcipuæ Acræ, Leontium, Megara, Elorus, Netini, Tauromenium. Legatis deinde ab Hierone Romam venientibus, eædem conditiones ratæ fuerunt, pacemque cum eo rege ſervandam & ſenatus cenſuit, & poſt paucos dies, Cn. Atilio Calatino populum rogante, populus juſſit. Hoc fœdus in annos quindecim pactum, deinceps perpetuò manſit: Hierone magnitudinem Romanam ita colente comiter, hiſque viciſſim illius ſtudium tam benignè prolixéque remunerantibus, ut neutros eorum ſocietatis inſtitutæ pœniteret. U. C. 489. A. C. 263.

XLVI. Syracuſanæ pacis auditâ famâ, Annibal Pœnus, qui Hieronem obſidione liberaturus cum navalibus copiis jam Xiphoniam acceſſerat, majori quàm venerat feſtinatione receſſit. Romani quum jam Hierone quoque ſocio & commilitone uterentur, non diu morati, Carthaginienſis ditionis oppida complura ſubegerunt. Et ab Adranone quidem, vico munito, Macellaque poſt multorum dierum obſidionem diſceſſerunt irriti. ceterùm Segeſtanos, occiſo Pœnorum præſidio ad ſe ultro deſciſcentes, receperunt. præter alia cognationis neceſſitudine ſe Romanis fratribus favere dictitabant, originem ſuam & ipſi ad Æneam ex Trojano incendio profugum referentes. Neque multo poſt Alienæi Romanis acceſſerunt. ad Hilarum verò, Tyrittum, & Aſcelum, vi & machinis opus fuit: eoque ſeveriùs in victos conſultum. Quo ter-

U. C. 489. A. C. 263. rore Tyndaritani proximos ſe periculo, & auxilia longè eſſe cernentes, quum ipſi quoque de tradenda Romanis urbe conſultarent, à Pœnis prohibiti ſunt. nam illi ex rebus ipſis conjecturâ captâ quid ageretur, primores civitatis obſidum loco Lilybæum avexerunt: etiam frumento, vino, ceterarumque rerum apparatu abſportato.

XLVII. His temporibus Otacilii Craſſi conſulis utilis & conveniens Romanæ diſciplinæ ſeveritas fuit. qui milites ab Annibale turpi pacto incolumitatis ſub jugum miſſos, extra vallum tendere juſſit, ut hoſtium incurſionibus expoſiti, neque alibi quàm in virtute ſpem habentes, confirmarentur animis, armiſque potiùs quàm loco ſe tueri diſcerent. Poſt hæc & alia non majoris momenti geſta, quum hiems immineret, præſidiis per opportuna loca diſpoſitis, conſules, reliquo exercitu in Italiam reportato, Romam redierunt. Ibi M'. Valerio, cujus eo bello felicior & utilior opera fuerat, triumphus decretus: quem ante diem XVI. Kalendas Apriles de Pœnis & rege Siculorum Hierone duxit. Prætervectum inter ſpolia horologium eſſe ideo adnotatum eſt, quia res ad eam diem incomperta Romæ fuerat. id Catinâ receptâ deportatum, deinde in publico ſecundùm Roſtra in columna Valerius ſtatuit. Idemque tabulam in qua prælium quo Pœnos & Hieronem vicerat, depictum fuit, in latere curiæ Hoſtiliæ propoſuit: quod ante eum fecit nemo, poſtea plerique. Meſſallæ cognomen huic Valerio ab urbe Meſſana inditum fuiſſe conſtat. ſed miror ab ea capta hæſiſſe, non contemnendis auctoribus credi: quum potiùs ideo impoſitum ipſæ res evidenter ar-

guant, quod Meſſanam à Pœnis & Hierone diſ- U. C.
ceſſu Appii Claudii acriùs infeſtatam, illis ſub- 489.
motis, hoc reconciliato, liberaſſet. A. C.

XLVIII. Inter hæc quum adhuc peſtilentia 263.
vexaret urbem, dictatorem clavi figendi cauſâ
dici placuit. Dictus eſt Cn. Fulvius, Cn. F.
Cn. N. Maximus Centumalus. is magiſtrum
equitum Q. Marcium Q. F. Q. N. Philippum
dixit. Eodem anno Æſernia colonia deducta
eſt: quum ſuperiore Firmum deducta eſſet, &,
ut quidam volunt, Caſtrum. L. deinde Poſtu- U. C.
mius L. F. L. N. Megellus, Q. Mamilius Q. 490.
F. M. N. Vitulus conſules facti. Sicilia pro- A. C.
vincia utrique data: legiones verò duæ tantùm 262.
decretæ: ſufficere viſæ, poſtquam in ſocietatem
accepto Hierone levius bellum factum erat. &
rem frumentariam faciliùs expediri poſſe rebantur, ſi minor exercitus mitteretur.

XLIX. Conſules trajectis in Siciliam legionibus, ſociorumque contractis auxiliis, minores ſibi res prætermittendas rati, ad urbem Agrigentinam totis viribus obſidendam animum adjecerunt. Eam rebus omnibus Pœni largiſſimè inſtruxerant, belli arcem habituri. quippe quum Hieronem ab amicitia ſua defeciſſe, Romanos contrà non perfunctoriè rerum Sicularum curam capeſſere cernerent; diligentiore ad bellum apparatu opus eſſe rati, primùm quidem præſentium virium majorem partem in Sardiniam miſerunt, quæ Italiæ litoribus inſidiaretur, ut hoc metu Siciliâ Romanos abſtraherent, aut certè minoribus, quàm voluiſſent, copiis rem ibi gerere cogerent. mox Romanis ad ſua tuenda, Siciliamque novo cum exercitu repetendam pariter ſufficientibus, ſpe iſtâ falſi, ex Liguribus Gal-

U. C. 490. A. C. 262.

liſque mortales multos, ſed plures adhuc ex Hiſpania mercede conductos, ſimul rerum ad victum neceſſariarum magnam copiam, Agrigentum miſerunt: ibi horreum annonæ, receptum exercituum ſuorum eſſe volentes, loco, & opportunitate ſitûs & magnitudine oppidi, præ ceteris quæ in Sicilia poſſiderent, his uſibus accommodato.

L. Circum hanc igitur urbem totâ belli mole contractâ, conſules Pœnis intra munitiones compulſis, ad unum inde milliare caſtra locant. Erant tum in agris maturæ fruges, &, quia diuturnam fore obſidionem apparebat, milites ſtudio demetendi colligendique frumenti, longiùs & incautiùs, quàm hoſte tam propinquo par eſſet, vagabantur. Neque Carthaginienſes imperitè aut ſegniter occaſione uſi, magnam intuliſſent cladem, niſi tantumdem virtute reſtituiſſent Romani milites, quantum negligentiâ perdiderant. Quum enim frumentatores ſubitum hoſtis impetum ſuſtinere non potuiſſent, Pœni ad ipſa caſtra Romana perrexerunt: diviſoque agmine quidam vallum reſcindere parabant, alii cum ſtatione pro caſtris locata prælium conſerebant.

LI. Tunc igitur, ſicut aliàs ſæpe, militiæ leges & incorruptus diſciplinæ rigor, rem ancipitem & exitio Romani exercitûs caſuram erexit. Quòd enim quacumque de cauſa ſtationem deſeruiſſe capitale apud Romanos eſt, excubitores nihil in fuga ſpei repoſitum eſſe gnari, quanquam numero longè ſuperarentur, pugnam præſentiſſimis animis ſuſtinuere, multis quidem ſuorum amiſſis, ſed hoſtium interfectis pluribus; donec armari cohortes laborantibuſque ſuccurre-

re potuerunt. ita & hîc pulſi hoſtes, & qui vallum jam prope ceperant circumventi. magna ibi cædes fuit. ceteros ad urbem uſque Romani perſequuti ſunt. Ea res in poſterum & timidiores ad erumpendum hoſtes, & cautiores Romanos ad frumentandum fecit. Inde quum ſegnior eſſe cœpiſſet contentio, rariùs, nec niſi ad levia certamina excurrentibus Pœnis, dividi copias placuit, & duabus urbis partibus, hinc ad Æſculapii fanum, inde viâ quæ Heracleam ducit, caſtra ſtatui. hæc foſſis utrimque permunita: quâ urbem ſpectabant, adversùm eruptiones; foris, quò tutiora contra invaſuros eſſent, iterque ſubſidiorum in urbem introducendorum præcluderetur. medium inter duo caſtra ſpatium, frequentibus præſidiis ſtationibuſque ſeptum eſt. U. C. 490. A. C. 262.

LII. In his omnibus multùm juvabantur operâ Siculorum qui recèns in fidem venerant: quorum jam unà cum Romanis centum millia facta erant. Ab iiſdem commeatus Erbeſſum uſque ſubvehebantur: ab eo deinceps oppido (non aberat autem longè) ipſi Romani ſua in caſtra deportabant. ita fiebat ut affatim eſſet magna rerum neceſſariarum copia. Hoc in ſtatu ad menſes ferme quinque hæſit obſidio: quum neutris inſigne ad victoriam momentum adeptis (præter leves enim velitationes tentatum nihil fuerat) res Punicæ deteriore loco eſſe cœperunt. Quia enim ingens hominum multitudo, haud minus quinquaginta millia bellatorum, tanto jam tempore idem intra oppidum concluſa annonam ferè omnem abſumpſiſſet; ſperari verò ſubvectio nulla poſſet, aditus omnes Romanis ſollicitè cuſtodientibus: propugnatorum animi tam præſentibus malis, quàm exſpectatione inſtantium haud mediocriter angebantur.

U. C. 490. A. C. 262.

LIII. Igitur Annibale Giſgonis filio (nam hic rebus Carthaginienſibus Agrigenti præerat) crebris nunciis opem adversùs famem & pericula poſcente, cum militibus qui poſtea contracti fuerant, elephantiſque, Hanno ſenior in Siciliam tranſmittitur. peditum erant millia quinquaginta, ſex equitum, ſexaginta elephanti. Cum his copiis Lilybæum vectus, inde versùs Heracleam movit: ſtatimque venerunt ad eum qui deditionem Erbeſſi pollicerentur. Horum operâ Erbeſſo potitus, unde hactenus ad caſtra Romana deferri commeatus conſueverat, rem haud minimi momenti perfeciſſe videbatur, quum excluſos omni propemodum facultate neceſſariarum rerum Romanos haud leviùs urgeret, quàm ab his Agrigentini premebantur. Jamque de obſidione ſolvenda deliberatum erat non ſemel, nihilque propiùs factum, quàm ut negotium iſtud pro deſperato abjiceretur; niſi rex Syracuſanus omnes tentando vias nonnihil frumenti ceterarumque rerum furtim ſubmittens, præſentem inopiam modico ſubinde levamento recreaſſet.

LIV. Hanno quum Romanos & penuriâ, & morbis qui ſequi famem ſolent, graviter affectos, ſuas contrà copias viribus integris agere perpenderet; propiùs ad Romanos accedere, præliique, ſi facultas daretur, fortunam experiri ſtatuit. Elephantis igitur quinquaginta ceteroque toto exercitu aſſumptis Heracleâ profectus, Numidicum equitatum præmittit, qui hoſtium caſtris obequitans, eliceret Romanos equites, & in præparatas inſidias deduceret. Numidis, uti mandatum erat, ad caſtra conſulum contemptim provolantibus, erumpunt Romani, propelluntque reſiſtentes primò; deinde ſolutis ordinibus viâ

quâ venire Hannonem ſciebant, refugientes, U. C.
contento curſu perſequuntur. Igitur quanto 490.
longiùs abripi ſe paſſi fuerant, tanto difficilio- A. C.
rem ad ſua munimenta receptum habuerunt: 262.
multique eorum, quum & recentes occurriſſent copiæ, & qui paulo antè fugerant undique circumfunderentur, deſiderati ſunt.

LV. Hoc eventu magis etiam ad ſpem ſummæ victoriæ confirmatus Hanno, collem quemdam, Torum nomine, mille quingentis paſſibus à Romanorum caſtris diſtantem, inſedit. Seriùs tamen aliquanto, quàm inter exercitus tam propinquos ſperari potuiſſet, commiſſa pugna eſt; modò Romanis, modò Pœnis unius prælii fortunæ ſpes univerſas committere formidantibus. Donec igitur pugnandi avidior Hanno fuit, Romani caſtris ſuis ſe tenuerunt: quòd numero, & alacritate, ipſi detrimento equitum ſuorum perculſi & mœrentes, vincerentur. poſtquam autem dubitatione ſuâ ſociorum animos langueſcere, hoſtes in ſpem erigi, duriuſque ſibi bellum cum inopia, quàm cum Pœnis futurum arbitrati, certamen detrectare deſierunt; Hanno viciſſim tergiverſari cœpit, & omnia metuere. Duo menſes ſic exacti, ut præter levia prælia, quæ fiebant quotidie, nihil majoris rei gereretur.

LVI. Ad extremum frequentibus Annibalis precibus motus, qui & nuncios mittebat aſſiduè, & facibus accenſis ſigna crebra edebat famem ampliùs obſeſſis tolerari non poſſe, multoſque eâ peſte coactos ad hoſtem transfugere, dimicationi moram ulteriùs nullam afferre decrevit: eodem tempore Annibale quoque cum ſuis eruptionem ex urbe facturo. Quæ quum animadvertiſſent

U. C. 490. A. C. 262. conſules, intra ſua ſe caſtra quieti tenuerunt. eo ferociùs Hanno aciem inſtructam oſtentare, &, ubi nemo contrà exit, ſub ipſa Romanorum munimenta ſuggredi, ad pugnam audacter provocare, cunctantibus timorem & ignaviam objicecere. illi hoſtem levibus præliis à vallo repuliſſe contenti, neque contra manentes ſtruebant aciem, neque recedentes inſequebantur. Hoc ubi per aliquot continuos dies factum, Pœniſque jam perſuaſum eſſet, nihil ultrà auſurum Romanum, L. Poſtumius conſul contemptum hoſtium in ſuam occaſionem ſolerter vertit. Inſtructis enim ſilentio copiis omnibus intraque vallum retentis, accedentem pro more Pœnum cum paucis ſubmovens, à prima luce ad horam diei ſextam velitando detinuit. tum demum recipientibus ſe hoſtibus productas ex caſtris legiones immiſit.

LVII. Hanno quanquam contra opinionem ſuam pugnandum ſibi videret, intrepidè congreſſus, in ſerum diei ambiguum certamen extraxit. Sed Romanos curatis bene corporibus ad pugnam præparatos, æſtus, ſitis, labor, non æquè fatigabat. Carthaginienſis autem acies ante commiſſum prælium inediâ & ſtando feſſa, quanto longiùs protrahebatur dimicatio, fatiſcentibus corporibus minus ad reſiſtendum virium habebat. poſtremò conductitius miles qui in prima fronte pugnabat, diutius ſuſtinere laborem non potuit: neque ſolùm ipſe ceſſit loco, ſed in elephantorum agmen, & alios à tergo ſtantes ordines trepidâ fugâ ſe inferens, turbavit totam aciem, hoſtique acriter incumbenti terga dare coëgit. Eadem felicitate tum quoque ab alia parte geſta res: Annibalque quum eruptione

pugnaviſſet, majore ſuo quàm hoſtium detrimento in urbem compulſus eſt. Capta Carthaginienſium caſtra ſunt: elephanti vulnerati tres, cæſi triginta, undecim in manus Romanorum venere. ſimilis & hominum fortuna fuit: de tanto exercitu pauci cum ipſo duce Heracleam evaſerunt. U. C. 490. A. C. 262.

LVIII. At qui in urbe clauſi erant, rebus planè deſperatis, nullam ſalutis viam ſibi relictam eſſe videntes, maximis terroribus affligebantur. quum Annibal optimi ut in fortuna mala conſilii auctor, animadverſo Romanos & labore certaminis defatigatos, & lætitiâ bene geſtæ rei ſolutiores, negligentiùs ſolito excubias agere, circa tertiam vigiliam cum mercenariis exit oppido: & cratibus, quas hunc ad uſum antè paratas ſtramento compleverant, in foſſas injectis, tranſgreſſus, aliquantum itineris præcipit, donec Romani luce jam oriente quid actum eſſet ſentientes, partem extremi agminis deprehenderunt; Annibal cum reliquis in tuta loca pervenit. At Agrigentini deſertos à Pœnis ſe videntes, multos eorum qui in urbe remanſerant, ſive per iram, ſive ut à victore gratiam inituri, concidêre. Nec ideo minùs direptum eſt oppidum: homines, amplius quinque & viginti millia liberorum capitum, in ſervitutem venditi. Hoc maximè modo captum à Romanis Agrigentum eſt, ſeptimum intra menſem quàm obſideri cœperat: magna cum utilitate gloriaque populi Romani, ſed multa quoque ſanguinis impenſa. quippe ſupra triginta hominum millia de conſulum exercitu Siculorumque auxiliis, inter iſtam obſidionem variâ peſte perierunt. Qua de cauſa, ſimul quia nihil jam

U. C. 490. A. C. 262. magnæ rei ob hiemem propinquam ſuſcipi poterat, Meſſanam redierunt.

U. C. 491. A. C. 261. LIX. Anno deinde proximo cum imperio iverunt in Siciliam L. Valerius M. F. M. N. Flaccus, & T. Otacilius C. F. M'. N. Craſſus conſules, prioribus ducibus ad ſpem triumphi Romam digreſſis. Carthaginienſes quidem, claſſe tanquam ad vaſtandam Italiam miſſâ, novos conſules à Siciliæ cura diſtinere cupiverant. ſed ii conſtitutis circum litora globis militum, qui prædones arcerent, nihilominus in inſulam tranſjecerunt. Tunc quoque multa Siculorum oppida in fidem recepta, recenti cladis Agrigentinæ exemplo & metu: neque obſiſtentibus Pœnis, quos ſuper prælium adverſum etiam ſeditiones mercenariorum militum angebant, Gallis præcipuè ob menſium aliquot ſtipendia non ſoluta tumultuantibus. ad quos puniendos fraudem ejuſmodi commentus eſt Hanno.

LX. Sermone blando mitigatos modicum ad tempus quieſcere jubet: ſibi eſſe certam & propinquam oppidi cujuſdam locupletis occupandi ſpem oſtendit: ex ejus præda cumulatè Gallis etiam pro ſolutionis mora ſatisfactum iri confirmat. Ita ſedatis illis, adeoque gratias agentibus, opportuno tempore, cum diſpenſatore ſuo, quem habebat fideliſſimum, agit, ut ſpecie tranſfugæ, tanquam rationibus interverſis, ad Otacilium conſulem pergeret, indicaretque nocte proximâ Gallorum millia quatuor ad urbem Entellinam proditorum operâ recipiendam venturos, locatis inſidiis circumveniri poſſe. Conſul rem non ſpernendam arbitratus, licet transfugæ non omnino confideret, mittit delectam militum manum. veniunt & Galli ab Hannone decepti.

Conſurgentibus ad hos excipiendos Romanis U. C. oritur prælium atrox, in quo Galli omnes inter- 491. fecti, quum inulti noluiſſent occumbere, duplex A. C. Hannoni gaudium præbuerunt, conductitiorum 261. inſolentiam cum hoſtium haud exiguo detrimento non incallidè vindicanti.

LXI. Romæ interim de aqua Anienis in urbem deducenda Minucius prætor in ſenatu retulit. Opus illud ex manubiis cenſor M'. Curius locaverat. ſed variis exortis impedimentis, res nonum in annum prolata tum retractabatur. creatique duumviri Curius & Fulvius Flaccus: ſed Curio quintum intra diem defuncto, gloria deductæ aquæ penes unum Fulvium fuit. Sub id tempus Amilcar in Siciliam Hannonis ſucceſſor Carthagine venit. Hannonem namque ex mala pugna domum redeuntem, ignominiosè exceperant Pœni, mulctatumque ſex millibus aureorum præfecturâ dimoverant. Eum Amilcarem patrem Annibalis, qui ſequens bellum Punicum adversùs Romanos duxit, fuiſſe, quidam ſimilitudine nominum decepti non rectè tradiderunt. nam genitor Annibalis Amilcar extremis ejus belli temporibus in Siciliam cum imperio adoleſcens venit. ſed celebritas ejus effecit, ut alterius ignotioris Amilcaris acta, Barcæ Amilcari, omnium qui hoc nomine fuerunt nobiliſſimo, adſcriberentur. Succeſſor igitur Hannonis Amilcar, pedeſtri utique exercitu Romanos longè ſuperiores eſſe cernens, mediterraneas quidem urbes nullas audebat aggredi, neque ex locis montoſis & arduis in plana deſcendere: ſed claſſe validus, quâ haud dubiè maris imperium tenebat, eâ parte virium haud ſegniter utebatur, miſſoque iterum Annibale ad vaſtandam Italiæ

U. C. 491. A. C. 261. oram, ipſe Sicula litora circumvectus, pleraque maritima loca, quæ Romanis ſeſe adjunxerant, facilè recuperavit. Quâ re fiebat, ut Romanis loca procul à mari remota, Pœnis litoralia & occupantibus facilè, & tuentibus, æquo utrimque momento ſpes metuſque librarentur, neque facilè penes utrum populum totius belli victoria eſſet futura, judicari poſſet.

Supplem. L. XVII.

U. C. 492. A. C. 260. I. QUartus jam belli Carthaginienſis annus exierat, neque pœnitebat virtutis aut fortunæ Romanos. præliis enim omnibus, quotieſcunque congreſſi cum Syracuſanis, cum Pœnis fuerant, victores diſceſſerant: opulentas urbes oppugnando ceperant: aliæ conditionibus in poteſtatem venerant. Sed quando bellum in inſula gerebatur, neque commeatus, neque ſupplementa, quum opus eſſet, ſubmitti poterant; & naves Carthaginienſium liberis & improviſis appulſibus non modò Siculas urbes ad mare poſitas ex tuto vexabant, ſed etiam Italiæ oram ſubinde vaſtantes, & detrimentum imperio Romanorum, & ignominiam famæ inferebant: quum interim Africa indemnis, & periculorum malorumque omnium hoſtilium exſors haberetur. Itaque re diligenter deliberatâ ſenatui populoque Romano placuit, ut claſſe comparatâ, non terrâ tantùm, uti cœperat, dimicaretur cum Pœnis, ſed etiam maritimæ aleæ fortuna tentaretur.

II. Hæc prima Romanæ urbi de navalibus rebus ſeria cogitatio fuit. quam haud minùs

ſorti feliciqué operâ complevit, ac animo con- U. C.
ſilioque fidenti ſuſceperat: ut non immerito ju- 492.
dicaretur, orbis imperium genti Romanæ de- A. C.
beri, cui adversùs exercitatiſſimum in re nautica 260.
populum claſſibus bellare volenti, nec ad rem aggrediundam audacia, nec ad regendam ſolertia, nec ad perficiendam conſtantia defuiſſet. Quum enim ad eam diem Romani adeo maritimam militiam non attigiſſent, ut neque viros qui navale prælium vidiſſent, neque naves ullas bellicas, ne fabricandarum quidem artifices idoneos haberent, maximâ fiduciâ tantum opus aggreſſi, breviſſimo tempore & navigare cœperunt, & dimicarunt maritimâ pugnâ, & homines à multis ætatibus rerum earum peritiſſimos ſuperaverunt. Cura claſſis fabricandæ mandata Cn. Cornelio L. F. Cn. N. Scipioni Aſinæ, & C. Duilio M. F. M. N. qui conſulatum recèns iniverant.

III. Navis erat una quinqueremis, quam Claudius quo tempore freti tranſitum meditabatur, cupidine pugnandi propiùs ad litus perlatam, lociſque vadoſis & brevibus impeditam pedeſtri manu ceperat. hujus ad exemplum claſſem exædificari conſules juſſere, tantoque ſtudio inſtiterunt operi, ut ſexageſimum intra diem quàm cæſa materia fuerat, claſſis centum ſexaginta navium in ancoris ſtaret. Sed nec ingenio minore quàm induſtriâ conſules expeditionem iſtam maturarunt. quum enim neque imperitos remiges in prælii diſcrimen adducere conſultum putarent, neque exercendis iis tempus rerum gerendarum coarctare vellent, commenti ſunt rem, uti primâ ſpecie ridiculam, ita uſu eventuque prolixè commendabilem; ut interea dum naves

U. C. 492. A. C. 260. compinguntur, futuri remiges in litore ſedentes officia ſua docerentur. iiſdem enim ordinibus diſpoſiti, quos in ipſis navibus ſervaturi mox erant, hortatore in media turba collocato, ad illius vocem & præcepta, movere & impellere remos, iterumque quieſcere, haud aliter quàm navigantes ſolent, jubebantur. Hac imaginariâ exercitatione tantum profectum eſt, ut poſtquam paratis jam navibus paucos dies in ipſo opere induſtriam ſuam probaviſſent, jam confidere ipſis auderent conſules, ſuamque & legionum ſalutem credere.

IV. Provincias deinde quum ſortirentur, C. Duilio terreſtre in Sicilia bellum, Cn. Cornelio claſſis evenit. Qui aſſumptis navibus ſeptemdecim Meſſanam progreſſus, quò in adventum claſſis, quam ſequi, ut primum poſſet, juſſerat, neceſſaria præpararet, priuſquam ad fretum illa accederet, in manus hoſtium incidit. Factum id Boodis aſtutiâ, quem Annibal Punicæ claſſis imperator legatum habebat, & credulitate conſulis, qui Liparæis quibuſdam ab hoſte ſubornatis fidem habens, Liparæ urbis per proditionem occupandæ ſpem temere conceperat. ibi circumventus à Punicis navibus, conſerere tamen manus, & pugnando ſalutem quærere cogitabat: niſi Boodes alterâ fraude ipſum & tribunos militum, quaſi de conditionibus cum Pœno loquuturos, ſuam in triremem pellexiſſet. venientibus injectæ ſunt catenæ: quo terrore quum ceteri ſine certamine ſe tradidiſſent, Boodes navibus omnibus potitus captivos Carthaginem miſit.

V. Simile mox Pœni ducis peccatum fuit, eoque majoris opprobrii, quòd neque Romani

conſulis incogitantia tam recenti exemplo ad cautionem profuiſſet. Didicerat Romanam claſſem juxta litus Italicum vela facientem ad fretum tendere, neque procul abeſſe jam poſſe. volens igitur eam ex propinquo conſiderare, ut numerum navium, & quæ in novo inſtituto Romanis agilitas & habitudo eſſet, accuratè cognoſceret, cum navibus quinquaginta proficiſcitur: ſecurus futuri, & claſſe, ut in curſu tuto ſolet, navigiis temere permixtis, parum compoſitâ. Igitur in flexu cujuſdam promontorii quum in Romanam claſſem ordine commodo navigantem ſubitò illatus eſſet, antè victus quàm ad pugnam parare ſe potuiſſet, amiſſâ meliori parte navium, poſtquam ipſe quoque ad extremum periculi veniſſet, cum ceteris vix effugit. Victrix claſſis, cognito Cornelii caſu, ſimul ad C. Duilium miſit nuncios, qui ſuum adventum ei ſignificarent; ſimul ad prælium ſe parabat, quòd ceteras Carthaginienſium naves propinquis locis agere compererat.

U. C. 492. A. C. 260.

VI. Ibi dum ſollicitis animis incommoda ſuarum navium conſiderant, eaſque rudi opere conſtructas à Punicis velocitate longè ſuperari reputant; venit cuidam in mentem machinæ ad comprehendendas hoſtium naves tenendaſque utilis, quam poſtmodum *corvum* vocaverunt. ejus hæc forma fuit. Tignum erat rectum, teres, quatuor ulnas longum, craſſitie dodrantali, trochleam in ſummo habens. huic in prora navis defixo aptabatur ſcala ſex ulnas longa, lata pedes quatuor, compoſita ex tranſverſis tabulis, quas impacti clavi ferrei firmiter continebant. in ea machina foramen relictum erat oblongum, quo tigno inducta complecteretur illud, eique cohæreret per

U. C. 492. A. C. 260. ſpatium ulnarum quatuor, quanta ipſius tigni longitudo erat. ſcalæ verò reliqua pars & tigno non inſerta, quæ ulnarum erat duarum, quibuſdam velut articulis ita dependebat, ut facilè attolli demittique poſſet. In extremo ſcalæ validum affixum erat ferrum, piſtilli formâ, præacutum, quod in capite annulum habebat, ex quo funis alligatus per trochleam tigni in ipſam navis proram demittebatur. tum quoties voluiſſent attracto fune erigebatur ſcala, remiſſo ruebat, quidquid comprehendiſſet infeſto ferrei ſtyli acumine defigens & vinciens.

VII. Inter hæc C. Duilius conſul pedeſtri exercitu tribunis tradito, ad naves venit: intellectoque Mylaïten regionem ab hoſte vaſtari, cum univerſa claſſe ad eam oram proficiſcitur. Grata res Carthaginienſibus fuit, qui adversùm mediterraneos homines & rei nauticæ imperitiſſimos, certam ſibì victoriam pollicebantur: ipſi quoque documento futuri, nullum unquam hoſtem ita contemni oportere, ut quidquam de cavendi diligentia & diſciplina remittatur. Dux claſſis Annibal, is qui copias ex Agrigento eduxerat, ſeptireme vehebatur, quæ fuerát regis Pyrrhi. hunc reliquæ naves ſequebantur, non tanquam ad prælium, per aciem & diſtinctos ordines, ſed ut cuique pronum erat, hoſtium contemptu properantes.

VIII. At poſtquàm propiùs ſuggreſſi ſuſpenſos ex proris adverſæ partis minanteſque corvos viderunt, rei novitatem admirati pauliſper hæſere. tandem ferociſſimo quoque imperitorum hominum rude commentum deridente, primæ quæque naves concitato impetu invehuntur. Tum verò demiſſi repentè corvi, ut in quamli-

bet inciderunt, ita perforato tabulato hærentes U. C.
invitam retinebant. milites autem Romani, ſi 492.
quidem ſors tulerat ut ex lateribus naves conne- A. C.
cterentur, omni ex parte in hoſtiles inſiliebant: 260.
quoties autem proræ tantùm commiſſæ eſſent, per ipſum tignum annexumque pontem armati bini tranſibant, tanto expeditiùs, quòd utroque à latere ſcalæ lorica genu tenus alta tutiorem inceſſum gradumque firmiorem præſtabat. primi enim quique projectis ante ſe ſcutis frontem adversùs hoſtium tela protegebant: ponè ſequentes ſua ſcuta loricæ utrimque applicabant. ſic etiam lateribus defenſis, navem adverſam collato gradu oppugnabant: fiebatque pugna non roſtrorum, ſed enſium virorumque cominus, & ſtatariæ ſimilis. Unde Romano, qui robore præſtabat, adverſùm homines leviter armatos, naviumque potiùs agilitate quàm manibus confiſos, facilis victoria fuit: celeriterque ſunt expugnatæ naves Punicæ triginta, in quibus & prætoria ſeptiremis capta eſt.

IX. Annibal tamen, quum ex navi, quæ jam capiebatur, in ſcapham ſaltu ſe demiſiſſet, captivitatem evaſit: rapidéque miſſo Carthaginem amico, qui famam cladis præveniret, imminens ob rem malè geſtam ſupplicium aſtu declinavit. Is enim curiam ingreſſus, quaſi re adhuc integrâ conſilium à ſenatu petiit, *congrediendumne cum Romana claſſe videretur?* Omnibus ſucclamantibus, *ne dubitandum quidem, aut differendum fuiſſe: Fecit*, inquit, *& victus eſt.* Ita non audentibus incuſare factum, cujus, antequam fieret, auctores eſſe pro ſe quiſque voluiſſent, capitis pœnâ liberatus eſt imperator, præfecturâ navium ademptâ.

U. C. 492. A. C. 260.

X. Ceterùm poſt fugam ducis è prælio reliquæ Carthaginienſium naves (ſupererat autem pars multo maxima) impedito conſilio, quid faciundum eſſet ambigebant. pudebat excedere pugnâ, nullodum accepto incommodo, ne hoſte quidem urgente. rurſum Romanas naves aggredi corvorum metu cunctabantur. ad poſtremum undique circumvecti, & nauticas artes omnes experti, ubi omni ex parte opponi ſibi roſtra & objici formidabiles illas machinas vident, deſperatâ victoriâ diſceſſere. Merſæ traduntur eo prælio naves Punicæ quatuordecim, captæ una & triginta, cum ſeptem hominum millibus, poſtquam pugnando tria millia periiſſent. Hoc eventu C. Duilio conſule adversùs Pœnos juxta Liparæorum inſulas certatum eſt: unde magnus Romanis etiam prædæ fructus, ſed longè ampliſſimus gloriæ famæque fuit.

XI. Conſul aſſumpto terreſtri exercitu Segeſtam profectus, urbem à Pœnis ad extremum ſpei adactam, periculo exemit: inde Macellam pugnando cepit, Amilcare nuſquam occurrere auſo: confirmatiſque civitatum amicarum animis, æſtate jam circumactâ, Romam rediit. Cujus diſceſſu res Punicæ rurſum efflorescere ceperunt. Primùm enim ab obſidione Mytiſtrati poſt ſeptimum menſem, multis ſuorum deſideratis, diſceſſerunt Romani. Deinde quum inter ipſos & auxiliares diſſenſione ortâ, ſeorſim à legionibus inter Paropum & Thermas caſtra metati ſocii eſſent, illorum vecordiâ utendum ratus Amilcar, improviſâ irruptione ſupra millia quatuor occidit: neque multum abfuit quin totus Romanorum exercitus eadem clade involveretur. Tum igitur multa iterum oppida, partim

expugnata ſunt ab Amilcare, partim proditione U. C.
capta. 492.
XII. Quæ licet Romæ haudquaquam lætis A. C.
auribus acciperentur, levia tamen damna præ 260.
gaudio navalis victoriæ reputabantur. Quum
enim hactenus Romana virtus terreſtribus bellis
invictam ſe præſtitiſſet, non abs re lætabantur
iſto prælio maritimarum quoque virium non con-
temnendam opinionem quæſitam eſſe. unde ad
ſpem totius belli mirificè confirmatis animis, au-
ctorem decoris inuſitati novis etiam honoribus
dignum judicaverunt. Primus itaque Duilius
navalem triumphum de Siculis & claſſe Pœnica
egit Kalendis Intercalaribus. tulitque civitas,
quòd honore iſto non contentus, alium ſibi nul-
lo exemplo privatus ſumpſit, ut à cœna redeunti
tibicinis inter cantum funale præluceret. Co-
lumna quoque roſtrata ſenatuſconſulto poſita in
foro eſt, ex Pario marmore candido, quæ mer-
ſarum captarumque navium numerum, & ſum-
mam ponduſque pecuniæ captæ complexa ad-
huc viſitur, ſed extritis vetuſtate vocabulis plu-
ribus. auri tamen nummos captos eſſe ter mille
ſeptingentos, argenteorum ſupra centum millia,
æris gravis vicies ſepties centena millia pondo,
ſatis agnoſcitur. Triumpho peracto comitia C. U. C.
Duilius habuit. L. Cornelius L. F. Cn. N. 493.
Scipio, C. Aquilius M. F. C. N. Florus con- A. C.
ſules facti. Provincias conſulares ſenatus decre- 259.
vit Siciliam, & claſſem. Cui claſſis obveniſſet,
ei in Sardiniam & Corſicam transjicere, ſi è re-
publica videretur, permiſſum. hæc ſors L. Cor-
nelio quum eveniſſet, inſtructâ claſſe profectus
eſt. Hæc prima Romanorum in Sardiniam &
Corſicam expeditio fuit.

U. C. 493. A. C. 259. XIII. Inſulæ ſunt locis ita conjunctæ, ut eadem videri poſſint: cœli tamen ſolique naturâ, &, quod ſequitur, hominum ingenio, multùm diſſimili. Sardiniam, ut imaginem humani veſtigii referentem, *Ichnuſam* veteres, itemque *Sandaliotin* dixerunt. Inde Sardum Hercule Libyco genitum aiunt frequentatæ ab ſe inſulæ nomen quo hodie noſcitur impoſuiſſe. Græcos etiam ad ea loca veniſſe cum Ariſtæo fabulis antiquis decantatum eſt; itemque poſt Iliaca bella, Trojanos. Terra neque ſpatio ſoli maximis ejuſdem maris inſularum, neque bonitate fertiliſſimis multùm cedit: parens optima pecudum, frumenti optimi feraciſſima, metallorumque, ſed præſertim argenti, dives. Cœlo tamen haud æquè ſalubri utitur, laudemque fœcunditatis apud exteros peſtilentioris aëris infamia corrumpit: per æſtatem enim morboſa eſt, & in locis fertilioribus, magis.

XIV. Herbam præterea producit vehementis veneni apiaſtro perſimilem, quæ in cibo ſumpta mentem adimit, nerviſque violenter attractis labia diſtorquet in ridentium ſpeciem; exitiali ſucco, niſi poſt vomitum lac aut aqua mulſa copioſè bibatur. ita vis iſtius mali præſens diluitur: ceteris deinde incommodis ea medentur, quæ in convulſionibus nervorum uſui ſunt. Etiam minimum animalculum per imprudentiam ſuperſedentibus mortiferum eſt: *Solpugam* vocant: formicarum genus, tanto periculoſioris malitiæ, quòd & latet facilè propter exiguitatem, & ab ignaris naturæ ejus etiam animadverſum non timetur. Sardi, variis ex barbaris mixta natio, quum ingenio ſuo permittitur, lubentiùs latrocinio quàm agriculturâ victitant:

peltâ & brevi enſe armantur: thoraces ex pelle U. C.
muſmonum conſuunt; arietes ita vocant, quos 493.
inſula gignit, non lanam ut alii, ſed pro ea pi- A. C.
lum caprorum more geſtantes. Urbium cele- 259.
berrima Caralis eſt, Africam ſpectans, & inde condita, cum pulcherrimo portu.

XV. Corſica nec amplitudine nec opibus Sardiniæ comparanda, tertium tamen inter has inſulas magnitudinis locum obtinere creditur. nomen à Corſa, muliere quadam, accepiſſe incolæ tradunt, cujus ab armento taurus in hanc inſulam ex Liguria transjecerit: Græcis *Cyrnus* vocatur. Montoſa eſt, & aſpera, & pleriſque locis penitus invia. quare populum etiam terræ ſuæ ſimilem alit, nullo humano cultu, feris propemodum ipſis intractabiliorem. capti in ſervitutem vix manſueſcunt: ſed aut impatientiâ laboris & jugi vitam exuunt, aut contumaciâ & ſtupiditate moleſti ſunt heris. Mel in inſula copioſum eſt, ſed amari ſaporis, quale fit ex flore buxi, quam Corſica multam & craſſiſſimam profert. idem tamen ſaluberrimum putatur; & ſunt qui longævos in Corſica homines fieri opinentur, quòd mel iſtud ſuum in continuo uſu habeant. Oppida nec magna nec frequentia populo, ſed tamen ſupra triginta numerantur: ex quibus facilè principes ſunt urbes Aleria Phocæenſium colonia, & Etruſcorum Nicæa. Hîc quoque grave cœlum eſt, & præterea importuoſum mare. Cum his igitur gentibus diu Carthaginienſes bella geſſere, & utriuſque inſulæ dominatione, præter inacceſſa loca, potiti ſunt. ſed quia facilius erat rudes & feros homines vincere, quàm domare; tum alia quibus eos continerent, excogitarunt, tum etiam quò res vitæ neceſſa-

U. C. 493. A. C. 259. rias ex Africa petere cogerentur, quidquid ubivis frugum fructuumve erat, corruperant, etiam ſupplicio mortis indigenis propoſito, ſi quis tale quid ſerere aut plantare inſtituiſſet: donec longâ conſuetudine facti mitiores imperium æquioribus animis pati didicerunt.

XVI. Has ad inſulas navigationem eo tempore L. Cornelius conſul inſtituit. & priùs quidem in Corſica urbem expugnavit Aleriam. quo facto ceteras facilè & citra laborem aut periculum adjunxit. Inde Sardiniam petenti claſſis occurrit hoſtium: quam aggreſſus conſul, antequam ad manus ventum eſſet, in fugam conjecit. Mox ad Olbiam profectus, quum in portu multas Carthaginienſium naves ſtare vidiſſet, neque ſe ſatis à pedeſtri robore inſtructum ad oppugnationem urbis ſitu & defenſorum multitudine validæ crederet, omiſſo in præſens negotio, domum ad plures milites aſſumendos abnavigavit.

XVII. Per idem tempus ſervilis in urbe motus inter ipſa initia feliciter compreſſus, magnâ rempublicam ſollicitudine ſimul affecit, & liberavit. Ad claſſem inſtruendam ex gentibus recèns devictis navales ſocii frequentes cogebantur: eorumque tum ad quatuor millia Romæ convenerant, Samnites plerique. Ii quòd à mari abhorrerent, conditionem ſuam ſecretis ſermonibus miſerati, eò uſque exarſerunt, ut urbem incendere atque diripere agitaverint. jamque ad tria ſervorum millia in eamdem ſententiam pertraxerant, quotidie ſumente vires conſpiratione, quum Erius Potilius præfectus auxiliorum prudenti conſilio periculum omne diſcuſſit. Simulato enim ejuſdem factionis ſtudio, machinatio-

nes eorum omnes exactè perdidicit: genus, numerum, nomina ſingulorum qui in ea conjuratione eſſent, cognovit: loca, tempora, quibus auſuri quodque forent, exploravit. U. C. 491. A. C. 259.

XVIII. Nihil jam deerat ei quominus rem ad ſenatum deferret, præter facultatem curiam adeundi: (nam voluntas ſupererat) ſed Samnitibus nuſquam incomitatum ſinentibus, perficere inſtitutum nequibat. donec excogitato dolo perſuaſit eis, *uti quo die ſenatus haberetur, in forum agminatim progreſſi, fraudem ſibi in dimetiendo frumento factam eſſe vociferarentur: inde naſcituram occaſionem* dicens *aut exſequendi conſilii ſui, aut certè ſpeculandi quid adversùs ſubitos ejuſmodi motus animi conſiliique Patribus eſſet.* quòque plus fidei faceret, ipſe proceſſit unà, neque comitem modò ſe tumultûs ejus, ſed principem ducemque præbuit. unde vocatus ad ſenatum, conſpirationis occultæ periculum commentique ſui cauſas expoſuit. Patres diſſimulatâ facti conſcientiâ, miſerunt qui turbam illam blandis verbis delinitam domos abſcedere juberent: *daturos operam Patres, ut injuriâ quæ facta diceretur ſublatâ, juris ſui cuique copia fieret.* Ita conjurati latere adhuc conſilium ſuum exiſtimantes digreſſi ſunt. nocte verò proximâ ſuos quiſque ſervos, quos indicio Potilii ſceleris eſſe participes cognoverant, vinxit. Samnitium quoque plerique in hoſpitiis ſuis comprehenſi.

XIX. Neſcio an hæc cura, an verò aliud negotiorum aut valetudinis impedimentum C. Florum tenuerit, ne citiùs in Siciliam proficiſceretur: in qua Amilcar poſt proximam victoriam res Carthaginienſium magnis profectibus reſtituebat. Quippe Camarinâ & Ennâ proditione

U. C. 493. A. C. 259. receptis, Drepanum, ubi portus egregius erat, communivit, & in oppidi formam auxit, tranſductis illuc Erycinis, quorum urbem, ne Romanis uſui foret, præter templum Veneris, everterat. Multa deinceps alia loca dolo aut armis in poteſtatem redegerat, totâque Siciliâ potiturus videbatur, niſi Florus ob res iſtas ne ſub hiemem quidem inſulam relinquere auſus obſtitiſſet.

XX. Facilius alteri conſuli bellum cum Sardis & Carthaginienſibus ad Olbiam fuit. quò reverſus cum auctioribus copiis, Hannonem invenit, quem Annibale remoto Carthaginienſes rebus maritimis præfecerant. Pugnâ vehementi factâ, Hanno fortiſſimè dimicans, quum vinci ſuos videret, in confertiſſimos hoſtes irruens interfectus eſt, ſequutaque oppidi deditio. Conſul victoriæ famam etiam humanitatis adversùs hoſtem inſigni documento decoravit. nam è tabernaculo ſuo corpus Hannonis efferendum curavit, amplaſque ipſi fecit exſequias, ceſſantibus poſt mortem odiis, virtutem etiam in hoſte honorandam eſſe rectè judicans.

XXI. Inde recentis victoriæ terrorem exoleſcere non paſſus, multas & alias Sardiniæ urbes cepit, conſilio doloque virtutem adjuvans. Solebat enim noctu appulſâ litori claſſe, delectos ex cohortibus haud procul oppidis, quæ adoriri conſtituerat, exponere: qui locum inſidiis opportunum occupantes exſpectabant, donec ad ipſas urbes ſuggreſſus conſul oppidanos in arma compulſos ſimulatione fugæ longiùs à mœnibus elicuiſſet. tum illi advenientes curſu, vacuas defenſoribus urbes capiebant. eo aſtu complures in poteſtatem venere: tantúmque vincendo proceſ-

ſum eſt, ut neque in Corſica neque in Sardinia U. C.
Pœnorum exercitus conſiſtere poſſent. Qua de 493.
cauſa minimè dubitatum eſt, quin Romam re- A. C.
verſo triumphus ampliſſimus decerneretur. tri- 259.
umphavit de Pœnis & Sardinia & Corſica ante diem V. Idus Martias, quum magnam ex inſulis iſtis prædam, & multa millia captivorum adduxiſſet.

XXII. At in Sicilia C. Florus proconſule Mytiſtratum obſidebat, locum munitum, & ſemel iterumque fruſtra tentatum. Ne tum quidem priùs expugnari potuit, quàm novus con-
ſul A. Atilius A. F. C. N. Calatinus veniret. U. C.
huic enim Sicilia provincia; collegæ ejus C. 494.
Sulpicio Q. F. Q. N. Paterculo claſſis evene- A. C.
rat. Ii, quòd Panormi Carthaginienſium hiber- 258.
na erant, cum omnibus copiis eò profecti acie inſtructâ fecere pugnandi copiam hoſtibus. ſed nemine contrà prodeunte, Hippanam petierunt: quæ urbs ex itinere oppugnata ſtatimque capta eſt. Inde Mytiſtratum perrexit Atilius, quam acriter defenſam ad extremum fatigati lamentis mulierum atque puerorum propugnatores deſeruerunt. ita præſidio Carthaginienſium noctu digreſſo, primâ luce portas oppidani aperuerunt. Sed Romani, malorum quæ in obſidione pertulerant nimiùm memores, obvios ſine diſcrimine ſexûs ætatiſve cædebant: donec A. Atilius proclamari juſſit, *prædam, & homines capientium fore.* tum demum crudelitatem avaritia vicit: ſervatique Mytiſtratenſium reliqui ſub corona venierunt: urbs direpta eſt & diruta.

XXIII. Camarinam inde ductus exercitus, ob regionem parum diligenter exploratam, maximum in diſcrimen incidit. Pœnus enim im-

U. C. 494. A. C. 258. perator obviàm profectus loca ſuperiora prior occupaverat, Romanaſque copias in vallem iniquam temere demiſſas circumſidebat. Certum ante oculos omnium exitium, & Caudinæ cladis imago verſabatur: niſi conſilium & virtus M. Calpurnii Flammæ, qui tribunus militum eodem in exercitu agebat, rebus penè deſperatis ſubveniſſet. Nam is P. Decii ſequutus exemplum, qui tribunus militum idem in Samnio fecerat, aſſumptis militibus trecentis ad tumulum quemdam occupandum ivit: nullâ ſpe evadendi, ſed amore laudis & ſervandi exercitûs cupiditate ipſe militeſque ejus accenſi. Ferunt, quum eò duceret, ita ſuos alloquutum eſſe: *Moriamur, milites, & morte noſtrâ eripiamus ex obſidione circumventas legiones.* Atque ita factum eſt. hoſtibus enim in hos converſis, dum acerrimâ pugnâ quantumvis multos morituri detinent, conſul evolvere ſeſe locis infeſtis potuit: Carthaginienſes interfectis qui ſe objecerant, nihil in detectis jam inſidiis ponentes ſpei diſceſſerunt.

XXIV. Itaque Calpurnii miraculo proxima fortuna fuit: qui repertus inter ſuorum hoſtiliumque cadaverum cumulos, quum ſolus omnium adhuc ſpiraret, ſublatus atque diligenti curâ refectus, quum inter multa vulnera letale nullum accepiſſet, diu poſtea fortem fidelemque operam reipublicæ præſtitit, magnoque terrori hoſtibus fuit. Qui ſi apud Græcos tantum virtutis ſpecimen edidiſſet, neque præmiorum, neque monumentorum ſatis potuiſſet decerni. nunc homini Romano tanti facinoris merces corona ex gramine fuit: memoria verò facti adeo negligens, ut vix de nomine fortiſſimi viri conſtet.

eundem enim *Calpurnium Flammam* plerique, U. C.
ſed M. Cato *Q. Cæditium*, Claudius Quadriga- 494.
rius *Laberium* vocatum eſſe tradiderunt. A. C.
258.

XXV. Ceterùm emerſus ex his anguſtiis conſul, quum & error pudorem, & periculum vigilantiam acuiſſet, majoribus iterum viribus & intentiore curâ oppugnare urbem aggreſſus, poſtquam ſine machinis parum proficiebat, ab Hierone petitas accepit. earum violentiæ ceſſit murus, redactoſque in poteſtatem Camarinenſes majori ex parte ſub haſta conſul vendidit. tum ad Ennam itum: ea quoque proditione recepta: præſidiarii partim à Romanis in oppidum admiſſis interfecti ſunt, alii fugâ dilapſi ad ſuarum partium loca ſe receperunt. Sittanæ poſſeſſionem non dolus ſed virtus dedit, magnâ vi pulſis, qui defenderant, & urbe expugnatâ. Neque moram fecerunt minora quædam in ea Siciliæ parte oppida, quin protinus miſſis legatis conſuli ſe traderent. Qui præſidiis per commoda loca diſpoſitis, in Agrigentinum agrum ſigna promovit, ibique Camicum caſtellum operâ proditorum recepit. Unde perculſi qui Erbeſſum tenebant, oppido relicto fugerunt. ſic Erbeſſus quoque ad Romanos rediit. Hoc ſucceſſu conſul animatus, & quòd Liparæorum haud paucos ſibi favere putabat, ad illorum urbem admovit exercitum. Ibi non pro cetera felicitate res proceſſit. Amilcar enim Romani ducis conſilio ſagaciter deprehenſo, Liparam clam intraverat, intentuſque tempus bene gerendæ rei exſpectabat. Quod Romanus quum ignoraret, audaciùs & incautiùs ſubiens muros, repentinâ Pœnorum eruptione turbatur. vulnerati ſunt in eo conflictu permulti; cæſorum quoque non exiguus numerus fuit.

U. C. 494. A. C. 258.

XXVI. Interea C. Sulpicius conſul in Sardinia cum Pœnis aliquoties proſpere dimicavit: tantumque hinc acceſſit animi, ut Africam versùs vela facere auderet. Id verò minimè ferendum eſſe Carthaginienſes arbitrati, Annibalem, qui ex Sicula fuga Carthagine adhuc agebat, iterum navibus ſuis præponunt, multiſque & præſtantiſſimis præfectorum navalium adjunctis, claſſem hoſtilem à patriis litoribus repellere jubent. Solvit is quidem ut pugnaturus. ceterùm quominus concurreretur, interceſſit tempeſtas, quæ utriſque gravis incumbens, ad loca tranquilliora ſubmovit invitos. Sardiniæ tamen portus ambo duces tenuerunt.

XXVII. Ibi quum in ancoris haberent naves, Sulpicius quò Pœnum in apertum mare perliceret, quoſdam ſubornat qui transfugarum ſpecie perſuaderent Annibali Romanos iterum in Africam navigare. Deceptus ille hoc vaframento celeriter eductâ claſſe in conſulem idoneo loco præſtolantem imparatus incidit: multæque naves Punicæ depreſſæ ſunt, priuſquam ſcire poſſent quid ageretur, quum inſidias conſulis tempeſtatis favor & opportunè orta caligo texiſſet. Tandem re intellectâ reliquæ repetiverunt portum, aut in litus ſe ejecerunt: ibi profugientibus remigibus pleræque inanes captæ ſunt. Annibal enim deſperato teneri portum poſſe, in oppidum Sulcos ſe contulerat: ubi ſeditione ortâ comprehenſus à Carthaginienſibus, qui eódem ex pugna confugerant, quòd ejus temeritatem & ſtultitiam cladis ſuæ cauſam fuiſſe dicerent, crucique affixus periit. Sed hæc victoria Romanis paulo poſt detrimenti nonnullius cauſa fuit. quum enim ſublato claſſis Punicæ metu in

vaſtatione agrorum contemptiùs & ſecuriùs verſarentur, improviſo Pœnorum Sardorumque incurſu, Hannone quodam duce, fuſi ſunt. Cenſuram hoc anno C. Duilius geſſit cum L. Cornelio Scipione prioris anni conſule, Janique templum apud forum olitorium ſtruxit. Triumphi dehinc duo ſpectati: prior C. Aquilii Flori proconſule de Pœnis A. D. IV. Nonas Octobres; alter C. Sulpicii conſulis de Pœnis & Sardis, A. D. III. Nonas. U. C. 494. A. C. 258.

XXVIII. Quum deinde C. Atilius M. F. M. N. Regulus, & Cn. Cornelius L. F. Cn. N. Blaſio iterum conſules eſſent, ſacra quædam procurandis prodigiis fieri ſolita ſenatus faciunda cenſuit, quòd in Albano monte, lociſque aliis pluribus, atque adeo in urbe ipſa, lapides frequentes grandinis inſtar deciderant. Latinas ferias inſtaurari, cauſâque earum dictatorem dici viſum eſt. Q. Ogulnius L. F. A. N. Gallus dictator, M. Lætorius M. F. M. N. Plancianus magiſter equitum fuerunt. C. Atilius, qui claſſi præerat, ad Tyndaridem Siciliæ quum appuliſſet, claſſem Punicam ordine parum compoſito prætemavigantem conſpicatus, ejus oppugnandæ conſilium ſubitò cepit: juſſiſque ſequi ceteris navibus, ipſe cum decem quæ primæ parari potuerunt, evolat, & ad Pœnos jam longiùs evectos ſummâ velorum remorumque contentione pergit. U. C. 495. A. C. 257.

XXIX. Amilcar in ea claſſe vehebatur, non contemnendus imperator: qui paucas ſibi naves inſtare videns, alias portu vix egreſſas eſſe, magnam partem etiamnum in ancoris hærere, converſo curſu C. Atilium ejuſque naves totâ claſſe circumvenit. deprimuntur celeriter naves no-

U. C. 495. A. C. 257. vem, impari adverſùm tanto plures certamine nequicquam omnia expertæ. Prætoria tamen meliori quàm ceteræ fuerant remigio inſtructa, ſociiſque navalibus præſentiâ conſulis animatis, vi perrupit, ſalutemque invenit. jam enim aderant Romanorum aliæ naves, quarum ſuperventu mutatur fortuna pugnæ, merguntur Punicæ naves octo, capiuntur cum ipſis remigibus decem: reliquæ ad Liparæorum inſulas intendunt curſum. hæc mari geſta. Terreſtrium copiarum ſegnius bellum fuit, urbe Liparâ ſine ſucceſſu oppugnatâ. ſed in apertorum locorum vaſtationem deſæviit hoſtilis ira: eademque calamitas etiam Meliten inſulam haud longè diſſitam comprehendit. Ob hæc geſta C. Atilius conſul triumphum navalem de Pœnis egit. Eodem anno etiam A. Atilius proconſule ex Sicilia de Pœnis triumphavit A. D. XIV. Kalendas Februarias. lætæque tum Romanis res erant, qui non terreſtribus modò præliis, ſed etiam maritimis ſuperiores, non jam de Sicilia annexiſque inſulis, quarum imperium ſatis ſibi certum eſſe putabant, ſed de Africa invadenda, belliqueterrore Carthaginis ipſius portis inpingendo incipiebant conſultare.

Supplem. L. XVIII.

U. C. 496. A. C. 256. I. CONſulatum deinde L. Manlius A. F. P. N. Vulſo Longus inivit, & Q. Cædicius Q. F. Q. N. cui in magiſtratu mortuo ſuffectus eſt M. Atilius M. F. L. N. Regulus, qui ſemel conſul fuerat. Hoc anno demum Africa, quæ hactenus cladium hoſtilium exſors egerat,

ſentire bellum cœpit, Romanis in eam ingreſſis, U. C.
poſtquam Carthaginienſium claſſem magnâ pu- 496.
gnâ viciſſent. quæ uti geſta ſint, ipſiuſque Re- A. C.
guli utramque fortunam, & indignum viri vir- 256.
tute exitum, hoc libro exponemus. Anno ſuperiore cum C. Atilio conſule Carthaginienſes ita prælio navali contenderant, ut, quanquam ipſi pluribus amiſſis navibus pugnâ priores exceſſiſſent, tamen quia Romanas etiam aliquot ſubmerſerant, ſe non inferiores fuiſſe interpretarentur: Romani contrà eventum eum pro victoria haud dubia computabant. Ita fiebat, ut ſpe & fiduciâ pari populus uterque ſtudium maritimarum rerum per æmulationem ſummam proſequeretur.

II. Igitur & conſules in Africam transferre bellum juſſi, cum trecentarum triginta navium claſſe Meſſanam appulſi, atque inde litus Siciliæ dextrum legentes præter Pachynum ad recipiendas pedeſtres copias, tum caſtra circa Ecnomum collem habentes, pergebant: & ſub idem tempus Amilcar imperator Pœnorum, & præfectus claſſis Hanno, trecentarum quinquaginta navium duces, Carthagine Lilybæum, & inde Heracleam Minoam tranſgreſſi, eo in portu ſtationem agitabant, conſilia Romanorum obſervantes, &, ſi versùs Africam inſtituere curſum auderent, prohibituri. Quod edocti conſules ad utrumque caſum ſtudiosè cuncta comparant, ut ſive navalis prælii tentandæ ſpes forent, ſive alicubi exſcenſionem fieri opporteret, conſilium in expedito haberent. Itaque pugnaciſſimis quibuſque militum in naves impóſitis, quatuor claſſes, tanquam ejuſdem univerſæ partes totidem, faciunt. legionem primam in prima claſſe, duas ſequen-

U. C. 495. A. C. 256. tes ordine ſuo conſtituunt: in quarta collocant triarios. Has copias ita diſponunt, ut ſingulis navibus treceni remiges, milites vero centeni viceni vehantur. ita numerus hominum in univerſa claſſe ad millia centum quadraginta accedebat. Hunc numerum aliquanto ſuperabant Pœni, plus centum quinquaginta millibus hominum adducentes.

III. Et militum quidem genus præ ſuis parvi faciebant conſules. Major ea deliberatio erat, quum in alto mari pugnandum fore appareret, ubi celeritas navium & gubernatorum artes plurimùm valent, quo ordine adversùs iſtud diſcrimen aptiſſimè componi acies poſſet. poſtremò rationem inſtruendæ claſſis talem ineunt. Hexeres duas, quibus conſules ipſi vehebantur, pariter in fronte ſtatuunt: utrique harum hinc primam, inde ſecundam claſſem longâ & ſimplici ſerie annectunt, ita collocatis navibus, ut omnium proræ foras obverſæ eſſent; hexereſque propemodum conjunctæ irent, proximæ his longiùs inter ſe digrederentur; atque ita deinceps ſpatium inter duas oppoſitas naves relictum cum ipſis ordinibus creſceret. Sic minimo inter primas naves, maximo inter poſtremas intervallo, quum ex duabus iſtis claſſibus forma cuneatæ aciei effecta eſſet, tertiam deinde legionem admoverunt: quæ ſimplici navium ordine ſpatium iſtud inter priores duas apertum prætexens, triquetram totius aciei faciem exhiberet. Ponè hanc, à tergo tertiæ claſſis, hippagines funibus tractoriis ad naves tertianorum pertingentibus remulco trahebantur. Poſtremi omnium triarii navibus unam in ſeriem, ſed ſemicircularem, exporrectis ita priores ambibant, ut ab utroque

cornu prominerent. Ita totum corpus fronte cavâ, poſtremis partibus ſolidis, roſtri navalis ſimilitudinem præferebat: non minùs ad ſuſtinendam impreſſionem firmum, quàm ad inferendam habile. U. C. 496. A. C. 256.

IV. Sed Carthaginienſium duces, Romanæ claſſis adventu per exploratores cognito, quum urbem ſuam aditu facilem, imbelle vulgus, accolas leves & ad mutandam fidem pronos cogitarent, obviam ire decernunt, omnia priùs experiri certi, quàm tutum in Africam curſum Romanis navibus permitterent. Igitur ſuos paucis cohortati, *ut memores non de præſentibus modò, ſed omnibus, quos domi quiſque cariſſimos haberent, pugnandum eſſe, obfirmatis & alacribus animis prælium capeſſerent*, naves conſcendunt, bonaque cum ſpe ſua & navalium ſociorum ex portu evehuntur. Neque longè Romana claſſis aberat. itaque haud procul Heracleâ pari utrimque robore concurritur.

V. Pœni duces inter ſe ita comparaverant, ut in dextro cornu Hanno curaret; (erat autem idem ille, qui apud Agrigentum infeliciter pugnaverat) ceteris præeſſet Amilcar. Naves autem ſuas animadverſâ Romanorum acie quadripartitò & ipſi diviſerant. Harum quæ totius aciei ſiniſtra erat, in figuram arcûs ſinuata terram versùs inclinabat. ceteræ ſimplicibus ordinibus extentæ, proris navium in hoſtem verſis. ex his dextrum cornu, in quo roſtratarum & quinqueremium celerrimæ erant, Hanno versùs altum mare quantùm poterat exporrexit, ſi pugna aliunde commiſſa eſſet, circumdaturus hoſtem.

VI. Neque diu morati conſules in medias Pœnorum naves cum duabus claſſibus ſuis ſe in-

U. C. 495. A. C. 256. tulerunt. Amilcar, quò Romanorum aciem diſtraheret, ſuis præceperat, ut commiſſâ pugnâ fugam continuò capeſſerent. quod quum factum eſſet, Romanique cedentes avidè perſequerentur, illis quidem ob celeritatem navium innoxia fuga fuit: at Romanorum acies, uti voluerat Amilcar præviderat que, divulſa eſt, triariis & tertiâ claſſe ſuo adhuc loco ſe tenentibus. Quod ubi perfectum eſſe vidit, ſubitò dat è navi ſua ſignum, ut converſis proris pugnam cum inſequentibus ineant. Certatur ambiguo Marte, Pœnis velocitate & peritiâ nauticæ rei, Romanis robore militum longè ſuperioribus. Itaque quamdiu navium potiùs quàm hominum pugna eſſe potuit, Punica res haud dubiè meliori loco erat. ſed quoties corvorum jactu colligatis navibus cominus pugnari cœperat, penes Romanum erat certa victoria; quum miles manu fidens, & in conſpectu conſulum pugnans, inſignitiore operâ virtutem ſuam his approbare contenderet.

VII. Dum in ea parte ſic dimicatur, Hanno cum dextro cornu, quod hactenus immotum habuerat, in triariorum naves invectus à mari fecit impetum, magnaſque in anguſtias redactis moleſtum omnino negotium exhibuit. Eodem ferme tempore ſiniſtra quoque Carthaginienſium acies, mutatâ priore formâ, & æquatâ fronte roſtris infeſtis tertiam Romanorum claſſem, quæ hippagines remulco trahebat, invadit. Romani dimiſſis funibus ad reſiſtendum ſe parant. Hîc quoque fortiter confligitur. ita tribus locis, totidem navalia prælia, magno intervallo diviſa naſcuntur.

VIII. Quum ita ſatis diu dubiâ victoriâ certatum eſſet, tandem evenit, quod neceſſum eſt

ubi ſimul pluribus locis æquali virium robore U. C.
pugnatur, ut quæ pars prima pulſa fuit, totius 496.
certaminis victoriam daret. Quum enim Amil- A. C.
car vim hoſtium ulteriùs ferre non poſſet, ipſius 256.
ſuga ceteris etiam Punicæ claſſis partes ſtatim profligavit. Nam ex conſulibus L. Manlio in captivis navibus conquirendis & ad ſuas alligandis occupato, M. Regulus commiſſum alibi certamen videns auxilium ſuis ferre feſtinavit, aſſumptis ſecundæ claſſis navibus, quotquot ex priore pugna integræ illæſæque evaſerant. Celeriter opem iſtam ſenſere triarii, receptiſque animis, quos prope ad extremum periculum adducti deſponderant, ſtrenuè dimicare cum adverſariis cœperunt. Hanno quum & hos acriùs reſiſtere ſibi, & à tergo ſe premi videret à recentibus, velis in altum datis imminens exitium prævenire ſtuduit.

IX. Quum inter hæc L. Manlius quoque tertiam Romanorum claſſem à Carthaginienſium ſiniſtro cornu ad terram urgeri conſpicatus, curſum eò intendiſſet, ſupervenit & M. Regulus, qui jam hippagines & triarios in tuto locaverat. Ita ſubitò facies rerum vertitur, clauduntur que & cinguntur qui paulo antè Romanos circumdederant. quos equidem in arctum conſtipatos & velut obſeſſos olim peſſumdediſſent, niſi metu corvorum accedere veriti, ſpatium dediſſent conſulibus, ut & ſuos eriperent incolumes, & Carthaginienſibus ſubito accurſu circumfuſi, naves quinquaginta cum vectoribus omnibus, velut indagine, caperent: paucæ reliquæ juxta litus ipſum ſe ſubducentes effugêre. Fuit hoc prælium quum varietate caſuum, & contentione pugnandi, tum etiam amiſſarum utrimque navium

U. C. 496. A. C. 256. multitudine inter pauca memorandum. Quatuor & ſexaginta Pœnorum naves captæ; ſupra triginta depreſſæ ſunt: victores quatuor & viginti naves amiſerunt fluctibus hauſtas; at in poteſtatem hoſtium nulla pervenit.

X. Poſt hanc victoriam Meſſanam reverſi paucos dies navibus hominibuſque reficiendis, & ampliori commeatui parando dederunt. Inter quos Amilcar quum Africam ab Romanis adiri vehementer nollet, prohibere verò vi & armis non poſſet, ad dolos ſe contulit; miſſoque ad eos per cauſam petendæ pacis Hannone tempus extrahere ſategit, donec copiæ, quas Carthagine ſibi mitti ſperabat, adveniſſent. Hanno quum ad conſules acceſſiſſet, audiretque voces *idem in illum ſtatuendum eſſe* clamitantium, *quod quinto antè anno in Cn. Cornelium Aſinam conſulem Pœni deſignaviſſent*, aſtuto reſponſo periculum intentatum eluſit: *Hoc verò*, inquit, *ſi feceritis, jam nihilo eritis Afris meliores.* ſtatimque conſules excepere ſermonem, tacere juſſis, qui vinciendum dixerant, convenienſque Romanæ gentis gravitati vox audita eſt: *Iſto te metu, Hanno, fides civitatis noſtræ liberat.* De pace, quia neque Pœnus ſeriò agebat, conſuleſque victoriam quàm pacem malebant, fruſtra agitatum eſt. Africanam igitur expeditionem diutiùs differri non placuit.

XI. Neque Pœni duces obſtitere, quanquam inter ſe conſtituiſſent quietum iter hoſti non concedere, ſed diverſis ex partibus carpere morarique. ceterùm Hannone ad præmuniendam Carthaginem feſtinante, Amilcar nihil movere auſus, Heracleæ ſe continuit. naves Romanæ & ab hoſtibus & à tempeſtate pacatum iter habue-

nt. Neque defuerant, qui longinquam navi- U. C.
tionem, & hoſtile litus, ipſumque Africæ no- 496.
en exhorreſcerent, ante ceteros imperium de- A. C.
ectante tribuno militum Mannio. ſed adversùs 256.
nc ita exarſit Regulus, ut virgas ſecurimque
initaretur, ni paruiſſet. ita demum præſtitum
t obſequium conſuli, formidinemque navigan-
propior & major metus expulit. Hermæum
omontorio nomen eſt, quod à ſinu Carthagi-
s in mare Siculum latè procurrit. eam oram
imæ Romanorum naves tenuerunt. ibi pau-
ſper expectato donec tota claſſis conveniſſet,
ras Africæ prætervecti conſules ad Clupeam
bem pervenere. hîc legiones expoſitæ ſunt,
vibuſque in portum ſubductis, vallum ac foſſa,
iò tutiores eſſent, circumdata. urbs, quia de-
tionem abnuebat, obſeſſa, ſtatimque metu ci-
um, ſive dedita, ſive deſerta, (nam utrum-
e traditur) in poteſtatem Romanorum con-
ſſit.

XII. At Carthaginienſes, quanquam ſanè dura
inſueta paterentur, tamen gratulabantur ſibi,
iòd aliquanto mitiora formidatis accidiſſent.
etuerant enim audito pugnæ navalis exitu, ne
rotinus ad ipſam Carthaginem victrices copiæ
acerentur. itaque nonnihil ex priore metu re-
irantes, in contrahendas copias, urbemque &
burbanam regionem tuendam intenti erant.
onſules interea miſſis Romam nunciis, qui &
s hactenus geſtas docerent, & de inſtantibus
ntentiam Patrum exquirerent, Clupeam mu-
iunt, ut eâ ſede belli uterentur: præſidioque
i urbis & agri cuſtodiam impoſito, cum cete-
s omnibus copiis longiùs progreſſi, cultiſſimam
gionem, utpote quæ poſt Agathoclis tempora

U. C. 495. A. C. 256. ferrum hoſtile non viderat, perpopulantur: villas magnificas multas deſtruunt: magnam quadrupedum prædam; hominum præterea ſupra viginti millia abducunt, nemine prohibere auſo. oppida quoque multa vi aut deditione capiunt: in his perfugarum aliquem numerum deprehendunt, magnamque vim captorum proximis bellis civium Romanorum liberant: quos inter & Cn. Cornelium fuiſſe crediderim, qui proximo poſt biennio conſul iterum factus eſt.

XIII. Dum hæc aguntur, qui Romam à conſulibus miſſi fuerant, cum mandatis ſenatûs revertuntur. jubebatur autem alter eorum in Africa manere cum ea parte virium, quam retineri ex republica judicaſſent; alter ceteram claſſem & copias Romam reducere. Sic imminente jam hieme, manſit M. Regulus cum quindecim ferme peditum millibus, equitibus quingentis, & navibus quadraginta. claſſem reliquam mancipiis & prædâ onuſtam L. Manlius Siciliæ litora tutò prætervectus in urbem reportavit. Septem & viginti millia captivorum ab hoc Romam deducta reperio, navalemque de Pœnis decretum ei triumphum eſſe. U. C. 497. A. C. 255. Poſt hæc Ser. Fulvius M. F. M. N. Pætinus Nobilior, & M. Æmilius M. F. L. N. Paullus conſules facti. His Sicilia & claſſis provinciæ decretæ. Regulum res in Africa proſperrimè gerentem ex medio curſu victoriarum revocari non placuit: juſſuſque proconſule bellum in Africa adminiſtrare.

XIV. Id ſenatuſconſultum nemo accepit ægriùs, quàm idem ille, cujus in honorem factum fuerat. igitur literis ad ſenatum miſſis ea de re queſtus eſt, interque cauſas petendi ſucceſſoris poſuit, *villici ſui morte* (is agellum heri, quem

habebat in Pupinia, jugerum ſeptem coluerat) U. C.
mercenarium occaſionem nactum, amoto inde in- 497.
ſtrumento, diſceſſiſſe. quare neceſſariam eſſe præ- A. C.
ſentiam ſuam, ne rure deſerto non eſſet unde uxor 255.
liberique ſui alerentur. decrevitque ſenatus, *ut ager M. Reguli publicè coleretur, res amiſſæ redimerentur, uxori liberiſque ejus alimenta præberentur.* Ii tum mores fuere! Sed ego quoties hæc atque talia lego tradove, temperare non poſſum, quin cum animo meo recogitem, quanto ſit virtuti firmior à laude, quàm ex pecunia, merces. quippe tam multis poſt ætatibus gloria M. Reguli manet: aliorum opes cum dominis, & ſæpe ante ipſos perierunt.

XV. Carthaginienſes interea duobus domi conſtitutis ducibus, Aſdrubale Hannonis filio, & Boſtare, tertium etiam Amilcarem ex Sicilia accivere, qui cum peditum quinque millibus, equitibus quingentis Heracleâ Carthaginem propere venit. Hi communicato inter ſe conſilio ſtatuerunt, non mœnibus, ut ad eam diem factum fuerat, continendum exercitum, neque Romanos impune quidvis agere ſinendos eſſe. ſic animis ad bellum gerendum incitatis exercitus educitur. Interea M. Regulus proxima quæque ſubigendo in loca pervenerat, per quæ flumen Bagrada labitur. ad quod caſtra habentes Romanos improviſa peſtis & damno non mediocri, & terrore adhuc majore perculit. Magnitudinis enim portentoſæ ſerpens aquatum profectos milites invaſit, territiſque & nequicquam repugnantibus, multos ingentis oris hiatu ſorbuit: alios ſpirarum voluminibus & caudæ verbere obtrivit: nonnullos ipſo peſtilentis halitûs afflatu exanimavit: tantumque negotii M.

U. C. 497. A. C. 255. Regulo faceſſere potuit, ut totis viribus cum eo de poſſeſſione amnis fuerit dimicandum.

XVI. Quod ubi cum jactura militum fiebat, neque vinci aut vulnerari draco poterat, duriſſimâ ſquamarum loricâ quidquid telorum ingereretur facilè repellente; confugiendum ad machinas, advectiſque baliſtis & catapultis, velut arx quædam munita, dejiciendus hoſtis fuit. Poſt aliquot jactus in vanum emiſſos ingens ſaxum, ſpinâ dorſi perfractâ, vigorem impetumque formidabilis monſtri reſolvit. Sic quoque difficulter confectum eſt: tanto cum horrore legionum & cohortium, ut *ſe oppugnare Carthaginem, quàm alteram talem beſtiam malle* faterentur. Neque diutius ibi morari caſtra potuerunt, quin tabo infectas aquas, & omnem circà regionem fœtore jacentis peſtifero afflatam fugerent: non ſine rubore aliquo humanæ ſuperbiæ, quæ non raro viribus ſuis nihil negatum eſſe ſtolidè putat. exercitum certè Romanum, imperatore M. Regulo, terrâ marique victorem unus anguis & vivus exercuit, & interfectus ſubmovit. Quare nec puduit proconſulem hujus etiam hoſtis ſpolia Romam mittere, timoriſque ſui magnitudinem & victoriæ gaudium publico monumento fateri. corium enim belluæ detractum in urbem devehendum curavit: quod centum viginti pedes longum fuiſſe dicitur, & in templo quodam ſuſpenſum ad Numantini uſque belli tempora duraviſſe.

XVII. Motis à Bagrada caſtris, versùs urbem Adin exercitum duxit conſul, obiter expugnatis vaſtatiſque oppidis & caſtellis quæ in itinere occurrerant. Ad Adin verò, quam capere majoris erat operæ, vineis machiniſque ad-

hibitis juſta inſtituta eſt obſidio. Ad quam pro- U. C.
hibendam Pœni duces quum celeriter accurriſ- 497.
ſent, in colle quodam caſtris quidem Romanis A. C.
imminente, ſed impedito ſylvoſoque, conſede- 255.
runt. M. Regulus, ingenio ſitûs & genere copiarum hoſtilium æſtimato, quum illis peditem ſuo neutiquam comparandum, ſed in elephantis & equitibus ſpei plurimum eſſe videret, ceterùm eam virium partem in aperto campo formidabilem futuram, iniquitate locorum excludi inutilemque reddi, ſtultitiâ hoſtium ſapienter uſus, priuſquam errorem ſuum animadvertere ac corrigere poſſent, in ſuis caſtris eos oppugnare ſtatuit. Quapropter hortatus milites, & cetera quæ ſuggerebat ratio diligenter exſequutus, nondum certâ luce caſtris egreditur, aciemque in adverſum collem, ubi Carthaginienſium erant caſtra, erigit.

XVIII. Pœnos ipſa primò Romanorum audacia territabat, quòd numero pauciores ex inferiore loco tantas copias in munimentis ſuis aggrediebantur. deinde major inde tumultus fuit, quòd equites & elephanti, unde plurimum auxilii ſperaviſſent, non modò nullam utilitatem, ſed ultro perturbationem & impedimentum afferebant. ipſum quoque tempus augebat trepidationem, quòd inopinantes & magnam partem adhuc ſopitos Romanus invaſerat. Itaque multi ſuis in cubilibus trucidati ſunt: alios trepidâ fugâ palantes, & quò ſe reciperent neſcios, inſidiæ ſecundùm vias collocatæ exceperunt. Mercenariis tamen Pœnorum Hiſpanis Galliſque raptim inſtructis, & extra vallum alacriter certantibus, in ancipiti aliquamdiu victoria fuit, fugiente jam legione primâ. totuſque Romano-

U. C. 497. A. C. 255. rum exercitus impulſus foret, ni cohortes alia ex parte circumgredi juſſæ, hoſtem cedentibus inſtantem opportunè à tergo aggreſſæ forent. tum etiam qui paulo antè locum deſeruerant, recolligi, & ad repetendam pugnam animari potuere. Sic utrimque impetitus hoſtis, quum aliquamdiu fortiſſimè reſtitiſſet, cedere coactus eſt.

XIX. Quod ubi fieri Carthaginienſes videre, continuò ſe ejiciunt caſtris, & contento ſtudio fugiunt. Et elephantis quidem equitibuſque, poſtquam planiora loca attigere, facilis & tutus receptus fuit: peditatum paulo longiùs perſequuti victores, ad caſtra diripienda redierunt. Hac pugnâ Pœnorum ſeptemdecim millia cæſa, quinque capta referuntur, cum elephantis duodeviginti. Eventus hujus prælii non modò totam circà regionem, ſed etiam longiùs diſſitos populos Romanis conciliavit, diebuſque non ita multis oppida circiter octoginta in fidem venere. Unde Pœnos in magnas anguſtias redactos propemodum exanimavit capti à Regulo Tunetis nuncium, urbis tam munitæ, & quæ ad quintumdecimum à Carthagine lapidem poſita, ne occultum quidem hoſtibus ſineret eſſe, quidquid ibi fieret, tum ad ipſam urbem, tum ad mare propinquum patente proſpectu.

XX. Neque ſolùm Romani belli terror circumſteterat, ſed Numidæ quoque veteribus odiis, occaſione novâ ſtimulati arma moverant; vaſtandoque & urendo Punicos agros plus etiam terroris & cladis, quàm Romanus hoſtis, inferebant. & in urbem undique confugientes ruſtici non conſternationem modò maximam, ſed jam famem quoque faciebant: abſumente magnam

annonæ vim tantâ mortalium multitudine, & reliquam adhuc copiam avaritiâ dominorum occultante, qui ex calamitate publica quæſtum aucupantes, cum ipſa rerum neceſſariarum penuria pretium earumdem auctum iri quotidie ſperabant. Unde factum eſt ut pronis auribus legatio M. Reguli acciperetur, qui belli confecti titulum ambiens, timenſque ne quis Româ ſucceſſor miſſus eum interciperet, Pœnos ad pacem hortabatur. U. C. 497. A. C. 255.

XXI. Itaque miſſi ſunt ad eum quidam ex principibus. ſed quum à M. Regulo, qui ſe certam in manu habere victoriam putabat, intolerabiles conditiones ferri viderent, infecto negotio diſceſſerunt. *Siciliâ enim & Sardiniâ totâ cedere, Romanis captivos gratis reddere, ſuos pecuniâ redimere, belli ſumptus omnes reſtituere, prætereaque vectigal annuum pendere* jubebantur. His alia, neque minùs moleſta addebantur: *ut eoſdem cum populo Romano hoſtes amicoſque haberent: ne navibus longis, præterquam unâ, uterentur: Romanos autem, quotieſcumque ſignificatum eſſet, triremibus inſtructis quinquaginta juvarent*. Obſtupefactis ad hæc legatis, & ut mitiora imperaret orantibus, *vincendum, aut vincentibus obtemperandum eſſe* reſpondit. Quibus in urbem relatis exacerbati Pœni, quanquam rebus admodum acciſis uterentur, omnia tamen priùs pati decreverunt, quàm eas admittere conditiones, quas nihil aliud niſi captivitatem civitatis ſuæ ſervitutemque eſſe arbitrabantur.

XXII. In eo ſtatu rerum naves quæ ad conducendum militem in Græciam miſſæ fuerant, collectâ mercenariorum haud exiguâ manu, redierunt. In his Xanthippus quidam erat gene-

U. C. re Lacedæmonius, qui patriæ diſciplinæ, quam
497. edoctus à pueritia excellenter fuerat, uſum rei
A. C. militaris haud inferiorem adjunxerat. Ille rebus
255. quæ eouſque geſtæ erant intellectis, & reliquo Punicarum copiarum, elephantorum, equitum apparatu cognito, non dubitavit jactare palam, *Carthaginienſes non à Romanis, ſed à ſemetipſis victos eſſe, per imperitiam ducum, qui viribus ſuis uti neſciviſſent.* Hoc ſermone celeriter vulgato, vocatus à magiſtratibus Xanthippus, rationes ſententiæ ſuæ promit tam evidentes, ut prope manibus contrectari poſſint: in faciundis itineribus, in caſtris ponendis, in præliis committendis, loca prorſus incommoda deligi conſueviſſe docet. ſi ſuum conſilium audiant, non incolumitatem modò, ſed etiam victoriam promittit. Probant hanc ſententiam quum ceteri civitatis principes, tum ipſi duces: & laudabili modeſtiâ patriæ ſaluti ſuam exiſtimationem poſthabentes, homini peregrino deferendum imperium exercitûs ſui conſentiunt conſciſcuntque.

XXIII. Xanthippus acceptâ poteſtate quotidie milites ex urbe educens, campeſtribus exercitiis ad ſervandos permutandoſve ordines, ducumque juſſa celeriter exſequenda aſſuefacit: copias hanc diſciplinam cum priore comparantes admiratione ſui, fiduciâque melioris deinde ſucceſſûs implet: tota civitas recreata ex rebus ferè deſperatis ad exſpectationem futuri erigitur. Hanc alacritatem omnium ubi duces vident, animo & ipſi recepto in hoſtem iterum ducere conſtituunt: ſuoſque uti tempus poſtulabat adhortati, cum duodecim ferè millibus peditum, quatuor equitum, & elephantis non multo paucioribus centum adverſùs Romanos progrediun-

tur. Romanos unum illud movebat, quòd inſtituto priore mutato Pœnos, vitatis editioribus aſperiſque locis, per plana camporum videbant incedere. ſed perpetuâ felicitate in ſuperbiam elati, vinci ſolitas copias ductoremque Græculum deſpiciebant. Neque Regulus intactus erat hoc fortunæ obſequentis blando veneno. igitur quum ſe maritimas Pœnorum vires, quum pedeſtres fregiſſe, oppida ferme ducenta, hominum ad ducenta millia cepiſſe, urbemque ipſam Punicam variis incommodis laborantem cogi ad deditionem poſſe reputaret; pacem tolerabili conditione petentibus negavit, ſcripſitque Romam *portas Carthaginis à ſe metu obſignatas teneri.* Ita magnos etiam animos ſæpius in ſecundis rebus moderatio, quàm in adverſis conſtantia deſeruit. U. C. 497. A. C. 255.

XXIV. Ceterùm Pœnis caſtra loco æquo habentibus, M. Regulus, cui in peditatu plus roboris, eoque montoſa & ardua loca ſectanda erant, nihil referre virtutis putans ubi dimicaret, non timuit & ipſe campo ſe credere, etiam ad majorem oſtentationem fiduciæ, fluvio, qui medius fuerat, tranſmiſſo: paſſuumque ferè mille ducentorum intervallo ab hoſte conſtitit. Xanthippus Romani ducis imprudentiam conſpicatus, *hoc illud tempus eſſe, quo promiſſa ſua Carthaginienſibus exſolveret*, teſtabatur. quòd enim Romanos ex itineris labore defatigatos, qualibus optaviſſet locis, nactus erat, ſuam fore victoriam non dubitabat. tempus etiam opportuniſſimum ad pugnam videbatur, quòd præcipiti jam in veſperam die, Afris locorum gnaris, ſive vincerentur, effugium per noctem facilius erat futurum; ſive vincerent, nihil ad victoriam

U. C. 497. A. C. 255. perſequendam impedimenti. Conſultantibus ergo Pœnis quid agendum eſſet, deorum hominumque fidem invocans, ne tam præclaram occaſionem perderent, ad prælium capeſſendum omnes impulit eo faciliùs, quòd ipſi milites Xanthippi nomen inclamantes, inſolitâ alacritate hoſtem ultro poſcebant.

XXV. Summâ igitur rei Spartano permiſsâ, educit ille exercitum, inſtruitque hoc modo. Phalanx Carthaginienſium, in qua robur erat peditatûs, in ſubſidiis conſtituitur. huic, ſpatio relicto conveniente, prætexuntur elephanti, ſimplici ſerie latitudinem phalangis exæquantes. in utroque cornu expediti cum equitibus, poſt hos in dextro mercenariorum gravis armatura collocatur. Acie ſic ordinatâ velitibus imperat, uti telis emiſſis ſe recipiant in apertos ad hunc uſum ſuorum ordines: & hoſte jam à validioribus excepto rurſum erumperent à cornibus, Romanorumque cum adverſa phalange pugnantium latera repentè incurſarent. Regulus contrà copiis ex more inſtructis, quum elephantos in prima Pœnorum acie ſtantes conſpexiſſet, conſilium celeriter capit. leviter armatos in frontem adducit: in ſubſidiis locat denſos legionum ordines: equites in cornua diffunduntur. fit acies in altitudinem firma, ſed multo quàm fuerat anguſtior. Ita quum & ab elephantis, & ab equitibus hoſtium periculum eſſet, adversùs belluarum quidem irruptionem rectè proviſum, ſed in locis patentibus ſpatium equitatui hoſtium datum, ut circumfundi contractis ordinibus poſſet.

XXVI. Prælium ab elephantis cœpit, quos in adverſum agmen agi Xanthippus juſſit: con-

feſtimque Romani clamore ſublato arma pulſan- U. C.
tes contulerunt gradum. Ab equitibus etiam 497.
utrimque in cornibus pugna commiſſa. ſed longè A. C.
hîc minore Romanorum numero, quum ſuſtine- 255.
ri vis hoſtium non poſſet, citò fuga facta eſt. At è peditibus qui ſiniſtri adſtiterant, ſive elephantorum occurſum vitaturi, ſive faciliorem ſperantes de mercenariis victoriam, horum in aciem irruunt, verſoſque in fugam ad vallum uſque caſtrorum hoſtilium perſequuntur. Non æquè facile reliquis adversùs elephantos certamen fuit: quorum intolerabili mole diſſipabantur ordines, proterebantur armati, agmina tota tanquam ruinâ ſternebantur.

XXVII. Suſtinebat tamen incumbentes ipſa aciei denſitas, aliiſque alii ſubſtituti ordines: donec ſimul locis omnibus laborari cœptum, dum extremi quique ab equitibus circumventi, priores quotquot jam elephantorum aciem perruperant, ab integra & inſtructa phalange hoſtium, & aſſultantibus utrimque velitibus excepti, paſſim trucidantur. Neque minus cædis in ipſa fuga fuit. per aperta loca & plana effuſos elephanti Numidæque equites immiſſi ſtraverunt. M. Regulus cum militibus ferè quingentis vivus in manus hoſtium venit. ex toto exercitu non amplius duo millia hominum, qui mercenarios loco pepulerant, feſtinato abitu Clupeam incolumes præter ſpem evaſerunt. Romanorum ſociorumque millia circiter triginta ſunt interfecta. De Punico exercitu ceciderunt non multi, præter octingentos ex mercenariorum agmine, quod adversùs ſiniſtrum hoſtis cornu dimicaverat.

XXVIII. Tantâ re perfectâ, quum exercitus ſpoliis cæſorum & imperatore Romanorum

U.C. 497. A.C. 255. capto ſuperbus Carthaginem reverteretur, obviam effuſa urbanorum multitudo, alii in vicis aut domibus conſiſtentes, incredibili cum voluptate, ſpectaculo, quale paulo antè vix optare auſi eſſent, fruebantur: vix tantæ felicitatis vel gaudium, vel etiam fidem capientibus animis. Qui enim modò proximè deſperationem adducti non regionem tantùm ſuam, ſed urbem ipſam, aras, focos amittere timuerant, ii tantam rerum commutationem ſubitò factam eſſe, quanquam viderent, vix audebant credere. Sed maximè in ipſos duces intenti omnium oculi animique erant: quum modò Xanthippum, modò Regulum intuentes, hujus æſtimatione magnitudinem ſui imperatoris metirentur extollerentque. *Quantum illum eſſe virum oportere, qui ducem acerrimum, fortunatum bellatorem, victorem ſuperbum, hoſtem implacabilem, terrorem peſtemque magnæ Carthaginis, exercitu florentiſſimo, exiſtimatione ampliſſimâ, libertate denique ipſâ tam facilè tamque celeriter exuiſſet!* Augebat admirationem habitus viri, quòd ſub exiguis membris, aſpectuque non nimis decoro, ingentem virtutem occultaverat. Quibus ex rebus multum Xanthippo gloriæ, ſed nec minus invidiæ naſcebatur. Quo in monſtro profligando non minore prudentiâ, quàm in bello conficiundo, uſus, quanquam diuturnus ipſi factorum ſuorum fructus Carthagine deberetur, relinquere ſpes ancipites & inſidiarum plenas, & ante mutationem animorum, aut fortunæ, domum regredi ſtatuit.

XXIX. Hoc enim plerumque ingenio homines agunt, ut patriæ ſtudium in ore, privatum in animo magis habeant. igitur quamdiu quidem honores & divitias incolumi civitate quæ-

rere tuerique poſſunt, amorem illius ardentiſſi- U. C.
mum præferunt: ubi periculum eſt ne ad alios 497.
ob magnam virtutem & eximia merita hæc con- A. C.
cedant, longè malunt deeſſe qui publicæ rei pro- 255.
ſint, quàm eſſe qui obſint ſuæ. Donec autem alios æquiparare poſſe putant, occultiùs atque remiſſiùs invident: quum verò longiſſimè relicti, comparatione propinquâ ſe premi ſentiunt, opeſque & magiſtratus quos ipſi ſitiebant, penes alios eſſe; quod virtute deſperarunt, per calumniam & criminationes meliorum conſequi ſtudent. Ita fit ut optimo cuique plures inimici ſint, pluresquæ inſidiæ ſtruantur. ſed adversùm has homini indigenæ in propinquis & amicis ſuis præſidium eſt: peregrinus hoc auxilio deſtitutus, malitiam degenerum animorum acuit ipſâ facilitate nocendi, quòd inſidiantibus magis expoſitus, vel everti citra maximum laborem poteſt, vel citra periculum offendi.

XXX. Xanthippum igitur hæc ſagaciſſimè perpendiſſe, quæ ſequuta ſunt evidenter affirmarunt. Abnavigantem enim per quoſdam à Carthaginienſibus immiſſos ſubmerſum ferunt, poſt acceptum beneficium illius auctorem gravatis exoſiſque: quo exſtincto famam etiam peregrinâ virtute ſervatæ civitatis exſpiraturam crediderint. Alii de fato Xanthippi non eadem: ſed Punicam tamen perfidiam arguunt. datam enim diſceſſuro navem veterem & rimarum plenam, ſed ad ſpeciem firmitudinis recèns picatam. ceterùm virum nequaquam decipientibus facilem, animadverſâ fraude, diſſimulanter aliud navigium conſcendiſſe, ereptumque periculo eſſe.

XXXI. Non minoris perfidiæ, ſed ob numerum peremptorum crudelitatis odio ſuperior

U. C. 497. A. C. 255. iiſdem temporibus perpetrata res traditur. Mercenarios enim ob navatam inſigniter operam præmia paulo tumultuoſiùs efflagitantes in naves impoſuerunt, factâ ſpe alio quodam loco tributum ipſis iri quod peterent. ſed à præfectis navium, quibus id negotii datum clam fuerat, in deſerta quadam inſula expoſiti relictique, quum omnis humanæ opis egenos, ſine alimentis, ſine navibus, neque manere fames, neque abire pelagus ſineret, fœdo horrendoque genere mortis extabuerunt. Apud alios auctores facinus hoc ad ſuperiora tempora referri reperio, quibus Syracuſani bellum cum Pœnis habuere: nomenque manſiſſe infami deinceps inſulæ, ut Oſteodes (Oſſuariam poſſemus dicere) vocaretur. ea poſt Liparam, Occidentem versùs in alto mari ſita eſt. Quæ facta quomodocumque, aut quocumque tempore evenerint, à cetera Pœnorum immanitate nihil abhorrens habent.

XXXII. Neque igitur mirandum eſt, qui in ſocios adjutoreſque ſuos hoc animo fuerunt, ſi adversùm hoſtes iidem ſe geſſerunt inclementiùs. Quanquam profectò ceteros captivorum ſatis tolerabiliter habuiſſe feruntur: quòd & ipſi multos ex ſuis in poteſtate Romanorum eſſe ſciebant, quos permutatione inſtitutâ cupiebant recipere. Sed adversùs M. Regulum neque abſcondere iram, neque moderari potuere, quin omnibus modis vexarent virum angerentque. cibum enim præbebant, non qui vel voluptatis aliquid afferre ſenſibus, vel vigoris corpori poſſet: ſed qui tenuiſſimâ refectione ſpiritum infelicis ad producendas ejus miſerias detineret. At acerbiores erant contumeliæ perpetuæ, inter quas conſueverant creberrimè elephantum aliquem ad-

ducere, cujus barritu exterritus, & inviſâ ſpecie U. C.
tortus, nec animo, nec corpore poſſet requie- 497.
ſcere. poſtremò ita maceratum exagitatumque in A. C.
carcerem publicum conjecerunt. 255.

XXXIII. Quæ poſtquam audita ſunt Romæ, non dolore modò ingenti, ſed etiam metu, civitatem perculerunt. timebatur enim ne Carthaginienſes acerbitate calamitatum ſuarum, & victoriæ fiduciâ ſtimulati reddere vicem hoſtibus, &, quid malorum perpeſſa Carthago foret, Romanæ urbi perſentiſcendum dare cuperent, auderentque. Quare conſulibus mandavit ſenatus, *ut Italiam quàm poſſent diligentiſſimè munirent præſidiis: ipſi cum navibus quàm plurimis Siciliam, inde, ſi videretur, Africam adeuntes, Pœnos ab Italia petenda propiore metu diſtinerent.* Ceterùm Carthaginienſibus antiquior cura fuit civitates à Romanis occupatas recipere; Afros qui à ſe ad hoſtes deſciverant mulctare; in rebellione perſiſtentes ad obſequium armis cogere. Sed Clupea quidem ab Romanis ſtrenuè defenſa eſt: in Numidia, aliiſque populis Africæ, magnum magis bellum, quàm difficilis victoria fuit.

XXXIV. Interea quum in Italia validam adornari claſſem comperiſſent, omiſſâ quam obſederant Clupeâ, naves veteres reficere, novas exædificare, ad prohibendos Africo litore Romanos omnia ſtudioſè parare cœperunt. At conſules incredibili diligentiâ tantum effecerant, ut æſtatis initio naves jam trecentas quinquaginta inſtructas ornataſque haberent. quibuſcum in Siciliam profecti, poſtquam ibi ſatis tuta omnia, nihilque mali, præterquam quòd in exſpectatione & metu fuerat, reperiſſent, præſidiis ubi ma-

U. C. 497. A. C. 255. ximè opus erat relictis, cum cetero exercitu protinus Africam versùs contenderunt. Sed tempeſtate Coſſuram delati, (inter Africam & Siciliam, quâ Lilybæum promontorium eſt, poſita eſt inſula) vaſtatis agris, & urbe ejuſdem nominis captâ, præſidium impoſuerunt.

XXXV. Inde ad Hermæum promontorium perrexerunt, quod medio inter Carthaginem & Clupeam ſitu, alterum Carthaginienſis ſinûs cornu claudit. Eo loco quum Pœnorum naves occurriſſent, acrique certamine duas inter claſſes dimicaretur, auxilio venere ſuis à Clupea Romani, momentumque hoc, paribus eouſque rebus, ad victoriam fuit. Pœni naves quatuor ſupra centum ſubmerſas, triginta captas ab hoſtibus, militum ad millia quindecim amiſerunt. ex Romanis mille centum periere milites, cum navibus novem. Tum Clupeam profecta claſſis, expoſituſque miles juxta ipſam civitatem caſtra munivit. venerunt eódem Carthaginienſes copiæ, quas Hannones duo ducebant. ita pedeſtri quoque prælio res geſta, deteriore Pœnorum fortunâ, qui hîc quoque circiter millia militum novem perdiderunt. Capti ſunt inter hos aliquot viri nobiles, ſervatique à conſulibus, ut per hos M. Regulus, & qui cum eo ſimilem caſum ſubierant, redimerentur.

XXXVI. Deliberatum inde eſt de præſentibus: magnaque ſpes fuerat Africam retineri poſſe. verumtamen regione quaquaverſum vaſtatâ, quum fames timeretur, abduci Romanos qui Clupeam tutati fuerant, Siciliamque repeti placuit. Avecta eſt unà ingens præda, quam in urbem Clupeam M. Reguli rebus adhuc proſperis comportatam victoriæ recentes cumulaverant.

XXXVII. Perventum erat in Siciliam tutâ navigatione, nimiúmque felices fuiſſent conſules, ſi felicitati ſuæ modum ſtatuere didiciſſent. Sed quia, dum in Italiam revehuntur, eâdem operâ quaſdam urbes Siciliæ maritimas recipi poſſe putabant, nequicquam obteſtantibus navium gubernatoribus, *ne inter Orionis & Canis exortum, quæ infeſtiſſima navigantibus ſunt ſidera, obverſum Africæ litus, intutum & importuoſum, præterveherentur*, tantam tempeſtate cladem perpeſſi ſunt, ut vix aliud in hoc genere proditum ſit exemplum illuſtrius. denique de navibus trecentis ſexaginta quatuor, vix octoginta, onerum jacturâ factâ, ſervari potuerunt. hippaginum quoque, ceterorumque variæ formæ navigiorum numerus haud minor periit: ita ut cadaveribus hominum animaliumque & fractis navium tabulis, à Camarinenſium ora, ubi peſtis illa claſſem invaſerat, Pachynum uſque litus omne compleretur. Tam dura in ſorte non leve ſolatium afflictis humanitas Hieronis regis attulit: qui benignè exceptos veſtibus, cibo, naviumque armamentis adjuvando, Meſſanam uſque deduxit incolumes.

U. C. 497. A. C. 255.

XXXVIII. Sed Carthaginienſes hoc fortunæ beneficio non ſegniter uſi, Coſſuram inſulam urbemque receperunt: & ſine mora in Siciliam transjicientes, Agrigentum duce Carthalone circumſeſſum, quia non ſubveniebatur, exciderunt diruerùntque. multi hîc mortales interfecti captive. ceteri, quibus per mediterranea loca in ditionem Syracuſanorum effugium fuit, in vico juxta fanum Jovis, Olympium vocant, conſedere. Neque longè aberant à ſpe totius inſulæ recuperandæ Pœnorum duces, niſi audito Roma-

U. C. 497. A. C. 255. norum in reparanda claſſe ſtudio, confirmati ſocii fortibus animis præſentem metum toleraſſent. Tantâ enim diligentiâ huc incubuerant conſules, ut vix credibili celeritate, intra unum trimeſtre naves novæ ducentæ viginti compingerentur. U. C. 498. A. C. 254. Cum his Cn. Cornelius L. F. C. N. Scipio Aſina, & A. Atilius A. F. C. N. Calatinus iterum conſules, impoſitis ex novo delectu ſtrenuis militibus, primo quoque tempore ſolvere juſſi.

XXXIX. Magnum inconſtantis fortunæ documentum Cn. iſte Cornelius fuit: utili ad fortiter tolerandas adverſitates exemplo. quippe quum ſeptimo antè anno conſul inſidiis Pœnorum circumventus, captivitatem, vincula, carcerem, quidquid in humanis rebus aut ſordidiſſimum, aut miſerrimum habetur, pertuliſſet; non cetera modò ſuæ dignitatis ornamenta, ſed etiam ipſum illud conſulare faſtigium, faſceſque non ſpontè relictos, tanto majore gaudio recepit, quanto acerbiore caſu perdiderat. Conſules Meſſanam tranſgreſſi, aſſumptis quas ibi repererant navibus, eæ ſuperioris ferme naufragii reliquiæ erant, cum navibus ducentis quinquaginta ad oſtium amnis Himeræ acceſſerunt, oppidumque Cephalœdium ad duodeviceſimum inde milliare in eodem litore ſitum, prodentibus quibuſdam, receperunt. A Drepano, nam illuc curſum flexerant, quum neque ſtatim potiri loco potuiſſent, & obſidionem agitantibus Carthalo ſuppetias urbi veniret, propoſito fruſtrati receſſerunt.

XL. Nec ideo ſegniores ad audendum facti majorem aliquanto rem feliciter confecere. Panormum enim directo curſu, Punicæ ditionis principem urbem, & occupato portu, juxta i-

pſos oppidi muros fecerunt exſcenſionem, recuſanteſque deditionem Panormitanos foſſâ valloque circumdare inſtituerunt. Favebat labori natura regionis materiem copioſam arboribus paſſim enatis ſubminiſtrans. itaque citò perfectis operibus, quum oppugnationem ſtrenuè urgerent, machinarum ope turrim ad mare ſitam dejecerunt: mileſque per ruinas irrumpens multa cum hoſtium cæde urbem exteriorem, quæ nova dicebatur, expugnavit. Neque vetus urbs diu morata eſt. quum enim magna in eam multitudo confugiens, plus ex urbe nova terroris, quàm commeatûs intuliſſet; brevi dejectis periculi cogitatione animis & fame jam imminente, legati venerunt ad conſules, corporibus exceptis, omnia dedituri. Non accepere conſules, gnari rés obſeſſis anguſtas eſſe, niſi pretio ſtatutò redimerentur. pactæ ſunt in capita minæ duæ: redempta capitum millia quatuordecim. cetera multitudo, millia ferme tredecim, cum reliqua præda venierunt. U. C. 498. A. C. 254.

XLI. Clara ea victoria fuit, magnæque & ſubitæ utilitatis. multa enim ejus oræ oppida, quædam etiam longiùs diſſita, Pœnorum ejectis præſidiis, ſocietatem Romanam complexa ſunt; principio ab Jetinis orto, ſequutiſque ſtatim Soluntinis, Petrinis, Tyndaritanis, aliiſque. Rebus ita geſtis præſidioque Panormi relicto Meſſanam conſules, deinde Romam redierunt. Pœni abeuntibus inſidiati, naves aliquot onerarias, cum pecunia quam vehebant, abſtraxere. Romæ deinde continui triumphi duo ſpectati. Duxerunt prioris anni conſules, prorogato imperio, de Coſſurenſibus & Pœnis, navalem utrumque. Prior

U. C. Ser. Fulvius A. D. XIII. Kal. Feb. triumpha-
498. vit: M. Æmilius poſtridie.

A. C. XLII. Annus, quem ab urbe condita quin-
254. genteſimum numerant, Africanam expeditionem
habuit, ſed inanem & ſine fructu. Cn. Servilius
U. C. Cn. F. Cn. N. Cæpio, C. Sempronius Ti. F.
499. Ti. N. Blæſus conſules in Siciliam trajecere.
A. C. ubi tentato fruſtra Lilybæo, in Africam direxe-
253. re curſum, ducentis ſexaginta navibus inſtructi.
Litus hi legentes Africæ, multiſque locis ex-ſcenſionem facientes oppida multa ceperunt, prædâque magnâ potiti ſunt. Majoris tamen rei nihil geri potuit, quòd commodiſſimorum quorumque locorum aditu prohiberentur, occurrentibus ubique Pœnis, qui minus jam impedimentorum & plus animi habebant, receptis quæ M. Regulus tenuerat, punitiſque defectoribus. Amilcar enim Numidiam Mauritaniamque pervagatus, tractum eum omnem perpacaverat, imperatis pœnæ loco mille talentis argenti, & viginti millibus boum, punitiſque principibus, qui faviſſe Romanis arguebantur, quorum ad millia tria patibulo affixi ſunt.

XLIII. Neque tamen hoſtium occurſus, quàm ignorantia locorum, & cæcæ ſub aquis inſidiæ, formidabilior Romanæ claſſi fuit. Subvectos ad Meningem, Lotophagorum inſulam, quæ minori Syrti vicina eſt, recedente maris æſtu vadoſa loca tenuere: donec jacturâ levatis naves, & extrema omnia metuentes, præter ſpem reverſi fluctus, explicuerunt. ita non impune peſtem evidentiſſimam elapſi, & loca tam infeſta horrentes, ſine mora fugientium in ſpeciem vela fecerunt: ignari non minus ipſis ſupereſſe periculum quod adirent, quàm quod evitaverant.

Et Panormum quidem redeuntibus innoxium iter fuit. ceterùm Italiam petituros, dum Palinuri promontorium flectunt, quod à Lucanis montibus in mare procurrit, magna tempeſtatis vis adorta, longas naves ſupra centum quinquaginta, cum hippaginibus & onerariis multis, profundo merſit. Quare continuis hoc genus cladibus mœſtâ civitate, quum imperium maris ipſæ etiam undæ ipſique venti Romano negare viderentur, decrevere Patres, ne amplius ſexaginta navium claſſis, ad præſidium Italiæ commeatuſque exercitui qui in Sicilia eſſet ſubvehendos, haberetur. Alteri tamen conſulum C. Sempronio calamitas iſta non obſtitit, quin triumphum de Pœnis ageret Kalendis Aprilibus, decimo poſt die quàm de iiſdem Cn. Cornelius proconſule triumphaſſet. Cenſores eo anno Romæ fuerunt. ſed mortuo in magiſtratu L. Poſtumio L. F. L. N. Megello, qui idem præturam tum geſſerat, etiam D. Junius D. F. D. N. Pera, cenſurâ ſe abdicavit. U. C. 499. A. C. 253.

XLIV. Æſtate verò proximâ C. Aurelius L. F. C. N. Cotta, P. Servilius C. F. Cn. N. Geminus conſules, in Siciliam profecti, inter alia quædam oppida, etiam Himeram fluvio, cui adjacet, cognominem obſidione receperunt, ſed vacuam incolis, quos noctu Carthaginienſes eduxerant. Juvit tamen loci non ignobilis poſſeſſio, quódque deleta ſic eſſet ignominia, quam Romani nuper ad eam urbem incurrerant, occupandarum Thermarum (nam & hoc ejuſdem urbis nomen celebratur) certâ ſpe per militarem avaritiam excidendo. Quidam enim ex captivis, cui Thermis cuſtodia portæ cujuſdam commiſſa fuerat, ut proditione urbis libertatem redimeret U. C. 500. A. C. 252.

U. C. 500. A. C. 252. pactus, dimiſſusque, horâ conſtitutâ miſſis ad recipiendam urbem militibus portam aperuerat. Horum præcipui quum ingreſſi eſſent, prædæque potiorem partem avertere cuperent, portam obſerari jubent, neminique præterea ſuorum aditum dari. quod ubi factum eſt, Thermitanique ſtrepitu exciti ad arma concurrerunt; neque reſiſtere ob paucitatem ſuam, neque adjuvari à ſuis quos arcuerant valentes, dignum ſtultitiâ ſuâ exitum fecere, ad unum omnes interfecti.

XLV. Thermis Himerenſibus in poteſtatem redactis, C. Aurelius conſul Liparam, quæ jam aliquoties à prioribus ducibus tentata irrito conatu fuerat, obſidere cogitans, ex Romanis copiis, quæ per univerſam Siciliam erant, plurimos fortiſſimoſque milites delegit: eoſque, acceptis ab Hierone navibus, in Liparæorum inſulam trajecit. Unde quum ad auſpicia repetenda Meſſanam rediturus eſſet, P. Aurelium Pecuniolam agnatum ſuum (apud alios Q. Caſſium tribunum militum lego) obſidioni præfecit, opera tueri diligenter, de cetero abſtinere pugnâ juſſum. Sed is poſthabito conſulis mandato, ſuæ gloriæ ceſſurum ratus, ſi per abſentiam illius capta Lipara foret, ad oppugnanda mœnia duxit: non impunitâ temeritate. nam neque expugnare urbem potuit, & multis amiſſis, eruptione in recedentem factâ, aggere præterea incenſo, caſtra ægre tutatus eſt. Sed reditu C. Aurelii quum mutata fortuna eſſet, magna hominum cædes in urbe capta eſt edita. Deinde ad tribuni pœnas itum, quem, adempto militiæ gradu, virgis cædi conſul, & ſtipendia inter gregarios pedites facere coëgit; memorabili ſeveritate, cujus & alia quædam exempla in eodem illo conſulatu C. Aurelius edidit.

XLVI. Receptâ Liparâ, Timaſithei, qui lo- U. C.
cis iſtis quondam præfuerat, poſteris datum, ut 500.
immunes à tributis & vectigalibus eſſent: adeo A. C.
ne tempore quidem intercidere ſinebat gratiſ- 252.
ſimus populus veteris beneficii memoriam, quòd Timaſitheus craterem aureum Delphico Apollini dono à Romanis miſſum, quem piratæ Liparæi ceperant, legatoſque qui eum deferebant, ſalvos & in Græciam, & deinde Romam reducendos curaverat. Erctam deinde, caſtellum munitiſſimum, Romani cum peditum quadraginta millibus, & equitibus mille obſidere aggreſſi, neque capere potuerunt, neque cum Pœnis auſi ſunt collatis ſignis confligere. Nam ex M. Reguli caſu tantus elephantorum terror Romanas legiones inceſſerat, ut ex eo tempore præliorum aleam fugerent. Sæpe in Lilybætano agro, ſæpe in Selinuntio inſtructis adversùm hoſtes ordinibus ſteterunt, vix aliquando paſſuum ſexcentorum intervallo dirempti. ſed neque pro ſolita priùs alacritate prælium incipere, neque omnino in plana ſe demittere tutum rati, loca ardua & inacceſſa ſectabantur.

XLVII. Unde Carthaginienſes majorem in modum confirmati, quum & pedeſtri exercitui jam confiderent, & mari quoque majores à tempeſtate Romanis, quàm ex adverſis præliis ſibi accidiſſe clades judicarent, etiam decreto ſenatûs de claſſe omittenda cognito, recipi Siciliam poſſe ſperaverunt, ſi novæ eò terreſtres maritimæque vires mitterentur. Sed maximè pecuniarum inopia premebat: impenſis belli tam diuturni omnes & olim reconditas, & quæ quotidie cogebantur opes haurientibus. Ergo legatis ad Ptolemæum Ægypti regem, quocum amicitia

U. C. 500. A. C. 252. ipſis erat, miſſis, duo millia talenta pecuniæ mutuæ petiverunt. Rex, qui Romanos, & ipſos amicos ſociosque ſuos, offendere nollet, pacis auctorem atque pararium utriſque ſeſe obtulit. ſed re fruſtra tentatâ, petitionem ſuam Pœnis denegavit, *amicos adversùm hoſtes, non adversùm alios amicos ſibi adjuvandos videri* præfatus.

XLVIII. Sub ea tempora Romæ Ti. Coruncanius primus ex plebe pontifex maximus factus eſt. Cenſores is quoque annus habuit, quòd munia magiſtratûs ejus, altero cenſore mortuo, altero abdicante, peragi anno ſuperiore non potuerant. M'. Valerius M. F. M. N. Maximus Meſſalla, P. Sempronius P. F. P. N. Sophus luſtrum ſeptimum atque triceſimum condiderunt. eo cenſa ſunt capita civium ducenta nonaginta ſeptem millia, ſeptingenta nonaginta ſeptem. Triſtis hæc & ſevera cenſura fuit. in ſenatu recenſendo, tredecim moti. juvenes quadringenti ademptis equis publicis ærarii facti. hoc quidem C. Aurelii conſulis querela effecerat, coram cenſoribus arguentis, *quòd in Sicilia, quum neceſſitas poſtularet, ad opus juſſi accedere, imperium detrectaviſſent.* Conſul ne hac quidem ſpretæ diſciplinæ ultione contentus, etiam apud Patres obtinuit, ne eis præterita æra procederent. Neque minùs, ut illa fuerunt tempora, ob vigorem diſciplinæ intentè cuſtoditum, quàm ob res geſtas decretum ei triumphum opinor, quem de Pœnis & Siculis A. D. Idus Apriles egit.

XLIX. Proximus deinde annus plus minarum, quàm eventuum habuit. nam ex magnis utrimque apparatibus, quum mutuo metu tenerentur, æſtas nullo majore negotio memoranda

tranſiit. L. Cæcilius L. F. C. N. Metellus, C. U. C.
Furius C. F. C. N. Pacilus conſules, legionibus 501.
in Siciliam deportatis, neque laceſſiverunt ipſi A. C.
hoſtem magnopere, nec ab eo laceſſiti ſunt, quan- 251.
quam novus Pœnorum imperator Aſdrubal cum ducentis navibus, elephantis centum triginta, peditumque & equitum millibus viginti recens advenisſet. Ea res ſenatum denuo de claſſe paranda conſultare coëgit. quippe trahendo in longum bello rempublicam exhauriri ſumptibus; neque poſt M. Reguli cladem ſuis legionibus priſtinum vigorem manſiſſe; &, ut terrâ proſperrimè res ſuccederet, tamen prohiberi Siciliâ Pœnos non poſſe, donec imperium maris penes illos eſſet, haud obſcurè videbant. Ergo rurſus ad priora conſilia revoluti, victoriæ ſpem in navibus habere, illaſque ſummâ curâ reficere, aut ædificare cœperunt.

L. Interea quum L. Metello Panormi relicto, U. C.
C. Furius ex Sicilia domum reverſus comitia 502.
conſularia habuiſſet, C. Atilius M. F. M. N. A. C.
Regulus, L. Manlius A. F. P. N. Vulſo, fa- 250.
cti: uterque iterum. His mandata claſſis inſtruendæ conſcribendorumque ſociorum navalium cura. L. Metello prorogatum imperium, iſque proconſule bellum in Sicilia adminiſtrare juſſus. Aſdrubal alterum ex Romanis ducibus cum dimidia parte virium abiviſſe cernens, ſecumque reputans jam à longo tempore, quanquam inſtructæ ex adverſo acies eſſent, Romanos metu cunctatos fuiſſe, quum jam neque voces ſuorum, qui ſegnitiem ejus increpabant, diutius ferre poſſet, omnibus cum copiis Lilybæo egreſſus, difficili per Selinuntiorum fines itinere, Panormitanum agrum attigit, ibique caſtra metatus eſt.

U. C. 502. A. C. 250.

LI. Fortè Panormi cum exercitu reliquo proconſul agebat, ut, æſtate jam adultâ, ſociis ad demetendas fruges condendaſque præſidio eſſet. Hic audito hoſtium ſpeculatores occultos Panormi degere, univerſos qui in urbe eſſent procedere in concionem juſſit. deinde præcipiens ut ſeſe mutuò prehenderent rogando ignotiorem quemque, quis eſſet, aut cujus rei cauſâ Panormi ageret, exploratores deprehendit. ex quibus ubi didicit, quid apud hoſtes ageretur, animadverſo plus temeritatis, quàm conſilii in expeditione Pœnorum eſſe, quo magis ad ineptam fiduciam incautos proliceret, ſimulavit metum, & intra munimenta urbis ſe continuit. Ferocior ergo factus Aſdrubal, promotis caſtris agrum Panormitanum vaſtat, urit, fruges corrumpit, ad ipſos uſque urbis muros populationem profert. neque moveri hoc vel damno vel pudore proconſul: ratus, ſi paululum ſuſtinuiſſet, utrumvis in Pœnos cum ingenti fœnore derivatum iri. maximè verò ut flumen Orethum, quòd meridiem versùs urbem præterlabitur, tranſirent hoſtes, exſpectabat. hoc enim ſi factum eſſet, præmeditatam expeditamque victoriæ viam habere rebatur. Id ut aſſequeretur, quum rebus ceteris in ſpeciem timidè adminiſtratis, tum propugnatores in muris raros collocando, & animum ſuorum, & numerum ab hoſte deſpici cupiebat.

LII. Hoc conſilium, quum & prætor hoſtium audaciâ ſuâ, & improviſo caſu fors juviſſet, ex ſententia proconſulis ceſſit. Nec enim defuit Aſdrubal tum copias pedeſtres, tum equitatum & elephantos omnes tranſducere, poſitis juxta muros oppidi caſtris, tanto cum contemptu confeſſæ, ut putabant, hoſtium formidinis,

ut neque vallo ſibi, neque foſſâ opus eſſe judicantes, nullis defenſa munimentis tentoria figerent. eò quum lixæ mercatoreſque ingentem annonam plurimumque vini convexiſſent, mercenarii Carthaginienſium avidè hauſto mero, clamoribus diſſonis, tumultuque & ſtrepitu, qualis ebrietatem ſequi ſolet, omnia complevere. U. C. 502. A. C. 250.

LIII. Tum verò tempeſtivum proconſuli viſum, emiſſis expeditis hoſtes ad pugnam prolicere: proceſſitque res ita feliciter, ut aliis aliiſque ſubinde prorumpentibus, tandem totus Aſdrubalis exercitus è caſtris educeretur. Ibi L. Cæcilius proconſule partem velitum ante foſſam urbis diſponit. his imperat, ſi quidem elephanti propiùs ſuggreſſi eſſent, denſa in eos tela conjiciant: ſi urgeantur ipſi, refugiant in foſſas, atque rurſum inde conentur: ſordidos opifices & forenſem turbam comportare miſſilia jubet, & extra muros projicere, ne copia horum velitibus deſit: ſagittarios in muris locat: ipſe cum cohortibus gravioris armaturæ intra portam, dextro hoſtium cornu obverſam, inſtructus paratuſque conſiſtit. Interea qui prælium commiſerant, modò multitudine hoſtium preſſi, ſervatis ordinibus referebant pedem, modò recentibus ſuorum auxiliis confirmati, quæ proconſul identidem ſubmittebat laborantibus, pugnam ſuſtinebant: quum rectores elephantorum æmulatione incenſi, quò ipſi potiùs quàm Aſdrubal auctores victoriæ fuiſſe viderentur, concitatis belluis proturbant adverſarios, & ad urbem ſe recipientibus incautè inſtantes, ad ipſam uſque foſſam progrediuntur.

LIV. Ibi verò, quum & à mœnibus ſagittarum nimbus rueret, & à recentibus qui ante

U. C. 502. A. C. 250. foſſam ſteterant, haſtæ velitares confertim jacerentur, confecti vulneribus elephanti ſævire, converſique quò dolor & ira ferebat, incumbere ſuis, proterere obvios, perturbare & diſſolvere ordines armatorum cœpere. quo animadverſo proconſul *hoc illud eſſe tempus prœviſæ diu victoriæ* clamitans, apertâ portâ prorumpit. neque difficile certamen inſtructis & compoſitis adversùs trepidantes & turbatos fuit. magna cædes pugnantium, magna fugientium facta, caſu quodam, qui præſidium afflictis afferre debuerat, ultro calamitatem augente. Quippe ſub idem illud tempus Punica claſſis comparuit. ad quam, veluti ſalutis unicam ſpem, quum trepida multitudo metuque cæca promiſcuè rueret, multi invicem, aut ab elephantis conculcati ſunt; alii à perſequentibus interempti: magnus etiam numerus inter natandum, aut dum naves tumultuosè conſcenduntur, excuſſus, in mari periit.

LV. Neque vel ad ea tempora, vel deinceps ulla populo Romano inter tot res proſperas victoria clarior ceſſit: quâ & ad priorem fiduciam erecti ſunt animi, & tantus hoſti metus incuſſus, ut non modò ſpem in poſterum pedeſtris militiæ, quamdiu id bellum fuit, ſed etiam cogitationem deponeret. Viginti millia Carthaginienſium eo prælio cæſa referuntur: elephanti ſex & viginti ſtatim, ceteri poſtea omnes capti. Proconſul enim efferatas palanteſque belluas ab ignaris haud facilè adduci poſſe cogitans, præconis voce incolumitatem & libertatem captivis promiſerat, quorum operâ comprehenſi elephanti eſſe viderentur. ita primùm captis manſuetioribus ſibique notis, ceteros horum ope haud difficulter adduxerunt. L. Metellus omnes Romam

miſit, haud indigno quod memoretur invento U. C.
per fretum tranſportatos. 502.

LVI. Quòd enim naves ad eam rem idoneas A. C.
nullas habebat, doliis coactis multis vinctiſque, 250.
ita ut inter bina quæque dolia tignum unum immiſſum, neque collidi inter ſeſe, neque divelli ſineret, rates compactæ ſunt, quæ deinde tabulato conſtratæ, materiâ terrâque ingeſtâ, & lateribus undique præſeptis in ſtabuli formam, ingreſſas intrepidè belluas, ſine ſenſu navigationis, cujus valde impatientes ſunt, in Rhegino litore expoſuerunt. Aſdrubal ex clade Lilybæum evaſit, ſed Carthagine damnatus abſens, quumque rediiſſet comprehenſus & ſupplicio affectus eſt. Interea Pœni cæſos exercitus ſuos, abactos elephantos, totam Siciliam præter Lilybæum & Drepanum amiſſam, Romanoſque iterum claſſe confectâ, mari terrâque validos eſſe reputantes, ad pacis conſilia ſe retulerunt: gratanter accepturi ſi lenioribus paulo conditionibus tranſigi poſſet.

LVII. Quæ res quum eos M. Reguli legumque pacis ab ipſo quondam dictarum admonuiſſet, in eam cogitationem venerunt, ut per illum ipſum maximè crederent, vel pacem, vel quod ſecundùm pacem gratiſſimum erant habituri, permutationem captivorum impetrari poſſe. Neque dubitabant quin promptiſſimam operam in eo negotio vel ſuâ cauſâ navaturus eſſet. *Quem enim tantâ duritie animi cogitari poſſe, quin exire miſerias carceris, reviſere cariſſima pignora, frui libertate, patriâ, dignitate, honoribus cupiat? Eſſe M. Regulo uxorem Romæ, eſſe liberos, propinquos ejus affineſque in ſenatu & magiſtratibus, fratrem etiam patruelem conſulari*

U. C. 502. A. C. 250. *imperio agere: ipſum ſenatui populoque Romano & ob res proſperas cariſſimum, & ob adverſas miſerabilem eſſe. ſive ſe amaret, ſive à ſuis amaretur, neminem neque agendæ cauſæ diligentiorem patronum, neque impetrandæ gratioſiorem fore.* Non abnuit ille, nullâ ſpe aut cupiditate ſuæ utilitatis, ut poſtea apparuit, ſed ut ſenatum ad publica tuenda commoda præſens auctor efficaciùs permoveret.

LVIII. Ita Carthaginienſium legatis additus quum ad urbem veniſſet, ingredi, quamvis rogatus à Romanis, noluit: *hoſtium legatis ex diſciplina patria ſenatum extra urbem dari* cauſatus. Coactis ergo Patribus inter legatos Carthaginienſium verba fecit. *Se quoque, ut qui jure belli ſervus Pœnorum eſſet, mandata dominorum attuliſſe, maximè quidem bellum uti finiretur conditionibus quibus utrique populo viſum eſſet; ſin verò, ut ſaltem captivorum eſſet permutatio.* Digreſſos mox legatos & ipſe ſequutus eſt, neque deliberationi ſenatûs hoc ipſum inſtanter petentis priùs intereſſe voluit, quàm Carthaginienſes aſſentirentur. tum aſſedit tacitus, donec rogatus ſententiam: *Patres,* inquit, *Conſcripti, ego tamen Romanus ſum: & corpus quidem, ut fortuna voluit, penes hoſtes eſt; animus fortunæ non ſubjectus, qui fuit, manet. quare huic potiùs obſequutus, quem meum eſſe reor, quàm corpori, quod alienum eſt, neque captivos permutandi, neque ineundæ pacis auctor ſum. Bello manente captivos reddi, prorſus eſt inutile. nam illi pro me uno duces multos, pro ſene adoleſcentes repetunt, in quibus eſſe novi quos non ſpernatis. finiri verò bellum, niſi luculentiſſimis conditionibus, aut univerſâ victoriâ, quum indignum eſſet ſa-*

pientiâ veſtrâ, tum rei Romanæ damnoſiſſimum. U. C. 502. A. C. 250.

LIX. *Scio vobis etiam in gerendo bello difficilia multa accidere. neque enim res magnæ citra magnum laborem magnoſque ſumptus confieri poſſunt. ſed ſi Carthaginienſium fortunam contuleritis, omnia quæ momentum ad victoriam faciunt, penes vos meliora ſunt. Magnâ pugnâ ſuperati ſumus ſemel, ſive culpa iſta mea, ſive fortuna fuit. ſed exercitus eorum toties cecidimus: & animos meâ clade rurſum erectos victoria Panormitana infra priorem deſperationem dejecit afflixitque. Siciliam exceptâ unâ alterâque urbe amiſerunt. in ceteris inſulis res ipſorum malæ ſunt. Claſſem habetis, cui Punica non optet occurrere: hac quoque parte belli perpetuò ſuperiores. neque accepta tempeſtatibus damna tantum vobis virium detraxerunt, quantum adjecerunt cautionis. Pecuniæ fortaſſis par utrobique inopia. ſed obſequentiores tamen vobis Itali, quàm Afri Pœnis: quos quum amaſſent nunquam, nuper etiam impenſiùs odiſſe didicerunt. Qui enim nullâdum tam atroci injuriâ læſi certatim ad me defecerunt, eos poſt vaſtatam à prioribus dominis regionem, abacta armenta, extortas pecunias, interfectos principes, quid aliud exſpectare creditis, quàm ut novus exercitus hinc in Africam veniat?*

LX. *Quòd verò delectus vobis facilis & copioſus eſt, miles bonus, concors, linguâ, moribus, ſacris, civitate, cognatione junctus, id tantum eſſe reor, ut hac unâ re ancipitem facere poſſetis Carthaginienſibus totius belli victoriam, ſi ceteris omnibus vinceremini. Quid enim adversùs ejuſmodi copias momenti ſit in mercenaria manu? Et tamen, ſi quod erat, ſuâ crudelitate jam abole-*

U. C. 502. A. C. 250. *verunt Pœni, ſibique non minùs difficilem effecerunt peregrini militis conducendi rationem, quàm conducti cuſtodiam. Xanthippus, cui fortè Carthago debet quidquid ab eo tempore potuit amittere, tam ingratè perfidéque tractatus, documento erit aliis, ne temere locent operam ei populo, qui maxima merita non niſi maximis injuriis novit remunerari. vulgus etiam barbarorum, ſtolidum & venale genus, nihilominus abſterrebit in ſui generis homines ſæpius exercita ſævitia, quum modò carnificum aut commilitonum manu peremti, modò in deſertis inſulis expoſiti, pro ſtipendiis emeritis, ne ſimplicem quidem mortem, & humani moris ſupplicia pertulerunt. Habetis P. C. rationes meæ ſententiæ, quâ neque pacem Carthaginienſibus dandam, neque commutationem captivorum recipiundam cenſeo.*

LXI. Non diſplicebat conſilium ſenatui, ſi auctore ſalvo accipi poſſet. ſed hujus eo magis miſerebantur, quo ipſe, ut reipublicæ conſuleretur, magis ſe neglexerat: apparebatque huc inclinari, ut qualibet conditione vir animi tam generoſi patriæ redderetur. jamque voces jactabantur dicentium, *poſtquam ad ſuos poſtliminio revertiſſet, ſuo jam jure manere in civitate, aut retineri poſſe.* Pontifex etiam maximus affirmabat, *ſi remanſiſſet in civitate, citra perjurium facturum videri.* quum ille ſpiritu vultuque quem etiam iſte ſenatus ſtupeſceret, *Quin,* ait, *dubitationem iſtam ſemel tollitis, Romani, ſequiminique ſententiam meam, & audetis me contemnere? Fruſtra tenditis obtinere, quod neque jucundum vobis, neque utile patriæ, neque mihi honeſtum ſit futurum. Fortaſſe, dum nova res eſſet, alacres, & gratantes vobiſcum me verſari*

videretis. ſed ſimul atque primi iſtius gaudii brevis impetus evanuiſſet, odioſiorem me vobis redderet reditûs mei turpitudo, quàm abſentia mea deſiderandum effeciſſet. U. C. 502. A. C. 250.

LXII. *Mihi quidem certum eſt in ea civitate non degere, ubi poſt ſervitutem Africanam civis honeſti dignitatem tueri non potero. &, ſi maximè vellem, prohiberet fides, prohiberet jurisjurandi ſacer horror, numinumque veneratio, quorum invocationem, & reditûs mei ad Pœnos pignus feci, &, ſi pejerem, pœnæ non à me tantùm, ſed etiam à vobis populoque Romano repetendæ vindicem timeo. Sunt enim profectò aliquid dii, neque perjuriis, aut contemptu hominum impune violantur. Si quis verò poſſe me religione exſolvi autumat; eſſe prodita libris auguralibus hujuſcemodi piacula; cærimoniis & victimis perfidiam ac perjurium rite procurari: eum ego meminiſſe velim, majorem eſſe majeſtatem numinum, quàm ut pejerando læſa quibuſlibet hominum inventis placetur; neque rationi conſentaneum, ut maculæ peccatis hominum contractæ, pecorum boumve ſanguine ablui credantur.*

LXIII. *Ad me quod attinet, ſcio mihi Carthagine paratos eſſe cruciatus magnos, exquiſita tormenta. Sed his omnibus triſtius eſſe puto fidem fallere. Hoc enim mihi profectò noceret: illa magis ad ea quæ circa M. Atilium ſunt, quàm ad ipſum referuntur. Nolite calamitoſum exiſtimare quiſquis ferre calamitatem poteſt. Servitutem, contemptum, dolorem, inediam, vigilias, quum mala nunquam putaverim, poſt tanti temporis aſſuetudinem etiam moleſta credere deſii. Tolerabilia enim eſſe, tolerando didici. quòd ſi ſuprà quàm ab homine ferri poſſint, intendantur,*

U. C. 502. A. C. 250. *non ab illa tantùm, ſed ab omni miſeria me cita mors liberabit. Nihil igitur timendum eſſe video mortem non timenti. quam etiam occupare licet: & feciſſem, niſi viri eſſet, vincere potiùs dolorem, quàm effugere. Sed hæc pauca & confuſa ideo dixi, ut vos neque dimoveri me poſſe à ſententia ſciretis; neque vicem meam velut hominis infelicis & calamitoſi misereremini. mihi verò mei conſilii tota ratio facilis & conſtans eſt. nam ut Carthaginem revertar, id mihi debet eſſe curæ: quid paſſurus ibi ſim, erit diis.* Aiunt etiam, quo efficaciùs moveret dubitantes, confirmaſſe, *priuſquam Carthagine dimiſſus eſſet, ſibi venenum Punicâ fraude datum, quod lentâ peſte ſpiritus vitales exedens, factâ permutatione reſtitutum ſuis conſumeret.*

LXIV. Horribilem verò in hoc viro virtutis conſtantiam! qui, dum ab honeſto non diſcederet, contumelias, cruciatus, mortem, quidquid denique abominantur homines, majori prope contentione ſequutus eſt, quàm alii vitaverant: utili mortalibus documento, eas tantùm animas quibuſvis terroribus pares, honeſtique propoſiti ad extremum tenaces eſſe, quæ nobilitatis ſuæ ſenſum habent, ſeque non ad hanc modò vitam natas eſſe meminerunt. nec enim acerbitates tantas M. Regulus ſponte pertuliſſet, niſi aut pulchris factis ingentia poſt mortem fore præmia, aut ſceleratis ingentes pœnas crediediſſet. Igitur in ſententiam M. Reguli facto ſenatuſconſulto, quum mœſtos & iratos dominos ipſe vultu ſemper eodem ſequeretur, repulſæque dolorem appareret in ſuaſorem ejus crudeliter vindicatum iri, moti quidam ſunt, ut vel nolentem retineri juberent. uxore præterea Reguli Marciâ, com-

munibuſque liberis, omnia fletu planctuque complentibus, dixere conſules, *neque manentem dedituros eſſe; neque diſcedentem moraturos.* U. C. 501. A. C. 250.

LXV. Sic ille recuſato etiam conjugis colloquio, parvorumque filiorum complexu oſculiſque vitatis, Carthaginem revectus, atrociſſimis ſuppliciis vexatum corpus exuit. Palpebris enim reſectis aliquamdiu in loco planè tenebricoſo habuerunt: deinde quum ſol eſſet ardentiſſimus, repentè eductum intueri cœlum coëgerunt. poſtremò conjectum in arcam ligneam, quam ad ſolem obverterant, clavis introrſum verſis horrentem, atque ita anguſtam, ut erectus perpetuò manere cogeretur, dum feſſum corpus, quocumque inclinaret, ferreis ſtimulis confoditur, cruciatu & vigiliis interemerunt. Hic M. Atilii Reguli fuit exitus, ipſâ quoque vitâ, licet maximam per gloriam diu actâ, clarior & illuſtrior. Fuit vir moribus integerrimis, animo infractus, conſilio non ſpernendus: in quo nihil accuſare neque ſua, neque ſequentia tempora potuerunt, niſi quòd fortunam ſecundam infirmiùs tuliſſe viſus eſt, repudiatiſque Pœnorum precibus cauſa fuiſſe, cur multis deinde annis bellum maneret, ingenti cum civitatis utriuſque detrimento. Ceterùm M. Regulus peccatum iſtud aliis virtutibus, ſed maximè mortis admirabili conſtantiâ delevit, calamitate ſic perlatâ fortunatior, quàm ſi evitare imminentem potuiſſet.

LXVI. Audito fine Reguli, & barbarâ Pœnorum feritate, ſenatus nobiliſſimos captivorum Marciæ liberiſque dedidit. quos illi concluſos in armario muricibus præfixo, pari ac Regulus interierat ſupplicio excruciare conſtituerunt, alimentis etiam per dies continuos quinque non

U. C. 502. A. C. 250. præbitis. intra quod tempus Boſtar Pœnus mœrore fameque extabuit. Amilcar verò firmior, etiam alios quinque dies cum cadavere Boſtaris incluſus, ciboque tantùm ad vitam cum miſeria prorogandam dato duravit: donec cognito quid fieret, magiſtratuum imperio ſævitia coërcita eſt, injunctumque ut Boſtaris cineribus in patriam remiſſis reliqui captivorum mitiùs haberentur. morum utriuſque civitatis memorabili diſcrimine: quum altera nec iniquè læſa, nec impune læſura, virtutem, quam venerari debuerat, diris ſuppliciis exſtingueret: altera juſtiſſimæ vindictæ poneret modum, non quem poſcebat irritatus dolor, ſed quem reverentia humanitatis, & decora claris imperiis moderatio commendabat.

Supplem. L. XIX.

I. Profectis ab urbe Carthaginienſium legatis, conſules ſenatuſconſulto exercitum in Siciliam deportare juſſi, cupidè paruerunt, & irâ in hoſtes accenſi ob M. Regulum, & æmulatione ſpeque ex L. Metelli proconſule victoria. Nec enim confecti negotii magnitudinem damno tantùm Carthaginienſis populi metiebantur, quòd amiſſo exercitu tantoque numero elephantorum ad reliqua belli factus eſſet infirmior, ſed haud minùs eo, quòd proſperâ cum belluis pugnâ Romani milites animum ex priore formidine receperant: ſpeſque inceſſerat finiri bellum poſſe, ni occaſioni defuiſſent. Igitur claſſe navium ducentarum coactâ conſules ambo cum legionibus quatuor Panormum appulerunt: aſſumptiſque reliquis ibi copiis navibuſque, præter eas quæ

cuſtodiæ locorum neceſſariæ videbantur, cum U. C.
roſtratis ducentis quadraginta, cercuris verò (ſic 502.
vocant navium quoddam breviorum genus) ſe- A. C.
xaginta, & aliis cujuſque modi navigiis plurimis, 250.
Lilybæum veniunt: ibique conſilio habito aggredi urbem conſtituunt. Hæc eſt illa Lilybætani oppidi nobilis obſidio, quæ per ſolidum decennium, ab ejus belli anno quarto decimo tracta, non expugnatione urbis, aut deditione ab obſeſſis factâ, ſed univerſi belli eventu finem accepit. Quum enim Pœni Romanique intelligerent quantum in ea urbe momentum utriſque foret, vel ad Africæ præſidium, vel ad imperium Siciliæ, ſummis utrimque viribus & oppugnata, & defenſa eſt.

II. Urbem deinde Romanam ex mœrore quem M. Reguli caſus attulerat, refecit L. Metelli triumphus: non viſu modò & memoriâ rerum proſperrimarum, ſed etiam adversùs inhumanam gentem vindictæ dulcedine. Triumphavit de Pœnis proconſule A. D. VII. Idus Septembres. ducti ſunt ante currum duces hoſtium tredecim, & ingens elephantorum agmen, viginti ſupra centum: ſunt & qui plures numerent. Hi deinde producti ſunt, quum ludi fierent, & haſtis præpilatis per totum circum ab operis acti, quò contemnere diſceret belluas populus, quas vehementiſſimè timuerat. interfectos eſſe jaculis Verrius Flaccus auctor eſt, quum neque uti iis placuiſſet; neque donari regibus tantam acceſſionem virium, ex uſu reipublicæ videretur. Eodem anno magna vilitas annonæ Romæ fuit. aſſibus ſingulis farris modios fuiſſe, itemque vini congios, ficique ſiccæ pondo triginta, olei pondo decem, carnis pondo duodecim traditur:

U.C. 502. A.C. 250. quum plus ubivis earum rerum eſſet, quàm pecuniæ, cujus inter belli tam diuturni ſumptus magna jam penuria eſſe cœperat.

III. Dum hæc Romæ geruntur, in Sicilia Lilybæum ſummis viribus oppugnabant conſules: neque minore pertinaciâ animorum ab incluſis reſiſtebatur. Prima vis admota eſt turri, quæ præ aliis longiſſimè versùs Libycum mare procurrebat. hac dejectâ, ad proximam quamque promota ſunt opera, donec ſex omnino turres procubuerunt. tum ad ceteras quatiendas foſſæ compleri cœptæ, ut machinæ tranſduci admoverique poſſent. Quanquam magnus erat labor, quippe latitudo foſſæ ſexaginta cubitos, altitudo quadraginta æquabat, tamen impigre cœptus promotuſque eſt. Contra hæc Carthagitnienſes interiùs apertâ foſſâ, egeſtam humum amoliebantur. ſed quum multitudine materiem apportantium nihilominus agger creſceret, foſſæque complanarentur, relicto iſto conſilio murum alium interiorem exſtruxerunt: indefeſſo ad omnia Himilcone, qui præter urbanam multitudinem, mercenariorum decem millibus inſtructus, vim omnem dolumque hoſtium ſagacitate, vigilantiâ, conſtantiâque eludebat.

IV. Ille nihil neque remiſſum apud ſuos, neque tutum apud hoſtes patiebatur: operibus opera, cuniculis cuniculos, armis arma opponebat. inter hæc ſæpe eruptionibus pugnatum, adeo nonnunquam ferociter, ut haud pauciores quàm juſtâ pugnâ cadere ſolent, tumultuariis iſtis certaminibus, deſiderarentur. Inter quæ, Romanis muros ſuffodientibus, quò ſubrutis fundamentis conciderent, Himilco ex adverſo cuniculos agi juſſit, ubi Romanos terram egerere

animadverterat. His deinde protinus apertis ar- U. C.
matos immiſit, qui nudos & operi intentos ſu- 502.
bitò aggreſſi, multos interemerunt; neque pau- A. C.
ciores, dum opem ſuis laturi ad muros accur- 250.
runt, ſarmentis in foſſam conjectis, deinde incenſis, concremarunt.

V. Gliſcebat tamen in animis obſeſſorum pavor atque conſternatio. quâ abuſi duces quidam mercenariorum, ſtipendia ſibi non ex fide ſoluta prætexentes, de prodenda Romanis urbe conſilia iniverunt; minimè dubitantes, quin ſuos quiſque milites facilè illecturus eſſet ad probanda quæ agerentur. itaque nocte quadam clam ex oppido ad caſtra Romanorum elapſi, ſtatum urbis obſeſſæ, & quid ipſi pararent, expoſuerunt. Agebat tum inter mercenarios qui Lilybæi erant Alexon quidam, Achæus genere, vir neque militarium artium rudis, & eximius fide. is animadverſo proditorum conſilio, rem ad Himilconem continuò defert. Himilco, ut in magno & inſtanti metu nihil cunctatus, duces mercenariorum, quot eorum adhuc Lilybæi erant, convocat: quid à quibus tentetur exponit, eoſque graviter incuſat: hortatur præſentes, *ne temeritatis & perfidiæ alienæ participes eſſe velint. in fide perſeverantibus integra apud Carthaginienſes omnia, ſtipendium certum, præmia magna fore: proditionis infami crimine ſe commaculantes, & diis & hominibus adverſis acturos eſſe.* Simul pecuniæ quantum cogere iſtam inter trepidationem potuerat, dividit: de gregariorum ſtipendiis, ut quàm maturrimè ſolvantur, ſibi curæ futurum eſſe ſpondet.

VI. Magna vis orationis eſt in tempore adhibitæ, præſertim ſi gravitate morum fides ſer-

U. C. 502. A. C. 250. moni concilietur. aſſenſi certè ſunt univerſi, operamque ſuam ad continendos in officio milites alacriter obtulerunt. Himilco laudatos & ampliori ſpe incenſos ire confeſtim ad ſuos quemque jubet, operamque dare, ut in fide atque poteſtate ſint. mittit unà Annibalem, filium ejus Annibalis qui in Sardinia perierat, & Achæum Alexonem: illum ad Gallos, quibus ex veteri commilitio notus & acceptus erat; Alexonem ad ceteros varii generis mercenarios, omnibus ex æquo carum gratumque. hi fidem ſuam interponentes, rata fore quæ Himilco promiſiſſet, negotium adeo ex ſententia perfecere, ut paulo poſt reverſos ad mœnia proditores non modò averſarentur omnes, ſed etiam conviciis teliſque ultro arcerent. Et hi quidem ad conſules re infectâ regreſſi, muneribus tamen quibuſdam & agris in Sicilia donati ſunt. Ceterùm Pœnorum res improviſo malo prope deſperationem adductas eo tempore fides Alexonis ſuſtentavit: qui priùs ſervatis itidem Agrigentinis, quibus ſimili quodam ſcelere mercenarii Syracuſanorum inſidiati fuerant, jure ſuo memoriam laudemque in hiſtoria meruit.

VII. Creverunt deinde obſeſſis animi adventu novorum auxiliorum. Carthaginienſes enim, licet ignari omnium quæ Lilybæi geſta eſſent, res non ſegnibus conſiliis indigere judicabant. igitur Adherbali rei maritimæ præfecto negotium dederant, ut claſſe comparatâ militem, annonam, & pecuniam Lilybæum introduceret. Ab hoc miſſus Amilcaris filius Annibal, ab Æguſis, quas vocant, inſulis, ventum opportunum nactus, rectâ fronte Lilybætanum portum petit, inſtructos in navibus habens milites, & ſi

quis obſiſteret vi perrupturus. Jam ab obſidio- U. C.
nis principio portûs aditum obſtruxerant Roma- 502.
ni, demiſſis in fundum maris cercuris quinde- A. C.
cim, quos ad hunc uſum lapidibus oneraverant. 250.
igitur partim hoſtis celeritate deprehenſi, partim metuentes, ne ventorum vi convulſi & ipſi in portum & intuta navigantibus loca raperentur, advenientibus hoſtibus occurrere neglexerunt. Et Annibal portum tutò tenuit, copiiſque (decem erant millia militum) expoſitis, magna cum lætitia Lilybætanorum, in urbem acceptus eſt.

VIII. Romani quum ingreſſum hoſtium impedire non potuiſſent, de cetero conſultabant, quemadmodum opera ſua tutarentur, quæ tantâ multitudine novorum militum receptâ Himilconem profectò oppugnaturum eſſe videbant. Neque fefellit eos opinio. Pœnus enim aliorum recentibus viribus, aliorum refectis adventu ſociorum animis uſurus, veteres novaſque copias in concionem vocat: ſpe victoriæ ac præmiorum ad faciundam eruptionem impellit: diſpoſitiſque ut res poſcebat manipulis, ſub primam lucem opera Romanorum pluribus locis aggreditur. Erant & apud hos proviſa cuncta, quâque plurimum periculi metuebatur, firmæ ſtationes oppoſitæ. cum his itaque confeſtim acre certamen contrahitur. cadunt utrimque multi, quum & magnâ animorum contentione, & numero pugnantium non contemnendo res gereretur, haud paucioribus viginti millibus urbe egreſſis, & majore aliquanto multitudine obſidentium. Quippe conſules, contractis ex amica Sicilia auxiliis, pluſquàm centum millia hominum effecerant: ex quibus, ad expediendos commeatus aliaſque neceſſitates dimiſſis ceteris, ad obſidionem urbis millia ferme ſexaginta adducta.

U. C. 502. A. C. 250.

IX. Sed quum ex omni parte vehementer dimicaretur, maxima circa machinas erat contentio: quas alii ut corrumperent, alii ut defenderent, non magis ſuæ quàm hoſtis vitæ parcebant. Jacebat ingens agmen occiſorum in ea ſtatione, quam tuendam ab initio ceperant. augebat clamorem præliantium & terrificam diſcriminis faciem alia turba, quæ facibus tædiſque armata, per pericula, per cædes ſuas alienaſque ad incendenda opera ruebat: propiuſque factum eſt nihil, quàm ut pervicaciæ hoſtium miles Romanus cederet, machinæque defendi nequirent. Sed Himilco multos ſuorum occumbere cernens, Romanos autem de ardore propugnandi nihil remittere, ſignum receptui dedit, pugnâque prior exceſſit. neque Romani inſtiterunt, contenti ſervatis operibus, quæ propemodum pro amiſſis jam habuerant.

X. Proximâ nocte Annibal, clam hoſtibus, dum feſſi ex prælio ejus abitum obſervare negligunt, navibus quibuſcum venerat, Drepanum ad Adherbalem vectus eſt: abductis unà equitibus, quos in locis impeditis ad nullam rem obſeſſis utiles, alibi bonam operam navare poſſe rectè judicaverat. Hi enim à Drepano ſæpe excurrentes, intuta faciebant itinera, rerumque neceſſariarum ſubvectionem difficilem, multoſque pabulatorum longiùs à caſtris vagantium excipiebant, ſocioſque Romanorum omni cladium genere vexantes, conſulum rationes non mediocriter conturbabant. Neque mari tutas iis res Adherbal eſſe patiebatur, qui modò Siculis, modò Italicis litoribus improviſus incidens, nihil quo nocere Romanis poſſet inauſum intentatumque relinquebat. Ita factum, ut magnâ in ca-

ſtris natâ inopiâ (nec enim præter carnes pecudum quidquam ferme cibi ſupererat) magna pars fame, plures etiam morbis, ut ſolet, obortis morerentur. Hunc ad modum quum aliquot hominum millia deſiderata eſſent, alterum ex conſulibus ad comitia Romam diſcedere, ſuaſque legiones deportare placuit, quò remanentibus in obſidione expeditior annonæ ratio foret. U. C. 502. A. C. 250.

XI. Iterum deinde majori conatu terrâ lapidibuſque aggeſtis, aditum portûs ſepire aggreſſi ſunt, validis trabibus decuſſatim compactis aggerem communientes, quæ ferreis ancoris revinctæ, totius operis compagem firmiore nexu continerent. Sed propter maris altitudinem, ob quam inter deſcendendum convellebatur quidquid injectum erat, ingens & inutilis labor fuit. nam oborto vehementiore ventorum flatu, undiſque intumeſcentibus, perfracta omnia ac direpta ſunt. Quum tamen ipſa operis fama clauſum aliquandiu portum tenuiſſet, anxios ea res Pœnorum animos, vehementerque ſollicitos habuit. neque enim ulla in promptu erat ratio, quâ cognoſcere ſtatum ſuorum poſſent, neque quiſquam audebat operam ſuam ad inſpiciundas Lilybætanorum res polliceri: donec Annibal quidam, cognomento Rhodius, vir ex illuſtribus, ſe ingreſſurum urbem, &, poſtquam omnia coram perluſtraſſet, ex fide renunciaturum recipit.

XII. Ei promiſſo gratia primò major apud Pœnos, quàm fides fuit. quippe præter moles in mari jactas, aditum portûs à Romanis navibus ad ancoras ſtantibus cuſtodiri ſciebant. Sed ille privatâ, quam habebat, adornatâ navi, ad inſularum quæ Lilybæo præjacent unam, hinc

U. C. 502. A. C. 250. deinde, quum poſtridie ventum ferentem nactus eſſet, circa quartam horam diei, palam, inſpectantibus univerſis hoſtium copiis, hominiſque fiduciam ſtupentibus, portum invectus eſt. At Romanus conſul, ut regredientem interciperet, ſelectas ex omni numero naves decem per noctem inſtrui jubet: eas ab utroque latere portûs, quàm proximè ad ipſum ejus oſtium conſtituit. Annibal celeritate navis ſuæ confiſus clarâ luce procedit. exſpectabant eum intenti paratique Romani, ſimulque conatu quanto poterant, in eum ferebantur. Sed ille velocitate tantùm vincebat, ut effugiſſe non contentus, ultro illuderet, modò adnavigans, modò circumvectus, quaſi ad pugnam hoſtes provocaret.

XIII. Hac audaciâ quum ſæpius uteretur, multum rebus Punicis adjumenti contulit, quòd & obſeſſorum animi nunciis ſuorum mirificè recreabantur, & quæ poſtulabat uſus Carthagini maturè cognoſci poterant: & contumelioſa iſtius hominis temeritas Romanos moleſtiâ & pudore vexabat. Juvabatur autem peritiâ maximè locorum, quòd in paluſtri illa cœnoſaque eluvie, per quam Lilybæum aditur, certum fidumque navibus iter accuratè obſervaverat. quoties enim ab alto veniens in conſpectu habere urbem cœperat, ita obvertebat navem, ut puppis Italiam reſpiceret, ex prora turris Lilybætana quæ mari imminebat, ita cerneretur, ut omnium Africam versùs ſitarum turrium conſpectum tegeret: quæ una tutiſſima eſt via pleno curſu portum petentibus nautis.

XIV. Jamque plures eſſe cœperant, qui audaciâ & felicitate Annibalis incitati Lilybæum commearent: donec caſu quodam quadriremis

celeritatis eximiæ comprehenderetur. Licet e- U. C.
nim aliis partibus moles à Romanis jactas venti 502.
ac undæ raptaviſſent, uno tamen loco, ubi mi- A. C.
nùs profundum mare fuerat, conſtiterunt. ei 250.
dorſo impactā navis quum obhæſiſſet, capta à Romanis optimoque milite & remigio inſtructa, etiam Annibali exitium attulit. Quippe noctu fortè ingreſſus urbem, quum in reditu palam ſolviſſet, quadriremernque iſtam ad omnes ſuæ navis motus ſimiliter occurrentem videret, animadverſo ſtatim periculo fugere, &, quum hoc fruſtra eſſet, repugnare conatus, in validiorum poteſtatem venit. Romani hac quoque nave potiti, parique modo ad obſervandum portûs aditum uſi, ne quæ deinceps naves Lilybæum penetrare poſſent, facilè prohibuerunt. Acrior inde vis obſidentium eſſe cœpit: adortique munimenta Romani, quæ mari vicina erant, omne defenſorum agmen ad tuenda loca quæ oppugnabantur pertraxere. Sic via facta reliquis copiis, quæ ex diverſa parte occaſioni huic inſidiabantur, ut murum exteriorem caperent. quanquam id fruſtra fuit. quippe dux Pœnus cum delectis ſuorum tempeſtivè accurrens, multa cum cæde tenentes locum Romanos rejecit.

XV. Alia deinde major fortuna ſpem obſeſſis univerſæ victoriæ dedit. Fortè ventorum ingens vis exorta fuerat, adeo veluti datâ operâ Romanorum incumbens machinis, ut & vineas quateret, & ipſas turres in capitibus earum ſtructas convelleret. Non fefellit ea res oppidanos, deorumque munere oblatam ſibi opportunitatem credidere, quâ toties fruſtra tentatis operibus ignem injicerent. itaque tripartito agmine erumpunt, faces, & quæ alendo igni paraverant, im-

U. C. 502. A. C. 250. mittunt. eratque per ſe facilis ad concipiendam flammam materia machinarum, quam diu antè cæſam ſol & æſtus arefecerant. Neque ſegniter ad opem ferendam concurrerant Romani. ſed impar certamen erat, quum alii machinis jam incenſis ad tela certiùs validiúſque conjicienda luce ignium & tempeſtatis impetu juvarentur: aliis haud minus ab his cauſis impedimenti periculique, quàm ab hoſtili ferro eſſet. quippe flatus vehemens & Romanis prorſus adverſus, fumum, favillam, flammas in ora oculoſque hominum provolvebat, telaque ab hoſtibus miſſa majori violentiâ deferebat in obnoxios: quum interim Romanorum ictus incerti & invalidi, nec dirigi per caliginem poſſent, & vehementiâ reflantis venti frangerentur. Ita factum ut omnes Romanorum vineæ, petrariæ, arietes, & quidquid operum vel agendis cuniculis, vel verberando muro paratum fuerat, eodem incendio abſumerentur.

XVI. Tum verò ſpes omnis potiundi per vim Lilybæi excidit: deſertaque obſidio foret, ni Hiero, magnâ iterum frumenti copiâ ſubmiſſâ, uti maneretur eviciſſet. Ita omiſſo oppugnandi conſilio, caſtriſque ex omni parte communitis, tempori & caſui rem permittere decreverunt. Obſeſſi quoque refectâ murorum parte quæ ceciderat, majores in poſterum ad tolerandam obſidionem animos habuerunt. Hæc nequaquam lætis aut ſecuris animis Romæ audita: neque tamen dubitabatur, quin bello accepta detrimenta bello ſarcienda eſſent: adeoque hæc ſententia penitus infixa mentibus fuit, ut quidam ſenator in ipſa curia occiſus eſſe memoretur, quòd verba de pace feciſſet. Magni deinde apparatus

facti, inter quos remigum (nam hujus generis jactura ingens facta erat) millia decem ex novo delectu in Siciliam miſſa. U. C. 502. A. C. 250.

XVII. Conſules jam erant P. Clodius Ap. F. C. N. Pulcher, L. Junius C. F. C. N. Pullus. Clodium illum nepotem Cæci fuiſſe, falsò à quibuſdam traditum eſt. Is quum in Siciliam veniſſet, accepto qui ad Lilybæum erat exercitu, milites in concionem convocat, prioris anni conſules acriter reprehendit, *quòd per ignaviam & delicias, obſeſſis quàm obſidentibus ſimiliores, tempus ad Lilybæum ſine ullo profectu, nec ſine magna Romani nominis ignominia damnoque triviſſent.* Erat enim vir aſper & acerbus, & qui violentiâ ingenii, faſtuque ob nobilitatem ſuam, prolaberetur ad facta dictaque vix ſanæ mentis homini convenientia. idem in puniendo ſævus & immitis nullum delictum veniâ, leviſſimum quodque nimiâ ſeveritate proſequebatur: quum interim ipſe in rebus maximis, non miſere tantùm, ſed etiam prorſus amenter impingeret. Nam & conſilium priorum ducum, quod acerbè vituperaverat, imitatus eſt, ut ad portum obſtruendum moles in mare jaceret: &, quod capitalioris amentiæ fuit, temere Drepanum aggreſſus, non minùs ſuâ imprudentiâ, quàm Adherbalis virtute florentiſſimam claſſem perdidit. U. C. 503. A. C. 249.

XVIII. Perſuaſerat ſibi ceteriſque hoſtem ignarum ſupplementi quod Romana claſſis accepiſſet, imparatum Drepani deprehendi poſſe. nihil enim crediturum minùs, quàm audaciam & vires Romanis eſſe ultro hoſtem mari laceſſendi. Sic delectis navibus optimis ducentis & viginti, impoſitoque remige, & fortiſſimo quoque ex legionibus, nam ut ad certam prædam,

U.C. 503. A.C. 249. miniméque longum laborem (Drepanum enim Lilybæo abeſt millia paſſuum non amplius quindecim) certatim ſeſe offerebant, circa tertiam vigiliam ſilentio ſolvit, curſu per noctem proſpero, & hoſtes fallente. Lux orta, primis jam navibus à Drepano haud procul conſpectis, ad miraculum inſolitæ rei excivit Adherbalem: neque dubitare poterat, quin hoſtis adeſſet. duarum rerum erat propoſita optio, ut aut confeſtim prælio congrederetur, aut aditu hoſti conceſſo cingi ſe obſiderique ſineret. quod poſtremum, quum haud minùs flagitii, quàm moleſtiæ diſcriminiſque plenum videretur, averſatus, ſocios navales ſubitò in litore coëgit: mercenarios autem milites voce præconis in concionem advocatos brevi ſed efficaci oratione monuit, quanta ſpes eſſet prælium promptè capeſſentibus; quantus, ſi illud refugiſſent, ex obſidione metus. Alacriter ſucclamantibus omnibus, Adherbal collaudatos naves ſine mora conſcendere jubet, prætoriamque (hac ipſe vehebatur) oculis & remigio ſequi.

XIX. Hæc ubi præcepta dedit, primus ipſe altum petit, ſub ipſas portui impendentes petras egreſſus, quum eodem tempore ex adverſo latere Romanæ naves portum intrarent. P. Clodius, non uti ſperaverat territo hoſte præliumque detrectante, ſed ad defenſionem ſui ſtrenuè converſo, perturbatus ipſe, naves ſuas propere revocat, in aperto mari ſtructurus aciem. Sed illæ nullo ordine, ut unaquæque præcurrerat, aliæ intra portum jam penetraverant, aliæ petebant aditum, quædam in ipſis faucibus verſabantur. inde factum ut, dum magno niſu retrocedere omnes tendunt, aliæ in alias incurrentes

turbarent mutuò, remoſque invicem deterge- U. C.
rent: donec, ut potuerunt, evolutæ portuque 505.
egreſſæ, quoniam ſpatium temporis nullum ſu- A. C.
pererat, continuò juxta litus ipſum in ordinem 249.
aciei adſtitere. Ipſe conſul, qui priùs agmen coëgerat, tum converſo curſu ante omnes evectus ſiniſtro claſſis ſuæ lateri ſe applicuit.

XX. At Pœnus interea lævum hoſtilis aciei cornu prætervectus, cum navibus roſtratis quinque, tot enim ſecum habebat, Romanis obvertere frontem cœpit, altum patenſque mare à tergo habens. ſimul alios ſuorum, ut quiſque advenerat, adjungere ſe juſto intervallo prioribus navibus jubet: &, poſtquam omnes eadem ſerie directæ ſunt, ſervatis ordinibus in hoſtem movet. Jamque ſublatum utrimque ex prætoria pugnæ ſignum erat, quum omni ex parte acriter concurritur, pari primò ſpe, ſed ſubinde meliore Carthaginienſium fortunâ. Quanquam enim numero navium vincebantur, armatis tantùm nonaginta, longè tamen rebus aliis ſuperiores erant. nam & navibus melioribus, & exercitatiſſimo remige utebantur: locum autem pugnæ ſortiti erant commodiſſimum, ut, quoties urgerentur, liberum in mare receptum haberent, velocitate ſuâ ex facili vel eluſuri hoſtem inſtantem, vel etiam, ſi longiùs proſequeretur, circumventuri. Romanis contrà ad litus appreſſis in arcto omnia: non procurrere libero impetu, non inhibere tutò poterant: ſed, quoties urgente hoſte retrocedebant, aut puppe in ſabulo deſidente hærebant, aut impacti litoribus periclitabantur. Ita quum neque perrumpere hoſtium ordinem, & rurſus à tergo invadere poſſent, ob tarditatem navium remigumque imperitiam; neque ob an-

U. C. 503. A. C. 249. guſtias locorum, intra quæ concluſi erant, laborantibus ſuis opem à puppi ferre, impunè à Carthaginienſibus vexabantur.

XXI. Ad has difficultates acceſſerat & alia deſperationis ex religione cauſa: irâque deorum ſe premi rebantur ob temeritatem conſulis, qui contra auſpicia pugnare ſuſtinuiſſet, ad neglectum religionum etiam contumeliâ additâ. Pullos enim, quoniam non paſcebantur, in mare præcipitari juſſerat, *ut biberent, quando eſſe nollent*. ea res, tanquam invitis iratiſque diis præliantes, ad omnia ſegniores timidioreſque fecerat. Sed ipſi cladis auctori, quum cetera perdidiſſet, ad ſe conſervandum, nec ingenium, nec audacia defuit. Quippe quum naves ſuas paſſim deprimi capique videret, aſſumptis triginta quæ proxime conſtiterant, inter litus & hoſtilem claſſem elapſus eſt: &, quò tutior ad Lilybætanum exercitum receptus foret, (prætemavigandа enim Pœnorum erant præſidia) naves in ſpeciem victricium ornari juſſit. Ita Pœnis victoriam penes conſulem fuiſſe, reliquaſque naves ejus mox ſequuturas putantibus, non modò tutus ei reditus, ſed etiam hoſtibus terribilis Lilybæum fuit.

XXII. Relictas à conſule naves tres & nonaginta cepit hoſtis unà cum propugnatoribus & remige, præter eos qui navibus magnâ vi in litus impactis, ejecerunt ſe in terram, fugeruntque. ſed & in ipſo prælio magnus navium numerus depreſſus eſt: nam plures ducentis Lilybæo P. Clodius advexerat. Tanta victoria minimo impendio Carthaginienſibus ſtetit. non modò navem, ſed ne hominem quidem ullum interiiſſe, vulneratos oppidò paucos traditur: quum de Romana claſſe octo millia hominum cæſa,

capta millia viginti referantur. Sub idem tempus etiam à Panormo naves frumento onuſtas rapuere Pœni, Drepanumque avexere: & viciſſim ex agro Drepanitano commeatus Lilybæum importantes, omni genere bonorum obſeſſos largè refecerunt. Neque hîc ſubſtitit ejus anni fortuna, quin alio quoque magno incommodo mactaret Romanos, nec poſſeſſione modò maris, ſed etiam ſpe potiundi depelleret. U. C. 503. A. C. 249.

XXIII. Alter enim conſul L. Junius cum onerariis multis, quibus annonam ad exercitum deferret, roſtratiſque ſexaginta ex Italia profectus, ubi Meſſanam appulit, obviam aliarum navium multitudinem habuit, quæ tum ab exercitu, tum aliis Siciliæ partibus eò convenerant. His aſſumptis, & claſſe factâ navium longarum CXX. onerariarum prope DCCC. Syracuſas provehitur. Quò poſtquam venit, quæſtoribus partem navium Lilybæum ducendam tradit: ipſe ſubſiſtit Syracuſis, exſpectans eos qui Meſſanâ proficiſcentem conſequi non potuerant, ſimul annonam cogens, quam ex locis mediterraneis ſocii ſubvehebant. Interim Adherbal miſſis Carthaginem navibus hominibuſque captivis, fortunâ gloriâque ad res gerendas incitante, Carthaloni, qui ſuas ſeptuaginta naves cum totidem ferme onerariis ex Africa adduxerat, triginta alias addidit, miſitque hominem ad naves Romanorum quæ in portu ad Lilybæum ſtabant abſtrahendas, aut corrumpendas. Ille ſub primam lucem magno terrore invectus, quum aliis navium manus, aliis ignem injiceret, & in Romanos ad defenſionem navium accurrentes præfectus urbis Himilco mercenarios eruptionem facere juſſiſſet, magna in caſtris trepidatio fuit.

U. C. 503. A. C. 249. ad extremum Carthalo confractis non ita multis, abreptis quinque, Heracleam verſùs curſum direxit.

XXIV. Iis locis excubanti, ne quis Romanorum impune Lilybæum navigaret, nunciatur navium omnis generis claſſem haud pœnitendam adventare. Jam ille præfectos alios ad ſe pertrahendo naves bonas ad centum viginti effecerat. confiſus igitur viribus, & ſuperiore victoriâ, confeſtim egreditur portu, venientibuſque occurrit. Juxta Geloum litus in conſpectum claſſes venere. ſed Romani quæſtores impar certamen veriti, ad Phintiadem, quod in amicitia Romanorum erat oppidum, deflexerunt. Portus ad Phintiadem nullus eſt: tantùm procurrentes in mare petræ ſtationem navibus haud uſquequaque incommodam præbent. Hîc exſcenſione factâ Romani hoſtium adventum inſtructi exſpectabant, catapultis atque balliſtis ex oppido advectis, & pro litore ad tutelam navium diſpoſitis.

XXV. Carthaginienſibus initio conſilium fuerat obſidendi hoſtem, quem putabant metu perculſum ſtatim refugiturum in oppidum eſſe, naveſque ad prædam relicturum. Sed ubi Romanis gnaviter ſe defendentibus, certamen periculi plenum experiebantur, prætereaque loco multa habenti incommoda parum fidebant, deſtiterunt; paucisque navibus ex earum numero quæ commeatum vehebant, abductis, ad Halycum fluvium, qui haud procul inde aberat, diſceſſerunt, ibi dum ſaucios reficiunt, hoſtium abitum ex commodo ſuo obſervaturi. Alii ſcriptores, credo Philinum ſequuti, haudquaquam levi damno defunctos eſſe Romanos volunt: ſed primo ſta-

tim aſpectu hoſtium perculſos quæſtores, dum U. C.
Phintiadem curſu petunt, onerarias naves, aliaſ- 503.
que præter bellicas, deſeruiſſe: in ipſo verò præ- A. C.
lio rotunda Romanorum navigia quinquaginta, 249.
longas verò naves ſexaginta depreſſas, tredecim ita percuſſas quaſſataſque, ut deinceps uſui eſſe nequiverint.

XXVI. Nòn longo poſt tempore, Pœnis adhuc ſtationem ad Halycum amnem habentibus, L. Junius conſul, rebus quarum gratiâ Syracuſis ſubſtiterat perfectis, præter Pachynum promontorium vela Lilybæum versùs faciens, à ſpeculatoribus Carthalonis conſpectus eſt. Carthalo, re nunciatâ, quantâ poteſt celeritate obviàm conſuli proficiſcitur, ignaro eorum quæ ad Phintiadem geſta eſſent: quò longiſſimè à quæſtorum claſſe cum illo dimicaret, neque juvari ille facilè à ſuis poſſet. Conſul eminus viſâ Pœnorum claſſe, quum neque confligere auderet, neque hoſtem inſtantem effugere poſſet, juxta Camarinam in locum aſperum & importuoſum naves adigit; metum hunc vincente alio majore metu, ne aliter univerſus exercitus in poteſtatem hoſtium deveniret. Carthalo eadem loca intrare non auſus, ad promontorium quoddam ſtationi locum capit, ita ſitum, ut inde pariter in utramque Romanorum claſſem intentus eſſe poſſet.

XXVII. Neque multò poſt ventis violenter flantibus, quum ingentis tempeſtatis ſigna Carthaginienſium gubernatores rerum iſtarum periti vidiſſent, Carthaloni perſuaſerunt, uti relictâ quam ceperat ſtatione Pachynum flecteret, ita nec ſine magno labore vim tempeſtatis Punica claſſis effugit. At Romanorum utraque claſſis

U. C. inter ſaxa cauteſque deprehenſa funditus interiit,
503. uti ne tabula quidem ulla ullius uſûs ex naufra-
A. C. gio reliqua fuiſſe credatur; duabus exceptis na-
249. vibus, quibus poſtea conſul, reliquos ex ea clade milites remigeſque ſecum ducens, Lilybæum pervenit. Hoc naufragio naves quæ annonam portabant omnes, longas ſupra centum periiſſe traditum. exercitûs tamen ſervata pars eſt, multis in vicina litora enatantibus ejectiſve.

XXVIII. At ſenatus, qui paulo antè P. Clodium conſulem ob rem malè geſtam ex Sicilia revocaverat, quum inſuper triſtis de Juniana clade nuncius adveniſſet, in claſſe quidem ſpem habere deſiit: ceterùm ad bellum terreſtri Marte proſequendum, animum conſiliumque ſtrenuè advertit. Et Lilybæi quidem obſidionem ſolvi non eſt viſum: ſed datum idoneis hominibus negotium, ut neceſſaria exercitui juſto tempore ſubveherentur. Spem faciebat, quòd uti mari Pœnus, ita Romanus terrâ plus poterat, totamque ferme Siciliam deditione aut fœderibus complectebatur. Sed neque conſules ejus anni placebant, neque conſulari imperio, quod iſti contemptu religionum profanaſſent, (nam & L. Junius contra auſpicia navigaſſe dicebatur) res putabatur feliciter geri poſſe. Igitur ad rem novam & inuſitatam ventum, uti dictator diceretur, qui in Siciliam iret, quum ad eam diem extra Italiam nemo eâ poteſtate præditus exercitum duxiſſet.

XXIX. Mira eo tempore & prope incredibilis P. Clodii conſulis inſolentia fuit. juſſus à ſenatu dictatorem dicere, tanquam parum in patriam deliquiſſet tantæ cladis auctor, niſi dignitatem etiam imperii contumeliâ & deriſu macularet,

M. Claudium Gliciam dixit, ſcribam aut viato- U. C.
rem ſuum. Tum verò coortâ meritò in eum in- 503.
dignatione omnium, coactus abdicare, ac in po- A. C.
puli judicium adductus eſt. Condemnatum au- 249.
ctores quos Cicero vidit, retulere: ſed apud alios annotatum eſt, illum, haud dubiâ jam populi voluntate, caſu ereptum eſſe imminenti damnationi, quum ſubitò coortus imber comitia diremiſſet: tum enim, velut quæſtionem interpellantibus diis, aliam deinceps inſtitui non placuiſſe. Ceterùm Glicias, quòd ultimæ ſortis hominem in maximo imperio conſpici pudor civitatis non ferebat, coactus abdicare, ludos tamen poſtea prætextatus ſpectavit. in ejus locum dictator creatus eſt A. Atilius A. F. C. N. Calatinus, dixitque magiſtrum equitum L. Cæcilium L. F. C. N. Metellum, qui de Pœnis triumphaverat. Hi profecti quidem ſunt in Siciliam, ſed rem memorabilem nullam geſſerunt.

XXX. Interea L. Junius anxius rerum ſuarum, & naufragii culpam egregio facinore abolere ſtudens, quum in omnes occaſiones intentus eſſet, Erycis occupandi viam, proditione nocturnâ quorumdam, quos donis & promiſſis ſuos fecerat, invenit. Eryx mons eſt Siciliæ poſt Ætnam editiſſimus, in ea parte inſulæ quæ Italiam reſpicit, medio ferme inter Drepana & Panormum ſitu, ſed ab illa parte aſperior. In vertice planitiem habet cum templo Veneris, quam ex loco *Erycinam* vocant, longè omnium quæ in Sicilia ſunt opulentiſſimo. Sub ipſum deinde cacumen in medio montis urbs eſt cognominis, acceſſu valde difficili, qui à radicibus montis, per longas & anguſtas ſemitas, non citra laborem expeditur. Igitur L. Junius loci naturâ perſpe-

U.C. ctâ, tum in ſummo montis jugo, tum in fauci-
503. bus quæ Drepana ſpectant, præſidia conſtituit,
A. C. tutus loco, &, ſi inceſſeretur, vim hoſtium levi
249. negotio propulſaturus. ſed & Ægithallum muro
cinxit, firmavitque præſidiariâ manu militum o-
ctingentorum. Ceterùm Carthalo noctu expoſi-
tis ibi copiis caſtellum expugnavit. præſidiarii
partim occiſi captive, partim ad Erycem perfu-
gerunt. Cetera de L. Junii rebus incerta ſunt
apud ſcriptores. quidam enim à Carthalone ca-
ptum Ægithalli, alii metu accuſationis ob claſ-
ſem amiſſam ſibi necem conſciviſſe prodiderunt.

XXXI. Neque minus de ſecularibus ludis
ambigitur, tumne potiùs tertiùm celebrati fue-
rint, an quartodecimo poſt anno, P. Cornelio
Lentulo, C. Licinio Varo conſulibus. Credibi-
lius tamen arbitror, hoc anno factos, incitante
etiam ex tot cladibus metu, & ſpe meliorum
temporum, ſi religiones diligentiùs colerentur.
Fertilis hic annus fuit, oleique libræ duodenæ
ſingulis aſſibus veniere. Interea quum dictaturæ
vel tempus effluxiſſet, vel abdicata per Calati-
U. C. num poteſtas eſſet, magiſtratum inierunt C. Au-
504. relius L. F. C. N. Cotta, P. Servilius Q. F.
A. C. Cn. N. Geminus, iterum uterque conſules. Hi
248. res in Sicilia ſatis proſpere geſſerunt, citra ta-
men magnæ aut victoriæ, aut utilitatis gloriam.
Coërcuerunt ſanè Pœnos Lilybæum & Drepa-
panum tenentes, ne tam aut frequenter, aut latè
auderent excurrere; & quæ in locis à mari re-
motioribus præſidia habuerant, receperunt.

XXXII. Adversùs hos Carthalo quum multa
conatus fruſtra eſſet, conſilium Italicæ oræ va-
ſtandæ cepit: ut hoc tumultu conſules à re-
bus Siculis diſtraheret, aut, ſi auxilio venire ſuis

neglexiſſent, occaſione temporum ad populan- U. C.
dos agros urbeſque capiendas uteretur. Ceterùm 504.
ne hîc quidem fortuna cœptis adfuit. miſſus e- A. C.
nim ad prohibendas ſociorum injurias cum ur- 248.
bano milite prætor, de ſucceſſu conſilii ſui deſperantem redire in Siciliam compulit. Ubi quum mercenarius miles ſeditionem excitaſſet, quòd ſtipendia non ſolvebantur; multos ex eo numero in deſertis inſulis expoſuit, multos ad pœnam remiſit Carthaginem. quam rem ægre ferentibus reliquis, adeo ſunt exaſperati animi, ut manifeſta defectio omnium, & ex eo novi belli materia timeretur. Sed in tempore Amilcar, ſucceſſor Carthaloni datus, advenit: tumultuanteſque noctu adortus, alios occidit, alios demerſit mari; ceteros veniam petentes in gratiam concordiamque recepit. Hic eſt ille Barcæ cognomento notus Amilcar, quo meliorem ducem Carthago non habuit, futurus incomparabilis, niſi Annibalem genuiſſet.

XXXIII. Ex eo tempore durius Romanis bellum fieri cœpit. ſtatim enim ſedato mercenariorum motu, cum claſſe ad Italiam devaſtandam profectus Amilcar, Locrenſium & Bruttiorum agros latè populatus eſt. At Romani, quum Hieronis Syracuſani regis in eos conſtans fides & magna exſtarent merita, remiſſo tributo annuo quod priori fœdere pepigerant, perpetuam cum eo ſocietatem amicitiamque ſanciverunt. Interim Amilcar ex Italia reverſus in finibus Panormitanis exſcenſione factâ, inter Panormum & Erycem caſtris locum cepit naturâ munitiſſimum. Epiercte vocatur mons omni ex parte abruptus, qui ex circumfuſa regione in magnam altitudinem ſe erigit, non tenui faſtigio, ſed

U. C. 504. A. C. 248. ſpatium centum plus minus ſtadiorum complexo: quæ tota regio pecori alendo frugibuſque ferendis aptiſſima eſt, ut quæ marinis flatibus opportunè adverſa, peſtiferis animalibus omnibus vacat. Ibidem verruca quædam aſſurgit, quæ & arcis vicem, & ſpeculæ in circumjectos campos obtinere queat. Adjacet portus perquam aptus Drepano aut Lilybæo Italiam petituris, cum aqua dulci copioſa. Tribus omnino viis iſte mons adiri poteſt: à terra duo ſunt aditus, unus à mari, ſed omnes impediti & perdifficiles.

XXXIV. Hîc caſtra locavit Amilcar, audaci planè conſilio, quum urbem ſociam habens omnino nullam in medios hoſtes ſe demitteret: ſed munitione loci, ſuâque virtute & peritiâ rei militaris confiſus, plurimum negotii Romanis exhibuit, Carthaginienſiumque res valde confirmavit, quæ jam etiam domi ſatis proſpere ire cœperant. Namque Pœnorum alius dux Hanno, cui cum Amilcare virtutis erat æmulatio, gloriæ parandæ causâ, ſimul ut militem citra ſumptum civitatis ex hoſtico aleret, belloque exerceret, Libyæ parti quæ circa Hecatompylon eſt, arma intulerat; & urbe potitus, obſidum tria millia Carthaginem deduxerat.

XXXV. Neque tamen uſquequaque res eis lætæ eo tempore fuere. Quippe L. Cæcilio L.
U. C. F. C. N. Metello ſecundùm, Num. Fabio M.
505. F. M. N. Buteone conſulibus, privatorum opi-
A. C. bus parata claſſis Africam vaſtavit. quanquam
247. enim ſenatus iterum abſtinere mari decreverat, civibus tamen id poſtulantibus navigandi poteſtatem fecit: eâ conditione, ut naves ex publico acceptas reſtituerent, prædam ſervarent ſibi. Sic facta claſſis non contemnenda, litoribus Africa-

nis multum terroris damnique intulit. ſed & Hipponem Regium, urbem non è viliſſimis, adorti, naves Hipponenſium & ædificia multa igne conſumpſerunt. Regreſſuri deinde, quum exitum portûs catenis clauſum reperiſſent, ex magno periculo ſalutem ſibi arte & conſilio pepererunt. Incitatis enim navibus, quum proræ catenam prope jam contingerent, universi in puppes navium receſſerunt: ſic levatæ onere proræ catenas facilè ſuperarunt. hoc facto contulerunt ſe omnes in proras, hiſque depreſſis effecerunt, ut puppes itidem ſupra catenas lapſæ liberi curſûs facultatem periclitantibus redderent. Sic ingenti metu liberati, paulo poſt apud Panormum cum Punicis navibus proſperam pugnam fecere. U. C. 505. A. C. 247.

XXXVI. Conſules autem Romani diviſis belli muniis, L. Metellus Lilybæum, Num. Fabius Drepanum obſidebant. Adjacet Drepano auſtrum versùs inſula, ſive ſcopulus veriùs eſt, quam Peliadem inſulam Græci, nos Columbariam appellamus. hanc occiſo præſidio Punico per ſuos milites noctu conſul occupavit. Neque diſtulit Amilcar, qui ad defendendum Drepanum accurrerat, ortâ luce ad locum recuperandum egredi. Quo animadverſo conſul, quum ſuis opem ferre non poſſet, totâ vi Drepanum oppugnare inſtituit. ſic retracto Amilcare, tenuit inſulam, eâque deinceps ad obſeſſos acriùs infeſtandos uſus eſt. jactis enim molibus continenti eam annexuit: &, quoniam illâ parte infirmiora urbis erant mœnia, operibus excitatis oppugnationem inde eſt orſus.

XXXVII. Sed pugnas Amilcari cum his & ſequentium annorum conſulibus pugnatas, neque

U. C. ob frequentiam poſſe deſcribi, neque ob ſimili-
505. tudinem caſuum debere, Polybius cenſuit: quum
A. C. triennio ferè continuo Epierctæ caſtra haberet,
247. cum Romanis ducibus, maximè poſtquam illi caſtris ante Panormum locatis, vix quinque ſtadiorum intervallum inter ſe & hoſtem reliquiſſent, propemodum quotidiana prælia fecerit. neque enim aut quietæ res eſſe poterant, quum collata caſtris caſtra eſſent; neque rurſum ad univerſæ dimicationis diſcrimen ventum eſt. multa enim prohibebant: præcipuè quòd pari copiarum firmitudine, locorumque munitionibus, etiam qui in prælio inferiores fuerant, vicinitate caſtrorum protegerentur. ita fiebat, ut inter pugnandum ſemper aliqui caderent: acie ſemel inclinatâ, tutus ad munimenta receptus eſſet. Ceterùm eodem anno quo Drepana obſeſſa ſunt, non Sicula modò, ſed etiam Italica litora Carthaginienſium claſſes infeſtarunt. & ipſe Amilcar, deprædando quidquid adiri poterat, maritimam Italiæ oram ad Cumanos uſque fines pervaſtavit.

XXXVIII. His incurſionibus & Siculis pugnis quum multi Romanorum civium in ſervitute apud hoſtes eſſent, duces Romani cum Pœnis pacti ſunt, ut captivi permutarentur: utra pars plures accepiſſet, argenti pondo bina & ſelibras in capita daret. Plures quum recepiſſent Pœni quàm reddidiſſent, pecuniam ex pacto pependerunt. Duas hoc anno colonias in Italia deductas invenio, Æſulum & Alſium. Luſtrum item Romæ conditum duodequadrageſimum, ab A. Atilio A. F. C. N. Calatino, A. Manlio T. F. T. N. Torquato Attico, cenſoribus. Cenſa ſunt civium capita ducenta quinquaginta

tunum millia, ducenta viginti duo: quum ſuperiore luſtro paulo minus trecenta millia cenſa fuiſſent. tantam civium multitudinem eo tempore bellum & naufragia conſumpſerunt. U. C. 505. A. C. 247.

XXXIX. Nec ideo ſegniùs ſuppleti exercitus Siculi, M'. Otacilio C. F. M' N. Craſſo iterum, M. Fabio C. F. M. N. Licino conſulibus deducentibus. Hi laborioſam quidem & exercitam militiam habuere: verumtamen, quia locorum quæ præceperat opportunitatibus emovere Amilcarem nequiverant, nihil memoriâ dignum geſſere. quod ſequentibus etiam aliquot Romanis conſulibus accidit, ob idem incommodum, & quia repentini duces adversùs perpetuum veteremque delecti, plus propemodum temporis in apparatibus, & locorum ſitu, militum voluntate, ſtatuque belli cognoſcendo conſumere cogebantur, quàm ad res gerendas ſuperabat. Quo etiam conſilio factum videtur illo anno, ut, quum inſtaret comitiorum tempus, dictatorem potiùs dici placeret, quàm conſulum alterutrum ex Sicilia evocari. dictus eſt Ti. Coruncanius Ti. F. Ti. N. comitiorum habendorum cauſâ. is magiſtrum equitum M. Fulvium Q. F. M. N. Flaccum dixit. U. C. 506. A. C. 246.

XL. Interea duo tribuni plebis C. Fundanius & Ti. Sempronius Claudiæ Appii Cæci filiæ diem ad populum dixerunt, quòd à ludis rediens, quum turbâ premeretur, in conferta multitudine ægre procedente carpento, vocem miſerat impii voti; *Utinam frater meus reviviſceret, iterumque claſſem duceret!* Nulla ferè nobilis Romæ domus erat, quin Claudiam gentem propinquâ cognatione aut affinitate contingeret. Itaque non deerant qui ream tuerentur, clarita-

U. C. 506. A. C. 246. tem familiæ, patris Appii merita, fragilitatem ſexûs obtendentes. *inauditum eſſe feminas ad judicium populi vocari. neque ſatis gravem cauſam, cur à Claudia mos novus inciperet, quæ nullo aut conſilio, aut facto majeſtate populi Romani deminutâ, tantùm intra verba peccaviſſet.* Adverſùm quæ duo tribuni plebis ita diſſeruere: *Quàm impiam, quámque deteſtabilem vocem Claudia jecerit, non ignoratis, Quirites. neque enim teſtimoniis opus eſt, confitente reâ: neque etiam illa negare, ſi vellet, poſſet, quod palam in publico, non Jovem, quum ſub dio hæc diceret, non multitudinem ipſam civium, quam incuſabat, reverita, effudit. Quorſum igitur, quum de crimine conſtet, de pœna dubitamus? Parumne diligenter legibus cautum eſt? an nos verba legum numerantes, mentem earum circumveniri patimur? Feminam hoc judicio peti novum eſſe contendunt. Eſto: novum enim etiam eſt, feminam hoc pacto delinquere: necdum enim ullam tantâ improbitate mulierem urbs noſtra tulerat.*

XLI. *Atque utinam ne nunc quidem novum exemplum ſtatui opus eſſet! mallemus profectò nullis delictis quietam ac veluti conditam legum aciem pati, quàm adverſùs nocentes, utili quidem, ſed tamen acerbo rigore diſtringere. Ceterùm civitati ſtare volenti neceſſaria legum eſt cuſtodia: quas utique minimè deberent ſubvertere, qui reipublicæ noſtræ principes & columina haberi volunt. Quos profectò juris omnis peritiſſimos latere non poteſt, quum pluribus in legibus nulla ſit expreſſa mulierum mentio, verbo* ſi quis, *& ſimilibus, non minùs illum ſexum, quàm maſculinum contineri. Quid igitur mirum, ſi leges quæ de majeſtate latæ ſunt, ad utrumvis ſexum pertinere credi-*

mus, quum exemplo ſit iſthæc Claudia, ab utro- U. C.
vis in eas peccari poſſe? Sed elevant illi rem, 506.
parvumque videri delictum volunt, quod ultra ver- A. C.
ba non proceſſiſſet. Hoc enim reſtabat, ut cona- 246.
tum, ſtudium, facta conjungeret, cum Pœnis con-ſilia ſociaret, centuriaret homines, armaret ſer-vitia, occuparet Capitolium, & peſtem quam ci-vibus verbo voverat, opere quoque ipſo & manu inferret?

XLII. *Atqui legibus profectò non facta ma-gis, quàm conſilium & animus patrantis puniun-tur. neque enim ſi quid furioſus aut infans no-cuit, jure adversùs eum prodita eſt actio. animi verò cujuſque multis in cauſis non minùs certa ex verbis, quàm ex operibus indicia petuntur. Quæ ſic optat, quid faceret, ſi facere quod optet, in ejus manu eſſet? Quòd ſi aliorum quoque homi-num judicia non contemnimus, (cur autem con-temnamus?) etiam alibi pro ſcelere habitum vin-dicatumque eſt impium votum. Athenis, quæ Græ-ciæ civitas præ ceteris ſapientiæ laudibus clara habetur, damnatus eſt qui magnum lucrum opta-verat, quum neceſſaria funeribus curandis vende-ret: quod conſequi poſſe non videbatur, niſi multì mortales interiſſent. Et tamen illis in verbis lo-cum habere poterat mitior interpretatio. hæc non ambiguè, neque perplexè, exitium civibus, cla-dem exercitui, calamitatem reipublicæ optavit.* Utinam frater meus reviviſceret! *votum impro-bum, etiam ſi fratris cauſâ ſic optaviſſet.*

XLIII. *Cur enim illi reddenda vita eſſet, cu-jus operâ tot civium millibus erepta eſt? qui rem-publicam non minùs per ſuperbiam deſpexit, quàm per temeritatem afflixerat? qui prædamnatus o-mnium hominum ſententiis, non infamiam ejus*

U. C. judicii, ſed pœnam caſu effugit? Hunc tu, ſi
506. ſaperes, optares reviviſcere! cujus ſi memoriam
A. C. eodem tumulo potuiſſes obruere, quo cineres ejus
246. teguntur, nihil antiquius habere debuiſſes. Quemadmodum enim fratrum egregiorum famâ aliæ matronæ non ineptè gloriantur, ita tibi hic pudori eſſet, ſi quidquam apud te pudoris remaneret. Sed ignoſcamus feminæ nobili, ſi fratrem ſtultè fortaſſis, ſed tamen piè deſideravit. imo abſolvite eam, ſi tam inſolens ineptumque votum, quàm cauſa optandi abominabilis fuit. Cur enim voluiſti fratrem reviviſcere? ut adſpectus propinqui hominis te recrearet? ut opera ejus utilitati, auctoritas præſidio, honores ornamento eſſent? Nihil horum. Quid igitur? Ut iterum claſſem duceret. Hoc enim erat, ô ſceleſtiſſimum caput, cur, quantum in te fuit, ſuſcitare mortuos, naturam in ordinem cogere, inferorum refringere clauſtra cupiviſti, ut reperires, per quem periremus?

XLIV. Hæc eſt, Quirites, cujus miſereri vos jubent, qui, dum bonos ſe propinquos probant, vix ſatis cavent, ne mali cives habeantur. Et tamen intercedit nemo, quin ipſorum arbitratu miſereamini, ſi cujuſquam veſtrûm illa miſerta eſt. Sin verò aliis interitum, aliis luctum & orbitatem, omnibus calamitatem, cladem, peſtem imprecata eſt; tam ineptâ manſuetudine quiſquam erit, ut animum tam hoſtilem, tam infenſum, tam inhumanum, ullâ miſericordiâ dignum exiſtimet? Nuper quum luſtro confecto civium numerum cenſores edidiſſent, qui gemitus hominum, quanta mæſtitia fuit? quanquam multa proſpere per annos iſtos evenerant, vix tamen bonis viris ſatis ſalva videbatur reſpublica, quæ minus nunc civium nu-

meraret, quàm ſuperiore luſtro habuiſſet. At hæc U. C. *illorum jacturâ qui periere nihil movetur: hoc* 506. *dolet, quòd aliqui ſuperfuerunt. nimiam Romæ* A. C. *turbam eſſe queritur: reviviſcere optat eum* 245. *ipſum cujus maximè culpâ ſuperioris cenſûs rationes decrevere.*

XLV. *Sed ipſa quidem mulier indigna eſt miſericordiâ veſtrâ: ceterùm, ſi quid peccavit, majoribus ejus & patri condonabitis. Hoc igitur jus in civitate noſtra ſtatuemus, ut, ſi quis patriæ quoquo modo profuiſſe dicatur, ejus poſteri poſſint eamdem illam patriam impune lædere? Minimè profectò ſic ſenſere majores noſtri, qui M. Manlium de ſaxo dejecerunt, quum Capitolium, ultimam tum ſpem Romani generis, non pater ipſius, aut avus, aut progenitorum aliquis, ſed ipſe ſervaviſſet. Non debebat quidem adjutæ reipublicæ præmium uberius quæri, quàm facti conſcientia. ſed tamen ſi quâ bonam ei operam Ap. Claudius præſtitit, mercedem abunde recepit, locupletatus opibus, ſatiatus honoribus, quibus ad ultimam uſque ſenectutem pervixit.*

XLVI. *Quanquam fortaſſe ſatius fuiſſet Appii & ſuperiorum Claudiorum mentionem prætermittere, quàm admonere vos injuriarum, quas domus illa, ab extrema origine minimè popularis, atroces vobis ſæpe & acerbas intulit. Quem enim Appium vos meminiſſe volunt? Aliumne, quàm illum qui ſemper commodis veſtris inimico animo adverſatus eſt; qui potiùs cùm exercitu perire voluit, quàm à plebeio conſule, collega ſuo, ſervari; qui cenſuram ultra legitimum tempus gerere invitis ordinibus omnibus perſeveravit? Si jam placet, ulteriùs merita Claudiæ gentis populo Romano exprobrent, & ad decemviralia uſque tem-*

U. C. 506. A. C. 246.

porà procedant, vel ad ultimam uſque generis iſtius originem. Reperient profectò potiùs, quemodo ſuperbiâ & contumaciâ mulierem iſtam majoribus ſuis ſimilem eſſe oſtendant, quàm ut illorum in gratiam huic parcendum eſſe demonſtrent.

XLVII. *Quid igitur cauſæ, cur hæc mulier impune peccare debeat, vel iſti attulerunt, vel afferre quiſquam poteſt? niſi fortè metuitur, ne tam ſalutaris exempli feminam ex civitate noſtra amittamus. Quod ſi vos etiam veremini, Quirites, retinete, retinete hanc Claudiam, ut, quum matronæ noſtræ dubiis reipublicæ temporibus ad pulvinaria deorum ſupplicatum ibunt, illarum pia vota contrariis votis hæc moretur: ut, quum illæ ſalutem militibus veſtris, hæc exitium optet; illæ incolumes videre, hæc audire oppreſſos, conciſos, trucidatos voveat; illæ ſollicitent deos, ne multi in bello pereant, hæc incuſet, ſi multi revertantur. Retinete mulierem, quæ, ſicut aliæ matronæ clarorum virorum æmulatione liberos propinquoſque ſolent ad virtutem, ad amorem patriæ, ad caritatem civium incendere, ſuos exemplo P. Claudii pugnare temere, fugere turpiter, cives ſceleſtè perdere, rempublicam contumelioſè deſpicere doceat; hæc ab infantia meditanda proponat nobilibus pueris, hæc imitanda adoleſcentibus: ſic imbuantur, quibus claſſes veſtras, quibus exercitus commiſſuri eſtis.* Talia quum ultro citroque jactata eſſent, miſſus in ſuffragium populus damnavit ream, mulctaque ei dicta eſt æris gravis quinque & viginti millia. Ex hac aliaque mulctatitia pecunia Ti. Sempronius ædilis ædem Libertatis in Aventino fecit dedicavitque.

XLVIII. M. deinde Fabius M. F. M. N. U. C.
Buteo, C. Atilius A. F. A. N. Bulbus conſula- 507.
tum ineunt. Coloni tum deducti Fregenas, ur- A. C.
bem Etruriæ maritimam, ad nonum lapidem ab 245.
Alſio, coloniâ ante biennium deductâ. Pugnatum his conſulibus eſt navali prælio magno apud Ægimurum, neutris læto exitu. quippe magnum & hominum, & navium numerum perdidere Pœni: victrix Romanorum claſſis ex hoſte parta ingentia ſpolia vi tempeſtatum amiſit. In Sicilia pari & conſilio, & fortunâ res geſtæ, quàm ſuperiore anno factum fuerat: difficili conſulibus bello non magis ob aſperitatem locorum, quàm ob Amilcaris ingenium, qui ſicut in audaciam promptus, ita ad artes belli callidiſſimus erat. Quibus rebus illo tempore Romanos ita ſuſtinuit, ut non modò loca, quæ ceperat, tutaretur, hoſtiumque ſocios in Sicilia Italiæque ora incurſaret; ſed etiam in alia intentus, ruentem rem Punicam ubique fulciret, induſtrius idem, & cum animi firmitudine conſilii ex tempore capiendi artifex. Itaque Lilybætanos, qui terrâ maximè premebantur, inopiâ & metu liberare cupiens, partem claſſis, ut Lilybæum petentem, in alto juſſit obverſari. cujus ad conſpectum quum Romani evolaſſent, ipſe cum navibus, quas ad hoc in loco unde conſpici nequiverant occultas habuerat, portum occupavit, obſeſſoſque præſentiâ ſuâ & rerum neceſſariarum invectâ copiâ magnam in ſpem alacritatemque erexit.

XLIX. Quum ad hunc modum tempus in U.C.
Sicilia bellando extraheretur, conſules A. Man- 508.
lius T. F. T. N. Torquatus Atticus, C. Sem- A. C.
pronius Ti. F. Ti. N. Blæſus iterum, ad exer- 244.

U. C. 508. A. C. 244.

citus venerunt. Sub id tempus non tam commutata, quàm magis adſtricta ejus belli ratio eſt. Romani, uti paulo antè narravimus, ſupra Erycem urbem in ſummo monte præſidium collocaverant; aliud itidem infra urbem in radice montis. munitio præterea ſituſque loci, quum cuſtodiæ tales accederent, facilè efficiebant, ne quid ei urbi metuendum videretur. Sed audacia Amilcaris, nihil homini impervium eſſe paſſa quod aggredi libuiſſet, rem tantam breviſſimo tempore perfecit. Ille enim noctu cum copiis appulſus, & aſcenſum ſtadiorum triginta ſilentio emenſus, quum ipſe ante agmen ſuorum princeps incederet, nec opinantes oppreſſit: majorique parte eorum qui in urbe reperti fuerant interfectâ, ceteros Drepanum amandavit.

L. Ex eo tempore mira facies rerum & valde ſevera militia fuit. Nam Amilcar inter duo præſidia hoſtium medius, ab inferiore obſidebatur, quum ipſe viciſſim ſuperius obſideret: Romanique pariter Pœnique, toleratis laboribus & periculis incredibilibus, quum in tanta vicinia caſtrorum nulla non dies modò, ſed ne hora quidem aut diſcrimine prælii, aut metu vacaret, fortiſſimorum virorum opera per proximum ferme biennium ediderunt: non feſſi cedenteſque invicem, neque ſuâ aut victoriâ aut clade dirempti, ſed ad extremum pares invictique, & navali interim pugnâ decreto bello. Iiſdem conſulibus Brundiſium in agro Sallentino colonia deducta eſt, viceſimum poſt annum, quàm in deditionem regiones iſtæ venerant. Sub idem tempus Ti. Coruncanio, qui primus ex plebe pontificatum maximum geſſerat, in extrema ſenecta mortuo, L. Cæcilius Metellus in locum ejus factus eſt.

LI. Interea conſulatus Romæ C. Fundanio C. F. Q. N. Fundulo, C. Sulpicio C. F. Ser. N. Gallo mandatur. Tum quoque pari formâ & fortunâ, ut hactenus, bellum cum Amilcare geſtum eſt: niſi quòd Gallorum mercenaria manus, aliique nonnulli qui Pœnis militaverant, ob ſtipendia non ſoluta injuriaſque alias, Erycinam urbem Romanis conati prodere, (ibi enim præſidium agitabant) poſtquam conſilium irritum fuit, ad conſules transfugerunt: primique exterorum ab Romanis in commilitium adſciti ſunt. Sic auctis viribus, tamen pedeſtri exercitu finem bello imponere non poterant, obſiſtente cumprimis Amilcaris audaciâ, qui neque decipi dolis, neque domari viribus patiebatur. Ergo denuo reditum eſt ad claſſis inſtaurandæ conſilia, mariſque repetundi: *nec enim aliter poſſe Carthaginienſes prohiberi Siciliâ, quàm ſi maris uſum perdidiſſent:* ſpemque non vulgarem fecerant res ſuperioribus annis privatorum auſu bene geſtæ. Sed pecunia deerat, inani dudum ærario, & ſumptus tam diuturni belli malè ſuſtinente. U. C. 509. A. C. 243.

LII. Tum verò Romani mores laboranti reipublicæ tempeſtivo auxilio ſubvenere. Quippe tanta fuit ſenatorum eo tempore generoſitas, ut in publico diſcrimine privatis opibus puderet parcere, pluſque ſtatim pecuniæ reperiretur, quàm ad impenſam claſſis opus eſſet. nam ex ditiſſimis ſinguli, aliorum bini ternive, ut facultates erant, quinqueremem unam cum armamentis omnibus juſtoque remigio præſtandam ſuſcipiebant, eâ lege, ut republicâ meliorem in ſtatum reverſâ, ſua cuique pecunia reſtitueretur. Hac curâ conſilioque quinqueremes ducentæ

U. C. comparatæ ſunt, quas ad exemplum navis quæ
509. Annibalis Rhodii fuerat, fabricandas curave-
A. C. runt. Magna inde exſpectatio fuit, certis ho-
243. minum animis, quòd ad extrema remedia ventum eſſet, hac claſſe de ſumma belli neceſſariò decretum iri.

U. C. LIII. Dum hæc ita fiunt, conſulatum C. Lu-
510. tatius C. F. C. N. Catulus, A. Poſtumius A.
A. C. F. L. N. Albinus, inivere. Flaminium Mar-
242. tiale A. Poſtumius habebat: eóque provinciam ſortiri cupientem L. Cæcilius Metellus pontifex maximus dictâ mulctâ prohibuit, negans fas eſſe flamini à ſacris recedere. cujus facti poſterioribus quoque temporibus probata ratio eſt. Aliud in tuenda religione patria exemplum iiſdem temporibus ſenatus edidit, vetito C. Lutatio conſule, Prænestinas ſortes conſulere, peregriniſve auſpiciis in adminiſtranda republica uti. Tum ad belli curam converſis animis, quia neque ſalvis religionibus ambo conſules proficiſci poſſe, neque unus tanto oneri ſuffecturus videbatur: alterum ex prætoribus, quum eo primùm anno creari duo cœpiſſent, cum C. Lutatio proficiſci placuit. ea provincia Q. Valerio Faltoni obvenit. Hi quum omnes & publicas & privatorum naves ſtudioſè collegiſſent, numero circiter trecentarum expleto, cum pontonibus aliiſque navigiis ſeptingentis, Siciliam ſtatim atque remiſit hiems, petivere.

LIV. Venientibus confeſtim Lilybætanus Drepanitanuſque portus patuerunt. quippe hoſtes nullâ ſuſpicione claſſis ex Italia venturæ cum omnibus ſuis navibus in Africam regreſſi fuerant. Hoc tam proſpero rerum initio conſul animatus, quum & ſuopte ingenio impiger & ad

res gerendas incitatus eſſet, Drepana operibus U. C.
actis obſedit: neque eo ſegniùs ad prælium na- 510.
vale, quod inſtare prævidebat, claſſiarios milites A. C.
quotidie exercuit, eo ſucceſſu, ut quos rudes 242.
ferè maritimorum caſuum adduxerat, ii ſatis
am ad quodlibet diſcrimen eruditi paratique vi-
derentur. Inter hæc, quum urbs Drepanitana
terrâ marique oppugnaretur, jamque muri parte
dejectâ res Pœnorum in ſummo periculo eſſet,
conſul, dum inter primores ſtrenuè pugnam ciet,
grave vulnus in femore accepit: ejuſque peri-
culo perterrefacti milites, & ad ſaucium concur-
rentes, locum jam penè captum omiſere.

LV. Nondum uſum pedis receperat, quum
maxima Pœnorum claſſis adeſſe nunciatur. Na-
ves erant quadringentæ, refertæ commeatu quem
ad exercitum portabant, copiis præterea mili-
tum permagnis, armorumque & pecuniæ ampliſ-
ſimo numero. Summæ rerum Hanno præerat,
nobilis Pœnus. hic magno ſtudio id agebat, ut
Erycem appulſus, onere levatas naves acceptis
ab Amilcare ſtrenuis viris compleret, atque ſic
deinde cum Romana claſſe confligeret. Cete-
rùm conceptum optimè conſilium C. Lutatii
conſulis circumſpecta prudentia fregit. Is enim
victoriam in eo conſiſtere reputans, ſi cum claſſe
gravi ſuiſque apparatibus impedita congredere-
tur, ante diem VI. Idus Martias, aſſumpto in
naves optimo quoque militum, ad Ægates in-
ſulas, contra Lilybæum jacentes, progreſſus,
Hannonem ab Hieronneſo venientem conſpexit.
Tum gubernatores militeſque hortatus, pugnam
in diem ſequentem indixit.

LVI. Ceterùm ortâ luce, rurſum ambigua
conſultatio fuit: quòd ventus hoſti favens, Ro-

U. C. 510. A. C. 242. manis adverſus ſurrexerat. quare jactatis utrimque momentis rationum, cum ventis & Hannone ſolo pugnare claſſem onuſtam habente ſatius viſum, quàm permittere, ut ille navibus onere levatis, florem pedeſtris militiæ, ipſumque adeo Amilcarem, quo nihil eo tempore formidabilius habebatur, in certamen adduceret. Itaque conſpectis hoſtium navibus, quæ pleno curſu iter ſuum proſequebantur, è portu progreditur, &, quò ſuis animum adderet, ipſe licet uti pede non poſſet, in prætoriam ſe deportandum curat. Pœni quoque viam ſibi intercluſam cernentes, aciem inſtruunt, vi perrupturi. Sic utrimque ſigno dato acriter concurritur, per valetudinem C. Lutatii, quæ vicibus eum ſuis fungi prohibebat, omnia imperatoris munia obeunte Q. Valerio.

LVII. Neque diu pugnatum eſt, quin appareret, utra ex parte futura eſſet victoria. Quippe graves & propemodum immobiles Pœnorum naves arbitrio ſuo Romanæ leves & expeditæ aſſultabant, ceteris etiam rebus omnibus longè ſuperiores. quidquid enim hactenus infeſtum incommodumque fuerat, experientiâ docti mutaverant correxerantque. naves ad optimum exemplar fabricatæ, onera pugnæ inutilia diligenter amota, remiges exercitati validique, robur legionum, haudquaquam ſpernenda ad victoriam momenta aderant. Contrà Pœnis gravia oneribus navigia, recèns delecti remiges, &, ut in magna ſecuritate, negligenter: neque enim Romanos mare retentaturos eſſe ſperaverant. Ergo, uti neceſſum erat, in tam impari certamine, non longa victoriæ mora fuit. Centum & viginti navibus amiſſis, quarum ſeptuaginta cum ipſis ho-

minibus (millia ferme decem erant) captæ ſunt, U. C.
ceteri, percommodè mutato inter pugnæ tem- 510.
pus vento, Hieronneſum fugâ evaſerunt. A. C.

LVIII. Hæc eſt illa nobilis Pœnorum ad 242.
Ægates inſulas clades, quemadmodum à Polybio maximè deſcripta eſt. nam alii ſcriptores captas naves tres & ſeptuaginta, centum viginti quinque demerſas, duo & triginta millia hominum capta, tredecim millia cæſa retulerunt. Præda fuit ingens, non in commeatu modò & armis, ſed etiam auro argentoque. Ex Romana claſſe naves interiere duodecim. Ferunt ab initio pugnæ conſpectam in cœlo ſupra Romanas naves facem, Punicæ claſſi velut infeſtâ cuſpide minitantem, præſagium eventûs mox conſequuti feciſſe. Hanno cum reliquis ex prælio navibus, præter eas quæ Lilybæum evaſerant, Carthaginem revectus, pœnas infelicitatis ſuæ ſupplicio capitis luit. At C. Lutatius conſul ad Lilybætanum exercitum profectus, donec percuratur vulnus, recenſendis navibus hominibuſque captivis, imperandoque quid de ſingulis fieri vellet, tempus impendit. inde profectus ad Erycem cum Amilcare prælium ſecundum fecit, duobus occiſis Pœnorum millibus.

LIX. At Carthaginienſes, cognitâ cladis ſuæ magnitudine, nondum quidem animi ad inſtaurandum bellum, ſed jam vires & facultates deficiebant. neque enim Erycino exercitui ſubminiſtrare neceſſaria poterant, mare tenentibus Romanis: neque, ſi hunc amiſiſſent, alium aut militem, aut ducem habebant, cui auderent confidere. Hac neceſſitate ad deſperationem acti, miſerunt ad Amilcarem, poteſtatem ei deferentes agendi, quidquid è republica videretur. Ne-

U. C. 510. A. C. 242. que ipſe quum hactenus optimi ducis officium feciſſet, deteriorem patriæ civem præſtitit. Libratis enim rationibus omnibus, quum videret omnia ſe expertum nullam ampliùs ad ſalutem civitatis ſuæ viam, niſi per pacem, reperire, legatos ea de re ad conſulem miſit. Neque huic ingrata accidit pacis mentio. exeunte enim jam magiſtratu ſuo, nullam ampliorem ſperare gloriam, quàm finiti per ſe belli quavis ratione poterat. eam verò gloriam ad ſucceſſorem tranſmittere, quum ſui operis eſſe videretur, importunum inconſultumque judicabat. Movebatur etiam notis Romanæ rei anguſtiis, & poſt labores continuos tot annorum aliquando rempublicam quiete refoveri oportere ſentiebat.

LX. Itaque conditionibus ultro citroque jactatis, convenit, *ut univerſâ Siciliâ Pœni excederent: bellum cum Hierone Syracuſaniſque, & ſociis eorum ne gererent: captivos omnes ſine pretio confeſtim redderent, itemque transfugas: argenti puri talenta Euboica bis mille & ducenta per annos viginti æquis penſionibus penderent: ſocii utriuſque populi ab utroque tuti forent: neutri in alterius ditione quidquam imperandi publicéve inædificandi, militiſve inde conducendi jus eſſet: neque alterius populi ſocios alter in amicitiam & ſocietatem admitteret.* Additum eſt, *hæc ita rata fore, ſi populus Romanus juſſiſſet.* At, ut arma qui Erycem tenebant traderent, quanquam à conſule poſtulatum fuerat, obtineri non potuit: quum Amilcar *priùs & patriam, & ſe oblaturum exitio* diceret, *quàm tantam adiret ignominiam.* Illam tamen conditionem, *ut in capita duodevicenis denariis præſtitis, ab Eryce emitteretur*, accepit.

LXI. Miſſi deinde Romam & à conſule & à Pœnis legati, qui de pacis initæ legibus ſenatum populumque Romanum edocerent. Non probavit pacem populus: ſed decem legatos ad res inſpiciendas mitti juſſit, iiſque reverſis intendit conditiones; *ut mille talenta ſtatim, deinde proximo decennio duo millia ducenta penderentur: ut præter Siciliam, omnibus inſulis, quæ inter hanc & Italiam eſſent, excederetur: neve longis navibus in Italiam, aut Romani juris inſulas navigarent Pœni; neque militem mercenarium ex iis conducerent*, Carthaginienſes, dum pace potirentur, nihil recuſavere. Amilcar ſtatim imperio depoſito, priuſquam jurejurando pacta ſancirentur, Lilybæum, atque inde Carthaginem tranſmiſit: quum & conſiliis, & armis, ducum omnium qui res eo bello geſſerunt, haud dubiè præſtantiſſimum ſe exhibuiſſet.

U. C. 510. A. C. 242.

LXII. Hoc maximè modo & geſtum, & confectum eſt bellum illud Carthaginienſe primum; quod in quartum & viceſimum annum traxere varii caſus, & atrocia utrimque damna, ſed majora eorum, qui ad extremum vicerunt. Nam Punicas quidem quinqueremes circiter quingentas eo bello periiſſe tradunt, qui ſingularum cladium rationem inivere; Romanarum ad ſeptingentas. quo maximè argumento Romanæ conſtantiæ robur apparuit, quod nullis neque præliorum adverſis, neque temporum caſibus fractum, vim hoſtium, impetum fortunæ, tædium laboris, paupertatem ærarii pari patientiâ ſuſtinuit vicitque. Poſt hæc ad res Siciliæ conſtituendas C. Lutatio Catulo, cujus annus jam exierat, prorogatum imperium eſt. ex novis conſulibus eódem miſſus Q. Lutatius C. F. C. N.

U. C. 511. A. C. 241. Cerco, Catuli frater, A. Manlii T. F. T. N. collega.

LXIII. Hi provinciam ordinarunt, quietamque reddiderunt, omnibus turbarum cauſis, quæ ut ex tanto motu non paucæ ſupererant, abolitis reſectiſque. Nam & Siculis qui cum Amilcare ſenſerant, & Gallis, qui ab eo deſciverant, arma adempta. Galli navibus impoſiti, & extra populi Romani ditionem abire juſſi, quòd præter alia facinora, quum in præſidio montis Erycis eſſent, templum Veneris ſpoliaverant. Siciliæ verò urbibus tributa & portoria ſunt impoſita, pro facultatibus ſingularum: factaque provincia, quò prætor cum imperio annuo Româ mitteretur. Affuere interea Romæ Pœnorum legati petentes, ut ſibi captivos ſuos redimere liceret: redditique ſunt ſenatuſconſulto gratis, quotquot cuſtodiâ publicâ attinebantur: qui in privatorum manu eſſent, eos certâ pecuniâ redimi placuit, cujus pars major juſſu ſenatûs ex ærario ſoluta eſt.

LXIV. At Romani populi lætitiam valde imminuerunt graves in urbe caſus. Jam primùm Tiberis amnis ultra ſolitum auctus, latè ſtagnantibus aquis, omnia inferiora urbis loca replevit. Multa tum ædificia primo allabentis impetu proſtrata ſunt: & quibus iſta peſtis pepercerat, exeſis ſenſim fundamentis (per multos enim dies iſthæc inundatio tenuit) recedente jam aquâ vitium fecere. Sequutum eſt hanc calamitatem gravius ex igne damnum, qui noctu temere ortus, multaſque urbis regiones pervagatus, domorum hominumque incredibilem numerum hauſit: neque privatis cladibus contentus, omnia in circuitu fori devaſtavit. Ad ex-

tremum ipſa quoque ædes Veſtæ ardere cœpit. U. C.
Tum verò L. Cæcilius pontifex maximus ſacra 511.
populi Romani & arcana imperii pignora peri- A. C.
clitari videns, dignum loco ſuo animum geſſit. 241.
Nam in medios ignes inſiliens, nullâ ſui curâ, dum divinæ res ſalvæ eſſent, deſerta à virginibus ſacra ex incendio rapuit. Ipſe brachio ſemiuſtulatus, & exuſtâ flammis oculorum acie, præter ſolatium facti ſui, præmium à populo Romano pulcherrimum accepit, ut quoties in ſenatum iret, curru veheretur ad curiam: quod ab condita urbe tributum nemini fuerat.

LXV. Interea Q. Lutatius conſul cum fratre Catulo, & Q. Valerio proprætore, rebus in Sicilia conſtitutis, exercituque deportato, ad urbem redierant: decretoſque ſibi triumphos navales C. Lutatius Catulus A. D. IV. Nonas Octobres, Q. Valerius A. D. pridie eaſdem Nonas, duxerant. Memorabile certamen inter duces iſtos de triumpho Q. Valerii fuit. Quum enim C. Lutatio haud dubiè decretus triumphus eſſet, Q. Valerius haud leviorem in eo negotio ſuam operam fuiſſe contendens, honore quoque pari haberi poſtulabat, quemadmodum ſocietate periculi curæque fuiſſet. Pugnabat contrà Catulus, ne minor poteſtas majori in tribuendis honoribus æquaretur. Quum incaluiſſet certamen, ſponſione Catulum provocavit Q. Valerius, *ni ſuo ductu Punica claſſis oppreſſa eſſet:* nec ille dubitavit reſtipulari. Delectus eſt arbiter Atilius Calatinus: qui, interrogato Valerio, *utrùm in conſultatione de pugna ineunda, ſi diſſenſiſſent, conſulis an prætoris major futura fuiſſet autoritas? itemque, ſi diverſa habuiſſent auſpicia, utra potiùs ſequenda fuiſſent?* quum u-

U. C. 511. A. C. 241. *trobique majus conſulis, quàm prætoris jus futurum* Q. Valerius reſpondiſſet, non exſpectato Catuli ſermone, litem ſecundùm illum dedit; quòd controverſia de imperio & auſpicio inter eos fuiſſe videretur. Sed Q. Valerius, quanquam arbitri ſententiâ victus, quum nota & celebris eo bello virtus ejus fuiſſet, nihilo ſecius triumphandi jus obtinuit. Cenſores eo anno C. Aurelius Cotta, M. Fabius Buteo luſtrum undequadrageſimum fecere. Cenſa ſunt civium millia ducenta ſexaginta. duabus adjectis tribubus, Velinâ & Quirinâ, numerus quinque & triginta tribuum, quem deinde retinuerunt, expletus eſt.

LXVI. Quum jam perdomitâ Siciliâ, quâ Pœnorum fuerat, & pace cum Carthaginienſibus factâ, non quieta modò omnia, ſed etiam tuta viderentur; repentinum unde minimè timebatur bellum paucis diebus & terrore motûs inteſtini ſollicitam, & admiratione celerrimi exitûs ſtupentem Italiam habuit. Faliſci neſcio quibus cauſis ad inſaniam conciti, arma Romana provocare ſuſtinuerunt. Sed miſſi cum legionibus conſules, ſextum intra diem confecere bellum, gente in poteſtatem populi Romani redactâ. Priore tamen prælio, nam duo facta traduntur, ambiguam victoriam fecere, peditatu ſuperiores, quum equeſtri prælio vincerentur. Sed poſterius certamen minimè dubio Marte pugnatum, Faliſcos ad pacem petendam compulit, quum ſuæ juventutis ad millia quindecim amiſiſſent.

LXVII. Factâ deditione, armis, equis, ſupellectile, ſervitiis, & agri ſemiſſe mulctati ſunt: urbs, cujus munitionibus confiſi bellum cœperant, ex arduo & prærupto loco in planum tranſ-

lata. Severiùs in deditos conſulturus populus U. C.
Romanus fuerat, odio civitatis, quæ toties re- 511.
bellaverat, acrem vindictam meditans, ſed im- A. C.
peravit iræ, edoctus à Papirio (qui juſſu con- 241.
ſulum ſuâ manu deditionis formulam ſcripſerat) *Faliſcos non poteſtati, ſed fidei ſe Romanorum commiſiſſe.* tantúmque apud omnes ſacroſanctum *Fidei* nomen valuit, ut *hoc interpoſito nihil inclementius in victos ſtatuendum eſſe* judicarent. Id bellum effecit ut triumphis conſulum annus iſte clauderetur. Q. Lutatius A. D. Kalendas Martias de Faliſcis triumphavit: A. D. IV. Nonas Martias de iiſdem A. Manlius.

SUPPLEM. L. XX.

I. PAcatâ rurſum Italiâ, cum ſecuritate & U. C.
imperio etiam voluptates publicæ cre- 512.
vere. L. Livius Andronicus ſcenæ ſpectacula, A. C.
quæ hactenus ultra Satyram non proceſſerant, 240.
Comœdiam Tragœdiamque Græcorum imitatus, ad fabulas tranſduxit, C. Claudio Ap. F. C. N. Centhone, M. Sempronio C. F. M. N. Tuditano conſulibus, quum ludi Romani celebrarentur. Idem annus alii quoque generi ludorum initium attulit. A. D. IV. Kalendas Maias Floralia ſunt inſtituta ex Sibyllinis libris, ad avertendam peſtem frugum, aliorumque terrâ naſcentium, quæ illâ parte anni florere ſolent. Ludos edidere L. & M. Publicii Malleoli fratres, iidemque ædiles plebis, ex pecunia mulctaticia, condemnatis pecuariis, qui in publico paverant. Magiſtratus horum fratrum alio quoque nomine celebris eſt, quòd clivum, qui ex-

U. C. 512. A. C. 240. inde Publicius vocatus eſt, ſternendum locavērunt, quò commodius in Aventinum iter vehiculis eſſet, quum antea rupes ibi difficilis & aſpera fuiſſet: quódque ædem Floræ, juxta Circum maximum, conſtruxere. Hæc domi acta.

II. Foris ferè quietæ res fuerunt, niſi quòd in Gallis & Liguribus conſilia belli agitari ſuſpicio tenuit. Has igitur provincias conſulibus fuiſſe, jamque tum bellari cum Gallis utique cœpiſſe, conjecturæ potiùs, quàm hiſtoriæ eſt, nullis qui geſta ea ſatis accuratè doceant ex vetuſtate reliquis ſcriptoribus. id unum conſtat in Umbria Spoletum coloniam Latinam eſſe deductam. De proximo quoque anno proclivius eſt dicere, pacem non fuiſſe, quòd Jani templum clauſum non eſt, quàm indicare quibus in locis, quâve fortunâ bellatum ſit. neque ullâ ferme re notior U. C. 513. A. C. 239. eſt C. Mamilii Q. F. Q. N. Turini, Q. Valerii Q. F. P. N. Faltonis conſulatus, quàm quòd anno eo natus eſt Ennius, primus apud Romanos poëticarum elegantiarum conditor. Sed anno ſequente, quum Ti. Sempronius Ti. F. Cn. U. C. 514. A. C. 238. N. Gracchus, P. Valerius Q. F. P. N. Falto, conſules eſſent, & Gallica bella recruduerunt, & novus hoſtis Ligures tum primùm exercitu petiti ſunt. Ti. Sempronio hæc obvenit provincia.

III. P. Valerius Gallos aggreſſus primum inproſpere pugnavit, amiſſis militum tribus millibus quingentis. Repetita pugna illuſtrem victoriam dedit, quâ Gallorum millia quatuordecim cæſa ſunt, duo millia capta. Sed ob prioris prælii detrimenta, negatus eſt conſuli triumphus: præſertim quum etiam alioqui res bene geſta non tam ad rationem conſiliumque conſulis,quàm

ad fortunam publicam referenda videretur. Ille U. C.
enim audito poſt primum certamen auxilia ſibi 514.
ab urbe adduci, confirmavit *ſe malle cum ſuis* A. C.
internecione deleri, quàm alienâ ope vincere: at- 238.
que hoc œſtro inſtigatus, ſeque & exercitum populi Romani in diſcrimen dedit. Melior feliciorque Ti. Graccho in Liguribus adminiſtratio belli fuit. profligatis enim prælio hoſtibus, magnam Liguriæ partem victor populatus eſt. Ex Liguria deinde tranſmiſit in Sardiniam & Corſicam, magnâque inde captivorum multitudine reportatâ, locum proverbio dedit, quo *Sardi venales* dicuntur, in faſtidioſa rerum vilium copia.

IV. Ceterùm, ut vera fateamur, occupandæ Sardiniæ Corſicæque bona magis occaſio temporibus iſtis, quàm juſta cauſa adſuit. Carthaginienſes poſt pacem Siculam gravi bello cum mercenariis ſuis implicati, ad extrema pericula venerant. Unde ſumptis animis conductitii eorum alii qui per Sardiniam in præſidiis erant, Boſtarem Pœnorum ducem cum ſuis interfecere: Hannonem alium ducem ad vindicandum facinus Carthagine miſſum, pertracto in ſocietatem rebellionis exercitu ejus, comprehenſum in crucem egere: totâque paſſim inſulâ Punici ſanguinis hominibus interemptis ipſi munita loca obtinuerunt: donec diſcordiâ inter ipſos & Sardos ortâ, pulſi ab his, in Italiam ſe recepere. Tum igitur perfecerunt, quod aliquanto priùs, quum adhuc in Sardinia eſſent, nequiverant. nam eo quoque tempore Romanos ad inſulæ dominium occupandum invitaverant. Sed præſentes, ſive precibus, ſive occaſione creſcendi apertiùs demonſtratâ, ut in Sardiniam navigatio ſuſciperetur, obtinuere. Nec enim vulgatæ virtutis eſt,

U.C. 514. A.C. 238. abſtinere rebus alienis, quarum prompta ſit poſſeſſio: neque hic animus apud cupidos & ambitioſos aut bene, aut diu ſimulatur. Sed hæc paulo ſuprà repeti non alienum videtur.

V. Nam Romani ut humanitatis laudem conſequerentur, ab initio belli iſtius magno animo Carthaginienſium cauſam foverant. Et copias quidem auxiliares, uti petiverant Pœni, nullas miſere. ſed neque Uticenſes, neque quemquam ad ſe deficientium receperunt: mercatores ſuos ex Italia & Sicilia res neceſſarias ad Carthaginienſes deferre juſſerunt: cum hoſtibus Carthaginienſis populi commercium vetuerunt: militis ex Italia in iſtud ſaltem bellum conſcribendi fecerunt poteſtatem. miſſis quin etiam legatis bellum componere, quanquam irrito conatu, ſtuduerunt. Et inciderat quidem paulo antè controverſia, quòd homines Italicos forum rerum venalium ad hoſtem deportantes capiebant Pœni, carceribuſque publicis includebant. Jamque ad quingentos ejus generis habebant in vinculis: neque pauci dicebantur occiſi, & ad tegendam latrocinii famam in mare præcipitati eſſe: quum Romani rem eam graviter ferentes, belli minas oſtentare cœperunt. Sed Pœni legatis miſſis, qui omnes quotquot detenti Carthagine fuerant, reducerent reſtituerentque, adeo placarunt populum Romanum, ut reliqui ex Sicilienſi bello captivi Punici omnes ſine pretio reſtituerentur.

VI. Sed poſtremò vicit ambitio, premendique populi ſtudium, quocum per annos quatuor & viginti ancipiti fortunâ pugnatum meminerant, &, niſi in tempore occurreretur, etiam poſtea pugnandum ſibi proſpiciebant. Quare quum Sardiniam inviti dimitterent Pœni, jamque bello

contra mercenarios defuncti, arma defectionis U. C.
auctoribus inferre meditarentur, arrepta hæc à 514.
Romanis eſt occaſio, *bellumque Pœnis* decretum, A. C.
ni armis quæ in ſpeciem adversùs rebelles ſuos, 238.
re autem verâ contra Romanos ſumpſiſſent, abſtineretur. Ita Carthaginienſes alieno tempore bellum graviſſimum ſuſcipere nolentes, non modò ceſſere Sardiniâ, ſed etiam poſtulantibus Romanis ad priorem ſummam adjecerunt argenti talenta mille ducenta. quæ maximè injuria ægros habuiſſe Carthaginienſium animos, neque ullâ magis cauſâ bellum mox Annibalicum exarſiſſe creditur. Amilcaris enim perpetuum adversùs Romanos odium, cui bellum Punicum ſecundum non ineptè imputatur, non aliunde aut ſtimulum acriorem, aut fomentum certius habuit. Ceterùm hæc poſtea evenerunt.

VII. Tum verò novis conſulibus L. Cornelio L. F. Ti. N. Lentulo Caudino, Q. Fulvio M. F. Q. N. Flacco, Galli Ciſpadani provincia data. Coloniam hoc anno deductam eſſe Valentiam, quanquam à quibuſdam traditur, haudquaquam conſtans opinio eſt: niſi alia Valentia præter Vibonem fuit, quam annis poſt quinquaginta L. Quintio Flaminio, Cn. Domitio Ænobarbo conſulibus, colonis occupatam eſſe certioribus auctoribus credam. Ceterùm conſulibus in agro Gallico, donec conjunctas legiones habuere, tuta & proſpera expeditio fuit. poſtquam cupidine plura vaſtandi diviſerunt exercitum, Q. Fulvii caſtra noctu oppugnata, & ægre retenta ſunt. Galli re infectâ digreſſi, paulo poſt graviore cum terrore auctiſque majorem in modum copiis ad bellum reverterunt. Boiorum enim duces clanculum inter ſe conſiliis agitatis, ingen-

U. C. 515. A. C. 237.

U. C. tem Tranſalpinorum manum ad ſocietatem ar-
515. morum contra Romanos exciverunt. Interea L.
A. C. Lentulus conſul, qui ad Liguſticos fines exerci-
237. tum abduxerat, cum Liguribus proſperè collatis ſignis dimicavit. Decretus igitur ei triumphus eſt, quem duxit Idibus Intercalaribus. Auctores habeo illos primùm conſules Romana ſigna trans Padum fluvium promoviſſe, diverſiſque præliis Ligurum & Gallorum Inſubrium interfecta millia quatuor & viginti, capta quinque fuiſſe. Sed verius eſſe putem, tumultu Gallico, qui poſtea maximus ſequutus eſt, Padum tranſitum, Inſubreſque in ſuis ſedibus bello tentatos primùm fuiſſe.

VIII. Sub idem tempus ad Ptolemæum Ægypti regem legati miſſi auxilium obtulerunt cum Antiocho & Syris bellanti. gratias egit rex: ceterùm in præſentia ſibi opus auxilio eſſe negavit, quòd pactionibus finitum jam bellum eſſet. Lætus deinde Romanis adventus Hieronis fuit, Syracuſarum regis. exceptus omnibus honoribus, ſicut regem amicum, & bene meritum, & maximæ victoriæ ſocium oportuit, populo Romano ducenta millia modiûm tritici dono dedit. Venerat ad ludos ſpectandos, qui in ſequentem annum apparabantur. Nam ludi ſeculares tertii,
U. C. ſecundùm quoſdam, P. Cornelio L. F. Ti. N.
516. Lentulo Caudino, C. Licinio P. F. P. N. Va-
A. C. ro, celebrati ſunt: ut ſuprà quoque retulimus.
236. Magiſtri procurandorum ludorum M'. Æmilius M'. F. M'. N. M. Livius M. F. M. N. Salinator creati.

IX. Boiorum interea principes, elati numeroſis Tranſalpinorum auxiliis, ad conſules miſere, petitum, ut Ariminenſis ager cum urbe,

quæ haud ambiguè Gallici juris eſſent, ſibi reſtituerentur. ni fieret, bellum atrox & internecivum minabantur. Conſules, qui nondum contractis copiis, neque caſui paucitatem ſuorum objicere audebant, neque poſtulata Gallorum concedere poterant, ſi quid vellent, ad ſenatum mittendos eſſe legatos reſponderunt. placuit conditio Gallis, &, dum ire ac redire legati poſſent, utrimque dierum aliquot induciæ conſtitutæ. Et legati quidem Romam profecti adverſum à ſenatu reſponſum accepere: ſimul majores contra hunc tumultum apparatus facti, quorum uſus poſtea non fuit, quum formidabile bellum ſine Romano ſanguine fortuna confeciſſet. U. C. 516. A. C. 236.

X. Dum enim legati redeunt, Boii cum Tranſalpinis auxiliis acie dimicavere his de cauſis. Ignarâ plebe Boiorum Tranſalpinus exercitus Ariminum proceſſerat. Inde ſuſpiciones ortæ, ne ad regionem iſtam ſibi retinendam veniſſent: tantumque conflatum eſt odiorum, ut regibus ſuis Ate & Galato, tanquam ob proditionem interfectis, advenarum copias agro ſuo depellere vi conarentur. Ita magnâ cæde pugnatum: & valde imminutis utrimque viribus, Tranſalpini domos rediere. Boiis adempta pars agri pacem à Romanis dedit. Hoc bello tam celeriter confecto, conſules in Liguriam abivere. Ibi P. Lentulus profligatis qui occurrerant hoſtibus, de cetero per illorum regionem exercitum circumducens, caſtella quædam armis, alia deditione recepit.

XI. C. Licinius in Corſicam transjecturus, quum ad univerſum exercitum unà deportandum navigia deeſſent, M. Claudium Gliciam

U. C. 516. A. C. 236. cum parte copiarum præmiſit. Qui vanitate vecors, quum perterritos adventu ſuo Corſos vidiſſet, neque conſulis, cujus auſpiciis venerat, neque ſui juris aut loci memor, certis conditionibus fœdus cum Corſis ſuo nomine pepigit, tanquam in ſe tracturus inſulæ receptæ gloriam. At Varus cum exercitu reliquo ſuperveniens, fruſtra Claudianam pacem invocantes armis urgere non deſiit, donec in poteſtatem redacti ſunt. Senatus ad liberandam perfidiæ notâ rempublicam, fœdæ pacis auctorem Corſis dedendum cenſuit: deinde, quia receptus non erat, in publica cuſtodia necari juſſit. Cenſores is annus habuit L. Cornelium L. F. Ti. N. Lentulum Caudinum, Q. Lutatium C. F. C. N. Cerconem: qui luſtrum non condiderunt, Q. Cercone in magiſtratu mortuo.

XII. Quanquam M. Claudius deditus Corſis, deinde ſupplicio affectus fuerat, non ideo perſuaderi barbaris potuit, juſto ſe poſtea bello petitos fuiſſe. Quare ſaucios eo dolore animos vicinæ Sardiniæ motus facilè impulit, ut ad arma reſumenda proſilirent. Nam Sardos Pœnorum occulta promiſſa traxerant ad rebellionem cœptandam, proclivibus ad hoc barbaris, qui nec nimiùm odiſſent veteres dominos, nec amarent novos. Quæ Romæ audita metu & irâ impleverunt urbem, non ob Sardiniam, quam tanti non faciebant, ſed quia bellum Punicum videbatur renaſci. Quod quia facilius futurum credebant, quanto citiùs inciperetur, invalidis adhuc à ſuperiore bello Carthaginienſibus, quamprimùm adornandum inferendumque Pœnis decreverunt.

XIII. At Pœnos quidlibet potiùs eo tempore

quàm bellum Romanum pati certos, ea res nun- U. C.
ciata ſic exterruit, ut legatis ſemel iterumque 516.
miſſis, poſtquam nihil mite reſponſum eſſet, de- A. C.
cem ex principibus itidem iteratò mitterent, in- 236.
ſimis precibus, *ut impetratâ ſemel pace frui liceret*, obteſtaturos. Ne ſic quidem æqui quidquam obtineri potuit ab iratis & metuentibus: donec inter legatos ætate minimus Hanno, adoleſcens intrepidus, & linguæ ut mentis liberæ, *Atqui*, inquit, *ſi vobis ſedet denegare pacem, Romani, quam non in unum aut alterum annum, ſed perpetuam à vobis emimus; at pretium ejus Siciliam & Sardiniam reddite. ne privatis quidem contractibus viri boni eſt emptione reſciſſâ recipere mercem, non reſtituere pecuniam.* Tunc verò pudore commoti Romani, ne injuſtè bellum inferre viderentur, meliore cum reſponſo legatos dimiſere. Sic alter conſulum ejus anni
C. Atilius A. F. A. N. Bulbus, qui magiſtra- U. C.
tum hunc iterum gerebat, in Italia manſit: T. 517.
Manlius T. F. T. N. Torquatus, cui Sardinia A. C.
evenerat, profectus eſt. 235.

XIV. Hic multis locis cum hoſte feliciter congreſſus, univerſam inſulam pacavit, Sardoſque ſubegit: & de iis ante diem ſextum Idus Martias triumphavit. His rebus perfectis, quum nullo jam uſquam hoſte, Romana arma quieſcerent, inſolitum bellatrici urbi ſpectaculum, Jani ædes clauſa eſt: quod indicium pacis, poſt Numæ tempora, per annos ferme quadringentos quadraginta, viſum non fuerat. Quo nomine miſeram fuiſſe civitatem Romanam arbitror, quòd perpetuis conflictata laboribus præmia laborum aſſequi non potuit. quum enim nemo ſapiens bellum, niſi pacis ergò, gerat; hæc urbs

U. C. 517. A. C. 235. tot maximis bellis proſpere confectis, nec impetrare tamen pacem ſæpe, nec retinere diu didicit. Nam tunc quoque poſt menſes non ita multos, novi terrores nunciati lætitiam otii vix adhuc animis perceptam citò diſcuſſerunt. nam & Sardi recèns ſubacti, jugum excutiebant: & Corſorum erumpebant conſilia: & in ipſa Italia Ligures tumultum moverant.

U. C. 518. A. C. 234. XV. Ergo L. Poſtumio A. F. A. N. Albino, Sp. Carvilio Sp. F. C. N. Maximo conſulibus negotium datum ut exercitus conſcriberent. quibus trifariam diviſis, ut hoſtes ab ope mutuò ferenda diſtringerentur, L. Poſtumius Ligures adortus eſt; Sp. Carvilius Corſos; in Sardiniam P. Cornelius ivit. Hujus inſulæ cœlum inſalubre morbis & peſtilentiâ tentavit exercitum: multique ex eo mortales cum ipſo prætore abſumpti. Unde elatos animo Sardos conſulis Sp. Carvilii adventus ingenti prælio coërcuit. Corſi quoque ab eodem ſunt ſubacti. Ob eas res triumphus ipſi decretus eſt, quem A. D. Kalendas Apriles duxit. In Liguribus etiam ab altero conſule & exercitu conſulari res bene geſtæ.

XVI. At Romæ Tuccia virgo Veſtalis inceſtì damnata, eo majore probro, quòd conſuetudinem ſtupri cum ſervo habuerat, ſuâ ſe manu interemit. Cenſores deinde C. Atilius A. F. A. N. Bulbus, A. Poſtumius A. F. L. N. Albinus, luſtrum quadrageſimum fecere. Hoc quoque luſtro pauciores quàm ſuperioribus fuiſſe cenſos (numerum enim non reperio traditum) argumentum eſt, quòd ad augendam hominibus civitatem cenſores jurare ſingulos coëgerunt, *uxorem ſe liberorum quærendorum gratiâ habituros*. Hoc anno Cn. Nævius Campanus, qui

bello Punico ſtipendia fecerat, fabulas primùm U. C.
ſcenæ dedit. 518.

XVII. Interea Ligures & Sardi denuo rebel- A. C.
lantes conſulibus novis provinciæ decretæ. Q. 234.
Fabio Q. F. Q. N. Maximo Verrucoſo Ligu- U. C.
ſticum bellum, M'. Pomponio M'. F. M'. N. 519.
Mathoni Sardoum obvenit. Quum horum mo- A. C.
tuum cauſa penes Carthaginienſes eſſe diceretur, 233.
qui barbaros ad defectionem ſecretis nunciis allicerent, legati miſſi ſunt Carthaginem cum aſperis mandatis, qui ſtipendium exigerent, atque inſulis ad Romanos pertinentibus abſtineri juberent, belli minis additis, ni imperata feciſſent. Jam ex priori calamitate vires & animum receperant Pœni, Amilcaris maximè induſtriâ non modò pacatis Africæ populis, qui à Carthaginienſibus deſciverant, ſed etiam latiùs promotâ ditione, magnoque jam in Hiſpania imperio per eundem ducem parto. Itaque tum ad cetera ferociter legatis reſponſum eſt, tum etiam, quum illi, quemadmodum in mandatis habebant, haſtam caduceumque propoſuiſſent, datâ Pœnis optione, utrum mallent eligendi; *neutrum ſe legere* ſucclamatum eſt, *ſed utrum mallent ipſi legati relinquerent, æquo animo accepturis.* Inde flagrare denuo cœperunt inter duos populos odia: ſed neutro bellum adhuc incipere volente, ſpecies amicitiæ, magis quia non bellabatur, quàm quòd fida pax eſſet, interea tenuit.

XVIII. Ambo deinde conſules ad urbem reverſi, quum de rebus à ſe geſtis diſſeruiſſent, triumphum impetraverunt. Q. Fabius multos Ligurum in prælio occiderat, coëgeratque reliquos in Alpeſtribus locis ſe continere, tutumque ab illorum latrociniis vicinum Italiæ latus red-

U. C. 519. A. C. 233. diderat. Hic ante diem Kalendas Februarias triumphavit de Liguribus. Idibus deinde Martiis M'. Pomponius triumphum duxit de Sardis, quos vicerat. Neque tamen deſtitere bello Sardi, ſed irritati potiùs damnis ſuis quàm fracti, majori mole rebellionem inſtaurarunt. Ambo igitur con-
U. C. 520. A. C. 232. ſules M. Æmilius M. F. M. N. Lepidus, M. Publicius L. F. L. N. Malleolus in Sardiniam miſſi, magnam ex ea inſula prædam coëgere: quam deinde, quum in Corſicam tranſmiſiſſent, ereptam à Corſis amiſerunt.

XIX. Domi quoque vehementer eo tempore turbatum, agrariam legem ferente tribuno plebis C. Flaminio, *ut Picenus atque Gallicus ager, qui Senonum Gallorum fuerat, populo viritim divideretur*. Reſiſtebat huic actioni ſenatus, neque precibus apud tribunum, neque minis abſtinens, poſtremò dato magiſtratibus negotio, ut exercitum conſcriberent, quo rempublicam tutarentur: neque dimoveri à ſententia C. Flaminius potuit, adversùm vim contumax, & precibus inexorabilis. Monuerat eum pater quoque *ut voluntati ſenatûs cederet, neque ſeditionis auctor audire vellet*. ſed ille perſiſtens in ſententia, vocatâ concione, recitare legem inſtituit. Tum verò pater Flaminius dolore ardens acceſſit ad roſtra, correptumque manu filium detraxit. mirumque eſt exemplum editum ſive pietatis, ſive venerationis quâ tum homines jus patriæ poteſtatis proſequebantur. qui enim univerſi ſenatûs indignationem minaſque atroces contempſerat, in maximo calore perficiundi operis, inſpectante plebe Romanâ, apud quam gratioſiſſima erat ferendæ legis mentio, unius ſenis manu de ſuperiore loco detrahi paſſus eſt. Nec omittenda

concionis in hoc negotio modeſtia: quæ licet U. C.
abitu tribuni ſpes ſuas deſtitui videret, ne mini- 520.
mo quidem murmure factum illius improbavit. A. C.
Dilata tamen hoc modo potiùs quàm evitata lex 232.
eſt, C. Carvilio tribuno plebis collegam adjuvante: quod quidem initium fuit, & corrumpendæ plebis, & Gallici belli, quod octavo poſt diviſionem agri Gallici anno graviſſimum exortum eſt.

XX. Tum verò M. Pomponius M'. F. M'. U. C.
N. Matho, C. Papirius C. F. L. N. Maſo, 521.
quum magiſtratum iniviſſent, provincias M. Pom- A. C.
ponius Sardiniam, C. Papirius Corſicam obti- 231.
nuere. Utrobique ceſſit hoſtis, & in ſylvas monteſque arduos refugiens, locorum potiùs quàm armorum munitionibus ſe tutatus eſt. Ergo M. Pomponius quum laborioſius eſſe videret invenire barbaros, quàm vincere, canes ſagaces ex Italia curavit advehendos, quorum indicio homines more ferarum in cubilibus ſuis latentes deprehenderet. C. Papirius Corſos campis pulſos ad montana loca ſequutus eſt. Ibi labor ingens cum periculo fuit: multique militum ſiti, aut ſubito barbarorum incurſu periere: donec inventis aquis refectoque exercitu Corſi de exitu rei timentes, conſuli ad deditionem hortanti paruerunt.

XXI. Dum his rebus gérundis attinentur conſules, comitia per dictatorem ad hoc creatum ſunt habita. C. Duilius fuit M. F. M. N. is magiſtrum equitum dixit C. Aurelium L. F. C. N. Cottam. Cenſores etiam tum fuere T. Manlius T. F. T. N. Torquatus, Q. Fulvius M. F. Q. N. Flaccus: ſed vitio facti abdicarunt. Novi moris originem huic anno ſcriptores aſſignant,

U. C. 521. A. C. 231. non indignam quæ referatur. Divortium ab urbe condita nullum fuerat. Primus Sp. Carvilius Ruga ſterilem uxorem dimiſit, jurejurando à cenſoribus obſtrictus, *ſe liberorum quærendorum cauſâ conjugem habiturum*. Diſplicuit populo non magis novitas, quàm atrocitas rei, quòd ad perpetuam vitæ ſocietatem junctas uxores, quacumque de cauſa repudiari ſævum & iniquum putabat: & Sp. Carvilium ſemper deinceps odio habuit, quanquam neceſſitate coactus, de amicorum ſententia, uxorem bene convenientem, morumque gratiâ cariſſimam dimiſerat. Ex eo tempore plus in jure nexuum, plus apud prætorem litium fuit, tum primùm cautionibus rei uxoriæ repertis, quarum, nullis antea divortiis, ſupervacanea fuerat calliditas.

XXII. Eodem anno alia quoque nova conſuetudo in honoribus imperatorum cœpit. Sub finem couſulatûs ſui C. Papirius de Corſis in monte Albano triumphavit, A. D. III. Nonas Martias. cauſa ejus conſilii fuerat, quòd ipſe ſibi res triumpho dignas geſſiſſe videbatur, pacatâ tandem Corſicâ: neque ab ſenatu honorem eum impetrabat. Idque deinceps exemplum multis ad imitationem placuit, ut negato ſibi triumpho in Albano monte triumpharent. Spectavit deinde ludos myrto coronatus, delectâ hac coronâ ob memoriam rei geſtæ, quòd in campis myrteis Corſos ſuperaverat.

XXIII. Sardiniæ Corſicæque motibus compoſitis, Ligures reſtabant, adversùs quos miſſi U. C. 522. A. C. 230. conſules M. Æmilius L. F. Q. N. Barbula, M. Junius D. F. D. N. Pera, inter proficiſcendum comperto Gallos rebus novis ſtudere, fines illorum cum exercitu intraverunt. Irritatis enim

lege Flaminiâ Gallorum animis, natus erat metus Romæ, ne quid molirentur homines læti bello, & ad iram præcipites. quare nuper edictum fuerat à magiſtratibus, ne quis homini Gallo aurum vel argentum daret. Boii enim ceterique Galli, tum ex aliarum rerum, tum mancipiorum venditione ingentem pecuniam cogebant: inceſſeratque ſuſpicio, ne iſtâ ad bellum Romanum uterentur. Quare magis etiam incitati, cognito conſulibus Liguſticum bellum eſſe decretum, occultis conſiliis hoc agere dicebantur, ut exercitibus Romanis expeditione longinquâ detentis, ipſi urbem aggrederentur. Ceterùm adventu conſulum territi, quum ad vim faciundam imparati eſſent, Romanos in pacis amicitiæque ſpeciem ſimulatis obſequiis excepere. Conſules quoque bellum oppreſſiſſe contenti, cauſam cur eò veniſſent finxere; *ut per Gallicum agrum commodiùs exercitum in Liguriam ducerent*. Superiore anno cenſores vitio facti abdicaverant. itaque his demum conſulibus Q. Fabius Q. F. Q. N. Maximus Verrucoſus, M. Sempronius C. F. M. N. Tuditanus, luſtrum primum & quadrageſimum condidere.

U. C. 522. A. C. 230.

XXIV. Dum hæc in Italia & urbe geruntur, novi cum Illyriis belli cauſæ talibus initiis exſtiterunt. Illyrii, ferox & avidum prædæ genus, piraticam faciundo, multos Italicorum negotiatorum, Brundiſino portu egreſſos, ceperant; nonnullos quoque trucidaverant. Et primò quidem delatas ob ea querimonias ſenatus inter alias curas negligentiùs auſcultaverat. poſtremò tamen quum prædonum audacia impunitate creſceret, crebrioreſque jam querelæ pervenirent, viſum eſt legatos mitti ad res repeten-

U. C. 522. A. C. 230. das; ſimul ut Iſſæorum, qui nuper in fidem Romanorum conceſſerant, cauſam tuerentur. Hos enim Ionii maris inſulam habitantes, quòd à ſe defecerant, gravibus odiis damniſque Illyrii proſequebantur.

XXV. Miſſi ſunt C. & L. Coruncanii. Hi dum in itinere ſunt, Illyriorum qui Ardyæi vocantur rex Agron Pleurati filius, ad quem ibant, morbo deceſſit, filio adhuc impubere (cui nomen fuit Pinneus) relicto: regnumque noverca pueri Teuta conſiliis amicorum adminiſtrabat. Hæc impotens animi, & rebus proſperis elata, legatis Romanorum contemptim auditis, reſpondit, *curæ ſibi futurum ne Romani ab Illyriis publicè læderentur: vetare verò ne quis ſuorum privatim lucrum quod poſſet ex mari captaret, id regibus Illyriorum nequaquam in more poſitum eſſe.* Non tenuit ad hæc iram minor Coruncanius, & intempeſtivâ potiùs quàm injuſtâ libertate uſus, *At Romanis*, inquit, *in more poſitum eſt, Teuta, privatim factas injurias publicè exſequi, læſiſque conſulere. Conabimur autem diis bene juvantibus te ad inſtituta regia cupidè & celeriter emendanda cogere.* Quibus verbis ſupra modum offenſa mulier, ſed animo interim utcumque diſſimulato, legatis jam profectis latrones immiſit, à quibus minor Coruncanius cum parte comitum interfectus eſt; ceteris in vincula conjectis, præfectiſque navium igne combuſtis. Legatus etiam Iſſæorum Calemporus nomine ab iiſdem prædonibus occiſus eſt. Iis rebus Romæ cognitis T. Coruncanio & P. Junio honoris cauſâ tripedaneæ ſtatuæ in foro ſunt poſitæ: Teutæ verò & Illyriis bellum indictum.

XXVI. Teuta rudis imperandi, & muliebris

ingenii vitia neque ratione, neque uſu domare U. C.
docta, ſicut ad irritanda odia præcipitem, ſic ad 522.
toleranda timidam ſe gerebat. Itaque comperto A. C.
bellum adversùs ſe parari, *reddituram Romanis* 232.
vivos pollicita eſt: *interfectos reddere non poſſe, quos injuſſu ſuo prædones peremiſſent.* Hæc legatio quanquam pro magnitudine delicti parum ſatisfaceret, tamen quia ſpem præbebat controverſias Illyricas citra bellum componi poſſe, inhiberi vim placuit, petique ad pœnam eos à quibus interfecti legati dicebantur. Mulier arma quæ timuerat differri videns, viciſſim ex metu ad priorem inſolentiam rapiente animi levitate, *neque dedituram ſe quemquam* dixit; & ut factis quoque ferociam oſtenderet, quam verbis prætulerat, continuò copias ad Iſſam obſidendam miſit.

XXVII. Non ergo diutius cunctari viſum, U. C.
quin ambo conſules (L. Poſtumius A. F. A. N. 523.
Albinus iterum, Cn. Fulvius Cn. F. Cn. N. A. C.
Centumalus jam iniverant) cum navalibus pe- 229.
deſtribuſque copiis proficiſcerentur. Cn. Fulvius claſſem ducebat navium ducentarum, L. Poſtumius legiones. Tum iterum territa Teuta Demetrium Pharium ad conſules pacem petitum miſit. Atque illi pepigerunt inducias, ſi Corcyrâ, quam nuper occupaverant, Illyrii decederent. Profectis ad recipiendam Corcyram Romanis, tanquam longiſſimè metus omnis abſceſſiſſet, ad priora conſilia relabitur Teuta, præfectoſque ſuos ad Dyrrhachium & Apolloniam obſidendas mittit. Alii, non voluntate Teutæ deditam Corcyram, ſed Demetrii privato conſilio, tradunt, qui criminibus ſe apud Teutam peti gnarus, adversùs illius iracundiam proditione

U. C. 523. A. C. 229. præſidii cui præerat apud Romanos perfugium ſibi quæſiverit. Præſidio Illyriorum tradito, Corcyrenſes publico conſilio Romanis ſe permiſere, nullam ſibi reliquam ſalutis viam eſſe rati, niſi potentiâ tam claræ civitatis adversùs Illyriorum injurias protegerentur.

XXVIII. A Corcyra conſul Apolloniam cum claſſe petiit: venitque eódem L. Poſtumius, qui Brundiſio transjecerat, cum pedeſtribus copiis: peditum ad viginti millia erant, equitum duo. Romanos Apolloniatæ cupidè recepere, ſeque fidei illorum tradidere. Ab hac liberata ſtatim ad Dyrrhachium itum. id quoque Romanorum extemplo factum, ad famam advenientis exercitûs dilapſis pavore Illyriis, qui obſidere urbem cœperant. Eodem impetu gens Ardyæorum ad deditionem coacta eſt: veneruntque ab ulteriore Illyrico legati variarum nationum, imperata facturos ſuos polliciti, ſi in amicitiam recipiantur: ex quibus Parthini fuerunt, & Atintanes. Plurimus ad hæc uſus Demetrii Pharii fuit, qui à conſulibus circumductus, robur & fidem Romanorum extollendo, Teutæque incuſando temeritatem & inconſtantiam, alios rationibus & conſilio, alios auctoritate ſuâ ad ſocietatem Romanorum adducebat.

XXIX. Poſt hæc ad Iſſam curſus inſtitutus: & inter navigandum multis locis exſcenſione factâ, pleraque oppida levi negotio capta ſunt. Nutria ſtrenuè ab Illyriis defenſa eſt; multoque ſanguine conſtitit victoria, tribunis etiam quibuſdam, & quæſtore deſideratis. Cujus rei leviorem dolorem fecerunt lembi viginti, quos cum præda & pecunia ex Peloponneſo venientes Romani excepere. Jam ad Iſſam ventum erat. Ibi,

perinde ut ad Dyrrhachium acciderat, adventu U. C.
Romanæ claſſis obſidio ſoluta eſt, diverſa in lo- 523.
ca diffugientibus barbaris, præter Pharios, qui A. C.
in gratiam Demetrii, quòd ex eadem inſula or- 229.
tus, eique ſub Agrone præfectus fuerat, corporibus rebuſque ſalvis in fidem accepti ſunt. Hæc audita inſtabilem Teutæ animum variè moverunt, alternantibus timoris & fiduciæ cauſis. Nam ſicut amiſſa & deleta oppida, vaſtatæ maritimæ regiones, ubivis fugatæ Illyriorum copiæ, metum ei maximum incuſſerant; ita viciſſim ſpem dabat Nutrinorum audacia, & hibernum jam mare, cujus formidine rebatur Romanos citò repetituros domum eſſe. Itaque Rhizonem oppidum cognomini fluvio impoſitum cum paucis ſe contulit, exſpectatura remedium quod tempus offerret. Alebant vanam opinionem acta conſulum, qui pleràque parte regionum quas occupaverant Demetrio traditâ, Dyrrhachium & claſſem & exercitum reduxere. Sed poſtquam L. Poſtumius cum quadraginta navibus relictus, exercitum ex finitimarum urbium delectu fecit, Ardyæis, & qui præterea Illyriorum ad ſocietatem Romanam acceſſerant, præſidio futurus; tum verò deſperatis rebus ſuis Teuta de pace quibuſlibet conditionibus redimenda cogitavit.

XXX. Ideo ſub initium veris legatione Romam miſſâ, quæ præterita eſſent tanquam Agronis imperio facta excuſavit, cujus acta tueri neceſſum ſibi fuiſſet. Romani non illi, cujus ea propria poteſtas non eſſet, & quæ de Romanis nihil tale meruiſſet, verùm Agronis filio Pinneo pacem dederunt his legibus: *ut ſtipendia imperata penderet: Illyrico omni, paucis exceptis locis, decederet: neque ultra Liſſum pluribus quàm*

U. C. 523. A. C. 229. *binis lembis, & bis inermibus, navigaret.* Corcyra, Pharus, Iſſa, Dyrrhachium, & Atintanes hac pace Romanis ceſſerunt: cetera quæ ſub Agronis imperio fuerant, Pinneo relicta. Teuta ſive pudore & metu, ſive jubentibus Romanis, adminiſtratione regni abiit, quam tutorio nomine ſuſcepit Demetrius Pharius.

XXXI. Sic finitâ cum Illyriis contentione, finibuſque imperii jam ad limites Græciæ promotis, ab alia parte parum ſecura reſpublica erat: meditantibus bellum Gallis, & maximis in Hiſpania incrementis rei Punicæ, quam ſine periculo Romanæ confirmari poſſe nemo credebat. Aſdrubal gener & ſucceſſor Amilcaris, vindicatâ ſoceri morte, multas præterea nationes partim armis, plerumque conſilio & facundiâ quâ mirè pollebat, Carthaginienſium imperio ſubdidit: etiam alterâ *Carthagine* quæ *Nova* appellata eſt, in ſinu maris juxta portum ampliſſimum & ſatis commodum, conditâ. Sed propior à Gallis metus, durius aliquod contra Pœnos conſilium inire vetuit. quod reliquum erat, fœderibus pactiſque curſum fortunæ eorum ſiſtere ſtuduerunt. Legatis ergo Carthaginem miſſis, aliiſque ad Aſdrubalem, pepigerunt, *ut trans Iberum amnem ſe continerent Pœni, Saguntinis ſuæ leges & libertas ſervaretur.* Hæc in an-
U. C. 524. A. C. 228. num inciderunt, quo Sp. Carvilius Sp. F. Cn. N. Maximus, Q. Fabius Q. F. Q. N. Maximus Verrucoſus, uterque iterum, conſules fuere.

XXXII. Sub idem tempus L. Poſtumius proconſule, qui in Illyrico hibernaverat, legatos ad Ætolorum Achæorumque populos Corcyrâ miſit, ad exponendum rei geſtæ ordinem, quibus

cauſis bellum iſtud ſuſceptum, quâ fortunâ ge- U C.
ſtum, quibuſque conditionibus finitum eſſet. Co- 524.
miter excepti ſtudioséque auditi ſunt, quòd eæ A. C.
nationes ceterique Græci vehementer exoſum 228.
habebant Illyriorum nomen, ob continua latrocinia, quæ ſub Agrone Teutaque exercuerant. Hæc ubi domum nunciata ſunt, ſenatus rite atque ordine à proconſule facta eſſe cenſuit, aliamque ſtatim legationem decrevit, quæ publico nomine Corinthios & Athenienſes adiret, populique Romani ſtudium erga Græcos, & æquitatem erga omnes commendaret.

XXXIII. Ea res magnam in iis terris nomini Romano benevolentiam peperit, confeſtimque decreto Corinthiorum honor hic populo Romano eſt habitus, ut Iſthmiorum (qui ludi inter quatuor celeberrimos ſunt Græciæ) participes haberentur. Maximè movit eos, præter Apolloniam & alias Græci generis civitates, Corcyra libertati reddita, quæ colonia Corinthiorum fuerat. Athenienſes quoque ſocietatem Romanam amplexi decreverunt, ut Romanis jus civitatis Atticæ, Initiorumque Eleuſiniorum eſſet. Interea Cn. Fulvius proconſule triumphum navalem ex Illyriis egit A. D. Kalendas Quintiles: & principes Illyricos in triumpho ductos ſecuri percuſſit. Hic primus de Illyriis triumphus fuit. Anno ſequente P. Valerio L. F. M. U. C.
N. Flacco, M. Atilio M. F. M. N. Regulo 525.
conſulatum gerentibus, prætorum duplicatus eſt A. C.
numerus, quaternoſque creari viſum, ut eſſent 227.
qui in Siciliam Sardiniamque provincias cum imperio mitterentur. ex his M. Valerius Sardiniam, attributamque huic Corſicam, C. Flaminius Siciliam ſortiti ſunt.

U. C. 525. A. C. 227. XXXIV. Ingens eo tempore fuit metus Gallici belli, de quo Boii Inſubreſque non inter ſe modò, ſed etiam cum Tranſalpinis populis agitare, magnaſque Gæſatarum Gallorum copias ſtipendio conduxiſſe ferebantur. Ergo non ſolita modò remedia quæſita ſunt, ſed etiam iis rationibus malo quod timebatur occurſum, quas apud ſeveros judices, præter amorem patriæ, & in ejus gratiam quandoque conceſſa quæ aliàs negarentur, nihil excuſaret. Quum enim præter alios ex diis hominibuſque terrores, etiam in Sibyllinis libris repertum eſſet, *Gallos & Græcos urbem Romanam occupaturos*, ad prædictionis ejus minas calliditate avertendas, M. Valerio M'. U. C. 526. A. C. 226. F. M. N. Meſſalla, L. Apuſtio L. F. C. N. Fullone conſulibus, ex auctoritate pontificum homines quatuor, Gallum & Gallam, ſimiliterque Græcum & Græcam in medio foro Boario vivos defoderunt, ut ita quaſi partem aliquam urbis tenentes impleviſſe fata viderentur.

XXXV. Ceterùm hic annus inter res alias non magnas apparatu maximè Gallici belli, quod jam inſtabat, conſumptus eſt. Deſcriptæ ſunt ad id bellum equitum peditumque copiæ, incredibili numero, totâ pro Romanis Italiâ conſentiente. Q. Fabius hiſtoricus, qui rebus gerundis interfuit, effecta fuiſſe ſcribit armatorum octingenta millia: Romanorum quidem Campanorumque numero, peditum explente ducenta quadraginta octo millia ducentos, equitum viginti ſex millia ſexcentos: cetera multitudo reliquorum Italiæ populorum fuit. Etiam Veneti ac Cenomani auxilia dederunt Romanis, hominum millia viginti, qui juſſi ſunt finitimos Boios metu & damnis ad patriam tuendam cogere, ne-

cum ceteris hoſtium copiis conjungi poſſent: U. C.
quando à bellandi conſilio legationis Romanæ 526.
ſtudiis avocari nequiverant. Venetis enim & A. C.
Cenomanis ad inſtaurandam cum populo Roma- 225.
no amicitiam perſuaſis, Inſubres Boiique in hoſtili animo propoſitoque perſtitere. Minutæ tamen vires eorum fuerunt, non auſis omnem armatorum multitudinem educere regibus, coactiſque partem juventutis ad fines defendendos relinquere. Ita reliquis cum copiis (peditum quinquaginta millia, equitum viginti numerabantur) iter per Etruriam tentare cœperunt.

XXXVI. Interea L. Æmilius Q. F. Cn. N. U. C.
Papus, C. Atilius M. F. M. N. Regulus, con- 527.
ſules Sardiniam & Ariminum cum vicina Gallia A. C.
provincias obtinuere. Sardi enim gravati per- 225.
petuam Romani prætoris præſentiam, faſceſque non antè conſpectos, iterum tumultuati fuerant: ſed hos C. Atilius conſul haud magno negotio coërcuit. Major moles L. Æmilio cum Gallis fuit, perruptâ Etruriâ Romam tendentibus. Eos prætor, cui Etruria provincia decreta fuerat, quum arcere tranſitu nequiviſſet, circa Cluſium conſequutus, præcipiti in occaſum die, caſtra non procul ab hoſtilibus poſuit. Galli, quò Romanos ad pugnam elicerent, meditato dolo, cum omni peditatu ad oppidum Fæſulas nocturno itinere perveniunt: relictis equitibus, quibus imperatum fuerat, ut orto die conſpiciendos ſe tantùm præberent hoſtibus, deinde ſtatim ad pedites ſe referrent, caſtra ad recipiendum equitatum hoſteſque ex improviſo turbandos apto loco habituros.

XXXVII. Ea fraus Romanis impoſuit, ut quaſi fugientes avidè ſequerentur. ita circa Fæ-

U. C. 527. A. C. 225. ſulas à recentibus & paratis excepti ſunt, feſſi curſu, & conſilio, ut in re necopinata, deſtituti. Quod unum ſupererat, pugnando tueri ſalutem, aut vindicare ſanguinem ſtatuêre. ſed præter alia numero quoque vincentibus Gallis, plures ſex millibus in loco pugnæ conciſi ſunt, ceteri fugerunt. Galli munitum quemdam collem, quo pleraque fugientium turba conceſſerat, capere conati, poſtquam nocturno itinere diurnâque pugnâ vires exhauſtas ſenſere, ad corpora curanda abiverunt: relictâ parte equitum, quæ tumulum obſideret, poſtridie vi aut deditione haud dubiè in poteſtatem redigendum. In hoc articulo rerum L. Æmilius conſul optabili potiùs quàm ſperato caſu ſupervenit. Nam ad famam adventantium Gallorum Ariminum miſſus, defenſurus Adriatici litoris oram, poſtquam urbem audivit peti, magnis itineribus Arimino profectus, ad ea loca bonâ quadam fortunâ pervenerat, & parvo ab hoſtibus intervallo caſtra metatus fuerat.

XXXVIII. Obſeſſi ex ignibus ab ea parte conſpectis, id quod erat, Romanum exercitum veniſſe conjicientes, quoſdam ſuorum miſerunt ſine armis, quò faciliùs hoſtium excubias fallerent. Ex his cognito rerum ſtatu conſul, citra longiorem deliberationem, quam neque res, neque tempus ferebat, ſtatim ortâ luce cum equitatu præceſſit ad tumulum, tribunis militum cum legionario milite ſequi juſſis. Gallos jam iidem ignes admonuerant de adventu Romanorum, & ad conſilium de præſentibus coëgerant. Ibi rex Aneroëſtus ſuaſit, *ne agmen locupletiſſimâ prædâ onuſtum objicerent hoſti: ſed domum digreſſi, depoſitâ prædâ, ſi bellandum ultrà videretur, expediti redirent.* Probato ab omnibus conſilio an-

te noctem diſceditur, itinere per Etruriam juxta litus maris inſtituto. L. Æmilius receptis qui in tumulum confugerant, & Gallorum profectione cognitâ, cum his quidem collatis ſignis pugnare nolebat: ſed inſequi tamen ſtatuit, occaſione quam tempus obtuliſſet uſurus. U. C. 527. A. C. 225.

XXXIX. In hoc articulo rerum rurſus aliquid ex improviſo molita fortuna eſt. Alter conſul C. Atilius ex Sardinia cum legionibus Piſas appulerat, atque ibi militibus expoſitis pedeſtri itinere petebat Romam, per eamdem Etruſci maris oram incedens quâ Galli veniebant. Circa portum Etruriæ Telamonem primùm obviàm ſibi facti ſunt præcurſores utriuſque exercitûs: captiviſque nonnullis ad conſulem adductis, ubi de itinere Gallorum, & inſequentis eos collegæ inſtituto cognovit, miratus caſum, & ſpe impulſus, quòd medius inter duos conſulares exercitus hoſtis teneretur, tribunis præcepit, ut acie inſtructâ, quantum locorum natura pateretur, quadratum agmen gradû militari ducerent. ipſe animadverſo colle opportunè itineri, quâ venire Gallos neceſſum erat, imminente, ad præoccupandum eum cum equitatu contendit. Feſtinabat enim cum hoſte quamprimum decernere, certus, ſi urgeretur, collegam venturum ſubſidio; &, ſi inceptum ſucceſſiſſet, potiorem bene geſtæ rei laudem penes ſe futuram eſſe.

XL. Galli viſo in ſuperioribus locis hoſtium agmine, noctu circummiſſos ab L. Æmilio equites rati, ſuum & ipſi equitatum emittunt, adjunctâ levis armaturæ parte, ad iter aperiundum. deinde captivorum indicio conſulis alterius adventus cognitus, peditatum continuò inſtruere coëgit ancipiti acie, quæ antè & retro

U. C. 527. A. C. 225. in hoſtem verſa, interiùs oppoſitis invicem tergis cohæreret. Nam videbant à fronte C. Atilium inſtare: à tergo ſequi L. Æmilium noverant. Huic igitur ex Tranſalpino genere mercede conductos, qui ab armorum nomine Gæſatæ vocantur, oppoſuerunt in prima acie; poſt hos in ſubſidiis Inſubres: at Tauriſci Boiique adversùs Atilianas copias locati ſunt. eſſedis deinde carriſque cornu utrumque vallarunt: præda cum idoneo præſidio vicinum in collem ſepoſita eſt. Jam pugnari ad tumulum ab C. Atilio occupatum cœperat, & ex eo conjiciebat L. Æmilius adeſſe collegam, cujus de itinere nihil habebat compertum, præterquam quòd appuliſſe Piſas audiverat. Igitur ex tempore conſilio capto, equites ſuos & ipſe ad collem ubi pugnabatur juſſit accurrere. Certatum ibi eſt equeſtri prælio acerrimo, in quo & C. Atilius conſul occiſus eſt, ejuſque caput ad reges Gallorum relatum. ad extremum tamen conniſi totis viribus Romani, loco retento, hoſtem repulere.

XLI. Decretâ hunc ad modum equeſtri pugnâ, pedites concurrêre. Ibi verò certamen vidiſſes quum numero atque robore virorum, tum ipſâ diſpoſitione acierum terribile: quum inter duos Romanos exercitus Gallorum intercepta multitudo, ſimul in utroſque obverſa dimicaret, ambiguo judicio, pluſne prodeſſet eis iſta prælii forma, quòd cum diviſis hoſtium copiis pugnantes, terga ſibi invicem tuta præſtabant, etiam amiſſâ ſpe fugæ ad fortitudinem ſtimulati; an verò noceret, quòd inter duos conſulares exercitus concluſi tenebantur. Ceterùm Romanos partim adſpectus virorum terrebat, qui eximiâ

ſpecie & magnitudine corporum, primis in ordinibus ſtabant; partim ad pugnandum incitabat, non modò laudis, ſed etiam ſpoliorum dulcedo, quòd inter Gallorum anteſignanos erat nemo quin maniacis armilliſque aureis fulgeret. U. C. 527. A. C. 225.

XLII. Conſerto igitur prælio, immiſſi primùm velites maximam hoſtium edidere cædem, præſertim ubi Gæſatæ pugnabant, qui per ferociam & barbaram oſtentationem, abjectis veſtibus, nudi ante prima ſigna conſtiterant. Quum enim ſcutum Gallicum prælongum & anguſtum non poſſit corpus obtegere, tanquam expoſita jaculatoribus ſigna, certis ictibus petebantur: cadebantque multi, quòd neque ferire hoſtem eminus poterant, neque conſertâ manu pugnari ſecum levis armatura patiebatur. quâ deſperatione pars temere in hoſtem ruentes, priuſquam ad manus venirent, miſſilibus confoſſi ſternebantur: ceteri ſenſim referentes gradum, ſuorum perturbabant ordines. Ita Gæſatarum acie per velites disjectâ, gravis armaturæ miles Boios Inſubreſque ac Tauriſcos undiquaque adortus, multos interfecit.

XLIII. Stabant tamen obfirmatis animis, neque ullâ re inferiores, niſi quòd armorum genere vincebantur, neque ad muniendum corpus aptè inſtructi, neque ad hoſtem percutiendum. gladius enim Gallicus tantùm ad rem cæſim gerendam accommodatus, mucronem idoneum non habet: præterea ad primum ictum incurvatur, ſequenteſque parum efficaces habet, niſi pede preſſus iterum dirigatur. Eventum prælii, quum in meliore ſpe Romani eſſent, haud dubium fecit equitum reditus, qui, Gallico equi-

U. C. 527. A. C. 225. tatu in fugam compulſo, ex colle decurrentes, in latus hoſtium impreſſionem fecerunt, tanto minùs tolerabilem, quòd ex ſuperiore loco ingruebat. Hoc maximè modo cum Gallis in Etruria pugnatum Polybius tradidit: à quo parum probabiliter alii diſſentiunt. quis enim temere credat ita potiùs rem geſtam eſſe, ut Gallos noctu orta tempeſtas fugere coëgerit, tanquam deorum iram timentes, poſtremoſque eorum aggreſſus C. Atilius occubuerit: deinde poſt aliquot dies, quum interea ſuo quilibet in colle ſe continuiſſet, L. Æmilius cum exercitu Gallico proſpere pugnaverit? Neque plus merentur fidei, qui pugnæ locum ex litorali regione in agrum Aretinum tranſtulerunt.

XLIV. Cecidiſſe tum Gallorum millia quadraginta non ambigitur. capta ſunt haud minus millia decem cum uno regum Concolitano: alius, Aneroëſtus, qui plurimùm opinione virtutis & potentiâ valuerat, paucis comitantibus elapſus, in fuga neceſſarios ſuos ſeque ipſum ſectâ gulâ interemit. Recepta eſt præda ingens, quam conſul reddendam iis curavit, quibus adempta fuerat, ſuas unoquoque res agnoſcentibus dominis. Inde cum ſuo & Atiliano exercitu juxta fines Ligurum in Boicum agrum profectus, ut operæ navatæ mercedem haberet miles, diripiendam ei regionem dedit, paucisque diebus ſatiatas prædâ copias in urbem reduxit: tanto majore omnium lætitiâ, quanto acrior iſtius belli metus fuerat.

XLV. Ergo vix cujuſquam triumphus faventium vocibus tam celebratus eſt: inſignis alioquin, & rerum geſtarum gloriâ, & captivorum ſpoliorumque prælatorum numero pretioque. Mul-

ta inter hæc ſigna militaria fuere, plurimique torques aurei armillæque, virorum fortium apud Gallos ornamenta. Sed maximè adverterunt oculos hominum Britomarus, aliique principes Gallorum, quos L. Æmilius per ludibrium accinctos in Capitolium duxit, tanquam voti ſui religionem ſervaturos, quòd *non priùs ſoluturos ſe baltea, quàm Capitolium aſcendiſſent*, juraverant. A. D. III. Nonas Martias L. Æmilius conſul de Gallis triumphavit. Eodem anno luſtrum alterum atque quadrageſimum conditum eſſe reperio, à cenſoribus C. Claudio Ap. F. C. N. Centhone, M. Junio D. F. D. N. Pera. U. C. 527. A. C. 225.

XLVI. Depoſitus jam belli Gallici metus, nondum vindictæ cupiditas erat: ambobuſque proximi anni conſulibus ea provincia data. T. Manlius T. F. T. N. Torquatus, Q. Fulvius M. F. Q. N. Flaccus erant, uterque iterum. His exercitus, & quæ ad bellum inſtruendum gerendumque pertinebant alacriter decreta. ſpes enim erat, poſt tantam victoriam, toto circa Padum agro depelli Gallos poſſe, ſi nervi intenderentur. Conſules cum copiis profecti primo ſtatim terrore Boios ad deditionem compulere: ſegnior deinde expeditio fuit, ob peſtilentiam & continuos imbres. Alii tradunt hos conſules Pado tranſito collatis ſignis viciſſe Inſubres, hominum occidiſſe tria & viginti millia, cepiſſe quinque. ſed nobis Polybii potior eſt in his rebus auctoritas. Interea quia conſules è longinquis regionibus, ſive rebus gerundis ſive tempeſtatibus impediti, ad comitia occurrere non potuerant, ejus rei gratiâ dictator creatus eſt L. Cæcilius L. F. C. N. Metellus: iſque M. Fabium M. F. M. N. Buteonem magiſtrum equitum U. C. 528. A. C. 224.

U. C. 529. A. C. 223. dixit. Comitiis habitis conſules facti ſunt C. Flaminius C. F. L. N. P. Furius Sp. F. M. N. Philus.

XLVII. Hi primi Romanorum, ut exiſtimo, Padum tranſivere cum exercitu, quâ fluvius Addua Pado committitur, in regionem Inſubrum irruptione factâ. Multo labore, neque nullo ſanguine hæc audacia conſtitit. nam & in tranſitu fluminis, & dum caſtra ponuntur, acriter incurrentes hoſtes Romanorum haud paucos occiderunt. Ex harum rerum nunciis ortam ſollicitudinem immensùm auxere prodigia, quòd in Piceno flumen manaſſe ſanguine, in Etruria cœlum ardere viſum, Arimini noctu luxiſſe, treſque lunas eodem tempore apparuiſſe nunciabatur, & quòd Romæ in foro vultur per dies complures ſederat. nam ſub idem forte tempus Caria motu terræ concuſſa, & collapſus Rhodi coloſſus nihil tum ad rem Romanam pertinere credebantur. Ceterorum cauſâ conſulti augures, *conſules vitio creatos videri* reſponderunt, ſequutæque ſunt ſenatûs ad eos literæ, quibus in urbem revocabantur. Illi inter hæc per inducias Inſubrum agro exceſſerant, deinde in Cenomanorum finibus ſociorum adſcitis auxiliis, iterum campos Alpibus ſubjacentes infeſtare cœperant; permotique irâ Inſubres, etiam aureis ſignis ex æde Minervæ depromptis, quæ *immobilia* vocabantur, quòd niſi ob extremam neceſſitatem moveri fas non eſſet, cum exercitu quinquaginta millium occurrerant, acie dimicaturi.

XLVIII. Hoc ad tempus literæ ſenatûs venere. C. Flaminius, ſive conjecturâ earum argumentum aſſequutus, ſive literis amicorum præmonitus, collegæ perſuaſit, ne ante pugnam com-

miſſam aperirentur. Sic obſtinato ad dimicandum animo, de auxiliis Gallorum deliberabant, ne fortè neglecta cauſam nocendi haberent, adhibita, occaſionem. levitas enim gentis timebatur, præſertim adversùs cognatum hoſtem ſuſcipiendo prælio. Tandem hoc conſilium placuit. Gallos in ulteriorem ripam miſerunt: deinde ruperunt pontes. ita neque lædi ab iis Romanus poterat, &, copiâ fugæ penitus ablatâ, omnia in virtute erat habiturus. Poſt acre prælium, victoria Romanis ceſſit; majori tribunorum laude, quàm conſulum. Nam C. Flaminius aciem ita ripæ fluminis admoverat, ut nihil ad receptum cohortium relinqueret ſpatii: haud dubiè totum exercitum perditurus, ſi urgentibus hoſtibus vel minimùm recedere coactus fuiſſet. Tribuni verò, prioribus præliis experti Gallorum vim omnem in primo impetu eſſe, hunc acerrimum, ſed brevem, ſi quis ſuſtinuiſſet, nihil poſtea metuendum habere, primis ordinibus haſtas triariorum dividunt, quibus hoſtium excipiant ictus, deinde abjectis his gladium ſtringant.

U. C. 529. A. C. 223.

XLIX. Ubi ventum ad certamen eſt, haſtarum objectu Gallici gladii ſtatim ad primum ictum hebetati curvatique ſunt: quos donec dirigere ſtudent, ſuggreſſus ſtricto mucrone Romanus omnem armorum uſum iis ademit. Nam & hoc habent enſes Gallici, quia cæſim tantummodo iis pugnari poteſt, ut ad feriendum aliquantum requirant ſpatii, quod ſi quis abſtulerit, omnino fiunt inutiles. Romani verò etiam punctim ferire ex minimo intervallo poterant, eoque modo ad corpus hoſtis appreſſi faciem ejus atque pectus impune cædebant. Interfecta dicuntur millia Gallorum novem: quaſi duplum

U. C. ejus numeri captum eſſe. Poſt victoriam ager
529. hoſtium longè latéque vaſtatus eſt, multumque
A. C. prædæ partum.
223.

L. Tum demum literas ſenatûs legi placuit: quibus quum pariturus P. Philus eſſet, C. Flaminius *invidiam hanc Patrum eſſe* teſtatus, *nullis auſpiciorum vitiis, cujus rei nullum argumentum certius ipſâ illâ quam obtinuiſſent victoriâ adduci poſſet*, negavit *ſe niſi finito vel bello, vel magiſtratûs tempore deceſſurum eſſe*. Quin etiam addidit *effecturum, ut populus Romanus augurioram aliarumque talium rerum ineptâ obſervatione falli deſinat*. Ceterùm in ſententia perſiſtente P. Furio, Flaminianus exercitus, metuens ut digreſſo illo ſatis in hoſtili regione tutus eſſet, exoravit eum, ut per dies aliquot remaneret. nihil tamen rerum poſtea gerere voluit: C. Flaminio interim caſtella quædam, urbemque non incelebrem illis gentibus recipiente, conceſſâque militi prædâ ad inſtans cum ſenatu certamen ſibi conciliante animos. Tanta enim exorta fuerat in urbe indignatio, ut redeuntibus conſulibus neque obviàm ex more iretur, triumphuſque non C. Flaminio modò, ſed in ejus odium etiam P. Philo negaretur. Ad extremum C. Flaminii magnus apud plebem favor vicit: iſque triumphans urbem ingreſſus eſt, A. D. VI. Idus Martias. Multa in eo triumpho tranſlata ſunt ſpolia, magna vis armorum, torques itidem aurei permulti, ex quibus tropæum Jovi C. Flaminius in Capitolio poſuit, inverſo Gallorum voto, qui de ſpoliis Romanorum Marti ſuo torquem promiſerant. Alter mox conſul de Gallis & Liguribus triumphum egit A. D. IV. Idus Martias.

LI. Sic magis accenſa quàm victa ſenatûs o-

dia non quievere, donec conſules ſtatim ſecundùm triumphum abdicare ſunt coacti. Pari ſeveritate ſub idem ferè tempus viri clariſſimi duo ſacerdotii honore caruerunt: M. Cornelius Cethegus, extis non rite porrectis; Q. Sulpicius, quòd inter ſacrificandum apex ei de capite defluxerat. Quum magiſtratu conſules abiviſſent, comitia per interregem ſunt habita, quibus conſul factus M. Claudius M. F. M. N. Marcellus, qui magiſtratu inito collegam adſcivit Cn. Cornelium L. F. L. N. Scipionem Calvum. Hi pacem petentibus Inſubribus reſtitere, M. Marcello potiſſimùm cupiditate provinciæ triumphique conditiones omnes aſpernante. ſed & ipſi Galli belli potiùs quàm otii conſilia tractare videbantur, quum de integro mercede conducta Gæſatarum triginta millia ſuperatis Alpibus longè majorem Inſubrium multitudinem conciviſſent.

U. C. 529. A. C. 223.

U. C. 530. A. C. 222.

LII. Bello ſic exorto, profecti primo vere conſules, Acerras (oppidum eſt inter Padum & Alpes) circumſederunt. Cujus obſidione quum depellere Romanos difficile videretur, Britomarus aſſumptâ decem millium Gæſatarum manu, Circumpadanam regiònem vaſtare inſtituit. quo comperto conſules ita inter ſe partiti ſunt copias, ut Cn. Cornelius cum exercitu reliquo urgeret obſidionem; M. Marcellus duas partes equitùm & delectos ex levi armatura ducens, ſociis ſuccurreret. Delegit expeditiſſimum quemque, non ultra ſexcentos. cum his & equitibus ſuis, non die, non nocte intermiſſo itinere, contendit ad hoſtes. quos circa Claſtidium adeptus, priuſquam reficere ſuos quiete poſſet, adortus eſt, non voluntate ſuâ, ſed ferociâ Gæſatarum,

U. C. 530. A. C. 222. qui numero potiores & equeſtris militiæ principatum ſibi vindicantes, audito paucos adduci pedites à conſule, protinus ad obterendum eum, omiſſâ Claſtidii obſidione, proruperunt.

LIII. M. Marcellus acie in longum porrectâ, ne circumveniretur ab hoſtium multitudine, Gallis proceſſit obviàm. neque longè aberant invicem acies, quum jam impetum facere molientem equus clamore cantuque Gallorum exterritus abripuit, & retrorſum tulit. Ibi conſul veritus ne in omen tractus ille caſus animum ſuis minueret, equum circumagendo Solem adoravit, tanquam ea de cauſa convertiſſet: ex veteri more, quo deos adoraturi ſe circumagebant. Ferunt eum ante primum congreſſum, pulcherrima hoſtilium armorum Jovi Feretrio voviſſe: mox conſpecto Britomaro, qui ſuorum agmen præcedebat arma ferens auro argentoque & coloribus eximiè perornata, hæc judicaviſſe arma eſſe debere, quæ voviſſet. Jam ipſe quoque rex viſo Romanorum duce, provectus longè ante ſuos, voce & geſtu eum ad pugnam provocabat. Neque cunctatus M. Marcellus, perfoſſo regis thorace, vulneravit eum haſtâ, & equi adacti impetu dejectum humi, ſemel iterumque repetitis ictibus occidit. Tum deſiliens ex equo, manibuſque arma tenens, ſuſpexit in cœlum, *Jupiter*, inquiens, *Feretri, qui fortium ducum in præliis facta præclara adſpicis, en ego te teſte tertius Romanorum, cæſo hoſtium imperatore imperator, opima tibi ſpolia conſecro. Tu verò ad reliqua etiam belli res noſtras proſperâ fortunâ pergere finito!*

LIV. Repetente poſt hæc equum M. Marcello, totis viribus confligi cœptum, fortiſſimè

pugnantibus Romanis, quos conſulis audacia & fortuna non minùs ardore pugnandi, quàm ſpe victoriæ impleverat. Itaque non eques Gallus, non pedes, quanquam & ille ſuis ſubſidio venerat, ſuſtinere vim tantam potuit: raroque exemplo pauciſſimi de numeroſo exercitu pulcherrimam victoriam retulere. Lectis deinde ſpoliis ad collegam revertit conſul, qui Acerris occupatis, ubi magnam annonæ copiam reperit, circa Mediolanum caput Inſubrium Gallorum adversùs hoſtes ægre ſe tutabatur. nam illi validiſſimæ frequentiſſimæque urbis obſidione implicatum viciſſim quaſi obſidebant. Sed adventu M. Marcelli citò commutatus eſt rerum ſtatus. nam & Gæſatæ audito regis fine diſceſſerunt: & ab his relicti Mediolanenſes defendere urbem non potuere. Sic ingentibus Inſubrum copiis cæſis, captâque Mediolano, & ſubinde Como, ceteræ deinceps urbes, & Inſubrum tota natio, pecuniâ & agrorum parte mulctati, de cetero ſatis æquâ pace impetratâ, in deditionem venere.

U. C. 530. A. C. 222.

LV. M. Marcellus provinciâ confectâ celeberrimum triumphum de Gallis Inſubribus & Germanis duxit Kalendis Martiis. Hæc prima Germanorum in hiſtoria Romana mentio, qui ex Tranſrhenanis gentibus mercede conducti Virdomaro duce in Italiam venerant. Ex his Galliſque captivi formâ ſtaturâque corporis ingenti, currum victoris inter ſpolia maximi pretii antecedebant. Sequebatur ipſe conſul rariſſimo ſpectaculo cæſi ducis arma Jovi Feretrio ferens. quem proſequutus à tergo exercitus ſplendidis ornatus armis, militari acclamatione cantuque celebrabat. Hoc ordine quum ad ædem Feretrii perventum eſſet, deſcendens curru M. Mar-

U. C. cellus, opima ſpolia poſt Romulum regem &
530. A. Cornelium Coſſum tertius, neque poſt illum
A. C. alius ſuſpendit. Hæc arma populus Romanus
222. majori cum voluptate ſpectavit, quòd Romanorum militum arma hoſtes Vulcano voviſſe dicebantur. tantaque victoriæ ejus lætitia fuit, ut ſenatus populuſque Romanus ex manubiis donum Apollini Delphico cratera aureum, & circum amicas ſociaſque civitates arma de ſpoliis Gallicis mitteret. ad Hieronem Syracuſanum præter ſpolia, miſſum etiam frumenti pretium eſt, quo inter bella Gallica rem Romanam juverat.

LVI. Novi deinceps hoſtes Iſtri exorti, qui piratico ſcelere maria infeſtantes, Romanorum aliquot naves frumentarias diripuerant. Adver-
U. C. sùs hos ambo conſules, P. Cornelius, M. Mi-
531. nucius Rufus miſſi, multos populos vi aut dedi-
A. C. tione ſubegerunt. Triumphatum tamen ab his
221. non reperio, credo, quia multo etiam Romano ſanguine victoria conſtiterat. Hoc anno infauſtum multis gentibus urbibuſque ſidus in Hiſpania exortum eſt, Aſdrubalis ſucceſſor Annibal, de cujus initiis geſtiſque multa deinceps majori ſpi-
U. C. ritu dicenda erunt. Interea novi conſules L. Ve-
532. turius, C. Lutatius cum exercitu ad Alpes pro-
A. C. greſſi ſunt. ſed conditionibus magis, quàm ar-
220. mis uſi, multos eorum locorum populos voluntate ipſorum ad amicitiam Romanam adduxerunt.

LVII. Bellum hoc tempore cum Illyriis inſtauratum eſt improbitate Demetrii Pharii, adversùs quem ſub amicitiæ Romanæ prætextu vicinas civitates arbitrio ſuo vexantem, omnibus ex partibus querelæ venerunt. Nam fretus po-

tentiâ, quam à Teuta deficienti Romani cir- U. C.
cumdederant, tutelâque regis Pinnei, cujus ma- 532.
trem Triteutam connubio ſibi junxerat, regem A. C.
& ipſe ſe ferens, popularibus juxtà finitimiſque 220.
gravis & intolerandus incumbebat. Et Illyrici quidem populos, Romanorum ſocios & amicos, ſuæ dominationi ſtudebat ſubjicere: Cycladas autem inſulas, contra fœdus cum lembis armatis quinquaginta ultra Liſſum provectus, alias depopulabatur, ab aliis extorquebat pecunias. jamque & Iſtrorum partem, quotquot à recenti bello Romanos oderant, & Atintanes vi coactos in partes ſuas traxerat. neque Romanos verebatur, quibus Gallico bello implicitis, deinde Punicum metuentibus, neque vires, neque otium ad vindicandas ſociorum injurias fore cenſebat: & à Philippo Macedonum rege quidlibet ſperabat, quòd bello Cleomenico dux Illyricorum auxiliorum Macedonicas opes adjuviſſet. Igitur decretum adversùs eum bellum eſt, apparatuſque facti.

LVIII. Luſtrum interea tertium & quadrageſimum L. Æmilius, C. Flaminius cenſores condiderunt. Cenſa ſunt civium capita ducenta ſeptuaginta millia ducenta tredecim. Libertinorum promiſcua multitudo per omnes tribus ſparſa, multum hactenus turbarum dederat. eam imitatione Q. Fabii Maximi cenſores in quatuor tribus, Eſquilinam, Palatinam, Suburranam, Collinamque redegerunt. C. Flaminius in eadem cenſura viam Ariminum uſque munivit, & circum exſtruxit. utrique operi nomen ab auctore eſt impoſitum, circuſque Flaminius, & via Flaminia vocata. Iidem cenſores legem Metiliam de fullonibus ad populum ferendam

U. C. 532. A. C. 220. U. C. 533. A. C. 219.

dedere: ne minorum quidem rerum curam tanti magiſtratûs faſtigium dedecere rati.

LIX. Per idem tempus Illyriorum rebellio ſenatum movit, ut M. Livio M. F. M. N. Salinatori, L. Æmilio M. F. Paullo conſulibus provinciam illam mandaret. Contrà Demetrius bellum & ipſe haud ſegniter comparare inſtituit, valido præſidio Dimalum miſſo, proviſiſque omnibus, quorum ad longam ſuſtinendam obſidionem uſus eſt. Quibuſdam locis interficiendos curavit principes, de quorum fide dubitabat, aliiſque ſibi addictis regimen urbium tradidit. ex omni verò regno delectum robur, ſex millia virorum, ſecum ad præſidium Phari retinuit. Dum hæc aguntur, L. Paullus conſul primo vere profectus, in Illyricum venit: intellectoque magnam eſſe hoſtibus ſpem in munitionibus Dimali, quem locum inexpugnabilem putabant, ratus plurimum inde terroris oriturum, ſi hunc expugnaſſet, tantâ ſuâ militumque alacritate eſt aggreſſus, ut ſeptimo quàm oppugnari cœpta eſſet die, vi caperetur. Neque falſus fuit animo conſul, ſparſâque per vicinam regionem famâ, confeſtim ex omnibus urbibus oratores venere, ſe ſuaque omnia Romanis dedituri.

LX. Quibus in fidem receptis Pharum inſulam, ubi Demetrii regia erat, petiit. Quam ubi copiarum omni genere refertam, fortiſſimorumque virorum præſidio, tum ſitu operibuſque, adhæc præſentiâ tyranni munitam eſſe didiciſſet; moram obſidionis veritus, aſtum excogitavit accelerandæ victoriæ non inutilem. Partem enim majorem exercitûs, noctu trajectis copiis, in ſylvoſis quibuſdam callibus occuluit: ipſe cum navibus viginti luce clarâ proximum

urbi portum petens, elicuit Pharios, inter quos U. C.
ipſe Demetrius ad prohibendam hoſtium exſcen- 533.
ſionem accucurrit. Conſerto certamine plures A. C.
ſubinde, ut fit, ſuis auxilio venientes, ad extre- 219.
mum omni ferè præſidio militarium virorum urbem nudavere. Interea Romani qui noctu exſcenderant, itinere per tecta loca facto collem inter oppidum portumque medio ferme ſpatio ſitum occupavere. quo facto iis qui urbe fuerant egreſſi, reditus ad eam occludebatur.

LXI. Demetrius, animadverſo quid fieret, conſilium cepit, ut in tam ancipiti periculo, non ſpernendum. Omiſſo enim præſenti certamine, revocatiſque ſuis, *Viri fortes*, inquit, *apparet, virtutem noſtram hoſtibus formidabilem eſſe. nam ad dolos converſi fatentur ſe viribus armiſque diffidere. Furto noctis uſi hanc in terram irrepſere: unde, ſi bene vos novi, retinebunt nihil niſi quod corporibus tegent, animâ emptum. Vos modò, Pharii mei, voſque omni ex Illyrico delecta juventus, vel patriæ, vel gloriæ veſtræ memores, oſtendite Romanis, neque ſuæ fortitudinis, neque noſtræ imbecillitatis fuiſſe, quòd ſemel de Illyriis Romæ triumphatum eſt. Non Fulvius eo tempore, aut Poſtumius Illyrios conſiliis & armis, ſed impotentiâ, ſed temeritate ſuâ Teuta vicit. Neque ignoratis, ut de aliis taceam, non ita proclivem illi futuram fuiſſe victoriam, ſi me defenſorem potiùs quàm inimicum habere Teuta maluiſſet. Verùm enimvero, & quia vobis præclarè confido, & quia facta potiùs quàm verba tempus poſtulat, abrumpo. Habetis animos, habetis arma: videtis neceſſitatem, quæ timidiſſimum quemque poſſet acuere; vobis pariter urbique diſcrimen extremum imminet, niſi virtute veſtrâ diſcuſſeritis. Eamus*

U. C. 533. A. C. 219. *igitur, & fortunâ bene juvante iſtos è latibulis ſuis paulo antè progreſſos petamus, ſecuri de his, qui exſcenſionem faciunt. nam illos ſi ceciderimus, hi majori cum ſtudio naves repetent, quam reliquerunt.*

LXII. Ita ſuos pro tempore cohortatus, inſtructis ordinibus ad eos invadendos qui collem tenebant, ducit. qui & ipſi non ſegniùs congreſſi ſuſtinuerunt hoſtem, donec advenientes qui exſcenſionem interea fecerant, & à tergo eum adorti, magno cum terrore detrimentoque disjecere. paucos in oppidum retulit fuga: ceteri paſſim per invios calles dilapſi. Demetrius, qui ſolis quibuſdam locis paratos lembos in omnem caſum habebat, uno eorum conſcenſo ad Philippum Macedoniæ regem profugit, cujus in amicitiam receptus, mores adoleſcentis antea laudatos adulatione & tyrannicis conſiliis corrupit, bellique Romani, & multarum præterea calamitatum ſuaſor & auctor ei exſtitit. Poſt hanc pugnam Pharus ex itinere capta, juſſuque imperatoris direpta & diruta eſt. Illyrici deinde rebus ex ſententia ordinatis, ad triumphum petendum affectâ jam æſtate, conſul Romam rediit.

LXIII. In hujus quoque belli narratione Polybium ſequi malui, non ignarus apud alios auctores ambobus conſulibus ejus perfecti gloriam communiter tribui, qui evocatum ad ſe Demetrium, quia non parebat, aggreſſi primùm in Iſſa inſula, quibus dixi artibus vicerint; deinde Pharo proditione captâ, Demetrium expulerint. De cujus fine quoque diſſentanea Polybio tradunt, iſtis & annis & locis proximo, quæ aliud in tempus egreſſa prætermitto. Ceterùm Illyriis in regis Pinnei gratiam, quem innocentem

ætate & propoſito fuiſſe conſtabat, pepercit ſe- U. C.
natus, fœduſque cum eo, adjectis tamen condi- 533.
tionibus quibuſdam, renovavit. Interea L. Æmi- A. C.
lius conſul ſplendidiſſimum de his populis trium- 219.
phum duxit: ſed & M. Livium ex eo bello triumphaſſe reperio. plures tamen ſcriptores hunc prætereunt: credo quòd majores L. Paulli res fuerunt, quibus collegæ famam gloriamque potuerit obſcurare. Sed nobilius ejuſdem M. Livii paulo poſt judicium & condemnatio fuit. Per invidiam ipſe ac L. Paullus accuſati, quòd prædam militibus non æqualiter diviſiſſent, quódque ex ea multa avertiſſent, judicium populi ſubiverunt. L. Paullus ambuſtus vix evaſit: M. Livium omnes tribus exceptâ Mæciâ damnaverunt. Iſque contumeliam iſtam tam indignè tulit, ut urbe relictâ, cœtus omnes fugeret, donec eum ad inſtituta vitæ prioris reſumenda reipublicæ tempora retraxere.

LXIV. Sed hæc in P. Cornelii Scipionis, Ti. Sempronii Longi conſulatum inciderunt. Anno autem, quo M. Livius & L. Paullus adhuc conſules erant, Archagathus quidam Lyſaniæ filius ex Peloponneſo Romam venit, qui medicinam profeſſus, jure Quiritium donatus eſt, eique taberna in compito Acilio empta publicè. res ad memoriam minimè celebris, niſi tum primùm artis medicæ nomen auditum Romæ agnitumque eſſet, hactenus ad ſanitatem tuendam ſufficiente temperantiâ & inemptis remediis. Eiſdem conſulibus coloniæ deductæ ſunt in agro Gallico, Placentia & Cremona, non poſtrema cauſa irarum, quibus commoti Boii Inſubreſque reſpicere Annibalem cœpere, qui tum Saguntinam urbem ſummis viribus oppugnans,

U. C. 533. A. C. 219. per ruinas ejus iter ad Romana bella muniebat. Sed hi ceterique motus, qui magno numero, neque minori mole continuò ingruerunt, ab altiore paulo principio ſunt repetendi.

NOTÆ

J. B L. CREVIER in Supplementa Freinshemiana.

L. XI.

1. U. C. 460. HIC annus eſt Freinſhemio 461. ab urbe condita. Sed nos Dodwellum ſequimur. Ejus autem rationes, hîc & per totam reliqui temporis hiſtoriam, à faſtis Capitolinis, quos Freinſhemius ſequitur, uno anno diſcrepant.

3. *Venientis alterius conſulis famâ*] Zonaras, quem hîc auctorem allegat Freinſhemius, patris Fabii, quem prope eſſe putabant, metu receſſiſſe Samnites ſcribit, quia nimirum jam inde ab initio anni legatum fuiſſe filio patrem tradidit, & relictum in urbe prælio non adfuiſſe. At Fabii Rulli mentionem hoc loco facere non poterat Freinſhemius, qui in iis quæ præcedunt alios auctores ſecutus, poſt cladem demum Romani exercitûs, & Samnitium victoriam, legatum filio iviſſe Rullum memorat. Ideo videtur patri Fabio, quem Zonaras appellat, conſulem alterum in ſua narratione ſubſtituiſſe.

11. *C. Junius ſe hominem novum*] Hunc C. Junium Dionyſius quidem dicit fuiſſe *τῶν νεωστὶ παρελθόντων εἰς γνῶσιν*. Sed hæc verba benignâ interpretatione mollita poſſunt ita accipi, ut C. Junius ex ea domo ortus fuiſſe dicatur, quæ non ita pridem ad honóres perveniſſet. At verò *homo novus* is eſt qui nullas imagines habet, cujus majorum nemo honores geſſit. C. Junius autem patrem habuiſſe videtur C. Junium Bubulcum Brutum, ter conſulem, cenſorem, dictatorem, & bis magiſtrum equitum.

19. *Ducentis millibus nummûm*] Seſtertios intelligi voluit Freinſhemius, quum Dionyſius habeat *πέντε μυριάδας ἀργυρίου*, id eſt, drachmarum quinquaginta mil-

lia. Sed Romanis nulla dum ſignata erat ex argento pecunia. Itaque mulcta illa fuerit Poſtumio dicta *quingentûm millium æris*.

22. *Unde mari nomen*] Ambigitur, utrùm ab hac Adria in Piceno, an ab alia in Venetis Adria, mare nomen traxerit. Vid. Cellar. Geogr. Ant. l. II. c. 9.

27. *Eſculeto*] Locus fuit eſculis conſitus, intra urbem, ut apparet ex Plin. XVI. 10. Tum enim *ſylvarum inſignibus* urbs *diſtinguebatur*. Id. ibid.

XIII. 41. *Superioris prælii*] Prælii, quo Lævinus priore anno victus à Pyrrho fuerat. Sic enim intellexit Juſtinus, qui nullam mentionem fecit pugnæ illius ancipiti eventu pugnatæ, de qua modò egit poſt Plutarchum Freinſhemius, c. 39.

46. *Carthaginienſibus*] Freinſhemius ſcribit ſemper *Carthaginenſis*. Sed notum eſt illud Ennii: *Hoſtem qui feriet, mihi erit Carthaginienſis*. Sic & illud nomen effertur in columna Duilia: & in antiquiſſimis Livii codicibus. Nec verò analogia abeſt. *Carthaginienſis* formatur à *Carthagini*, quòd veteres dixere pro *Carthagine*. Plura vide, ſi libuerit, apud Gronov. in nota ad l. XXVIII. Livii, c. 26.

XIV. 29. *Taurafini campi*] Florus, I. 18. & Frontinus Strateg. IV. 1. 13. *Aruſines* vocant. De *Taurafinis campis* vid. Cellar. Geograph. Ant. l. II. c. 9.

32. *Triplo majorem --- numerum in regiis partibus dimicaſſe*] Fideliter vertit hoc loco Dionyſium Freinſhemius, & eum ſuæ obſcuritati relinquit. Valeſius plus ſibi licere exiſtimavit, & eadem Dionyſii verba in hunc modum interpretatus eſt: *copias ter tanto ampliores Romanis*. Atque hunc eſſe auctoris ſenſum facilè credimus.

40. *Primum atque ſeptuageſimum poſt annum*] Hic à nobis numeratur nonus & ſexageſimus annus ab initio Samnitici belli: qua in re faventem habemus Livium, apud quem l. XXXI. c. 31. legatus Romanus dicit Romanos geſſiſſe bellum adversùs Samnites per annos prope ſeptuaginta. Freinſhemius faſtos Capitolinos ſequitur, ut jam monuimus.

XV. 6. *Quum ad eam diem as tantùm in promiſcuo pecuniæ uſu fuiſſet*] Loquitur hîc accuratiſſimè Freinſhemius. Nummos enim aureos argenteoſque fuiſſe Romæ ante hoc tempus dubitari non poteſt, ſed peregrinos, & aliunde advectos, præſertimque captos ex hoſtibus. Hoc probant quadraginta illa argenti talen-

ta ex Pometinis manubiis refecta, l. I. 53. & 55 & aurum argentumque compluribus triumphis in urbem illatum. Sed Romæ nulli adhuc ſignati erant ex auro & argento nummi, peregrinique illi fortaſſe mercis loco habebantur, quod de Victoriatis teſtatur Plinius, XXXIII. 3. Itaque *as tantùm in promiſcuo pecunia uſu* fuerat.

9. *Dextram --- porrectam ſupplicanti*] Picenti nimirum alicui, ut rectè explicat Pighius.

11. *Unâ die*] Imo *duobus continuis diebus*: nempe alter VIII. alter VII. Kal. Februarias.

XVI. 1. *Byrſam*] De Carthaginis origine, & variis urbis partibus operæ pretium eſt conſulere Sam. Bochart. Chan. l. I. c. 24. De *Byrſa* agens vir doctiſſimus, monet à Græcis *βύρσαν* dictam eſſe pro בצרה *Boſra* ad vitandam *κακοφωνίαν*, quia Græcæ linguæ genius non patitur ut *ſ* & *r* continuentur. *Boſra* arcem ſignificat. Quia autem *βύρσα* Græcè *corium* eſt, inde nata eſt lepida illa, ſive potiùs abſurda fabella de corio in tenuiſſimas partes & lora ſecto.

Ib. *Carthadas*] Vel *Carthada*, id eſt קרתא חדת *Kartha hadath*, vel קרתא חדתא *Kartha hadtha*, urbs nova.

2. *Dido* {*ſic ſermone ſuo viraginem appellant*] Freinſhemium hic induxit in fraudem Servius. Dido eſt *dilecta*, à דוד *dod* dilectus: vel *vaga*, *errabunda*, à נדד *nadad*, quod eſt *vagari*, *errare*. Eliſſa, primum hujus reginæ nomen, eſt *virago*: ab אל *el* fortis & אישה *iſſa* femina, cujus nominis radix eſt איש *is* vir.

21. *Neque dubitatur continentes olim has regiones fuiſſe*] Hoc tradidere ſcriptores quamplurimi, quorum teſtimonia collegit Cluver. l. I. de Sic. Ant. c. 1. Sed fabulam eſſe hanc merumque figmentum contendit idem doctiſſimus Geographus ibidem, multiſque argumentis probat.

Ib. *Ut ipſa quoque --- Zancle*] Quo ſatis idoneo fretus auctore hoc dicat Freinſhemius, aſſignare non poſſumus. Neque aut Cluverius, aut Cellarius de nominibus Siciliæ agentes, ullam *Zancles* inter illa nomina mentionem faciunt. Citatur teſtis Macrobius: ſed omnem diligentiam noſtram fugit ille Macrobii locus, quem Freinſhemius intuitus eſt.

XVII. 13. *Sardiniam*] De Sardiniæ & Corſicæ antiquitatibus conſule Sam. Bochart. Chan. l. I. capp. 31. & 32.

15. *Quidquid ubivis frugum fructuumve erat, corruperant*] Hæc, quæ de Sardinia tradit Ariſtoteles, non ſine ratione & ad Corſicam transfert Freinſhemius.

18. *Neque comitem modò ſe tumultûs ejus*] Hîc non ſatis accuratè repræſentat auctoris ſui ſenſum Freinſhemius. Apud Zonaram enim Erius Potilius jubet ſocios navales vociferari adversùs ſe ipſum, tanquam fraude uſum in dimetiendo ipſis frumento: ideoque in ſenatum vocatur, non tanquam dux ejus tumultûs, ſed tanquam is cujus ob culpam tumultus ortus eſſet, ὡς αἴτιος τοῦ θορύβου. quæ verba quum interpres Zonaræ malè verterit, *ut tumultûs auctor*, potuit in fraudem inducere Freinſhemium. Sed & ſuprà Erius Potilius vocatur *præfectus auxiliorum*, non ineptè fortaſſe, ſi quis ſolam vim Græcorum Zonaræ verborum intueatur, ὁ τῆς βοηθείας ἄρχων. ſed parum ad rem appoſitè. Meliùs profectò diceretur *præfectus*, ſeu *magiſter ſociorum navalium*.

27. *Cum L. Cornelio Scipione prioris anni conſule*] Hunc Duilio collegam, à Freinſhemio prætermiſſum, adjunximus: nixi fragmentis Faſtorum, in quibus exſtat, teſte Sigonio in Comment. ad Faſtos, prima ſyllaba nominis *Scipio*; & vetere inſcriptione, à Gaſſendo in vita Peireſcii allatâ, quæ docet hunc Scipionem cenſorem fuiſſe.

XVIII. 2. *Legionem primam in prima claſſe*] Hîc tres tantùm legiones in conſulum exercitu numerantur. Plures tamen fuiſſe colligi videtur, tum ex ſolenni Romanorum conſuetudine, qui ſingulis conſulibus duas legiones attribuere ſemper ſolebant, tum ex numero militum qui hac claſſe vecti fuiſſe infrà dicuntur. Veremur ne deceptus ſit poſt interpretem Polybii Freinſhemius ambiguitate vocis στρατόπεδον, quâ hîc uſus eſt Græcus ſcriptor. Eo quidem nomine plerumque ille deſignat legionem. Sed στρατόπεδον eſt quoque *exercitus*, *acies*. qui ſenſus meliùs huc quadrare videtur. Sic igitur verti debuiſſe Polybium crediderimus: *conſules omnem exercitum in quatuor partes dividunt. Porro unaquæque pars duplici appellatione ſignabatur. Nam & prima acies dicebatur, & prima claſſis: eademque ratio in ceteris ſervata. Quarta nullum* ab ordine *cognomen inditum*, quia nimirum proprio ſignari nomine poterat. *Triarios enim, itidem ut in terreſtribus exercitibus ſolent, vocabant*, quoniam eò conjecerant omnium legionum triarios.

5. *Harum, quæ totiùs aciei ſiniſtra erat*] Harum non navium, ſed partium aciei. Itaque vellemus in præcedenti membro Freinſhemius ſcripſiſſet non *quadripartitò*, ſed *in quatuor partes*. Tunc enim nulla eſſet obſcuritas.

17. *Exercitum duxit conſul*] Regulum intellige, qui tum non quidem conſul, ſed cum imperio conſulari, ſeu proconſule erat. Sic loquuntur paſſim Romani ſcriptores. Vid. Liv. l. XXVI. c. 33.

25. *Expediti*] Imo *leves*: quod leviſſimum in mercenariorum copiis fuit, τοὺς εὐζώνους habet Polybius. Alia vis eſt vocis *expediti*, quæ deſignat milites liberos impedimentis, & ſola arma geſtantes; ac proinde tam de gravi armatura, quàm de levi, intelligi poteſt.

42. *Quingenteſimum*] Vid. not. ad l. XI. c. 1. ſuprà.

48. *Ne eis præterita æra procederent*] Hæc verba ſunt Frontini, quæ ſic interpretatur Gronovius in nota ad Livii librum V. c. 48. Ut in annis militiæ æſtimandis nihil eis prodeſſent præteritæ expeditiones, ſed præſtare omnes militiæ annos cogerentur, tanquam ex hoc tempore primùm auſpicati militiam; tantòque ſeriùs vacationem haberent. Freinſhemius aliter intellexerat, & hoc loco ſcripſerat, *ne eis emerita jam ſtipendia ſolverentur*. Quod quum profectò à mente Frontini abhorreat, & per ſe admodum obſcurum ſit, ipſa antiqui illius ſcriptoris verba in contextum repoſuimus: nec dubitavimus id mutare, quod ipſe, ſi monitus fuiſſet, Freinſhemius procul dubio mutaſſet.

65. *Palpebris enim reſectis*] Hæc omnia de pace à Carthaginienſibus per Regulum tentata, de ejuſdem atroci conſtantia, de crudeliſſima morte, magno conſenſu tradunt ſcriptores Romani. De iis tamen Polybius omnino ſilet; Diodorus etiam apud Valeſium, lib. XXIV. ea habet, quæ repugnare videntur. Hinc doctiſſimis quibuſdam viris ſuſpicio incidit, has tragœdias à vanis & audacibus hominibus confictas eſſe, à credulis exceptas. Nos tamen magnus in primis auctor Cicero, ut de ceteris taceamus, movet, ne hanc ſuſpicionem facilè admittamus.

XIX. 3. *Egeſtam humum amoliebantur*] Imo *ingeſtam*. Romani ingerebant humum in foſſam, ut eam complerent: ingeſtam amoliebantur Pœni.

40. *Duo tribuni plebis, C. Fundanius, & Ti. Sempronius*] Hos non tribunos, ſed ædiles plebis fuiſſe ait Gellius. Sed & infrà c. 47. Ti. Sempronius ab ipſo Freinſhemio

ædilis memoratur. Itaque credimus hîc eum paulùm dormitaſſe.

48. *In Sicilia*] Silent veteres ſcriptores de hujus anni rebus in Sicilia geſtis.

57. *Millia ferme decem erant*] Diodorus, qui hîc citatur teſtis, ait ſex millia Carthaginienſium, ut refert Philinus, capta eſſe; ut alii ſcriptores, quos non appellat nominatim, quatuor millia & quadraginta. Videtur duos hoſce numeros imprudens conjunxiſſe Freinſhemius. Polybius de numero captivorum ſilet.

XX. 19. *C. Carvilio tribuno plebis collegam adjuvante*] Hoc nititur ſolâ fide Chariſii grammatici, qui locum Ciceronis è Dial. de Seneſt. c. 4. aliter citat, quàm nunc à nobis apud ipſum Ciceronem legitur. Utrùm autem hujus grammatici potior habenda ſit auctoritas, quàm Ciceronis exemplarium quæ ad nos pervenere, dubitari poteſt. Pighius quidem in Annalibus, & poſt eum Freinſhemius Chariſio crediderunt. Nos obſervabimus 1o. ab illo Grammatico in Ciceronis verba infercjri nomen Q. Fabii, quod illo loco nec fuit unquam, nec eſſe potuit: *quoad potuit Fabius Maximus reſtitit*: unde & in ceteris ſuſpecta eſt citantis diligentia. 2o. hunc quem C. Carvilium Pighius & Freinſhemius, quaſi ex Chariſio, appellant, apud ipſum Chariſium, quemadmodum & in Ciceronis exemplaribus. *Sp.* Carvilium nominari. Saltem hoc prænomen nobis occurrit in optima illa & accuratiſſima editione Chariſii & ceterorum Grammaticorum, quam adornavit Helias Putſchius, Hanoviæ, anno 1605.

25. *T. Coruncanio, & P. Junio*] Hæc non ſatis conveniunt cum iis quæ initio hujus cap. narrantur. Illic legati dicuntur miſſi C. & L. Coruncanii; hîc ſtatuæ poſitæ eſſe T. Coruncanio, & P. Junio; & quum unum ex legatis minorem Coruncanium interfectum fuiſſe memoratum ſit, duobus honor habetur. Sed nimirum priore loco Polybium auctorem, hîc Plinium ſequitur Freinſhemius, nec ſatis attendit illos inter ſe diſcrepare.

30. *Illyrico omni, paucis exceptis locis, decederet*] Ita Polybius: à quo diſſentire videntur ea quæ mox deſumpta ex Appiano ſubjunguntur, *Corcyram* tantùm, *Pharum, Iſſam, Dyrrhachium, & Atintanas hac pace Romanis ceſſiſſe*. Et ſanè hæc propiora vero videntur. Polybius hîc præter morem ambitioſior.

31. *Vindicatâ ſoceri morte*] Amilcar in prælio quodam

adverſùs ferociſſimos Hiſpaniæ populos Vettones, fortiſſimè dimicans occubuit, teſtibus Polybio & Cornelio Nepote. Diodorus Eclog. l. XXV. eum fugientem fluminis, in quod ingredi coactus fuerat, vorticibus ſubmerſum fuiſſe narrat. Vid. & Zonaram, & Liv. l. XXIV. c. 41.

Ib. *Legatis — Carthaginem miſſis*] Hoc ab Appiano quidem traditum eſt. Sed aliter ſenſere Livius & Polybius, qui hoc fœdus cum Aſdrubale ſolo, inſciis & inconſultis ſenatu & populo Carthaginienſi, ictum eſſe memoraverunt. Atque eorum potior habenda videtur fides. Vid. Polyb. l. II. c. 13. & III. 21. 27. 29. & Livium, lib. XXI. capp. 2. 18. & 19.

40. *Gæſata*] Vid. Voſſ. de Vit. Sermonis, I. 2.

41. *Maniacis*] Ornamenti aurei genus eſt, quod circa collum & manus Galli geſtabant. Ita exponit Polybius ipſe, II. 31.

45. *Luſtrum alterum & quadrageſimum*] Intelligit Freinſhemius luſtrum ſecundum & quadrageſimum, ut conſtat ex c. 23. ſuprà. Sed dubitamus an proprietatem Latini ſermonis ſervaverit.

47. *Quà fluvius Addua Pado committitur*] Inſignem hinc errorem ſuſtulimus. Freinſhemius in fraudem inductus ab interprete Polybii, dederat *quà fluvius Paduſa*. Sed *Paduſa* unum eſt ex oſtiis Padi, procul ab Inſubrum regione. Polybius habet Ἀδόα. & ſic poſtulat locorum ſitus.

55. *Virdomaro duce*] Hic idem eſt quem hactenus Freinſhemius *Britomarum* nominavit: imo idem utrumque nomen eſt, variante tantùm ſcripturâ. Sed & Germanos, de quibus triumphaſſe Marcellum indicant Capitolina marmora, non alios fuiſſe quàm Gæſatas ipſos, tum ipsâ re probabile eſt, tum innuit non obſcurè Propertius, l. IV. Eleg. 11. *Genus hic* (Virdomarus) *Rheno ducebat ab ipſo, Nobilis erectis fundere gæſa rotis.*

63. *Ipſe ac L. Paullus accuſati*] Ex hac ſocietate periculi & criminis, teſtata à T. Livio, conſtare videtur ambos quoque communiter rem geſſiſſe in Illyrico: & Polybium, licet auctorem graviſſimum, hìc minùs diligentem fuiſſe, quàm illos longè levioris auctoritatis ſcriptores, Zonaram, & Auctorem de Vir. illuſtribus.

FINIS.

M

2

M

2